

Zöhrə Əsgərova

**TALELƏRƏ
YAZILAN
MUSİQİ**

"Talelərə yazılın musiqi"(esselər), Zöhrə Əsgərova.

(Azərbaycan dillərində) Bakı, "Yazıcı" nəşriyyatı - 2013, səh.

"Talelərə yazılın musiqi" kitabına Əməkdar incəsənət xadimi, xalq artisti Kərim Kərimovun həyat və yaradıcılığını eks edən zəngin materiallar, Azərbaycanın görkəmli mədəniyyət xadimlərinin səmimi xatirələri daxil edilmişdir. Oxucular kitabda həmçinin incəsənət sahəsinin müxtəlif janrları ilə bağlı müəllifin maraqlı, fəlsəfi düşüncələri və amilli-mənəvi dəyərlərimizin inkişafındakı tarixi nailiyyətlərimizlə yaxından tanış olacaqlar.

Nəşriyyatın direktoru:
Şəmsi VƏFADAR

Ön sözün müəllifi və redaktoru:
Zemfira QAFAROVA,
Əməkdar incəsənət xadimi, musiqişunas, professor

Kompüter tərtibçisi və texniki redaktoru:
Ələsgər HÜSEYNOĞLU

Qrafik dizayner:
Əbil ƏZİZOV

Operatorlar:
Zərifə BAĞIROVA
Kəmalə HACIZADƏ

MUSİQİLƏRDƏ DOĞULAN ARZULAR

Mədəniyyət ictimai hadisə kimi sosial həyatımızda aparıcı qüvvəyə malikdir. Bu baxımdan mədəniyyətimizin inkişafına ümumməlli lider Heydər Əliyev böyük önəm vermişdir. O deyirdi: “Xalqımızın incəsənət, mədəniyyət sahəsindəki nailiyyətləri vətənini, millətini sevən hər bir azərbaycanlı üçün iftixar mənbəyidir. Mən bununla daim fəxr etmişəm”. O, həmişə incəsənət adamlarının problemləri ilə maraqlanmış, onları öz diqqət və qayğısı ilə əhatə etmişdir. Zöhrə Əsgərovanın təqdim etdiyi “Talelərə yazılın musiqi” kitabında ulu öndərin incəsənət sahəsində əvəzsiz rolу konkret tarixi hadisələrlə qələmə alınmışdır. Onun yüksək etimadını doğruldan ziyalılarımızdan biri Əməkdar incəsənət xadimi, xalq artisti Kərim Kərimovdur.

Yazıcı Zöhrə Əsgərova kitabda qeyd edir: “Kərim müəllim Heydər Əliyevin klassik musiqiyə olan rəğbətinin bitib tükənməz olduğunu bilirdi...bu musiqi janrı dahi insanların yaradıcı potensial gücünün daha da artmasında, üzə çıxmasında böyük əhəmiyyət kəsb edir”. Heydər Əliyevin tapşırığına əsasən Dövlət Filarmoniyasının direktoru kimi Kərim müəllim bir neçə il hər çümə günü simfonik konsertlər təşkil etmişdir.

Onu da qeyd etmək lazımdır ki, Kərim Kərimov ən çətin, məsul bir vəzifəni öz üzərinə götürdü, musiqi nəzəriyyəsi ilə məşğul olmaq, dirləyicilərdə incəsənətin musiqi janrlarına həvəs və məhəbbət oyatmaq. Məlumdur ki, hər bir musiqiçinin, mədəniyyət xadiminin fərdi yaradıcılıq üslubu var. Azərbaycanın milli mənəvi ırsının qorunub saxlanması, musiqi sənətinin nəzəri problemlərinin araşdırılması istiqamətində Azərbaycan musiqişünaslarının da fundamental tədqiqat işləri təqdirə layiqdir.

Musiqiçilərimizin, müğənnilərimizin, bəstəkarlarımıızın həyat və yaradıcılığının elmi səviyyədə kontekstual təhlili, təbliği məhz peşəkar musiqişünasların əsas vəzifələrindən biridir. Zöhrə Əsgərova haqlı olaraq bildirir ki, təəssüflər olsun musiqişünasların həyat və fəaliyyəti ilə bağlı mükəmməl səviyyədə tədqiqat işləri azdır.

Təqdirə layiqdir ki, Zöhrə Əsgərova bu mövzuya toxunmaqla yanaşı dünya musiqi tarixindən nümunələr gətirir, təhlillər edir, bu isə müəllifin təqdimatında polifonik səviyyədə səslənir. Belə bir aforizm var: “Elmi dissertasiyalardan daha çox məhz incəsənət əsəri dünya və cəmiyyət haqqında informasiyanı özündə daşıyır”.

Mən əvvəllər də Zöhrə xanımın “Özəl poçtdan məktub var” kitabını böyük maraqla oxumuşdum, onun yaradıcılığı ilə yaxından tanış idim. Odur ki, “Talelərə yazılın musiqi” kitabını oxuyub ona ön söz yazmağa həvəslə yanaşdım.

Bu kitabda da fəlsəfi düşüncələr, hissələr, lirik ovqatlar az deyildir. Bu isə kitabı daha oxunaqlı edir. Bəzən oxucuya elə gəlir ki, Zöhrə xanım mövzudan yayınır, lakin əslində hadisələr bir-birinə zəncir kimi bağlanıb, bir məntiqə söykənir: musiqinin insanların psixologiyasına, həyat tərzinə təsiri. Ümumiyyətlə, incəsənətlə bağlı başqa yazıldarda da Zöhrə xanım zamanın nəbzini tutmağa çalışır, xalqlar arasında mənəvi yaxınlığa təkan verən mədəniyyətin humanist missiyasını ön plana çəkir. "Elm insanı Allah, incəsənət isə insan edir" fəlsəfəsinə yeni çalar, zəngin məna gətirə bilir.

Mədəniyyət xalqlar arasında sülh və həmrəyliyin təməl daşıdır. Hərbi münaqişələr zamanı daha çox mədəniyyət sahəsi böyük təcavüzlərə məruz qalır. Bu hadisələrin acınacaqlı nəticələri Zöhrə Əsgərovanın tarixi faktlara söykənən yazılarında da diqqət çəkir. Xüsusilə, Kərim Kərimovun keçmiş sovet dövründə mədəni həyatımızda rastlaşdığı neqativ hadisələrə qarşı müqaviməti, obyektiv, prinsipial münasibəti onun vətəndaş mövqeyini bir daha üzə çıxarıır.

Kitabda musiqinin insan psixologiyasına təsiri ilə bağlı müxtəlif səpgidə maraqlı hadisələr təsvir edilir. Müəllif “Talelərə yazılın musiqi”də özünəməxsus yaradıcılıq axtarışına çıxaraq, onları sanki melodik fikirlərlə ifadə etməyə nail olur.

Zöhrə Əsgərova dünyanın mədəniyyət sahəsində baş verən tarixi hadisələri şərh edərkən öz gözlənilməz yazıçı təhlilləri ilə oxucunu düşündürür və üzə çıxartdığı mövzuya yeni rakursdan yanaşmayı bacarır.

Kitabda əsasən Kərim müəllimin mənalı, zəngin yaradıcılıq yoluna və onun haqqında Azərbaycanın görkəmli incəsənət xadimlərinin səmimi xatirələrinə geniş yer verilib. Nə yaxşı ki, ürəklərdən vərəqlərə köçən şirin xatirələrdə sənətkarlarımıızın həyatının dəyərli

anları, yaradıcılıq uğurları daim yaşayır. Çünkü bu xatirələrlə gənclər özündən əvvəlki yaşlı nəslin respublikamızın mədəni həyatındaki fəaliyyəti, istedadı, şəxsiyyəti ilə daha yaxından tanış ola bilərlər.

Kitabda Kərim müəllimin həmçinin yaxın ailə üzvləri haqqında qısaca da olsa diqqət çəkən maraqlı məlumatlar toplanıb. İncəsənət sahəsində nəinki ölkəmizdə və onun hüdudlarından kənarda da öz istedadı ilə seçilən Kamal Kərimov, Sevinc Kərimova, Sabir Əliyev, Azad Əliyev, Elnarə Kərimova və başqalarının yaradıcılığı əslində ayrı-ayrı kitabların mövzusudur.

Zöhrə Əsgərova “Talelərə yazılan ömür” kitabında ecazkar qüvvəyə malik olan musiqinin insan talelərini dəyişmək qüdrəti incə ştrixlərlə oxuculara təqdim edilir. Kitab bu fikirlərlə sona çatır: “Əbədi musiqinin əzəmətli notları üzərində istedadlı insanların böyük arzuları doğulur və nə yaxşı ki, onlar kainatın musiqi ahənginə qovuşub öz sonsuz ömrünü yaşayırlar”.

İnanıram ki, kitab nəinki peşəkar musiqiçilərin, həmçinin geniş oxucu kütləsinin də stolüstü kitabı ola bilər.

Zemfira Qafarova
*Bəstəkarlar İttifaqının katibi,
Əməkdar incəsənət xadimi, professor*

TALELƏRƏ YAZILAN MUSİQİ

"...hökm deyil ki, mütləq müğənni olasan, əgər musiqini sevirsənsə, musiqi texnikumuna daxil ol, sonra bilinər kim olacaqsan. Hər halda bizə musiqi təhsili alan ziyalılar çox lazımdır. Musiqi redaktoru ola bilərsən, mühazirəçi, musiqişunas da..."

Bülbül

"Mədəniyyət insanın ən ali instinktidir". Mədəniyyət insanlar və təbiət arasında harmoniya yaradır. Məhz bu cəhətdən hər bir xalqın mədəni inkişafı əsasən beş faktordan asılıdır: Coğrafi təbiətdən, mədəniyyətin qenetik kodundan, sosial mühitdən, tarixi şəraitdən və qarşılıqlı mədəniyyət mübadilələrindən. Ölkəmizdə sosial-mədəni siyaset dövlətin milli maraqlarının, mənəvi dəyərlərinin qorunmasına, cəmiyyətin intellektual potensialının üzə çıxmasına, sağlam mentalitetin formallaşmasına yönəlmışdır. Azərbaycanda mədəniyyət siyasetinin gələcək perspektivlərini müəyyənləşdirən "2006-2016-cı illər üçün mədəniyyət sahəsində dövlət inkişaf konsepsiyası" mədəniyyətin idarə olunması, elmi-informasiya təminatı, insan resurslarından səmərəli istifadə, beynəlxalq əməkdaşlığın, əlaqələrin həyata keçirilmə mexanizmini özündə əks edir. Son illər Azərbaycan dövlətinin beynəlxalq nüfuzunun artması, siyasi-iqtisadi inkişafın yüksəlişi, xüsusilə, mədəni həyatımızda baş verən mühüm yeniliklər Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin bu sahələrə yönələn diqqət və qayğısının təzahürüdür. Yeni möhtəşəm layihələr silvəzasiyalar, mədəniyyətlər arasında dialoqun möhkəmləndirilməsində mühüm rol oynayır. Azərbaycan cəmiyyətində birinci xanım statusunu şərəflə ucaldan millət vəkili, Heydər Əliyev Fondunun prezidenti Mehriban xanım Əliyevanın böyük zəhməti hesabına elitar milli mədəniyyətimiz intibah dövrünü yaşıyır. Beynəlxalq klassik musiqi və Beynəlxalq muğam festivallarına dəvət alan dünyanın bir çox görkəmli incəsənət xadimlərinin əsərləri, ifası ilə yaxından tanış olmaq imkanı qazanmaqla yanaşı, həmçinin respublikamızın möhtəşəm tədbirlərində parlaq istedadların üzə çıxmasına şərait yaradır. Göründüyü kimi, əslində musiqi kütləvi mədəniyyətin tə-

zahürü kimi irqindən, yaşından, sosial statusundan asılı olmayaraq insanları öz ətrafında birləşdirmək, onlara istiqamət vermək gücünə malikdir.

Kitabda nəinki Azərbaycanda XX əsrə yaşayıb yaradan, musiqi mədəniyyətimizi təmsil edən görkəmli musiqiçilər, ziyalılar, həmçinin Qərbi Avropa və Rusiya bəstəkarlarının yaradıcılığı ilə bağlı maraqlı xatirələr, yadda qalan hadisələr toplanılıb. Hər xatirə sanki yarandığı zamanın səs dalğaları üstündə köklənib. Üzeyir Hacıbəylinin "Koroğlu", Qara Qarayevin "3-cü simfoniyası", Antonio Vivaldinin "İlin fəsilləri", Frederik Şopenin "Yaz valsı" (Cənnət musiqisi), Volfqanq Amadey Mosartın "Rekviyem", Lüdviq van Beethovenin "Sevinc odası" 9 simfoniyası, İohann Sebastian Baxın "Tokkata fuqa re minor", nəhayət, Sergey Raxmaninovun "Piano üçün 2-ci konserti" və bir çox məşhur klassik əsərlər sükuta qərq olan mənəvi tənhalığımızın üzərinə sanki not "yağışı" kimi səpələnir yağır. Fikir vermisinizsə, hətta yağış da ağaclarla, dənizə, dağlara, torpağa, evlərin damına dəyəndə fərqli notlarla, oktavalarla səslənir. Bu "simfonianın" müəllifli təbiətdir. Dünyada isə dəyişilməyən daxili səslər var: qəlbin səsi, duyğular, hiss və həyəcanlar... Onlar fəsillər kimi rəngarəng həyatımızın ən doğma "musiqisidir."

Artıq dünyada yeni şürurun, yeni mədəniyyətin formallaşması, qloballaşma prosesi mənəvi dəyərlərimiz üzərində restavrasiya işləri aparmaqdadır. Zamana uyğun hər əsrə insanların şürurunu, mənəviyyatını dəyişməyə qadir olan, öz ladına uyğun musiqi əsərləri yaranır, insanların düşüncələrinə sırayot edir. Bütün bunlara baxmayaraq, milli folklorumuz, mədəniyyətimiz bizim həyat tərzimizin nüvəsi, istiqamətverici qüvvəsidir. Bu iki reallıq əsrlər boyu xalqın qan yaddaşının mənəvi körpüsü kimi yaşayır. Ulu öndər Heydər Əliyev bu haqda demişdir: "Hər bir azərbaycanlı öz milli mənsubiyyətinə görə qürur hissi keçirməlidir və biz Azərbaycançılığı-Azərbaycan dilini, mədəniyyətini, milli-mənəvi dəyərlərini, adət-ənənəsini yaşatmalıyıq".

Əslində nitqin melodikası xalqın psixologiyi kamertonudur. Əlisba təkcə hərflərdən ibarət deyil, səs hərfi canlandırır, ona məna verir. Dilimizin melodikliyi, incəliyi, genetik gücü musiqi notlarında daha əzəmətli, harmonik səslənir. İnsan duyğularının, arzularının öz milli xüsusiyyətləri, bənzərsiz çalarları var, onu başqa millətin taleyi, tarixi ilə eyniləşdirmək mümkün deyil. Döyünen ürəyin, vuran nəbzin də öz daxili melodikası var.

Musiqi elə bir sehirli qüvvədir ki, o öz dilində ruhumuzla danışır, çətin anlarda bəzən illərlə qəlbimizdə doğan suallara, şübhələrə cavab tapmaqdə yol göstərir. Musiqi-düşüncələrimizin ən gözəl yol bələdçisidir. Pifaqorun "musiqi kosmik harmonyanın təcəssümüdür" fikri bunu təsdiq edir. Bu, insanlarda kosmosda olduğı kimi insanın daxilində nizam-intizamın yaranmasına tökan verir.

Deyilənə görə, yer kürəsinin mərkəzində doğulan "Tan-tyen" yeganə notdur ki, bizim fiziki bədənimizi qoruyur, biz sanki eşidə bilmədiyimiz bu sehirli notdan bəhrələnirik. Görünür, insanın öz taleyinə məxsus "notları" var, onları tərtib edib məharətlə "ifa etmək" bacarığı hamiya nəsib deyil.

Qədim filosof Əflatun ideal dövlət layihəsində insanlarda sadəliyi, fədakarlığı və musiqi üzərində ciddi nəzarəti tələb edirdi. O, öz dövrünə uyğun olaraq, musiqidə elə ladları tövsiyə edirdi ki, insanları həddən ziyadə yumşaltmasın, duyğulandırmamasın. Əksinə musiqi insanda mübariz ruhun oyanmasına səbəb olsun.

İbn Sina "Tibbnamə" əsərində simli musiqi alətlərinin insanın əsəblərinin sakitləşməsinə, melanxoliyaya, yuxusuzluğa qarşı faydasını qeyd edir. Təsadüfi deyil ki, Harun ər Rəşidin qəzəbini yatırmaq üçün musiqiçi Şəhirül Məsudinin udda çalması kifayət edirdi. Daha bir hadisə də tarixdən məlumdur ki, XIII əsrde Çingiz xanın nəvəsi Hulakü xan tərəfindən Bağdad zəbt olunur, hökmdarı edam edilir, Şərq mütəfəkkiri Səfiəddin Urməvi isə udda çaldığı gözəl musiqi ilə xanı öz məharətinə məftun etdirir. Urməvi cəzadan xılas olur. Üd musiqi aləti kimi çox güclü sakitləşdirici qüvvəyə malikdir.

Vaxtı ikən Teymurləng Əbdülcadir Mərağını (XIV əsr) Miranşahın yaxın adamı kimi edam etdirmek istəyir. Lakin musiqi sənətinin padşahı adlanan Məraqi öz gözəl səsi, Quranı oxumaq məharəti ilə Teymurləngin mərhəmətini qazanıb cəzadan qurtulur və əmirin sarayında xidmət edir.

Şərq filosofu Əbunəsr Fərabi (IX əsr) Ərəstunun musiqi kitablarını ərəb dilinə tərcümə edərək, "Əl-musiqi əl kəbr" çoxcildli kitabında musiqi elmini nəzəri və əməli hissələrə ayırmış, melodiyanın qanuna uyğunluqlarını dəqiqliklə hesablamışdır. O, kitabında qeyd edir ki, insan hissələrinə müsbət təsir edən musiqi əhval-ruhiyyəni yaxşılaşdırmaqla bədənə sağlamlıq gətirir.

Tanınmış həkim Sultan Qiyasəddin (XVIII əsr) "Kitabüs-sinəət" əsərində qeyd edir ki, hind alımları həkimlərə tibb elmindən savayı musiqini və onun nəzəriyyəsini dərindən öyrənməyi məsləhət bilirdilər. Bu, xəstənin nəbzinin dəqiqliklə müəyyən olunmasına kömək edir və bəzi xəstəliklər musiqinin bəzi janrlarına qu-laq asılmaqla müalicə oluna bilər. Məhz bu cəhətdən emosional, sirayətedici gücünə görə heç bir incəsənət növü musiqi ilə müqayisə edilə bilməz.

Hər bir əsrin özünəməxsus mənəvi böhranları zamana ehtiyacı olan keçid dövründə baş qaldırır. Tarixin siyaset meydanlarında mədəniyyət meyarları necə deyərlər, öz qıbləsini axtarır. Lakin mədəniyyət siyasətdən də güclü təsir gücünə malikdir. Efirdə neqativ xəbərlər, bayağı verilişlər yeni gənc nəslin tərbiyəsində öz mənfi izini qoymaqdadır. Dahi rus şairi Puşkin demişkən, dünyaya "magik kristaldan" baxmaq lazımdır. Yəni həyata, insanlara səthi yanaşmaq əvəzinə onun əsl dəyərini, görünməyən tərəflərini, istedadını üzə çıxarmaq vacibdir.

Biz orta, yaşılı nəslin taleyinə daha çox XX əsrədə doğulub yaşamaq nəsib olub. O zaman sərhəddindən uzaqlaşsaq da xüsusiylə, mədəniyyət sahəsində baş verən mühüm hadisələrin bu gün də çözülməsinə böyük mənəvi ehtiyac var. Əslində bu kitabın ərsəyə gəlməsi təsadüfi deyil...

Həyatının çox hissəsini musiqi mədəniyyətimizin inkişafına sərf edən Əməkdar incəsənət xadimi, xalq artisti, dramaturq, yazıçı Kərim Kərimov mənalı bir ömür yaşamışdır. Ömür vəfasızlıq etsə də, yaşanan ömrün mənası, dəyəri ölməzdür. Onun "üzeyirşunaslıq", "bülbülşunaslıq", "müslümşunaslıq", "qaraşunaslıq", "fikrətşunaslıq" üzrə yazdığı ssenariləri, rejissor işləri incəsənətimizin qızıl fonduna daxil edilmişdir. O, vətənpərvər ziyalı kimi xalqının yaddaşında yaşayır, ölkəmizin mədəniyyət sahəsində öhdəsinə düşən vəzifələri həmişə cəsarətlə, qeyrətlə həyata keçirmişdir. Tə-əssüf ki, Kərim Kərimova 1998-ci ildə müəllifi olduğu "Musiqidən keçən ömürler" kitabının ardını yazmaq qismət olmadı... Kitabda Azərbaycanın mədəniyyət tarixində baş verən əlamətdar hadisələri izləyəndə ziyalılarımızın taleyində iz qoyan bir çox qəribə təzadların şahidi oldum. Sovet dönməmində sosializm realizminə xidmət edən bir-partiyalı dövlətin vətənpərvər ziyalısı olmaq nə qədər mümkün idi?! XX əsrin 20-30-cu illərində siyaset girdabının günahsız qurbanları, sənəti ilə seçilmiş ziyalılar namədlər tərəfindən min bir fitnə ilə vaxtsız aradan götürülsə də, vətənə, millətə xidmət edənlərin sayı azalmadı, o müqəddəs yol heç vaxt boş, yiyəsiz qalmadı...

Bu yeni kitabı yazarkən düşünürdüm ki, "Musiqidən keçən ömürlər" kitabında Kərim müəllimin oxuculara deyəsi o qədər ürək sözü var idi ki... Onun musiqişunas kimi musiqi haqda mühazirələrini musiqiyə bənzətmək olar. Çünkü hər bir bəstəkarın əsəri onun qəlbində dəniz kimi dalğalandıqca o ovqatı dinləyicisinə aşılıya bilirdi. Mühazırçı dinləyiciyə təkcə informasiya vermir, ilk növbədə mövzunun aktuallığını üzə çıxarıb ona maraq və məhəbbət oyatmağa qadirdir. Çünkü insan hissləri notlar üzrə səslənib duyğulanır. Belə olmasaydı, musiqi əsərləri yarana bilərdimi? Musiqinin dilini sakrallaşdırın, onu zamansız yaşıdan dahiyanə klassik əsərlər nəsilləri birləşdirən, keçmişlə gələcək arasında mənəviyyat, anlaşma körpüsüdür.

Görkəmli müğənni, pedaqqoq Bülbülün Kərim müəllimə verdiyi tövsiyənin epigraf kimi kitabın əvvəlində verilməsi təsadüfi deyil. Gənc Kərim tenor səsə malik olmasına baxmayaraq, məhz istedadlı musiqişunas, rejissor kimi sənətdə öz yolunu tapa bildi. Etiraf edək ki, hal-hazırda səhnədə musiqi savadı olmayan müğənnilər də az deyil. Təəssüf ki, son illər gənclər arasında "müğənnilik" həvəsi epidemiyə kimi böyük sürətlə artmaqdadır. Bir aforizmdə deyildiyi kimi: "İnsanların işığın ətrafına yığışması yaxşı görmək xatırınə deyil, daha yaxşı parıldamaq üçündür." Lakin xalqına öz savad və biliyini əsigəməyən, ona bütün varlığıyla xidmət edən ziyalılar həmişə öz fəaliyyətində peşəkarlığa daha çox üstünlük vermişlər. Bu münasibətdə yüksək ideallar, öz sənətinə layiqincə xidmət başlıca meyardır. Göründüyü kimi, Kərim Kərimov tenor səsinə malik olsa da, not savadına yiyələnsə də o, Bülbülün məsləhəti ilə gələcək yaradıcılıq yoluñ düzgün müəyyən edə bilmişdi. Çin atalar sözüdür: "Üç həqiqət var- biri sənin və mənim bildiyim həqiqət. Lakin bir də var, əsl həqiqət."

"Musiqidən keçən ömürlər" kitabını təhlil edib hadisələrə bu günün gözü ilə baxıb onu qiymətləndirmək, Kərim müəllimin özündən sonra yaşıyan unudulmaz xatirələrini, yaradıcılığını bir daha oxucuların, qədr bilən insanların nəzərinə çatdırmaq xoşbəxtlikdən mənə nəsib olmuşdur. Kərim müəllimin qızı Reyhan xanım bu işə böyük həvəslə, həssaslıqla yanaşdı. Ötən kitabda öz əksini tapmayan bir çox dəyərli xatirələr bu kitabın yazılımasında əvəzsiz rol oynadı. Reyhan xanımın atası, ailəsi ilə bağlı doğma, canlı xatirələr mənim də həyatımı daxil oldu. Zaman sanki öz istiqamətini geri çevirmişdi, bu günlə yaşasam da Kərim müəllimin

mənəvi dünyasının axtarışındaydım. Nə yaxşı ki, özündən sonra qoyduğu parlaq izlər onun haqqında dolğun təsəvvür yaratmağa kömək edirdi.

Belə bir gözəl ziyalı ailəsində doğulmuş Reyhan xanım valideynlərinə məxsus məziyyətləri, yüksək keyfiyyətləri özündə toplamışdı. O, 1980-1985-ci illərdə Leninqradda Jdanov adına Universitetin "Fəlsəfə" fakültəsində təhsil almışdır. Bu ziyalı xanımın qeyri-adi bir insan olduğu nəzəri ilk baxışdan özünə cəlb edir. Etiraf etmək lazımdır ki, incə zövqlü, dərin bilikli, həssas qəlbli insanla ünsiyyət təleyin bizə bəxş etdiyi ən gözəl mükafatdır. Onun dəyərini layiqincə qiymətləndirmək bacarığı hamiya nəsib deyil. Hal-hazırda Reyhan xanım Gənclər və İdman Nazirliyində psixoloq kimi çalışır, onun ölkəmizin idman şərəfini uca tutan bir çox idmançılarımızın mənəvi, iradı hazırlığında iştirakı və əməyi var. Reyhan xanımla yaxın ünsiyyətimiz də birgə işlədiyimiz nazirlikdə yaranmışdır. Qəribədir, bəzən ilk dəfə gördüğün insan elə ilk baxışdan səni özünə cəlb edir. Sonra bu münasibətlər uzun, mənalı bir ölüm yaşayır.

Əvvəli və axırı bir-birinə bənzəməyən həyatımızı yaşayıraq. Kimləri tapıb, kimləri nə vaxt itirəcəyimizi əvvəlcədən bilmirik. Başımız qayğılara, işimizə elə qarışır ki, ömrün sahilinə yetişəndə də ürəyimizcə rahatlıq tapa bilmirik. Kərim müəllim də gənc yaşlarından gaynar həvəslə öz yaradıcılığını, biliyini, istedadını mədəniyyətimizin inkişafı üçün əsirgəməyən XX əsrin yadda qalan ziyalılarından biri idi... Lakin ömrünün ahil çağında yaşadığı kövrək tənhalığı ilə qəlbində barışa bilmirdi... Hələ də daxilindəki mənəvi güc, sənətinə olan böyük məhəbbət onu son nəfəsinəcən işləməyə, cəmiyyətə əvvəlki kimi faydalı olmağa kömək edə bilərdi... Yaradıcı insanların sənəti yaşla heç vaxt hesablaşdırıb.

12-18 noyabr 2001-ci il tarixli "Ekran- Efir" qəzetində istedadlı jurnalist Günəş Rəcəbqızının Kərim müəllim haqda "Xəzan gəldi gül apardı" adlı məqaləsinin köməkliyi ilə fikirlərimiz birləşib öz inkişafına davam edəcək"... Bir çox ictimai sahələrdə çalışmış respublikanın xalq artisti, rejissor, dramaturq kimi Kərim Kərimov həm də ekran-efir dünyasına bağlı şəxsiyyət idi. Keçən payız ölümündən çox az əvvəl "Ekran-efir və sən" rubrikasına müsahib kimi qapısını döydüm. Xatırə dolu şirin söhbətlərinə qonaq oldum. Həyatdan, qocalıqdan, lap elə ölüm dən danişsa da, belə tez köç edəcəyi nə onun, nə də mənim ağlımiza gəlməzdi. Üzündə gözləri dolu gülüş, həyat sevgisi vardi. Varlığını, bacarığını bir ölüm ya-

radıcılığa bağlamış bu insan yenə də işləmək, yaratmaq həvəsindəydi. Olub-keçənlərdən danışır, hərdən də gülərək yarı-zarafat, yarı-ciddi "görək məndən nə yazacaqsan?", - deyə maraq göstəirdi.

Kərim müəllim haqqındaki yazını ürəkdən yazmışdım. Təəssüflər olsun ki, unudmuş ziyahlarımızdan idi. Qapısını döyən, halını soruşan demək olar ki, yox idi, sanki dünənki şöhrət birdən-birə yoxa çıxmışdı. Daha nə arayarı, nə də axtaranı...

Mənim üçün maraqlı olan bu görüşümüzün təəssüratlarını oxucularla bölüşmək arzusu idi. Bu yazı, həm də Kərim müəllimlə uzun dostluğumuzun təməli ola bilərdi. Bilərdi... Amma fələk bizim üçün həmişə sərr olan alın yazısını çıxdan yazmışdı, indi də tamamlayırdı.

Haqqında "Bir ömrün simfoniyası" başlıqlı yazım çıxan gün Kərim müəllim artıq xəstəxanada idi. Bir neçə gün əvvəl ondan aldığım şəkilləri, bir də qəzeti götürüb mənzilə üz tutdum. Qızı Reyhan xanım dedi ki, vəziyyəti yaxşı deyil. Bir neçə gündən sonra isə dünyasını dəyişdi.

Kərim müəllimlə bağlı yazım onun doğmaları ilə yaxın münasibətimə bir körpü oldu. Şübhəsiz ki, bu əlaqə onunla bağlı söhbətlərin şahidi olmağımı, onu daha yaxından tanımağıma bir vasitə idi...

Mənimlə son söhbətində də böyük həvəslə işləmək, nə isə yazıb-yaratmaq arzusunda olduğunu bildirirdi. Deyirdi ki, dünyasını dəyişmiş böyük şəxsiyyətlər haqqında yazılmayan, deyilməyən xatırəleri qələmə almaq istəyir. Hələ deyiləsi sözü çox idi. "Musiqidən keçən ömürlər" adlı xatırə kitabının ikinci hissəsini yazmaq fikrindəydi. Xəstəxanaya getdiyi gün yazı makinasında son sətrinəcən yazılmış bir səhifə qalmışdı. Respublika Sarayına rəhbərlik etdiyi illərin pərdəarxa-sı həyatını çözələmək istəyirmiş. O, yarımcıq qalmış xatırə yazısı bəlkə də nə vaxtsa dərc olunacaq. Amma yəqin ki, birinci cümlə yazılmayacaq. Kərim müəllim bu yazısında zamanı qabaqlamaq istəyirmiş. Yazını "Keçən əsrin 70-ci illərində"- fikri ilə başlayıb. Axı, iyirminci əsrin qurtarmasına iki aydan da az qalmışdı. Və güman edirdi ki, ömür ona yeni əsrən geriyə baxmağa az da olsa möhlət verəcək. Sən yazdığını yaz, gör fələk nə yazır.

Kərim müəllimin mənzilinə gəldiyim gün xatırə söhbətlərindən, divarları bəzəyən şəkillərdən yaddaşımda çox şey qaldı. Hiss edirdim ki, özünə doğma olan bu ab-havada yaşamaq Kərim müəllim üçün hərdən xiffətli duyğular, kədər gə-

tirir. Xatirələrində, şəkillərində əriyib yox olmuş gəncliyi yaşayırı. Hər şey geridə qalmışdı. O illərdən bircə ürəyini qoruyub saxlaya bilmişdi. Yazmaqdən, işləməkdən, vaxtını xeyirxah işlərə həsr etməkdən, bir də çox sevdiyi kiçik "bağçasında" güllərə qulluq etməkdən doymayan vəfali ürəyi.

Kərim müəllimin Xəzərlə üzbüüz geniş eyvanı gül-çiçəyə bürünmüş kiçik bağçanı xatırladır. Bu "bağça" bu yazda çiçəklədi, gül açdı. Amma ötən payızın xəzanı hələ də hiss olunmaqdadır."

Bəli, Kərim müəllimin ömrüne xəzan gəldi, amma neçə-neçə bahar təravəti, sevincləri onun haqda işıqlı xatirələrin ovqatına hopub. Bu təsirli yazı Kərim müəllimin həyatı haqqında "Bir ömrün simfoniyası"ndan kiçik parça kimi səsləndi. Amma kitabda onun fiziki yoxluğuna deyil, zəngin yaradıcılıq yolu keçən işıqlı həyatına doğru cığırlar açaq. Həyat ölümündən ucadır. Həyat yaşamaq, yaratmaq ünvanıdır. Bu ünvanda Kərim müəllimin keçmiş həyat qapısını döyək. O qapı mütləq üzümüzə açılacaq..."Musiqidən keçən ömürlər" kitabının səhifələri kimi...

1998-ci ildə nəşr olunan "Musiqidən keçən ömürlər" kitabının əvvəlində Kərim müəllim öz yaradıcılıq fəaliyyəti ilə bağlı fikirlərini bir daha oxucuların diqqətinə yönəltmək istəyirəm: "...90-ci ildən başlayaraq üç il dalbadal Qarabağda, Gəncədə, Şəkidə, Qaxda, Zaqqatalada, Mingəçevirdə, Ağdaşda və respublikanın başqa şəhərlərinin böyük stadionlarında "Xarı bülbül" musiqi festivalları, hər il İçərişəhərdə keçirilən "Novruz" bayramı şənlikləri, Respublika Sarayında "Prezidentin and içmə mərasimi", 20 yanvar faciəsini əks etdirən "Azadlığa gedən yollar", "Ayağa qalx, Azərbaycan", "Qələbə gününün 50 illiyi", Moskvada, Bağdadda və Bakıda "Füzulinin 500 illiyi" və nəhayət, "Bülbülün 100 illiyi" yubiley tədbirlərinin bədii rəhbəri və quruluşçu rejissoru mən idim. Bir də gördüm ki, on il keçib, 70 yaş məni haqlayıb. Ayaq saxlayıb bu illərin zirvəsindən keçdiyim yollara nəzər saldım və mərhum dostum Xəlil Rzanın sözlərini yada salıb qəti qərara gəldim ki, mən də "Musiqidən keçən ömürlər" başlığı ilə iki kitab yazım. Birinci kitab mənim və müasirlərimin həyatını ötəri olsa da, 1936-1968-ci illərin, ikinci kitab isə 1969-cu ildən bu günə qədər olan dövrü əhatə edir."

Allahın pozulmaz qanununa görə insan nə öz doğulmağına, nə də ölməyinə həkim deyil. Lakin bu iki sərhəd arasında ləyaqətlə yaşamaq bizdən, bizim vətəndaş mövqeyimizdən daha çox asılıdır.

Təəssüf ki, 1969-cu ildən sonra incəsənət sahəsindəki xidmətlərini ikinci kitabında yazmaq ona qismət olmadı. O illərdə isə Kərim müəllimin həyatında çox mühüm hadisələr baş vermişdi... İkinci kitabda nəzərdə tutulan fikirləri Kərim müəllimin qızı Reyhan xanımın xüsusi köməkliyi ilə işıqlandırmağa çalışacaqıq.

XX əsrдə ən böyük yadda qalan tarixi hadisələrdən biri ölkəmizin ikinci dəfə qazandığı müstəqillik oldu. Azərbaycan yeni iqtisadi, mədəni inkişaf yoluna qədəm qoydu. Həyatımızın hər bir sahəsində, xüsusilə, incəsənət sahəsindəki uğurlar ümummilli lider Heydər Əliyevin adı ilə sıx bağlıdır. Kərim müəllimin Heydər Əliyevlə görüşləri, onun haqqında unudulmaz təəssüratları çoxdur. Kərim müəllim sağ olsayıdı onun çap olunmayan xatirələri yazılıb mədəniyyət tarixinə hədiyyə olacaqdı...

Kərim müəllim Heydər Əliyevin klassik müsiqiyə olan rəğbətinin bitib tükənməz olduğunu bilirdi. Görünür ki, bu musiqi janrı dahi insanların yaradıcı potensial gücünün daha da artmasında, üzə çıxmışında böyük əhəmiyyət kəsb edir. Raxamninovun, Baxın, Şopenin, Vivaldinin, Beethovenin, Şubertin, Qriqin və s. klassik əsərlərini necə dinləməmək olar? Mən bu kitabı yazarkən, daha çox klassik musiqilərə qulaq asmağa başladım. Doğrudan da insanın düşüncə tərzi, həyata baxışı, zövqü nə qədər dəyişir, zənginləşir. Sən səyyah kimi özünə yeni əlçatmaz bir "dünya" kəşf edirsən.

Məsələn, skripkada ifa olunan incə melodiyalar insanda mərhəmət, xeyirxah, bir sözlə, yüksək hissələr oyatmağa qabildir. Vətəni İtaliya olan skripka da uzun zaman ərzində yenidən işlənilib, təkmilləşib. Nahaq demirlər ki, skripka az qala insan kimi danışır. Adları dünya musiqi tarixində yaşayan dahi sənətkarları xatırlayaq. Məsələn, italyan skripkaçısı, bəstəkar Arkancello Korellini (1653-1713) müasirləri musiqinin Kolumbu adlandırıldılar. Venesiyalı abbat, bəstəkar, skripkaçı, dirijor Antonio Vivaldi skripka ilə konsertlərin yaradıcısıdır. Nikkolo Paqanini (1782-1840) dünyanın dahi, virtuoz skripkaçısı kimi tanınır. Simli alətlərin peşəkar ustası Antonio Stradivarinin (1644-1737) 650 ədəd musiqi alətləri mövcudur.

Öz elmi kəşfi ilə bəşəriyyət tarixində iz qoyan Albert Eynsteyn 6 yaşından istedadlı skripkaçı idi. Hətta o, musiqiçi kimi tamaşaçılar qarşısında kvintetdə çıxış etmişdi. Alman mətbuatında onun virtuoz musiqiçi olduğu haqda məqalələr çap

olunurdu. O, məqaləni cibində gəzdirərək, tanışlarına deyirdi: "Siz elə bilirsiniz ki, mən alıməm. Xeyr, mən əslində məşhur skripkaçıyam". Eynəsteyn bu istedadı ilə fəxr duyurdu. Hətta musiqinin ilahi gücü onun alim kimi yetişməsində müstəsna əhəmiyyət kəsb etmişdi. Alim sevimli bəstəkarı Baxın fuqalarını tez-tez ifa edirdi. Fizika sahəsində məşhur "Nisbilik" nəzəriyyəsinin kəşfini məhz bəstəkarın əsərlərinin böyük təsiri altında yaradığını bildirmişdi.

Məsələn, qədimdə alımlor, 7 azad biliyə malik olmalıydılar. Qrammatika, ritorika, məntiq, etika və başqa biliklər arasında musiqi təhsilinə də geniş yer verilirdi.

Albert Eynəsteyn "Mənim kredom" məqaləsində yazır: "İnsan taleyində yaşanan- ən gözəl və dərin hisslərlə dolu qeyri-adi həl yaşamaq bacarığıdır. Bu hal din, incəsənət və elmdə daha dərin köklərin əsasında mövcuddur, bu hissləri yaşımayan şəxs mənim aləmimdə ölü olmasa da, kor insandır."

Musiqinin dili - elm, harmoniya və məntiqlə bağlıdır. Yüksək, ali hissslərlə yaşılan ədəbiyyat, musiqi ictimai həyatımızda böyük əks-döñüş yaratmaq gücünə malikdir. Skripkadan fərqli olaraq, zərb aləti olan tam-tam isə əksinə sarsıcı enerji daşıyır. Bernard Veber "Allahların nəfəsi" əsərində yazır: "Fil sümüyü" sahilinin sakini tam-tamda calmağı öyrənmək istəyir. Atası başa salır ki, ovuclarının zərbəsi ürəyinin döyüntüləri ilə bərabər vurulmalıdır. Onda istədiyin qədər çala bilərsən. Kuassi-kuassi dərslərinin birində o hiss edir ki, bu adı baraban deyil, sözsüz ünsiyyət vasitəsidir. O, tam-tamı vurub, ovucları ilə döydükçə öz tayfasının əcdadlarının ritminə daxil olur".

Kərim Kərimovun "Musiqini necə dinləməli və başa düşməli" kitabçasında tam-tamı belə təsvir edir: "Tam-tam -xüsusi çərçivədən asılmış iri mis-bürunc diskdir. Tam-tamı toxmaqla vurduqda, uzun sürən titrək bəm səs çıxarır. Səsi qor-xu və həyəcan doğuran bu çalğı aləti Avropaya Çindən gətirilmişdir. Tam-tamdan ayrı-ayrı epizodlarda nadir hallarda istifadə edilir". XIX əsrдə klassik musiqidə bəstəkar Cakoma Meyerber musiqi əsərində ilk dəfə tam-tamdan istifadə etmişdir.

Corc Bayronun bir fikri var: "Keçmiş gələcək üçün ən yaxşı peyğəmbərdir." Çünkü insanların keçmişyi yaşınan günlərin möhürüdür. Kərim müəllimin də ziyanlı kimi keçdiyi həyat yolu ilə bağlı xatirələr öz keçmişindən bəhrələnib gələcəyə doğru yol gedir. Belə bir nəcib, xeyirxah yoluñ yolçuları həmişə zamanlışız yaşıyır.

Kitabda ilk xatirəylə tanış olaq. Keçən əsrden bu günədək şəhərimizin mədəni həyatında mühüm rol oynayan Respublika Sarayının fəaliyyəti, ona rəhbərlik ilk dəfə Kərim müəllimin adı ilə bağlıdır. Hal-hazırda Heydər Əliyev adına Respublika Sarayının direktoru Fərhad Babayev vaxtı ikən Kərim müəllimlə bir yedə işləmiş, onun xatirəsi Kərim müəllimin təşkilatçılıq keyfiyyətlərini bir daha üzə çıxarırm.

Fərhad Babayev, Əməkdar mədəniyyət işçisi: "Keçən əsrde 60-cı illərin sonunda tikintisinə başlanılmış Respublika Sarayı layihə sənədlərdə kino-konsert zalı kimi qeyd olunmuşdur. 69-cu ildə ulu öndər Heydər Əliyev respublikaya rəhbər gələndən sonra o, sarayın inşasını tezlepşirdi və 1972-ci ildə istifadəyə verildi. Kərim müəllim ilk gündən məhz Heydər Əliyev tərəfindən bu möhtəşəm binaya direktor təyin edilmişdi. Lakin sarayda çalışanları Kərim müəllim özü işə qəbul edirdi. Mən saraya gələndə ali təhsilim vardı, İncəsənət İnstitutunun Mədəni-maarif fakültəsini yenice bitirmişdim. Bundan əvvəl isə texniki təhsil almışdım. O vaxt yeni yaranan bu böyük idarəyə kadrlar yiğirdilər. Yəni, həm texniki işçilər, həm də incəsənət sahəsini bilən kadrlar işə dəvət olunurdu. Mən də bu məqsədlə saraya işə düzəlmək üçün üz tutdum. O vaxta qədər Kərim müəllimlə heç bir tanışlığım yox idi. Ümumiyyətlə, Kərim müəllimdə belə bir xüsusiyət vardı: kimisə işə qəbul edəndə istəyirdi ki, o, insanın hansı qabiliyyətə malik olduğunu öyrənsin. O, qarşısındakı adamla söhbət zamanı onun hansı keyfiyyətlərə malik olduğunu təhlil edirdi. O, öz təəssüratlarında yanılmırıdı.

Mənimlə də uzun söhbət edəndən sonra dedi: "Gəl, mən səni səhnəyə işə götürüm. Səhnədə bədii quruluş üzrə hissə müdürü yaşlı bir insandır. Hələlik onun yanında işlə, sonra baxarıq. "Bu söhbətin üstündən 30 il keçir. Kərim müəllim 1972-ci ilin noyabrın axırında saraya rəhbər təyin olunanından bir neçə ay sonra, yəni 1973-cü ilin yanvarında mən işə qəbul olundum.

Bu möhtəşəm saray təkcə teatr binası deyil, burda çox mürəkkəb texniki quraqışdırma sistemi var. Texniklər səhnəyə quruluş verərkən rejissorun fikrini həyata keçirməlidir. Mən də hər iki sahənin mütəxəssisi olduğum üçün məsləhət bildi ki, məhz səhnədə quruluş işində işləyim. Onu da deyim ki, ilk gündən aramızda qarşılıqlı hörmət hissi yarandı.

Sonralar Kərim müəllimə yaxından bələd olduqca öyrəndim ki, o, işçilərinə göz qoyar, onların iş qabiliyyətini müşahidə edərdi. Razi qaldığı işçini irəli çəkər,

ona imkanlar yaradardı. Heç bir il keçməmiş Kərim müəllim məni səhnədə bədii quruluş hissə müdürü təyin etdi. Bu, çox məsuliyyətli bir tapşırıq idi. Çünkü bu iş səhnədə göz qabağındadır. Təxminən 6 il işləyəndən sonra Kərim müəllim məni özünə müavin təyin etdi. Və mən on il Kərim müəllimin yanında bu vəzifəni daşıdım. Onunla işləmək çox asan və həm də məsuliyyətli idi. Kərim müəllimdə insana qarşı çox böyük diqqət vardi və hay-küyü sevməzdi. Sözünü bir dəfə deyərdi, hər kəs də öz işini yaxşı bilirdi. Çox vaxt işçidə nöqsan görseydi əvvəlcə heç nə deməsə də, bilərdin ki, o, bunun üstünü vurmayıb. Lakin səhv təkrar edilsəydi, onun üstündən keçməyəcəkdi.

Mən Kərim müəllimdən çox şey öyrənmişəm. Bu, bir böyük məktəbdir. Axi, Kərim müəllim saraya rəhbərlik etməzdən əvvəl yüksək vəzifələrdə işləmişdi. Onun televiziyyada yaradıcılıq fəaliyyəti hələ də lentlərin yaddaşında yaşayır. Belə insanla işləmək hər kəsə nəsib olmur. Artıq neçə ildir ki, mən bu vəzifədə çalışıram. Ondan öyrəndiklərimi həyata keçirirəm. Onun davranışını, işçilərlə münasibəti mənim üçün bir təcrübə məktəbi olub. Mən bu haqda həmişə deyirəm.

Kərim müəllim işdən gedəndən sonra da biz tez-tez görüşər, telefonla səhbətlərimiz olar, bəzən də o, saraya gələrdi. O, bilirdi ki, saray vacib bir yerdir, respublikanın ən böyük tədbirləri, konsertlər bu sarayda təşkil olunur. Bizə də deyərdi ki, baxın ha, hər bir işinizdə məsuliyyətli olun. Bir daha demək lazımdır ki, o, çox mədəni insan idi. Bu sözü çox adam haqqında demək olar. Amma Kərim müəllim başdan-ayağa bütün davranışını, dünyagörüşü, yaradıcılıq mədəniyyəti cəhətdən əsl ziyalı şəxsiyyət idi. Bura rəhbər təyin olunanda artıq Əməkdar incəsənət xadimi idi, sarayda işlədiyi müddətdə isə xalq artisti adını aldı.

Yaradıcı insan olduğundan həmişə axtarışda idi və çox yaradıcı təxəyyülü vardı. Eyni zamanda vəzifəsinin öhdəsindən yüksək səviyyədə gəlirdi. İşini elə qurardı ki, hər kəs öz sahəsində, öz yerində olardı. Kərim müəllimin humor hissi də, tələb olunanda yumruğunu stola vurmağı da vardi. Sözsüz ki, iş prosesində bəzən gözlənilməz hadisələr baş verirdi. Belə hallarda Kərim müəllim həyəcana yol verməz, sakit halda hər şeyi öz yoluna qoyardı.

O vaxt sarayda 300-ə yaxın işçi vardi. Mühəndisər, yaxşı mütəxəssislər çalışırdı. İndi də işləyənlərin 70-80 faizi məhz Kərim müəllimin vaxtında onun tərəfindən işə qəbul olunanlardır. Etiraf edim ki, Kərim müəllim işdən gedəndən

sonra mən çox pis olmuşdum, narahat idim ki, mən onsuz neylərəm. Bir var müavin, bir də var rəhbər kimi hər şeyə cavabdeh olasan. Onun iş prinsipini bildiyim üçün bu yolla işimi qururdum. Çox qarışq bir dövr idi. O zaman Polad Bülbüloğlunun sayəsində Kərim müəllimin qoyduğu ənənəni bu idarədə yaşada bildik. Belə bir deyim var: əvəzolunmaz insan yoxdur. Amma əslində əvəzolunmaz insanlar var. Mən Kərim müəllimin yanında müavin işləməsəydim, sonralar saraya rəhbərlik edə bilməzdim. Yadımdadır, bir dəfə Qələbə günü münasibəti ilə sarayda böyük tədbir hazırlayırdıq. Kərim müəllim mənə tapşırıdı ki, əsgərlər silahla, tankla saraya gəlməlidir. Müdafiə Nazirliyinə zəng etdik, məktub göndərdik və silahları sənədlərlə alıb gətirdik. Xor kapellasının hər məşq zamanı silahları onlara paylayır, sonra yığardıq. Və konsert programı zamanı səhnəyə tank da gətirdik. Deyəsən, işin öhdəsindən gəlmişdim və Kərim müəllim razı qalmışdı.

Hər bir işdə həyəcan, çətinlik olur. Amma Kərim müəllim elə insan idi ki, onun gördüyü iş uğurlu alınardı. Yüksək dairələrdə, incəsənət aləmində Kərim müəllimin çox böyük hörməti vardı. Yaltaqlıq, riyakarlıq kimi xüsusiyyətlər ona yad idi. Mən ondan çox şey öyrənmişəm."

Kərim müəllim təkcə məmür deyil, həm də qələm sahibi kimi mətbuatda özünü təsdiq etmişdi. Reyhan xanımın atası haqda fikirləri: "Yadımdadır, atam Mərkəzi Komitədə işleyərkən ona xəbərdarlıq etmişdilər ki, yaradıcılıqla məşğul olmayı unutsun. Sözün düzü, vəzifə bir çox istedadlı adamlara öz yaradıcılığı ilə tam məşğul olmağa mane olub. Yazılacaq əsərlər yarımcıq qalıb. O, isə təbiətən emosional bir insan idi. Bədii yaradıcılıqsız yaman mənəvi əziyyət çəkirdi."

Yaxşı olar ki, biz Kərim müəllimin o illərlə bağlı çox dəyərli xatirələriylə baş-başa qalaq. Bu "müsahibəni" indi, bu an mən aparacağam, Kərim müəllimin xatirələriisə sualıma cavab verib "danışacaq."

-Dram əsərlərinin, hekayələrin müəllifi, radio və televiziyyada verilişlərin rejissoru Kərim müəllim sağlığında bu doğma, əziz peşəsindən ayrı düşəndən sonra taleyində nələr baş verdi?

-"*Mərkəzi Komitədə işim rəsmi sənədlər, arayışlar yazmaq idi. Televiziyyada verilişlərə baxanda üzərim ağrıydı. Axi, mən orda özümü tapmışdım, təsdiq etmişdim. 1967-1970-ci illər ərzində Mərkəzi Komitədə işlədim. Çox ümid edirdim ki, ye-*

ni mənzil alım. Köhnə mənzilimiz darısqal, 5-ci mərtəbədə yerləşirdi. Heydər Əliyev hakimiyyətə gələndən bir ay sonra mən Həmkarlar Komitəsinə çağırıldım. Eşitdiyim şad xəbərə inanmadım. Dedilər ki, dəniz kənarı parkla üzbəüz binada 3 otaqlı mənzilin məhz sənə verilməsini Heydər Əliyev israr etmişdir. Mənim sevincimin həddi-hüdudu yox idi. Bu böyük qəlbli insanın mənə qarşı olan ilk gözlənilməz yaxşılığı oldu. Daha sonra məni yaradıcı insan kimi qiymətləndirib, etimad göstərərək Dövlət Filarmoniyasına direktor, bədii rəhbər təyin etdi. Musiqişunas olmağımı nəzərə alaraq dedi ki, bu sahəni bilən peşəkar insan kimi filarmoniyada tez-tez simfonik konsertlər təşkil edim. Bunu onunla əlaqələndirdi ki, musiqini, gözəlliyi sevən, dərk edən insan öz vəzifəsinə də hörmətlə yanaşar. Doğrudan da dahiyənə filirlər idi. Hər beşinci gün Heydər Əliyev öz ailəsi, və partiya işçiləri filarmoniyada simfonik konsertlərə qulaq asırdılar. Bu, klassik musiqini əvvəlcə dərk etməyən insanlar mədəni tədbirə ardıcıl gəlməyə başlayandan sonra bu janrı sevməyə başlıdılar. Ümumbəşəri hissələr, duygular oyadan əzəmətli musiqi gec-tez öz dirləyicisini təsir dairəsinə ala bilir, nəhayət, onda estetik vərdişlər oyadır. Bu konsertlərə "Aliyevskiye pyatnitsi" deyilirdi. Sonralar simfonik əsərləri dirləyənlərin sayı o qədər çoxalmışdı ki, filarmoniyada biletlər tez bir zamanda satılırdı. Özümü xoşbəxt sanırdım ki, mədəni həyatımızın inkişafında mənim də kiçik bir xidmətim var. "

1971-ci il 29 oktyabr tarixində Azərbaycan KP MK Plenumunda Heydər Əliyev öz çıxışında incəsənət sahəsiylə bağlı aktual mövzulara toxunmuşdu: "...Simfonik musiqinin və kamerası musiqisinin inkişafında müvəffəqiyyətlərimiz vardır...Lakin musiqi həyatımızda yaranmış vəziyyət ümumən narahatlıq doğurur. Hər şeydən əvvəl, ona görə ki, çoxdan bəri yeni, yaxşı opera əsərləri yaradılmışdır...Musiqi ictimaiyyətinin mühüm bir vəzifəsi geniş zəhmətkeş kütlələrinə estetik musiqi zövqü aşılamaqdır. Mədəniyyət Nazirliyi, Dövlət Televiziya və Radio Verilişləri Komitəsi, Bəstəkarlar İttifaqı musiqi repertuarına daha böyük tələbkarlıqla yanaşmalı, bayağılığı, zövqsüzlüyü və xalturaya qarşı barışmaz mübarizə aparmalıdır..."

Musiqi tənqidimiz onlara daha fəal surətdə, başlıcası isə prinsipal mövqelərdən kömək etməlidir."

Heydər Əliyev milli ideologiyanın təməlini ana dilinin, dinin və milli adət-ənənənin vəhdətində görürdü. Azərbaycanda dövlətçilik prinsiplərinin möhkəmənməsi və milli-mənəvi dəyərlərin zənginləşməsində onun əməyi böyükdür.

Kərim müəllimin Heydər Əliyevlə bağlı növbəti xatirəsi: "Yadimdadir, Heydər Əliyev Fikrət Əmirova Nəsiminin yubileyinə qədər simfonik əsər yazmasını tövsiyə edir. Bəstəkar bu əlamətdar tarixlə bağlı "Nəsimi haqqında dastan" adlı birpərdəli balet üçün musiqi bəstələyir. Respublika Sarayında Nəsiminin yubileyinə həsr edilən tədbirdə həmin baletin premyerası göstərilir. Konsertdən sonra Heydər Əliyev pərdə arxasına gəlib tədbir iştirakçlarını təbrik edir, xoş sözlər deyir. Bilsəyдиниз, onun incəsənət ustalarına göstərdiyi diqqət və qayğı sənətkarlara nə qədər mənəvi dayaq verirdi. Şəxsən onun sənətkarlarla six ünsiyyəti, onların problemləri ilə maraqlanması ənənəyə çevrilmişdi. Prezidentin qəbuluna düşmək, onunla görüşmək bir o qədər də asan deyildi. Dövlət başçısı kimi, o, bunu yaxşı bildiyi üçün fürsətdən istifadə edib, mədəniyyət tədbirlərinin sonunda çox vaxt pərdə arxasına keçib onlara öz işləri, problemləri və təklifləri haqqında fikir söyləməsinə şərait yaradırdı. Bu isə, Heydər Əliyevin nə qədər müdrik bir insan olduğunu göstərir. Pərdə arxasında incəsənət ustaları ilə görüşlərindən biri də Nəsiminin yubileyində baş tutdu. Söhbət əsnasında görkəmli balerinamız Qəmər Almaszadə Fikrət Əmirovun birpərdəli baletinin hazırlanmasında, məşqlərində qarşıya çıxan problemlərini Heydər Əliyevə bildirdi: "Balet sahəsində qarşılaşdığınıza çətinliklərdən biri hələ də xoreografiya məktəbinin olmamasıdır. Binaya isə bizim çox böyük ehtiyacımız var, yoldaş Əliyev." Qəmər xanımın sözləri onu çox təəccübləndirdi ki, necə yəni xoreografiya məktəbi yoxdur. Bu görüşdən sonra Heydər Əliyev bugünkü gözəl məktəbin inşasını tez bir zamanda həyata keçirdi. "

Kərim müəllim yaşadığı zamanın xösbəxt ziyalısı olmuşdur. Heydər Əliyevlə bağlı xatırələrdən biri ilə tanış olaq. Onu qızı Reyhan xanımdan öyrəndik: "1993-cü ildə Azərbaycanın Prezidenti Heydər Əliyevin Respublika Sarayında tarixi andığmə mərasimi keçirildi. Mənim üçünsə, o gün bir də ona görə əziz idi ki, belə bir şərəfli vəzifəni- andığmə mərasiminin rejissorluğunu ulu öndər məhz atam Kərim müəllimə həvalə olunmasını bildirmişdi. O dövrdə atam artıq Respublika Sarayının direktoru vəzifəsində işləmirdi. Bu-na baxmayaraq, bu məsuliyyətli dövlət tədbirini o, layiqli surətdə başa çatdırıldı. Ailəmiz sevinirdi ki, sarayın səhnəsində nə qədər tədbirlərin, konsertlərin keçirilməsində atamın böyük zəhmətivardı, amma bu tədbir ölkəmizdə unudulmaz bir tarix idi."

Kərim müəllimin təşkilatçılıq fəaliyyəti haqqında saysız-hesabsız misallar götirmək olar. Onun mədəniyyət universiteti dirləyicilərinə kömək məqsədi ilə "Uşaqgəncnəşr" də 1960-cı ildə "Musiqini necə dirləməli və başa düşməli" kitabçasında simfonik musiqinin insan üçün nə qədər vacib mənəvi sərvət olduğunu, əzəmətini, əbədiyaşarlığını oxucusuna təqdim edir. Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, keçən əsrin 60-cı illərində bu musiqi janrına cəmiyyətdə xüsusilə maraq artmağa başladı. D. Şostokoviç simfoniya haqqında demişdir ki, simfonik musiqi çox dərin məzmunludur və o musiqi səltənətinin hökməri sayılır. Kitabda bu haqda yazılıb: "...simfonik musiqi formaları müxtəlif olur. Buraya üvertura, simfonik poema, simfoniksuita, simfonik lövhə, fantaziya, kapriçcio, rapsodiya, müxtəlif rəqsler daxildir. Lakin ən böyük və monumental forma simfoniyadır... Ən böyük ifaçılıq imkanına malik olan orkestr simfonik orkestrdir. Müxtəlif çalğı alətlərinin səs uyğunluğuna əsaslanan orkestr bəstəkara öz bədii fikirlərini ifadə etmək üçün geniş imkanlar verir... Bəstəkarlar programlı əsərlərində realist musiqinin təsvir vasitələrindən və üsullarından geniş istifadə edirlər. Programlı musiqidə çox zaman dəniz və meşə mənzərləri, quşların ötüşməsi, çobanların tütək çalması və sairə canlandırılır... Bəstəkarlar hər dəfə xarici aləmin səsləşmələrini musiqi dilinə çevirərək, dirləyicilərə çatdırırlar... Bəstəkar programda izah edilən bütün təfərrürati heç bir zaman eynən eks etdirə bilməz. O, yalnız bu programda ən başlıca cəhəti ifadə etməyə çalışır... Program musiqisinin əsas janrlarından biri olan hər bir simfonik poemanın məzmunu və musiqi obrazlarının xarakteri ümumi şəkildə müəyyən edilir. "Simfonik poema" adını birinci dəfə 1856-cı ildə macar bəstəkarı Ferens List işlətmışdır. Simfonik poema öz tarixi inkişafında program musiqisinin başqa janrları ilə birinci növbədə programlı konsert üverturası ilə bila-vasitə bağlıdır... Qara Qarayevin "Leyli və Məcnun" simfonik poeması xüsusilə böyük şöhrət qazanmışdır... Bəstəkar Qara Qarayev həmin əsəri nə niyyətlə yazdığını bu sözlərlə ifadə etmişdir: "Mənim ən böyük arzum, bütün maneələrə qalib gələn əbədi qəhrəmanlıq məhəbbəti mövzusunu musiqidə açıb göstərmək idi..."

Orkestrlə birlikdə skripka üçün ilk konsertlər XVIII əsrə italyan bəstəkarı və skripkaçısı Vivaldi tərəfindən, sonra isə alman bəstəkarı Bax tərəfindən yazılmışdır. Orkestrlə birlikdə fortepiano, skripka və başqa çalğı alətləri üçün klassik konsert tipini Mozart yaratmışdır. Bu janr Beethovenin yaradıcılığında daha da inkişaf etdirilmişdir..."

İstərdim ki, Kərim müəllimin fikirlərini davam edək. Klassik musiqinin bəşəri dilini, kosmik enerjisini duymaqdan gözəl nə ola bilər? Orqan musiqisində olan əzəməti heç bir

musiqi alətində tapa bilmərik. Deyilənə görə, orqan kosmos və yer kürəsinin enerjisinin ötürücüsüdür. İngilis rəssamı Rodger Fray məhz Baxın əzəmətli musiqisini dinləyəndən sonra etiraf edib ki, Bax demək olar ki, məni Allaha inandırmağa sövq edib. Məsələn, Baxın "Holdberq variasiyaları"nın maraqlı bir tarixçəsini yada salaq. Qraf Kayzerlinq yuxusuzluqdan əziyyət çəkdiyi üçün saray musiqiçisi Holdberq hər gecə ona klavesində musiqi əsərləri çalır. Deyilənə görə, klavisinin səsi ruhu sakitləşdirir, adama yuxu gətirir. Repertuar tükəndiyinə görə Kayzerlinq Baxa yeni əsərlər sıfariş edir. Bəstəkar qraf üçün ariya və 30 variasiyadan ibarət musiqi əsərləri yazar. Variasiyalara onu ifa edən Holdberqın adını verir.

Musiqi müxtəlif çalğı alətlərinin nəfəsi, ritmi, vibrasiyaları ilə həyatımıza daxil olmuşdur. Teodor Drayzerin fikridir: "Hamının öz hissləri və qavrayışları var, lakin onları ifadə etmək bacarığı hamiya verilməyib." Əgər bizə klassik musiqini eşitmək və duymaq həzzi verilibsə, demək, bu keyfiyyət bəstəkarın hiss və həyəcanlarını dinləyici kimi onunla bölməməyə imkan verir.

Musiqinin insana psixoloji təsiri haqqında daha bir nümunə gətirmək istəyirəm. Hitler hələ cavanlıqdan Rixard Vagnərin əsərlərinə böyük maraq göstərirdi. Təsadüfi deyil ki, Hitlerin əmrinə əsasən Nyurnberqdə nasist partiyasının iclassları keçirilməzdən əvvəl Vagnərin "Rienisi" uvertyurası səsləndirilirdi. Bəstəkar Vagnərin antisemit baxışları Hitlerin siyasetçi kimi formallaşmasında dominant rol oynamışdır. Hitler etiraf edirdi ki, Vagnər mənim Allahım, musiqisi isə dinimdir. 1881-ci ildə ölümündən 2 il əvvəl antisemit fikirləri öz apqey nöqtəsinə çatanda Vagnər bəstəkar Mendelsonun "İtaliya simfoniyası"na dirijorluq edir. Ondan soruşurlar ki, maestro, siz yəhudü musiqisinə necə dirijorluq edə bildiniz? O, isə cavabında deyir: "O, dahi bəstəkardır, ancaq mən onun simfoniyasına ağ əlcəklərdə dirijorluq etmişəm. İstəməmişəm ki, əllərim partituraya dəysin." Dünyanın ən məşhur dirijorlarından biri Yuriy Aranoviç də Vagnərə olan mövqeyini belə bildirib: "Vagnərin yəhudilərə münasibətini açıq bəyan edən opera partituralarını hətta, ağ əlcəklərdə belə, əlimə almaram." Göründüyü kimi, musiqi dünyani hətta eks cəbhələrə bölmək qüdrətinə malikdir.

Məşhur Avstriyalı həkim Frans Mesmer xəstələrin müalicəsində maqnit sahəsindən, bir çox təbii vasitələrdən istifadə etsə də, (onun müalicə üsulu "mesmerizm" adlanırdı) musiqi onun həyatında daha önəmli yer tuturdu. O, klavir və vio-

lonçeldə gözəl çalırdı. Əslində o, uşaqlıqdan musiqiçi olmaq arzusundaydı. Durnay çayının sahilində yerləşən möhtəşəm evində tez-tez dostları üçün klassik musiqidən ibarət konsertlər təşkil edirdi. Bu evdə ailənin yaxın dostları olan Qaydn, Mosart və Qlyukun yeni sonataları, musiqisi müəlliflərin ifasında söslənirdi.

Yeri gəlmişkən qeyd edək ki, rus alimi həkim-psixiatr Vladimir Bexterev uşaqlarda hələ kiçik yaşlarından estetik tərbiyənin formallaşmasında musiqi təliminin böyük əhəmiyyət daşıdığını bildirmişdir. O, musiqini hisslərimizin və ovqatımızın hakimi hesab edirdi. Təsadüfi deyil ki, bir çox ölkələrin məktəb proqramlarına musiqi mədəniyyəti fənni salınmış və bu tədrisə xüsusi önem verilir. Çünkü insan nə qədər bilikli, istedadlı olsa da musiqi savadına böyük ehtiyac var, onu mənəvi gimnastika adlandırmaq olar. Bu, uşaqlarda assosiativ dərkətmə qabiliyyətini inkişaf etdirir.

Məsələn, hələ intibah dövründə İtaliyada ilk dəfə musiqi akademiyası və konservatoriyalar yaradılmışdı. Kimsəsiz uşaqların sığınacaq yeri belə adlanırdı. İkonalarla bəzədilən kilsələrdə orqan musiqisinin möhtəşəm təsiri həm ifaçıda, həm də iştirakçılarda assosiativ hissələr oyadırdı. Konservatoriyalarda başqa fənnlərlə yanaşı uşaqlara musiqi təhsili verilirdi. Əslində onları kilsə xorunda oxumaq üçün hazırlayırdılar. Pul ödəməklə başqları da burda təhsil ala bilərdilər. 1537-ci ildə ilk belə konservatoriya Neapolda Covanni Tapiya tərəfindən açılmışdı. Assosiativ dərkətmə qabiliyyəti xüsusilə, kilsələrdə daha da inkişaf edirdi.

Obrazlılıq, intuisiya, assosiasiya, təsəvvür kimi keyfiyyətlər uşaqların estetik tərbiyəsində, musiqinin ümumi intonasiyasının tez qavranılmasında mühüm rol oynayır. Assosiativ dərkətmə qabiliyyətinə malik insanlar, xüsusilə uşaqlar psixoloji cəhətdən daha effektiv fəaliyyəti ilə seçilirlər. Qeyd etmək lazımdır ki, müəllimlərin dərsdə səlis nitqi, obrazlı deyim tərzi uşaqlarda musiqinin psixoloji təsirinin artmasına kömək edir. Rus bəstəkarı D.Kabalevskinin bununla bağlı öz konsepsiyası var. O yazar: "İncəsənət həyatla qırılmaz tellərlə bağlıdır, incəsənət həyatımızın bir parçasıdır. İnsan tərəfindən yaranan insan haqqında incəsənət yalnız insan üçündür. Bu, musiqi ilə həyat arasında mövcud olan əlaqənin prinsipial meyarlarından biridir. Məhz buna görə, incəsənət insanların xəyal dünyasını həmişə zənginləşdirmiş, ona ilham verməklə yanaşı, onların dünyagörüşünü, mənəvi gücünü daha da artırmağa təkan vermişdir". D.Kabalevski "Ümumtəhsil məktəblərində musiqinin əsas

prinsip və metodları üzrə program"ın müəllifidir. Məktəblərdə kiçik yaşlı şagirdlərin dərslərdən əlavə olaraq musiqi təliminə cəlb edilməsi, həmçinin musiqinin əsas ifadə formalarının tədqiqi programda öz əksini tapmışdır. Bir sözlə, şagirdlərdə xüsusilə, klassik musiqiyə maraq və həvəs oyatmaq üçün müəllimin mənəvi hazırlığı, mövzunu bəlağətli ifadə etməkistedadı vacib şərtlərdən biridir. O, bəstəkarın həyat və yaradıcılığı ilə bağlı diqqəti cəlb edən mühüm hadisələri dinləyiciyə böyük həssaslıqla çatdırmağı və əsərə maraq oyatmağı bacarmalıdır. Müəllimin dərsə yaradıcı münasibəti əlbəttə, yeni nəslin hərtərəfli inkişafında, estetik tərbiyəsində mühüm əhəmiyyət kəsb edir. D.Kabalevskinin təbiri ilə desək, əks halda musiqi əsərinin fortal təhlilini rentgenoskopiya ilə müqayisə etmək olar.

Yeri gəlmışkən qeyd edək ki, dünya şöhrətli musiqişunas, yazıçı, rejissor, musiqiçi Mixail Kazinikin musiqi məşgələlərinin, görüşlərinin iştirakçılarına, dinləyicilərinə sözün əsl mənasında qibətə etmək olar. M.Kazinikin Rusiyada, Avropa ölkələrində apardığı mühazirələri, açıq dərsləri əsl passionar gücü ilə seçilir. Qeyri-adi istedad sahibi olan musiqişunas qeyd edir ki, incəsənətin zirvəsində dahi-lərin musiqisidir, o mənəvi köləliyə qarşı ən gözəl vasitədir...Dahi əsərləri dinləmək üçün dahi dinləyicilər hazırlanmalıdır. O, "Dahilərin sırları" kitablarının müəllifi kimi özünə geniş oxucu auditoriyasını qazanmışdır. Universitetlərdə musiqili-fəlsəfi məzmununda dərslərin aparılmasına, incəsənəti qavramaq psixologiyasının gənclərə aşılanmasına böyük əhəmiyyət verir. Bu, nəinki musiqi, poeziya, təsviri incəsənət sahəsini də əhatə edir.

Onun "Şubertin, Şopenin, Qriqin, Beethovenin, Mosartin effekti" adlanan mühabizirələri öz təkrarsız, orjinal fəlsəfi təhlilləri ilə seçilir. Xüsusilə, xəstə uşaqların müalicəsində skripkada, pianoda virtuoz ifası, ünsiyyəti həqiqətən də inanılmaz dərəcədə müsbət nəticələr verir. O, qeyd edir ki, hər bir insanın beyni özünün ritm parametrlərinə malik olduğu üçün bizim hər birimiz müxtəlif musiqi kompozisiyalarını bəyənirik. Bu parlaq istedadlı insan öz səhbətlərində bildirir ki, hər bir musiqi təhsili alan gənc əslində bəstəkar, musiqiçi olmaya bilər, amma musiqi mədəniyyətinə yiylənmək şəxsiyyətin formallaşmasında, estetik tərbiyəsində müsbət rol oynayır. Musiqinin təsir gücünü Mixail Kazinik "Qriqin effekti"ndə açıqlayır. Deyilənə görə, bəstəkar Qriq 12-13 yaşlı oğlan kimi balacaboy insan idi. Piano arxasında da o qədər yaraşıqlı görünmürdü. Bir gün Edvard Qriq yeni yazdığı musi-

qini F.Listə göstərmək, rəyini bilmək üçün onunla görüşür. List qəddi-qamətli bir insan kimi fiziki cəhətdən ondan çox fərqlənirdi. Qriq orkestrlə fortepeano üçün bəstələdiyi yeni əsərinə ifa edib bitirdikdən sonra List böyük həyəcanla yerində qalxıb onu alqışlayaraq deyir: "Siz nəhəngsiniz." Edvard Qriq öz nəhəngliyini müşqidə sübut edə bilib.

Mixail Kazinik tez-tez beynəlxalq məktəblərdə musiqi təlimi ilə bağlı dərslər keçir, "Ritorika gecələri" kimi tədbirlər təşkil edir. Mixail Kazinik doğrudan da nadir istedada malikdir, öz dinləyicilərinə unudulmaz, zəngin təəssürat bəxş edə bilir. Onun açıq dərslərində iştirak edənlərin dünyagörüşündə müsbət mənada əks-döñüş yaranır, onlara ədəbiyyata, incəsənətə, həyata yüksək mənəviyyatla yanaşmağı öyrədir.

Onun musiqili-publisist proqramları öz tamaşaçılarına sanki deyir, musiqi həyatımızın, düşüncələrimizin baş qəhrəmanıdır, ondan ilham almağı bacarıın. Təkcə müharibələrdə bombaların səsi, silahların öz qurbanlarını hədəf alması, xarabaliqlara dönən şəhərlərdə uşaqların göz yaşı musiqiyə çevrilə bilməz.

M.Kazinik öz yaradıcı həyatını iki hissəyə ayırrı. Rəssam, bəstəkar M.Çyurlyonisi özü üçün kəşf etdiyi dövrü həyatının ikinci hissəsi hesab edir. Litvalı Mikaloyus Çyurlyonisin öteri də olsa özünəməxsus yaradıcılıq yoluna nəzər salaq. Sənətkar kimi, dünya həyatında özünü demək olar ki, çox şeydən məhrum etmişdi. Bəstəkarlıqla yanaşı o, rəssam kimi də məşhur idi. Oxuduğu universitetlərdə ona yüksək vəzifələr təklif edilsə də o, qəbul etməmişdi. O, "Meşədə" ilk Litva simfonik poemasını, simli kvartet və orqan üçün əsərlər yazmışdır.

35 yaşında vəfat edən Mikaloyusu 200 musiqi əsərinin, 300 şəkilin müəllifini necə adlandıraq? Yəqin ki, bəstəkar-rəssam. Yeddi not və yeddirəng spektri onun yaradıcılığında öz harmoniyasını tapmışdı. Qeyri-adi kompozisiyalara malik kosmoqonik düşüncələri ifadə edən əsərlərində kainatın əbədi və əzəmətli səsi duyulur. Onun yaradıcılığı haqqında deyilirdi ki, musiqisi şəkil çəkir, rəngkarlığı isə musiqi kimi səslənir. Görəsən, poetik fantaziya ilə həqiqət arasında fərq nə qədərdir? Hansı biri insanı dahi edir?! Məncə bu suala Çyurlyonis öz təkrarsız yaradıcılığı ilə cavab verir. O, deyir: "Kainat böyük simfoniya insanlar isə onun notlarıdır."

Onun "Dəniz sonatası", "Ulduz sonatası", "Qara günəş haqqında ballada", "Günəş sonatası", "Himn", "Prelyudiya və fuqa", "Bahar sonatası", "Piramidalar sona-

tası" və başqa şəkilləri sanki rəngli notlardır. O, ərşin gözə görünməz gözəlliklərini, sərrini simvolik cizgilərlə tamaşaçıya çatdırmaq isteyir. Ən maraqlısı isə odur ki, son əsəri olan "Reks" öz zəngin, qeyri-adi kompozisiyası ilə diqqəti cəlb edir. "Reks" latinca "kral" deməkdir. Bu əsərdə yerin, göyün bu günə qədər keçdiyi mərhələlər simvolik ştrixlərlə təsvir edilir. Lakin şəkilin ortasında böyük bir çıraq qabına bənzər qabın içində məşəl yanır. Bu müqəddəs od şəkilin ortasında yerləşdirilib, o sanki hər şeyin əsas nüvəsidir. İstər-istəməz bu şəkil Quranın "Nur" surəsinin 35-ci ayəsini xatırladır: "Allah göylərin və yerin nurudur. (Kainati yaradıb ona nur verən, yer və göy əhlinə haqq yolu göstərən xalıqdır.) Onun nuru, içində çıraq olan bir taxçaya bənzər; taxçadakı o çıraq bir qəndilin içindədir, o qəndil isə sanki parlaq bir ulduzdur. O çıraq nə şərqdə, nə qərbdə (aləmin ortasında olan mübarək bir zeytin ağacından yandırılır."

Bu misaldan aydın görünür ki, Çyurlyonis Qurandakı bu ayədən xəbərsiz "Reks" adlı (yəni, kral) şəkilində həqiqətə çox yaxınlaşmışdı. Allahı hərə öz dinində, qibləsində axtarsa da, onun əzəmet və nuru eyni, dəyişməz müqəddəs məkandadır.

35 il ömür süren Mikaloyus Çyurlyonis insan və sənətkar kimi yer küresinin cazibə qüvvəsindən ayrılib kosmik simfoniyanın sədaları altında yaradıcılığının zirvəsində dayana bilmüşdi. Təsadüfi deyil ki, Frans-İosif torpağında ucalan dağa Çyurlyonisin adı verilib.

Belə bir fikir oyana bilər ki, mən kitabda əsas fikirdən yayınıram. Əsla elə deyil. Bəzi musiqişunasları, adları musiqi dünyasında az hallanan sənətkarları da yeri gəldikcə xatırlamaq istəyirəm. Musiqi "süfrəsində" hər bir sənətkarın öz xüsusi yeri var.

Bir aforzmdə deyilir: "Dəblər dəyişsə də əsl musiqi əbədi yaşayır. " İnsan hissələrini, enerjisini tənzimləyən, müxtəlif ovqatları incəliklə ifadə edən yeganə incəsənət janrı musiqidir. Kərim müəllimin də həyatının çox hissəsi musiqimizin təbliğinə həsr edilmişdi. İnsanların musiqini qavrama qabiliyyətinə isə o, özünəməxsus yanaşındı: "...Füzulinin və Puşkinin şeirlərindəki gözəlliyi başa düşmək və qiyamətləndirə bilmək üçün mütləq şair olmaq lazımlı kimi, Beethoven və Çaykovskinin dahiyənə əsərlərini başa düşmək və onlardan həzz almaq üçün heç də musiqiçi olmaq lazımdır. Həyat göstərir ki, hər bir adam simfonik musiqinin gözəlliyini və xüsusiyyətlərini tədriclə dərk edə bilməkdən ötrü

müəyyən qədər əmək sərf etdiyidə, bu müsiqini başa düşə bilər. Musiqi təhsili almayan adamların musiqi nitqinin qanunlarını başa düşməyəcəyini zənn etmək düzgün deyil."

Kərim müəllim klassik musiqini dinləməyə mənəvi cəhətdən hazır olmayan dinləyiciləri daha böyük həssaslıqla və məhəbbətlə bu işə yanaşmağı tövsiyə edir. Bəzən bizə yad görünən fəlsəfə, musiqi yalnız öyrənilib dərk ediləndə, zəhmət hesabına onun dərin qatlarına çatanda qazandığın mənəvi sərvətin sahibi olursan...

Fikirlərimizi Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin "İncəsənət" şöbəsinin müdürü, sənətşünaslıq doktoru Fərəh xanım Əliyevanın "XX əsrin 20-30-cu illərində Azərbaycanda musiqi-tarixi proseslər" yazısı ilə davam edək: "Üzeyir Hacıbəyli çox gözəl anlayırdı ki, məqsəd yalnız Avropa texnikası, janrları və formalarında əsər yazımaqda deyil, bu əsərləri qavrayaraq, yeni musiqini anlaya biləcək, onu əxz edəcək, mənən zənginləşə biləcək, bununla da inkişafı tələb və təmin edəcək kütləvi mədəni-bədii mühitin elitar deyil, məhz Azərbaycan xalqının bütün zümrələrini əhatə edə biləcək mühitin dinləyicisinin yetişdirilməsidir."

30-cu illərin həyat həqiqətlərini Kərim müəllimin "Musiqidən keçən ömürlər" kitabında bir yerdə vərəqləyək: "...Otuzuncu illərin əvvəllərində evimizə radio xətti çəkiləndə və divardan dairəvi qara reproduktor asılarda özümüzü dünyanın ən xoşbəxt adamları hesab edirdik. Səhərdən axşama qədər xırıltılı reproduktordan gələn musiqiyə nəfəsimizi çəkmədən, sehirlənmiş kimi qulaq asırdıq ...Atam Ali Partiya məktəbində oxuyurdu və bu məktəbi bitirdikdən sonra partiya işinə keçirildi. 30-cu illərdə Azərbaycanın müxtəlif rayonlarında məsul vəzifələrdə işləməyə başladı. Sonralar atam Ləkidə və Yevlaxda pambıq zavodlarında direktor vəzifəsində işlədi. Yevlaxda işləyəndə bizi Şuşaya apardı. Burada pambıq zavodunun işçiləri üçün istirahət evi və uşaqlar üçün pioner düşərgəsi vardi. ...Zavodda işləyən şusalılar atamı tez-tez evlərinə qonaq çağırırdılar. Bir dəfə kiminsə oğlunun toyuna dəvət etmişdilər. Atam bizi də özü ilə apardı. İlk dəfə orada Xan Şuşinskiyin oxumasını eşitdim. O, "Qarabağ şikəstəsi", "Kürdü-Şahnaz" və başqa muğam, təsniflər oxudu. Ömrümdə ilk dəfə muğam dinlədim..."

Bir gün atam işlədiyi trestdə "Koroğlu" operasının tamaşasına öz işçilərini ailəvi dəvət etdi. İlk dəfə idi ki, atam belə tamaşaya anamı, Kamalı və məni aparırdı. Tamaşaya baxandan sonra mən, sözün əsl mənasında, teatr azarına düşdüm,

səhərə qədər yata bilmədim... O vaxtlar şəhərdə Opera teatrından başqa Əzizbəyov adına Dram Teatri, Rus Dram Teatri, Gənc Tamaşaçılar Teatri, Erməni və Yəhudi Teatrları var idi. Baki tamaşalarına dəfələrlə baxıb əzbərləmişdim. Xüsusilə, "Vaqif" pyesinin parçalarını əzbərləyib evdə və həyatımızda hamı üçün oxuyardım. Buna görə də məni "artist" çağırırdılar. Amma mən özümü həmişə rejissor hesab edirdim..."

Kərim müəllimin uşaqlığında Xan Şuşinkinin ifasında eşitdiyi ilk muğamın sehiri, evlərində ilk reproduktorun möcüzəsi, teatr tamaşalarının ilk nağıl dünyası sonralar onun taleyində bir-birinə bağlamış gələcək arzularına yol açdı. Həyat elə gətirdi ki, bu üç heyrət sanki nağılin sonunda göydən düşən üç almaya bənzədi və hər üçünə də sahib oldu. Radioda böyük həvəslə işlədi, Azərbaycanın, xarici ölkələrin musiqi əsərlərinin təbliği ilə məşğul oldu, musiqi haqda nəzəri mühazirələrlə çıxış etdi, nəhayət, bir çox dövlət tədbirlərinin rejissoru kimi səmərəli fəaliyyət göstərdi. Uşaqlıq arzuları gerçəkləşdi.

Kərim müəllim radioda fəaliyyətini belə xatırlayır: "...Deməliyəm ki, Azərbaycan radiosunda on il işlədiyim dövrə bir neçə görkəmli şəxsiyyət rəhbər vəzifədə olub. Onlardan Şəmsəddin Abbasov, Adil Əfəndiyev, Nəsir İmanquliyev, Mirbağır Seyidzadə, İsrafil Nəzərov, Ənvər Əlibəyli və Teymur Əliyevi yaxşı xatırlayıram. Onlar sözün əsl mənasında, geniş ensiklopedik biliyə malik olan Azərbaycan ziyalıları idi. Yüksək mənəviyyat sahibi olan bu adamlar çalışırdılar ki, Radio Komitəyə özləri kimi savadlı adamları toplasınlar... Azərbaycanda yaranan bütün musiqi əsərləri janrından asılı olmayaraq, ilk növbədə Radio Komitəyə gəlirdi. Burada onlar musiqi verilişləri redaksiyasının Bədii şurasında dinlənilirdi və qəbul olunurdu. Bu şuranın tərkibində Qara Qarayev, Bülbül, Səməd Vurğun, Niyazi, Əfrasiyab Bədəlbəyli, İsmayıllı Hidayətzadə, Mikayıl Rəfili və başqa görkəmli xadimlər var idi... Mübələğəsiz deyə bilərəm ki, radio mənim üçün böyük məktəb olmuşdur. Burada mən Azərbaycan dilini, ədəbiyyatını, tarixini öyrənməyə başladım və musiqişünaslıq elminə yiyələndim. Radioda işləyərkən mən ilk dəfə musiqi mövzusunda məqalələr, oçerklər, hekayələr, librettolar və radiopyeslər yazımağa başladım... qələmimi sinayıb "Mond restoranından qoca"adlı radiopyes yazdım. Bu pyes radioda gedəndən sonra biz yüzlərlə dinləyicidən məktub aldıq və verilişi onların xahişi ilə dəfələrlə təkrar etdik... Azərbaycanda az adam tapıldı ki, bu hekayəni eşitməsin. Xüsusilə xanəndənin təsirli obrazını yaradan görkəmli ar-

tist Ağaddaş Qurbanovun istedadlı ifası hamını valeh etmişdi. Lətə yazılmış bu pyes-dəki rolü radiomuzun qızıl fonduna daxil olmuşdur."

Kərim Kərimovun "Xanəndənin taleyi" hekayəsi özünün baş qəhrəmanı Mirseyid Mirbabayevin acı taleyindən fərqli olaraq zamanın sınaqlarından uğurla çıxmışdı. İlk dəfə hekayə 1964-cü ildə "Bakı" qəzetində çap olunmuşdu. Xalq arasında sevimli xanəndə kimi məşhur olan Mırseyid Mirbabayevin taleyi doğrudan da faciəlidir. Öz sənətini, mənəviyyatını təsadüf nəticəsində əldə etdiyi zəngin həyata dəyişməyinin aqibəti müəllif tərəfindən iibrətamız sonluqla başa çatdırılır. Hekayə keçmiş xanəndənin son sözləri ilə başa çatır: "...Beləliklə, Mirseyid hər şeyi-sənətini, ailəsini, dövlətini və ən qorxuluşu-əbədi olaraq vətənini itirdi. Sənə nağıl etmək istədiklərim bunlardır,-deyə qoca susdu.

-Bəs, Mirseyid nə vaxt vəfat etmişdir?- mən sual verdim.

Qoca qüssəli nəzərlərini yerə dikib astadan cavab verdi:

-Xanəndə Mirseyid öz sənətinə xəyanət etdiyi gün ölmüşdür. Keçmiş milyoner MirSeyid isə hələ sağdır. O, buradadir, oğlum, sənin qarşındadır. O mənəm. "

O, 1867-ci ildə mərsiyəxan ailəsində anadan olmuşdu. Onun əsl adı Mir Tağı idi. Toy məclislərinin yarasığı kimi ürəyəyatımlı səsinə, muğam ifasına görə başına pul, qızıl yağış kimi töküldürdü. O, həmçinin Bakıda teatr tamaşalarının fasilələrində, bir çox konsertlərdə öz mahir istedadını nümayiş etdirərək, çoxlu sayda pərəstişkarlar qazanmışdı. İlk azərbaycanlı xanəndə kimi XX əsrin əvvəllərində Varşavada səsi qrammofon valına yazılın ilk azərbaycanlıdır.

Bir gün "Bala şoranlıq" adlı torpaq sahəsi milyonçu pərəstişkarı tərəfindən ona hədiyyə edilir. Xoşbəxtlikdən orda qazılan quyudan neft fəvvərə vurur. Və beləliklə, neft quyusunun hesabına zənginləşən Mirbabayev sonralar xanəndə adından imtina edir. Azneft meydanında yerləşən indiki Azərbaycan Dövlət Neft Şirkətinin binasını vaxtı ikən Mirseyid Mirbabayev dostu Hacı Zeynalabdin Tağıyevin vasitəciliyi ilə almış, inqilaba qədər orda yaşamışdı. Taleyin oyunlarından sonra qədər baş çıxarmayan Mirseyid Mirbabayev xanəndə adından imtina etsə də, sonda yenə bu sənətə möhtac olur. Parisdə milyonçu Teymur bəy Aşurbəyov onu müflisləşmiş ağır vəziyyətdə görüb təsirlənir və özüylə yaşadığı Tehran şəhərinə aparır. Mirseyid Mirbabayev böyük peşmançılıq hissi ilə yaşayır, Allahın ona bəxş etdiyi vergiyə-səsinə, pərəstişkarlarına xəyanət etdiyi üçün vicdan əzabı çə-

kirdi. Tehranda bakılı mühacirlərin çayxanasında yenə də xanəndəliyin az da olsa ruzusuna siğınır. Nəhayət, 86 yaşında vəfat edir. Kərim müəllim hekayədə öz qəhrəmanının acı etirafını, psixoloji vəziyyətini incə ştrixlə üzə çıxarır, çünkü əslində: "...Xanəndə Mirseyid öz sənətinə xəyanət etdiyi gün ölmüşdür..."

Kitabın əvvəlində qeyd etdik ki, emosional gücünə görə heç bir incəsənət növü musiqi ilə müqayisə oluna bilməz. Pifaqorun fikrincə: "İncəsənətin müəllimi musiqidir. O bütün əsrlərdə qəlblərə hakimdir". Bu fikir "Dvorjakın melodiyası" sənədli hekayəsində özünü bir daha təsdiq edir. Hekayədə Əli adlı gənc iştirak etdiyi İkinci dünya müharibəsinin qələbəsindən sonra yenə doğma yurduna qayıdır-Talış dağlarının ətəyinə. Meşəyə ova çıxan bir şəxs çex bəstəkarı Dvorjakın balabanda çalınan "Səhər" melodiyasını uzaqdan eşidib heyrətlənir... O, çobana yaxınlaşış bu musiqini hardan öyrəndiyini soruşanda Əli müharibədə başına gələnləri söyləyir. Məlum olur ki, döyüşdə yaralanarkən qaldığı çex ailəsində bu melodiyani çalmağı öyrənibmiş. Məşhur violonçel ustası Vatslav alman əsgərlərinin Əlinin iniltilərini eşitməməsi üçün hər gün səhər violonçeldə Dvorjakın melodiyasını çalırdı. Müəllif musiqinin insan həyatında nə qədər böyük əhəmiyyət kəsb etdiyini qeyd edir. Musiqi Əlini ən çətin vaxtlarında həyata bağlayır, ona güc, iradə bəxş edir: "...Bir də özümə gələndə eşitdiyim ilk səs, mənə tanış olmayan həmin musiqi sədaları idi. Bu musiqi elə səmimi, elə təsirli idi ki, elə bil mənə deyirdi: "Qorxma, sən dostlar arasındasan, qüvvəni topla, mərd ol, sən yaşayacaqsan!" və yaxud "...Qəlbimi sevinc hissələri bürüdü. Qulaqlarında Dvorjakın "Səhər" melodiyası səslənirdi. Bir anlığa mənə elə gəldi ki, təbiətin bütün səsləri: quşların ötüşməsi, yarpaqların piçiltisi, bulaqların şırıltısı bu melodiyaya qarışaraq vahid bir simfoniya yaradır, sadə zəhmət adamlarının dinc həyatını, məhəbbət və dostluğunu tərənnüm edir".

"...Radiopyes janrında yazılmış ən sevimli pyeslərimdən biri "Dvorjakın melodiyası" hekayəsidir. Bu hekayə əslində musiqi təhsili verilişidir... On il ərzində hər gün müxtəlif janrlarda azı on konsert programı tuturdum... Mövzularımın diapozonu çox geniş idi. Musiqinin yer üzündə yaranmasından bu günə qədər müxtəlif xalqların və ölkələrin necə inkişaf etdiyindən, musiqi sənətinin bütün formalarından və janrlarından, bir sözlə, dünya musiqisindən danışmağa imkanım var idi..."

Kərim müəllimin dediyi kimi, radio nəinki onun, həmçinin bir çox diniyicilərin də ikinci məktəbi olmuşdur. 2012-ci il 5 sentyabr tarixində 525-ci qəzetdə

çap olunan növbəti yazılarından biri "Vətənpərvərlik zirvəsində təzadların həqiqəti" adlı məqaləm Kərim müəllimin "Musiqidən keçən ömürlər" kitabından aldığım xoş təəssüratlar əsasında yazılmışdı. Keçmiş həmkarım "Gənclik" nəşriyyatının peşəkar naşirlərindən biri, Əməkdar poliqrafiya işçisi, Əməkdar mədəniyyət işçisi Nəriman Veysəloğlu qəzətdə çap olunan yazım ilə məni təbrik etdi. Söhbətimiz zamanı nəşriyyatda işləyərkən başına gələn bir hadisəni xatırladı. Nərimanın xatırəsi ilə Kərim müəllimin radionun əhəmiyyəti və onun həyatında məktəb olduğu haqda fikirləri üst-üstə düşürdü. Mən dedim ki, Nəriman, sənin radio ilə bağlı danişdığın xatırə kitabda özünə yer almalıdır. Bir neçə gündən sonra o, xatırəni yazıb gətirdi. Səmimi hisslərlə yazılmış xatırələr məni də o illərin doğmalarına, sevdiyim, unutmadığım keçmiş musiqi aləminə qovuşdurdu. Nəriman uşaqlıqdan vurğunu olduğu musiqi dünyasını belə xatırlayır: "Söhbət 1958-ci ildən gedir. Onda mənim 8 yaşım vardi. Mənim yaşıdım olan qonşu uşaqları, dostlarım saysız oyunlar oynayanda, mənim məşguliyyətim isə o zamanın korifey sənətkarlarından Xan Şuşinskinin, Zülfü Adıgözəlovun, Həqiqət Rzayevanın və digər əvəzolunmaz sənətkarların vallarına qulaq asmaq idi. Radioda Ü.Hacıbəylinin, Q.Qarayevin, Ə.Bədəlbəylinin, F.Əmirovun, T.Quliyevin və s. əsərlərinə dəfələrlə qulaq asar və radionun "Qızıl fondunda" kı olan radio tamaşalarını diqqətlə dinləyərdim. Hökumə xanım Qurbanovani, Soltan Nəcəfov, Ağaddaş Qurbanovu, Əli Zeynalovu, Barat xanım Şəkinskayani, Həsənağa Salayevi və başqalarını radiopyeslərdə, verilişlərdə eşidəndə az qalırdı ki, radioqəbuledicinin içində girim, onların nəfəsinə daha yaxın olum. Atam mənim bu arzularıma heç vaxt biganə qalmazdı. Hər dəfə Şəkidən Bakıya yolu düşəndə məni də özü ilə gətirər və həsrətində olduğum "Vaqif", "Antonio və Kleopatra", "Yeddi gözəl", "Qız qalası" kimi tamaşalara aparırdı. Heç ağlıma da gəlməzdidi ki, illərlə heç olmasa bir dəfə üzünü görmək arzusunda olduğum görkəmli sənətkarlarla nə vaxtsa ünsiyyətdə olacaq, dostluq edəcək, hətta evlərinə gedib-gələcəyəm.

1974-cü ilin yaz aylarından biri idi. "Gənclik" nəşriyyatında çalışırdım. Otaqda heç kim yox idi. Bəstəkarımız Fikrət Əmirovun not, mahni və əsərlərindən ibarət olan kitabını bədii redaktor kimi işləyirdim. "Şur", "Kurd ovşarı" kimi əsərlərin notlarını başa düşməsəm də boğazımıda, ağızımı açmadan bu musiqini sösləndirirdim. Sən demə, Fikrət müəllim kitabın nəşri ilə maraqlanıb nəşriyyata gəlib.

Məşgül olduğumu gördüyü üçün əllərini qoynunda çarpezlayaraq qapıda sakitcə mənə qulaq asırmış. Başımı qaldırıb Fikrət müəllimi görəndə özümü itirdim, məni tər basdı. Fikrət müəllim isə mənə yaxınlaşıb: "Sən onu necə elədin? Maraqlıdır, o keçidləri bir də təkrar et, necə oldu?" - deyə suallar verməyə başladı. Mən "Kürd ovşarı" simfonik əsərindən bir parçanı züm-zümə edəndən sonra Fikrət müəllim stolumun üstündəki telefondan harasa zəng edib dedi ki, heç yana getmə, gözlə, indi gəlirəm. Sonra da mənə dedi ki, vaxtnı varsa dur, mənimlə gedək. Nəşriyyatın pilləkənlərini düşəndə Asəf Zeynallı adına musiqi məktəbinə gedəcəyi-mizi bildirdi. Təəccübləndim ki, Fikrət müəllimin məni ora aparmaqda məqsədi nədir? Musiqi məktəbində ab-hava tamam başqa idi, musiqi təhsili alan gənclərə qıtbə ilə baxırdım. Fikrət müəllimlə siniflərdən birinə daxil olduq. Görkəmli sə-nətkarımız tarzən Bəhram Mansurovla salamlaşdıqdan sonra Fikrət müəllim dedi:

-Bəhram müəllim, istəyirəm ki, bu gənc oğlana qulaq asasan.

Bəhram müəllim pianonun üstündən tarını götürüb, "Oğlum, nə oxuyacaq-san?" -deyə məndən soruşdu. Sözün düzü, bərk həyəcanlanmışdım, hiss edirdim ki, ayaqlarım əsir. Mən utana-utana dedim:

-Nə çalsanız onu da oxuyaram.

Bəhram müəllim gülümsəyib dedi:

-Fikrət, bu uşaq niyə lovğalanır?

Fikrət müəllimin baxışları mənə inamlı baxırdı. Özümü toxtadım. Bəhram müəllim "Rast" muğamından bir hissəni çaldi, mən oxumağa başladım. Sonra "Şahnaz", "Qatar", "Çahargah" muğamının "Mənsuriyyə" hissəsini çaldi. Belə bir fürsət ələ düşməzdı. Mən Bəhram Mansurovun müşayiəti ilə muğam oxuyurdum. Ömründə belə bir həvəslə, şövqlə oxumamışdım. Bəhram müəllim tarı kənara qoyub məndən soruşdu:

-Oğlum, müəllimin kim olub?

İki görkəmli sənətkarın gözləmədiyi cavabı, yəni həqiqəti dedim:

-Bəhram müəllim, mənim müəllimim radiodur.

"Radio" sözünü eşidəndə hər ikisi qulağına inanmadı. Sonra isə ürəkdən güldülər. Mən hər şeyi olduğu kimi onlara danışdım:

-Uzun illərdir ki, hər bazar günü radioda muğam konsertləri veriləndə Xan Şu-sinskidən "Şahnaz", Rübabə xanım Muradovadan "Qatar", Hacıbaba Hüseynov-

dan "Rast", Zeynəb xanım Xanlarovadan "Çahargah", Şövkət xanım Ələkbərova-dan "Segah", İslam Rzayevdən "Bayatı Şiraz" muğamını öyrənmişəm. Bir neçə həftədən sonra həmin muğamlar radioda təkrar səslənəndə unutduğum, yadımdan çıxan yerləri yenidən yadına salıb öyrənirdim.

-Əla!-deyə Bəhram müəllim məni həvəsləndirdi. -Sən böyük bir iş görmüsən. Muğamatın fəlsəfəsini dərk edən və oxuyan insanın üzü də, qəlbə də nurlu olur. Burda bəzən elə oxuyanlar tapılır ki, səndə olan həvəs, zəhmətsevərlik onlarda yoxdur. Oğlum, bizim məktəbdə oxumaq istərdinmi?

Mən tərəddüdlə Fikrət və Bəhram müəllimə baxdım. Əlbəttə, Azərbaycanın fəxri olan belə bir sənətkarlardan dərs almaq da bir xoşbəxtlikdir. Fikrət Əmirovun mənə həssaslıq və qayğı göstərməsi, sadəliyi həyatımın ən yadda qalan, əziz xatirəsidir.

-Muğamatı ustad xanəndələrimiz oxuyur, onların qarşısında heç vaxt çıxış edə bilmərəm,- dedim.

İndi də bu xatırəni yada salanda hər iki sənətkar nəinki gözəl istədədi, həmçinin yüksək insani keyfiyyətləri ilə gözümüzə daha da böyüyürək. Bir də fəxr edirəm ki, mənim muğam müəllimim radiodur.

Sözün düzü, radio verilişlərindən hələ nə qədər insanın bəhrələndiyini, mədəniyyətimizlə, ədəbiyyatımızla daha yaxından tanış olduğunu dəqiqlik bilməsək də, millətin keçmişini, bu gününü, özünü tanımasında ilk oncə radionun əvəzsiz rolü var. Radio milyonlarla insanın sanki qulaq yoldaşı olmuş, onların həyatına yeni nəfəs, yeni ovqat bəxs etmişdir. Sovet dövrünün siyasi ideologiyasını bir kənara qoysaq, o illərdə tərbiyəvi əhəmiyyətli, lirik, əmək qəhrəmanlarına həsr edilən mahnılar, aparıcıların səlis nitq mədəniyyəti neçə-neçə nəslin yaddaşında öz silinməz izini qoymuşdur.

Azərbaycan Baş Radio-məlumat İdarəsi musiqi verilişləri redaksiyasının məsul redaktorları Tələt Şahverdiyev və Kərim Kərimovun 1956-cı ildə yazdığı "Dinləyicilərin məktubları" adlı məqaləsi o dövrdə radionun fəaliyyətinə işləşər: "...musiqi verilişləri redaksiyasına respublikamızın müxtəlif rayonlarından hər gün çoxlu məktub gəlir. Dinləyicilərimiz bu məktublarda musiqi təhsili verilişləri və konsertlərimiz haqqında öz arzu və rəylərini bildirirlər... Neftçilər, ali və orta məktəb tələbələri, döyüşçülər yazırlar ki, onlar opera, kamera və simfo-

nik musiqi əsərlərini həvəslə dinləyirlər. Neftçi Z.Əliyev yoldaş redaksiyamıza yazır: "Övvəllər mən radio ilə yalnız xalq mahnılarını və muğamları dinləməyi sevirdim. Son vaxtlarda isə bizim Azərbaycan kompozitorlarının opera, balet və simfonik əsərlərinə qulaq asmağa başlamışam. Bu əsərləri diqqətlə dinləyib, dərindən dərk etdikcə, bunları daha çox xoşlayırsan. Xüsuslə, Qara Qarayevin "Yeddi gözəl" baletini, Fikrət Əmirovun "Şur" və "Niyazinin "Rast" simfonik muğamlarını dinləməyi sevirəm. Kompozitorların bu əsərlər üzərində nə cür işlədikləri haqqında məlumat vermənizi xahiş edirəm"... Bir sıra məktublarda dinləyicilər kamera və simfonik musiqi əsərlərinin radio ilə verilməsinə etiraz etdiklərini bildirir, yalnız yüngül musiqidən ibarət proqramları verməyi tələb edirlər... Göründüyü kimi dinləyicilərimizin estetik zövqü və mədəni səviyyəsi olduqca müxtəlifdir... Klassik musiqi irsini öyrənmək və dərk etmək istəyənlərdən hər biri musiqi mədəniyyətini artırmaq üçün öz üzərində işləməlidir... Bizim musiqi redaksiyasının təcrübəsindən görünür ki, musiqi təhsili verilişlərinə müntəzəm surətdə qulaq asan dinləyicilər klassik musiqi əsərlərini getdikcə daha yaxşı qarayır, bu sahədə lazımı təcrübə əldə edirlər. Musiqi verilişləri müxtəlif şəkillərdə təşkil edilir. Buraya "Musiqini necə başa düşməli?", "Musiqi əlibası", "Musiqi lügəti", "Bilirsinizmi?", "Tapmaca konserti", "Kompozitorların portretləri" seriyasından olan verilişlər daxildir... Musiqi redaksiyası, dinləyicilərin sifarişlərini nəzərə alaraq, son vaxtlarda klassik musiqimizin, xüsusilə muğamların verilişinə da-ha artıq diqqət yetirir... Musiqi təhsili verilişlərində olduğu kimi, dinləyicilərin sifarişlərilə verilən konsertlər də müxtəlif formalarda təşkil edilir. Bunlardan "Radio dinləyicilərinin tərtib etdiyi proqram əsasında verilən konsert", "Bir ailənin sifarişi ilə konsert", "Musiqi salamı", "Musiqi həvəskarları üçün konsert" və sair xüsusilə qeyd olunmalıdır... Hazırda musiqi redaksiyasında "Bizim yeni dinləyicilər", "Musiqinin dostları", "Simfonik musiqi həvəskarları", "Uşaqlar üçün musiqi klubu" və sair konsertlər hazırlanır..."

Azərbaycanda incəsənət sahəsinin tarixi inkişafı haqqında musiqişunaslarımız öz kitablarında, məqalələrində bu mövzuya geniş yer vermişlər. Onların elmi-tədqiqat işləri, böyük əməyi nəticəsində musiqi mədəniyyətimizin tarixi təhlil olunub yaşamaqdadır. Lakin musiqişunaslıqla məşğul olan ziyalıların maarifpərvər fəaliyyəti haqqında kitablara nədənsə az rast gelmişəm.

Əvvəlcədən onu qeyd etmək istəyirəm ki, Kərim Kərimovun həyat və yaradıcılığına və dünya musiqi mədəniyyətinin bir çox nümunələrinə həsr olunan "Talələrə yazılın musiqi" kitabını musiqişünas kimi deyil, musiqisevər yazıçı kimi hazırlamışam.

Kərim müəllim Vətən müharibəsindən sonrakı dövrədə incəsənət sahəsində qazanılan ən böyük nailiyyətləri kitabında belə qeyd edir: "...1946-ci ildə Sovet İttifaqından gəlmış görkəmli mütəxəssislərdən başqa, artıq çoxlu milli kadr da yetişmişdi... Həmin vaxt Moskvada təhsilini bitirmiş Qra Qarayev, Cövdət Hacıyev və Zakir Bağırov vətənə qayıdır, konservatoriyada bəstəkarlıq siniflərini açmışdır. Məhz bu dövrədə bir sırə istedadlı bəstəkarlar meydana çıxdı. Bunların arasında Fikrət Əmirov, Cahangir Cahangirov, Süleyman Ələsgərov, Əşraf Abbasov, Hacı Xanməmmədov, Ağabaci Rzayeva, Ədilə Hüseynzadə, Şəfiqə Axundova, Elmira Nəzirova və başqaları var idi.

Konservatoriyanın böyük zalında musiqi sənəti ilə əlaqədar elmi konfranslar, disputlar, yeni musiqi əsərlərinin müzakirəsi və başqa tədbirlər keçirilirdi. Bura müəllimlərdən başqa, konservatoriyanın, Musiqi Texnikumunun və onillik musiqi məktəbinin şagirdləri dəvət olunurdular. Biz tələbələr ilk addimlarımızdan respublikada gedən musiqi dünyasındaki proseslər ilə tanış olur və fəal iştirakçulara çevrilirdik... Mən də çalışırdım ki, heç bir konserti buraxmayım, musiqi ədəbiyyatını yaxşı öyrənim. Not savadına yiyələnəndən sonra opera tamaşalarına gedəndə həmin operanın klavirini aparardım. Tamaşa zamanı tələbələrlə beletajda əyləşib klaviri vərəqləyə-vərəqləyə operani başdan-axıra qədər ürəyimdə oxuyub əzbərləyirdim ki, gələcəkdə opera rejissorу olum... Azərbaycan Radio Komitəsinin nəzdində yenicə təşkil olunmuş vokal ansamblına daxil oldum. Bəstəkar Cahangir Cahangirovun rəhbərlik etdiyi bu ansamblın repertuarında əvvəllər xalq mahnıları var idi. Onların solo hissəsini Şövkət Ələkbərova, Gülgə Məmmədov, Nərminə Məmmədova, Tükəzban İsmayılova, Firəngiz Əhmədova oxuyurdular. Sonralar isə Azərbaycan bəstəkarlarının yeni, irihəcmli xor əsərləri meydana çıxanda, bu ansamblın bazasında böyük tərkibi, çoxsəsli xor kollektivi yaradıldı. Bu xor mühərabədən sonra Azərbaycan bəstəkarlarının yazdığı bütün kantata, oratoriya və poemaların ilk ifaçısı oldu."

Düşünürsən ki, xalqın mədəniyyət tarixinin inkişafında fəal iştirak edənlər, sadə və bacarığını bu sahəyə böyük həvəs və qeyrətlə həsr edənlər doğrudan da

xoşbəxt sənətkardırlar. Bu, məhəbbətin, uğurun qazanılan ani xoşbəxtlik sevinci deyil, xalq, vətən üçün yaşamağın ali xoşbəxtliyidir. Kitab boyu adları çəkilən unudulmaz incəsənət xadimlərimizin şərəfli, fədakar taleyi bu səbəbdən də xalqı, dövləti tərəfindən unudulmazdır. Qoynunda doğulub, boy-a-başa çatdığını Vətənə verdiyin mənəvi borcdan, ona sədaqətlə xidmətdən uca nə ola bilər?!

İllər ötür, televiziya, radio sahəsinin texniki imkanları da yeniləşir, təkmilləşir. 1960-90-cı illər Azərbaycan televiziyasının inkişaf göstəricilərinin artan dövrüdür. Artıq milli şürurun oyanması yaradıcı ziyalılarımızın yaradıcılığında, vətəndaş möv-qeyində özünü göstərirdi. 1971-ci ildə ilk dəfə rəngli televiziya studiyası fəaliyyətə başladı. Heydər Əliyevin qayğısı nəticəsində televiziya və radionun maddi-texni-ki bazası genişlənmiş, onun təşəbbüsü ilə 310 metrlik televiziya qülləsi ucaldılır.

Milyonlarla insanın düşüncə, həyat tərzini dəyişməyə müvəffəq olan efir mə-kanında 1973-cü ildə "Səhər görüşləri" verilişi yeni ənənənin əsasını qoydu. Te-leviziya ilə tamaşaçı arasında səmimi ünsiyyət yaranmışdı. Verilişin ilk aparıcı-ları sevimli aktrisamız Leyla xanım Bədirbəyli və Lütfü Məmmədbəyov idi.

Arif Qaziyev, Əməkdar incəsənət xadimi, rejissor: "Televiziyaya 1957-ci il-də direktor kimi işə qəbul olumuşdum. 1959-cu ildə Moskvaya dekadaya gedib gələndən sonra 1960-cı ildə televiziyanın rejissor şöbəsinə keçdim və özümün istəyi ilə musiqi redaksiyasında rejissor köməkçisi kimi fəaliyyətə başladım. O vaxt Kərim müəllim baş redaktor idi. Onun yanında mən rejissor köməkçisindən rejissor vəzifəsinə kimi pillə-pillé irəlilədim. Sonralar demək olar ki, Kərim müəllimlə birgə verilişlər hazırlayırdıq. O vaxt Kərim müəllimin Azərbaycanın qədim musiqisi, bəstəkarlarımız haqqında, qərb ölkələrinin, Rusyanın bəstəkar-ları haqqında silsilə verilişləri gedirdi. Mən də bu verilişlərin rejissoru olurdum.

Kərim müəllimin bir xüsusiyyəti vardı, verilişin ssenarisini yazarkən 1-2 səhi-fə hazır olmamış çıxardı dəhlizə, qarşısına kim çıxsa mətni ona oxuyar, fikrini bilmək istəyərdi. Rejissordan tutmuş redaktora, hətta sürücüyə qədər öz ssenari-lərini oxumaqdan həzz alardı. Kiminsə maraqlı təklifi olsayıdı, tez gələr otağa əlavələrini edərdi. Sanki ilk tamaşaçısının gözü ilə yazısının əyər-əskiyini gör-məyə çalışırdı. Hərdən deyərdim ki, Kərim müəllim, bəsdir, bu ssenariləri nə vaxta qədər ona-buna oxuyacaqsınız, verin görək nə var, nə yox. O da deyirdi ki, yox, Arifçik, qoy, bir də yoxlayaqq. Çox sadə adam idi.

İlk Yeni il şənliklərinin ssenari müəllifi, rejissor da Kərim müəllim olub. Bu, 1960-cı illər idi. Mən də həmin verilişlərin rejissor köməkçisi kimi Kərim müəllimlə bir yerdə işləməkdən zövq alırdım. İlk Yeni il şənliyində məşhur aktyorlarımız çıxış edirdilər. Aktyor Möhsün Sənani məclisə tamadalıq edirdi. Yumor səhnələri, yeni mahnilar programı rəngarəng edirdi. Ümumiyyətlə, o vaxt səslənən mahnilar bu gün də öz gözəlliyini saxlayır. Kərim müəllim çox yaxşı rejissor idi. Yəni mətni yazarkən həm də onu rejissor kimi görürdü. Biz nəyi isə həzırlayanda bizə də məsləhət verirdi. İşə o qədər ürəkdən bağlı insan idi ki, öz fəaliyyətindən yorulmaq nədir bilmirdi. Hətta verlişin musiqisini, mahnilar daxil olmaqla əvvəldən dinləyər, özü seçərdi. Bir var sənəti sevmək, bir də var sözün həqiqi mənasında onun fədaisi olmaq. Kərim müəllim işinin fanatı idi. Belə qəlbə dolu, maraqlı, yaradıcı insanla işləmək mənə çox kömək edirdi.

1964-cü ildə Moskvada Mərkəzi Televiziya ilə Azərbaycanın musiqi alətləri ilə bağlı hazırladığımız veriliş böyük əks-səda doğurdu. Savadlı çıxışı ilə musiqi alətlərimizi geniş auditoriyaya yüksək səviyyədə təbliğ etməyi bacardı. Ermenilər bu verilişdən sonra SSRİ-də hay-küy qaldırsalar da, artıq onlara bəlli idi ki, balaban Azərbaycan musiqi alətidir. Bu verilişdə təqdim olunan hər bir musiqi alətində ifaçılarımız çıxış etdilər.

Kərim müəllimin bütün janrlarından danışındı. O, elə ustalıqla, incəliklə təhlillər aparırdı ki, onu dinləməmək mümkün deyildi. O vaxtlar Kərim müəllim, bir də Əfrasiyab Bədəlbəyli bu səpgidə verilişlərin aparıcısı idilər. Televiziya kanalları bu istiqamətdə çox iş görməlidir. Kərim müəllim belə şeyləri çox sevirdi və deyirdi ki, gərək elə danışasan ki, tamaşaçılar o sənətkarları sevsinlər, dinləsinlər. Respublika Sarayında işlədiyi müddətdə də konsert proqramları hazırlayarkən televiziya elemətlərindən istifadə edirdi. Birinci dəfə səhnədə fonda kadrların verilməsi Kərim müəllimin dəsti-xəttidir. Fonda hərəkət edən kadrlar indi də maraqla qarşılanır.

Kərim müəllimin yeniyetməlik dövrü ağır və əziyyətli olmuş (bu haqda mənimlə dəfələrlə söhbət edər, acı günlərinin xatirələrini mənimlə bölüşərdi). İllər keçdikcə ayaqlarının ağrıları özünü göstərmişdir. Ailə çətinliklərə məruz qalsa da, qardaşları, bacısı Rumiyyə xanım konservatoriyada təhsil alaraq incəsənət sahəsində uzun illər fəaliyyət göstərdilər.

Televiziyyada sentyabrın birində ilk dəfə veriliş hazırladıq. Ssenariyə görə, Bəstəkar Səid Rüstəmov müəllim idi. Başqa artistlər şagird kimi studiyada əyləşmişdilər. İndi də bu ssenarilərdən istifadə olunur. Səid müəllim sinif jurnalı ilə otağa daxil olur sonra bir-bir uşaqlarla tanış olur. Bu tanışlıq arasında musiqi nömrələri səslənirdi. Yay tətilindən qayıtmış "şagirdlər" hazırladıqları mahniları ifa edirdilər.

"Möcüzəsiz möcüzə" adlı maraqlı bir veriliş vardı. O vaxt texniki imkanlar zəif olsa da biz yeniliklər etməyə can atıldıq. Oxuyan, danişan adamın arxasında kadrlar gedirdi. Yadımdadır, bir film çəkirdik. Tofiq Əhmədovun estrada orkestrində solo klarnet səslənməliydi. Cavan vaxtimız idi, fantaziyamız da böyük. İşığın altında iki sevgilinin kölgəsini vermişdik. Mən təklif etmişdim ki, klarnet ifaçısı pəncərəni açaraq, ordan ifa etsin. İndiki kliplərdə belə kadrlar geniş tətbiq olunur. Amma o dövrdə belə səhnələri o qədər də qəbul etmirdilər. Estrada janrı bu cür kadr dəyişkənliyini sevir. Çəkilişlər studiyada, öz otaqlarımızda olurdu. Kərim müəllim təklifimə etiraz edib dedi: "Siz Allah camaati bizə güldürməyin, orkestr o tərəfdə qalıb, klarnet çalan da mənim pəncərəmdən boylanır. Harada çalır-çalsın, mənim otağında çalmاسın". Mən bu haqda nə qədər israr etsəm də razlaşmadı. Hətta mübahisəmiz oldu. Sonralar belə hadisələri xatırlayıb gülərdik."

Azərbaycan Televiziyasının ilk peşəkar diktörlerindən biri Natavan xanım Hacıyevanın da Kərim müəllimlə bağlı xatirələrində o illərin ab-havası yaşayır.

Natavan Hacıyeva, Əməkdar artist, diktör: "Kərim müəllim haqqında, ancaq yaxşı sözlər demək olar. O, yaddaşimdə təvazökar, insanlarla münasibətdə çox müləyim, işini həqiqətən də sevən bir şəxsiyyət kimi qalıb. Mən Kərim müəllimi televiziyyaya gəldiyim ilk günlərdən tanıydım. O, musiqi redaksiyasında həm rejissorumuz, həm də baş redaktorumuz olub. Aparıcısı olduğum ilk "Mavi işıq" yeni il programının araya-ərsəyə gəlməsi Kərim müəllimin adı ilə bağlıdır. Bu program ilk baxışdan mövzu rəngarəngliyi, maraqlı quruluşu ilə tamaşaçıların diqqətini cəlb etmişdir.

Kərim müəllim televiziyyadan uzaqlaşıb Mərkəzi Komitədə işlədiyi illərdə onu az-az görürdüm. Demək olar ki, yaradıcılıq yollarımız tamam ayrılmışdı. Respublika Sarayı istifadəyə veriləndən və Kərim müəllim ora rəhbər təyin ediləndən sonra yenə də birgə yaradıcılıq fəaliyyətimiz genişləndi. Artıq mənim dövlət

əhəmiyyətli koncertlərin aparıcısı kimi Kərim müəllimin rəhbərlik etdiyi saraydan səsim eşidilirdi. Bu konsertlər Kərim müəllimin rejissorluğu və bədii rəhbərliyi ilə həyata keçirilirdi. Onu da deyim ki, mən Kərim müəllimlə işləməkdən böyük zövq alır və işimə daha həvəslə və maraqla yanaşardım. Kərim müəllim yaradıcılıq ünsiyyətində olduğu insanlarda yeni bacarıq, istedad üzə çıxarmağı bacarırdı. Yəqin ki, bu da onun rejissorluq istedadından irəli gəlirdi.

Kərim müəllim həm xasiyyətcə, həm də simaca çox yaraşıqlı bir adam idi. Bu xüsusiyyətlərinə görə o, düşdüyü mühitdə həmişə başqalarından müsbət mənada seçilirdi.

Deyirlər ki, işin uğurlu davam etməsində ilk ünsiyyətdə olduğun insandan çox şey asılıdır. On ildən çox aparıcısı olduğum "Ötənlərdən-keçənlərdən" verilişinin də ilk qonağı Kərim müəllim olmuşdu. Verilişimizin çəkilişi Kərim müəllimin mənzilində oldu. Çəkilişindən sonra eyvanındakı gülləri mənə göstərdi. Dedi ki, Natəvan, eşitmışəm sən yaxşı nərd oynayırsan? Dedim ki, bəli, amma mən yaxşı nərd oynayanlarla oynayıram. "Cavabım onu daha da həvəsləndirdi: "İndi mən sənə necə nərd oynamağı öyrədərəm", deyərək, həmin o eyvanda, gül-çiçəyin əhatəsində oturaraq həvəslə nərdin daşlarını düzdü. Üç oyun mən onu uddum. Çox təmkinlə, "mən qadınlara güzəşt etməyi sevirəm", dedi. Uzun illərdən sonra Kərim müəllimlə keçən o maraqlı günlərdən biri kimi bu görüş ömrümə beləcə yazıldı."

Kərim Kərimovun xarırələrindən: "...Azərbaycan televiziysi yarandığı ilk gündən çalışırdıq ki, əyləndirici, musiqi verilişləri ilə yanaşı, xalqın estetik təribəyəsini yüksək səviyyəyə qaldıran maraqlı verilişlər yaransın. Buna görə də gənc kollektivin arasında incəsənətin yeni növü olan televiziya verilişlərinin yeni formaları uğrunda böyük axtarışlar gedirdi... Radio və Televiziya Verilişləri Komitəsində 20 il işlədiyim dövrə verilişlərimə görə həmişə çoxlu təşəkkür almışam... respublika prokurorluğununda işləyən prokuror Ələkbər Tağıyev bir gün xahiş etdi ki, icazə verim Zeynəbin ifasında bəstələdiyi "Qonşu qız" mahnısını radioda ləntə yazdırınsınlar. O vaxtlar artıq radionun musiqi verilişləri redaksiyasını televiziyanın musiqi redaksiyası ilə birləşdirib, Teleradio Komitəsinin ümumi baş redaksiyası təşkil edilmiş və məni də ora baş redaktor vəzifəsinə təyin etmişdilər. Mən Zeynəb Xanlarovanın ifasında "Şur" təsnifi və Ələkbər Tağıyevin "Qonşu qız" mahnısını ləntə yazdırıb, konsertlərin birində efirə verdim. Bundan sonra biz televiziyada Zeynəb Xanlarovanın xüsusi solo konsertini təşkil etdik və o, ulduz ki-

mi parlamağa başladı... Ümumiyyətlə, deməliyəm ki, Azərbaycanda əsrimizin ikinci yarısında nə qədər görkəmli musiqi ifaçıları varsa, hamisinin sənətə ilk dəfə gəlişini yaxşı xatırlayıram. Çünkü onlar radionun və televiziyanın qapısından keçiblər, ilk dəfə bu qapıları onlara mən açmışam. Əsl istedadlar mənsiz də yol təpib gec-tez üzə çıxacaqdılar. Mən yalnız onlara bu işdə kömək edirdim.

Əlbəttə, əsl istedadların hamısı yox, bir çoxu öz layiqli yerini həyatda qazana bilir, lakin ümid qapısı arxasında mədəniyyətimizə bütün varlığı ilə xidmət edən varsa, ona pənah aparanlar heç vaxt bu yolda büdrəmirlər. Xalq şairimiz Xəlil Rzanın da cavanlıqda Kərim müəllimlə yaranan dostluğunun maraqlı tarixi var. O dövrdə, ancaq Xəlil adlı dəliqaqnı gənc bir şair Salyanda tanındı. Yeri gəldikcə o tarixə qayıdacağıq.

Onun Kərim müəllimin 60 illik yubileyi ilə əlaqədar "Ədəbiyyat və incəsənət" qəzetində çap olunan məqaləsini diqqətinizə çatdırmaq isteyirəm: "...Xatirələr, xatırələr... Ümmandan damlalar... Hamisini qələmə almaq mümkün olsaydı, epopeyalar yaranardı. İstanbul, Ankara, İzmir, Əlcəzair, Daşkənd, Moskva, Paris, Strasburq kimi şəhərlərdə konsert-mühazirələri... Gümanına gələrdimi ki, Bakıda dahi Füzulinin vəfatının dörd yüz illiyi bayramında əlini sıxlığı böyük türk şairi Nazim Hikmətin haqqında xeyli sonralar "Mavi gözlü nəhəng" pyesini yazmalı olacaq? Ömür nədən yaranır? Bəlkə bircə ömür ağacına min-min ömrün calaq vurulmasından? Çağdaş Azərbaycan bəstəkarları, xanəndə və rəqqasları, balet ustaları, saz və söz sərrafları bu ömrə nə qədər qida vermişdir! Hələ Qlinka, Mozart, Çaykovski, Rimski-Korsakov, Bize, Şubert, Quno, Verdi, Brams, Vivaldi, Mendelson, Şopen, Dunayevski, Krennikov... Bu böyük sənətkarlardan hər birinin haqqında o, ya məqalə, yaxud konsert-mühazirə ilə çıxış etmişdir. Hər çıxış üçün nə qədər can yanğısı sərf etdiyini hansı cihaz ölçü bilər?! Direktoru olduğu Lenin adına Sarayın fəaliyyətindən tutmuş Kərim Kərimovun qırx illik yaradıcılıq dövrünü əhatə edən konsert və tamaşa proqramlarına da, hətta afişalarınınadək hər addımda bir səliqə, nur saçır. Qırmızı qapaqlı böyük bir albomu açıb gözdən keçiririk. Burada onun 1950-ci illərin başlanğıcından bəri qəzet və jurnallardan kəsilib ağ vərəqlərə yapışdırılmış məqalələri və haqqında yazılanlar sıralanmışdır..."

Həyat davam edir. Hal-hazırda mənə də Xəlil Rzanın təsvir etdiyi o qırmızı qapaqlı albomu vərəqləmək qismət olub. Lakin mən albomu Kərim müəllimsiz tək,

içimdə bir qüssə ilə gözdən keçirirəm. Onun müəllifi olduğu pyeslərin uğurlarına əl çalan tamaşaçıların sanki alqışlarını, təbriklərini eşidirəm. Doğrudan da teatr mədəniyyətimizin məbədidir. Özümüzü, həyatı daha yaxından tanımaq üçün müdriklik məktəbidir. Teatrda tamaşaçılarla aktyorlar arasındakı mənəvi məsaflə o qədər azalır ki, həqiqət ilə əsər tamlıq təşkil edir. "Deyilməmiş monoloq" adlı yazdığım essedə bu fikirlərə qayıtmaq istəyirəm: "...Tamaşaçıların səmimi alqışları əsəri təsdiq edən və onun yazılmayan sonluğuna çevrilir. Alqış-gördüklərini, eşitdiklərini qəbul etməyin mədəni etirafı, əllərin xeyir-duasıdır... Təbiidir ki, teatrda həyata nisbətən hadisələr daha sürətlə inkişaf edir. Səhnədə xeyir şər üzərində təntənəli surətdə qələbə çalışır. Əsər belə sonluqla bitməsə insanlar həyatda daha tez depressiyaya düşər, hər hansı bir problemin onsuz da ümidsizliklə bittəcəyini zənn edər. Bu baxımdan teatrın müalicəvi, saflaşdırıcı aurası, psixoloji təsiri haqqında elmi əsərlər yazmaq olar... Teatr pərdəsi əslində səhnə ilə həyat arasında sərhəddir. İki reallığı -həyatla səhnəni həm birləşdirən və həm də ayıran həqiqətdir. Nitsşenin bu fikriylə razılaşmalıyıq: "İncəsənət bizə ona görə verilib ki, həqiqət bizi öldürməsin."

Nə isə... Qırmızı albomun da yaşının üstünə yaş gəldikcə ağ vərəqləri saralmış, əvvəlki səliqə-sahmanı pozulmuşdur. Sanki zamanın küləyinə məruz qalan, saçları bir-birinə qarışan, söhbət üçün özünə sirdəş axtaran tənha qocaya bənzətdim qırmızı albomu. Nə vaxtsa bu qəzet vərəqlərinə toxunan barmaqların gözə görünməz izində neçə insanın ürəyinin hərarəti, döyüntüsü yaşayır. Gözlərim önündə Kərim müəllimin gərgin, maraqlı həyatı canlanır, o, yaşadığı zamanın kənar seyrçisi deyil, cəmiyyətimizə öz layiqli tövhələrini verməyi bacaran ziyalıdır. Mühazırələrində o, dinləyicilərinə həmişə musiqinin dərk edilib dinlənilmə mədəniyyətini aşılamağa çalışmış, musiqinin bütün janrlarına böyük maraq oyada bilməşdir. Bu keyfiyyətlərə malik yaradıcı insanlarda passionarlıq üstünlük təşkil edir. Onun yaradıcılığı, ünsiyyəti tamaşaçıların yaddaşında unudulmaz, dərin izlər qoyur.

Yadimdadır ki, televizia və radio ilə Xalq artisti, bəstəkar, dirijor Əfrasiyab Bədəlbəylinin də xalq musiqisi, muğamatla bağlı apardığı verilişləri tamaşaçılar arasında populyar idi. Onun qalın nüfuzedici səsi, nitq mədəniyyəti, tamaşaçılarla ünsiyyət qurmaq istedadıvardı. Mən onun bu keyfiyyətlərinin efirdə bir tamaşaçı kimi canlı şahidiyəm. Əfrasiyab müəllimin nitqi böyük cazibə qüvvəsinə ma-

lik idi. Onu laqeyd dirləmək mümkün deyildi. O, muğamatı Azərbaycan musiqi dilinin lügət fondu adlandırdırırdı.

Musiqi mədəniyyətimizin fəal təbliğatçılarından biri də görkəmli musiqişunas, Əməkdar incəsənət xadimi Elmira xanım Abbasova da televiziya ekranından məraqlı çıxışları ilə yadda qalmışdır.

Məncə, hər bir insan dünyaya öz əsas missiyasını yerinə yetirmək üçün gəlir. Bu işdə musiqinin tale yüklü rolunu ayrıca qeyd etmək lazımdır. Yaradıcı insan ilham pərisi ilə nə vaxtsa bağladığı "müqavilə"ni heç vaxt pozmur. Çünkü musiqinin kosmosdan gələn dalğaları qarşısında fəaliyyətsiz, laqeyd qalmaq qeyri-mümkündür.

Bəstəkar Rixard Vaqnerin fikrinə görə: "Musiqi düşünə bilmir, lakin fikirlərin həyata keçirilməsinə kömək edir." Bu fikri təsdiq etmək üçün bir neçə bəstəkarın nümunəsində bunu qeyd edək. Məsələn, dahi bəstəkar P.Çaykovski Rusiyada Ədliyyə Nazirliyinin gələcək məmuru kimi çalışmaqdan imtina edərək, yeni açılan konservatoriyaya sənədlərini verib ora daxil olur. O, öz həyatını musiqisiz təsəvvür edə bilmir. Etiraf edir ki, o, musiqi nəzəriyyəsi ilə çox məşğul olmuş, nə vaxtsa qulluq etdiyi vəzifəni musiqiyə qurban verməyə hazırlıdır. Doğrudan da musiqi fikirlərimizin həyata keçməsində əvəzsiz rol oynayır və üzərimizə düşən əsas missiyanın dəyərini dərk etməyə yardımçı olur.

Dünya şöhrəti qazanan P.Çaykovski opera, balet, simfonik əsərlər və romanslar müəllifi kimi sağlığında o qədər tərif etmişdi ki, artıq incəsənətdə qazandığı yeni uğurlar onun başını gicəlləndirə bilməzdi. Lakin həyatı boyu unutmadığı bir xatirə onu yaman təsirləndirmişdi. Bəstəkarın musiqi əsərini dirləməyə gələn, tamaşaçı zalında onunla bir yerdə əyləşən yazıçı Lev Tolstoyun kövrələrək göz yaşlarına necə qərq olduğuna Çaykovski şahid olmuşdu. Musiqi insanı təsir gücү ilə necə deyərlər, öz məhvərindən qoparmağa qadirdir. Tarixin ən dəyərli anlarından biri deyilmi? Bəstəkar P.Çaykovski və yazıçı L.Tolstoy iki dahi yanaşı bir yerdə oturmuş, onlara hakim olan musqinin ahəngi ilə ürəkləri eyni sürətlə döyünür...

Görkəmli opera müğənnisi Tito Qobbi də Paduidə universiteti bitirdikdən sonra hüquqsunas olmaq əvəzinə taleyini həmişəlik incəsənət sahəsinə bağlayır. "İtalyan operasının dünyası", "Səs-əzəmetli gücdür" kitablarının müəllifidir. Tito Qobbi, Franco Korelli, Mariya Kallas və digər məşhur müğənnilərin tərəf müqabili olmuş, opera

tamaşlarında səsi, istedadı ilə seçilmiştir. Onun da həyatında yadda qalan hadisələrdən biri İkinci Dünya müharibəsinin sonuna təsadüf edir. O, tez-tez hospitallarda müharibə iştirakçıları, yaralılar arasında çıxışlar edir, onlarda ruh düşkünlüğünü aradan qaldırmağa, yaralarının ağrısını yüngülləşdirməyə çalışır. Öz doğma yurd-yuvəsindən, dinc həyatından, xoşbəxt gənclik arzularından ayrı düşən əsgərlər hospitalda keçirilən bu tədbirlərdən-canlı musiqidən mənəvi təskinlik tapırdılar. Hospitalda görkəmli müğənnilərin çıxışları onlara dözüm, iradə və sabaha ümid bəxş edirdi. Belə görüşlərin birində Tito Qobbi gücsüz, yaralı gənc bir əsgərin zəif səsini eşidir. O, müğənnidən "Ave Mariya"nı oxumasını xahiş edir. O, bu haqda xatırəsində yazır: "Mən onun uzandığı çarpayının kənarında əyləşib əllərini ovcumda ehmalca tutub "Ave Mariya"nı oxudum. Mən onu ifa edərkən o, dodaqlarında təbəssümlə keçinmişdi. " Adı tarixdə yaşamayan əsgərin son eşitdiyi ecazkar səs onun çəkdiyi ümidsiz ağrlara verilən ən böyük və son hədiyyə idi. Ruhu musiqiylə qanadlanıb asanlıqla onu tərk etmiş və bu gəncin dodaqlarındaki təbəssümdə donub qalmışdı...

Məhz Kərim Kərimovun "Dvorjakın melodiyası"nın eyni adlı radio-pyesi və ekran təcəssümünün əsas mövzusunu bir daha xatırlamaq yerinə düşərdi. "Dvorjakın melodiyası" müharibə dövründə azərbaycanlı əsgərinin başına gələn əhvalat, Tito Qobbinin naməlum əsgərlə hospitalda ünsiyyəti insanların ən ağır dəqi-qələrində musiqiyə olan mənəvi ehtiyacından bəhs edir. Müxtəlif dinə, dilə məxsus insanlar klassik musiqinin harmonik gücündən, bəşəri hisslərindən qidalanır. Qanlı müharibələrə qalib gələn həmişəyəşar musiqi kimi insan ömrü qırılmazdır, dünyasını dəyişərkən belə, onun ruhu yaşamaqdadır...

Yadimdadır, Kərim müəllimin kitabını oxuyandan sonra hiss etmişdim ki, bizi mənəvi cəhətdən birləşdirən qohum fikirlər çoxdur. Elə bil mən onu lap çoxdan tənışam da, amma onunla ünsiyyət qurmağa zaman imkan verməmişdir. İlk baxışdan qəribə səslənsə də bu, həqiqətdir. Kitab sanki hər ikimizin görüş yeri idi. Fikirləşirdim ki, mən birinci kitabın ardını yazmadan əvvəl Kərim müəllimin ruhundan icazəmi almaliyam. Hər halda bu razılığı hiss etməliyəm. Əgər bizi yaşıdan ruh musiqidən qidalanmağı bacarır, yuxularımıza vasitəçi, yol bələdçisidirsə niyə onunla məslətləşməyim? Bodrumda dincəlsəm də, kitab haqqında daha çox düşünürdüm. Kitabı hansı fikirlərlə başlamağı heç cürə qərarlaşdırıa bilmirdim. Kitab ilk səhifələrdən oxucusunu özünə cəlb etməyəndə onun yarımcıq taleyi acınacaqlı olur. İlk

dəfə əlinə qələm alıb kitab yazmaq istəyən insan kimi həyəcan keçirirdim. Axı, bu dəfə povest və hekayələr deyil, canlı, real insanların həyat və yaradıcılığı, onları yetişdirən mühiti, hadisələri düzgün təhlil edib kitab ərsəyə gətirməliydim... Kərim müəllim də vaxtı ikən Türkiyədə dəfələrlə olmuş, onun mərd insanların, qədim, zəngin tarixini, təbiətini çox sevirdi. Türkiyəli dostları az deyildi.

Pəncərəm Egey dənizinə açılırdı. Əsatirlərin qucağı olan mənzərəni seyr etməkdən gözəl nə ola bilər? Balkan və Anadolu yarımadaları arasında ləpələnən Egey dənizini seyr etdikcə, sanki fikirlərimi öz dərinliklərinə aparır. Düşünürəm ki, okeanların, dənizlərin əlçatmaz dibində nə qədər qədim mədəniyyət abidələri uyuyur. Dəniz ləpələndikcə fikirlərimi də gəmi kimi yırgalayırmış.. Deyirlər ki, düşüncənin təcrübəsi yuxularda üzə çıxır. O gecə yuxuda incəsənət ustalarımızı şən, bayram əhval-ruhiyyəsində gördüm. Hamı qırmızı rəngli geyimdədir, gözəl müğənnimiz Şövkət xanım Ələkbərovayla tədbirə tələsirik. Görünür, yuxuda həmin tədbir kitabın yazılmağına bir işarədir. Səhər yuxuda Kərim müəllim haqda yazacağım kitaba razılıq verildiyini anladım. Minnətdaram ki, musiqi tarixi ilə bağlı o, məni daha dərindən düşündürməyə, axtarışlar etməyə istiqamət verdi... Bəlkə bu da qismətimdə vardi ki, sevdiyim, bütün varlığımla bağlandığım incəsənət sahəsini- möcüzələr yaranan bu mənəvi dünyadan zənginliyini bir daha özüm üçün kəşf edim.

Kərim müəllim musiqişunas kimi mədəniyyətimizin inkişafında xüsusi zəhməti olan ziyalıdır, o bu haqda daha ətraflı, bəlağətli yaza bilərdi... Onun yüzdən çox məqaləsi "Ədəbiyyat və incəsənət" qəzetində çap olunmuş və "Azərbaycan xalq çalğı alətləri", "Simli kvartet", "Opera haqqında söhbət" adlı kitablarının müəllifidir.

Kərim müəllim "Musiqini necə dinləməli və başa düşməli" kitabında mədəniyyət universitetlərinin dinləyicilərini filarmoniyanın konsert zalına dəvət edir. Səhnədə L.Bethovenin "5-ci simfoniya"sı, A.Rimski-Korsakovun "Şəhərizad"ı, Ü.Hacıbəylinin "Koroğlu" operasının uvertyurası, "Leyli və Məcnun", Q.Qarayevin, S.Hacıbəyovun, F.Əmirovun, E.Nəzirovanınəsərlərinin səsləndirildiyini qeyd edir. Kitabdan oxuyuruq: "...Nizaminin "Xəmsə" adı ilə məlum olan məşhur poemaları Azərbaycan xalqının hələ XII əsrə zəngin musiqiyə malik olduğunu sübut edir. Nizaminin əsərlərində yürüdülən fikirlərdən məlum olur ki, şairin dövründə və hətta ondan daha əvvəlki dövrlərdə Azərbaycanda musiqinin insana güclü təsir

mənbəyi və ecazkar qüvvəyə malik müalicə vasitəsi hesab edənlər çox imiş... Əbəs deyildir ki, ən qədim zamanlardan bəri musiqidən döyüşüləri birləşdirən və onları vətəni müdafiə etməyə ruhlandıran sınanmış vasitə kimi istifadə edilməkdədir... Cəlil Məmmədquluzadə rus klassik musiqisinə heyran olduğunu dəfələrlə qeyd etmiş... Üzeyir Hacıbəyov musiqışunas X. Ağayeva ilə söhbət edərkən klassik Rus və Qərbi Avropa musiqisinə bəslədiyi dərin məhəbbətdən demişdir: "Mənim musiqi zövqümün inkişafına Çaykovski və Verdi böyük təsir göstərmişlər. Məhz bu bəstəkarların yaradıcılığı məndə operaya məhəbbət aşılamışdır..."

1966-cı ildə "Azərnəşr" də çap olunan "Opera haqqında söhbət" kitabı da adından göründüyü kimi, bu sahədə opera musiqisi bəstələyən bəstəkarların əsərləri və bu janrın xüsusiyyətləri haqqındadır. Libretto, aria, "ariya-hekayət", ariozo, kavatina, reçitativ, uvertyura və s. haqda kitabda geniş izah və açıqlamalar verilmişdir: "Əsl opera on altıncı əsrin axırlarında İtaliyanın mədəni mərkəzlərindən bri olan Florensiyada meydana çıxmışdır. Bu yeni janrın yaradıcıları şairlər, müğənnilər, musiqiçilər olmuşlar. Onlar "kamerata" adlanan incəsənət həvəskarları dərnəyinə daxil idilər. Bu dərnəyə qraf Covanni Bardı rəhbərlik edirdi... İlk musiqili drama "Dafna" olmuşdur. Bu dramanın mətnini mifoloji süjet əsasında şair Ottavio Rinuccini, musiqisini isə orqançı və müğənni Yakopo Peri yazmışdı. Bu musiqili drama ilk dəfə ev şəraitində 1594-cü ildə tamaşaşa qoyulmuşdur. Həmin il də operanın yaranması ili hesab olunur."

Müəllif kitabın səkkizinci sehifəsində görkəmli italyan bəstəkarı Cakoma Puççininin məşhur "Toska", "Bohema", "Çio-çio-san", "Manon Lesko" operalarının adını çəkir, həqiqətən də bu əsərlər dönyanın bütün opera teatrlarında böyük uğurla tamaşaşa qoyulmuşdur. Bəstəkarın "Turandot" operasını isə ona görə yada salmaq istəyirəm ki, mətni ilk nağıl pyeslerinin müəllifi, "fyaba" janrının əsasını qoyan Karlo Qotsi dahi şairimiz Nizaminin əsərlərinin motivləri əsasında yazmışdır.

"...Klassik bəstəkarların çoxu, librettonu öz yaradıcılıq işinin ayrılmaz bir hissəsi hesab edirdilər. Misal üçün Üzeyir Hacıbəyovun opera yaradıcılığını yadımıza salaq. O, nəinki gözəl bəstəkar, həmçinin istedadlı dramaturq idi. Buna görə də öz operalarının və operettalarının çoxunun librettosunu o, özü tərtib etmişdir.

Azərbaycanın görkəmli yazıçıları və dramaturqları da opera librettosu sahəsində fəaliyyət göstərmişlər. Misal üçün Cəfər Cabbarlı "Şahsənəm" və "Səfa" ope-

ralarının, Məmməd Səid Ordubadi "Nərgiz" və "Koroğlu" operalarının librettolarını yazmışdır... Görkəmli sovet bəstəkarı Qliyer öz xatirələrində qeyd edirdi ki, "Şahsənəm" operası üzərində işləyərkən librettonun müəllifi Cəfər Cabbarlı nəinki yaxşı mətn yazar, habelə müxtəlif aria və duetlər üçün Azərbaycan xalq melodiyalarını da bəstəkara təklif edirdi..."

Kərim müəllim "Azərbaycan xalq mahnılarının toplanılması və öyrənilməsi" məqaləsində isə Azərbaycan musiqi folklorumuzla bağlı qarşıya çıxan problemlərə toxunmuşdur. Məqaləni ixtisarlarla veririk: "...1927-ci ildə Üzeyir Hacıbəyov Müslüm Maqomayevlə birlikdə yüz mahnidan ibarət Azərbaycan xalq mahnıları məcmuəsini ilk dəfə nəşr etdirmişdir... Üzeyir Hacıbəyov bu məcmuəyə daxil etdiyi mahnlardan əlavə "Ay bəri bax", "Ləlli", "Aman nənə", "Gedək gəzək bağçada" və "Lolo" xalq mahnılarını Azərbaycan çoxsəsli xoru üçün işləyib hazırlamışdır.

Müslüm Maqomayev Azərbaycan Radio Komitəsində işlədiyi vaxt bir sıra xalq mahnılarını toplamış və işləmişdir. İndi kompozitorun əlyazmaları arasında üç yüzə qədər xalq mahnısı və rəqslərinin melodiyası tapılmışdır...

Kompozitor Səid Rüstəmov qocaman xanəndə Cabbar Qaryağdından əllidən yuxarı mahnı öyrənib onları işləyərək məcmuə şəklində çap etdirmişdir... Fikrət Əmirov tərəfindən işlənmiş "Qoy gülüm gəlsin", "Küçələrə su səpmişəm", "Ev-ləri var xana-xana" mahniları, Tofiq Quliyevin işlədiyi "Qalalı", "Gül oğlan", Cahangir Cahangirovun tərtib etdiyi "Layla", "Tello" və başqa mahnılar indi də öz gözəllik və təravətini itirməmişdir. Kompozitor Niyazi "Qara gilə" və "Çal oyna" adlı xalq mahnılarını, Soltan Hacıbəyov isə "Sarı bülbül" adlı aşiq mahnısını simfonik orkestrlə oxuyan solist üçün işləmişdir... Xalq mahnılarının toplanması və onların geniş dinləyici kütlələləri arasında yayılması sahəsində SSRİ-nin xalq artisti, professor Bülbülün də fəaliyyəti diqqətə layiqdir... Bülbülün ifasında Baş Radio-məlumat İdarəsinin ləntə yazdığı xalq mahnıları çox maraqlıdır. Bunlara misal olaraq "Alma", "Qara tellər", "Gülə-gülə", "Qadan alım", "Hicaz təsnifi", "Mahur təsnifi" və başqa mahnıları göstərmək olar... Musiqinin ləntə yazılmazı texnikasının inkişafı xalq yaradıcılığı xəzinəsinin ən gözəl nümunələrini əbədi-ləşdirmək üçün geniş imkan yaratmışdır... Bu mahnıların ləntə yazılmamasında əməkdar müəllim Əhməd Bakıxanovun ansamblının, Rauf Hacıyevin idarə etdiyə estrada orkestrinin, Azərbaycan Dövlət Filarmoniyası mahnı və rəqs ansamblının,

Azərbaycan radiosunun xor və xalq çalğı alətləri orkestri kollektivlərinin böyük rolü olmuşdur. Qocaman xanəndələr Seyid Şuşinski və Haşim Kələntərlinin ifasında dabir sıra qədim xalq mahnıları lentə alınmışdır... Xalq mahnılarının toplanması və öyrənilməsinə dair bu qısa icmala yekun vurarkən, demək olar ki, respublikamızda bu sahədə böyük işlər görülmüşdür. Qeyd etmək lazımdır ki, böyük zəhmət hesabına toplanmış bu musiqi folkloru nümunələrinin tədqiqi və öyrənilməsi işi son dərəcə qeyri-qənaətbəxşdir... Azərbaycan xalq mahnılarının tam akademik nəşri yoxdur. Azərbaycan xalq mahnı yaradıcılığının ümumiləşdirilmiş elmi icmali, onun xarakterik xüsusiyyətləri, tarixi mənşəyi haqqında əsər hələ də yazılmamışdır. Buna səbəb isə respublikamızda xalq mahnılarını öyrənən elmi-tədqiqat kabinetinin olmamasıdır..."

Azərbaycan Respublikası Müəllif Hüquqları Agentliyinin Sədri Kamran İmanov "Erməni (yad) el(lı) nağılları" kitabında Üzeyir Hacıbəylinin bu problemlə bağlı fikirlərini təqdim edir: "...Bakıda xormeystr işləyən Anton Mailyan... başqa bəstəkarların əsərlərini mənimseməyir və onları öz xorunda ifa edir. Məsələn, Mailyan öz konsertlərinin program və afişalarında M.Maqomayevin "Şah İsmayıł" operasından "Haydi qızlar" mahnisını öz əsəri kimi göstərmişdir. Bundan başqa Mailyan "Ay yoldaşlar" mahnisını da nota köçürmüş və öz adı altında vermişdir. Bu, ondan irəli gəlir ki, bizim xalq mahnılarımız toplansa da işlənməmiş və top lu şəklində nəşr olunmamışdır. Buna görə də musiqimiz Mailyan kimiləri tərəfiindən mənimsemənilir...."

Buna bənzər hadisə ilə bağlı Kərim müəllimin rahatsızlığını, acı etiraflarını "Musiqidən keçən ömürlər" kitabında izləyək: "...Bir dəfə Bakıya qastrola gəlmış Ermanistan Dövlət Mahnı və Rəqs Ansamblı televiziyyada çıxış edirdi. Ansamblın repertuarında "Sarı gəlin" Azərbaycan xalq mahnısı və "Uzundərə" rəqsi var idi. Onlar bu əsərləri programda erməni xalq havaları kimi yazmışdır. Mən programdan "erməni" sözünü pozub dedim ki, bu əsərlərin adından da məlumdur ki, onlar Azərbaycan xalq havalarıdır. Bundan ötrü ansamblın bədii rəhbəri Altunyanla mənim böyük mübahisəm oldu. O, təkidlə dedi ki, əgər bu nömrələr erməni xalq havaları kimi elan olunmasa, onun ansamblı çıxış etməyəcək. Bizim bu mübahisəmiz o vaxtkı Bakı şəhər Partiya Komitəsinin ideoloji rəhbərlərinə çatanda məni məcbur etdilər ki, "xalqlar dostluğu naminə" qonaqlara hörmət edib

güzəştə gedim və programı onlar istədiyi kimi yazım... " B.Vahabzadə demişkən, axı, bülbüл nəgməsi hayastan nəgməsinə uyuşa bilməz.

Kərim müəllim sovet dövründə mədəniyyət sahəsində çalışan ziyalı kimi Bakı Partiya Komitəsinin bəzi işçilərinin "xalqlar dostluğu" naminə erməni qonaqlarına, yəni musiqimizi mənimsəyənlərə hörmət etmək tövsiyələrini milli mənəviyyatımıza vurulan ən dəhşətli zərbə kimi qiymətləndirmişdir.

Burda bir haşıyəyə çıxım. Azərbaycanda milli mətbuatın -"Əkinçi"- qəzetiinin əsasını qoyan maarifçi ziyalımız- ilk ali savad alan təbiətşunas, istedadlı müəllim Həsən bəy Zərdabi hələ XIX əsrin sonlarında qədim mahnımızı toplamaqla məktəblərdə şagirdlərə xalq mahnlarının öyrədilməsinə çalışırı. Milli mahnilarımızın ruhunda təbiətimiz, məişətimiz, məhəbbətimiz, tariximiz yaşayır. Bakı şəhər Dumasında maarif şöbəsində çalışarkən bu xeyirxah işi həyata keçirməyə nail olur.

Həmçinin keçən əsrin 20-30-cu illərində min bir əziyyətlə rayon və kəndlərdən toplanan xalq mahnları bu gün kifayət qədər müğənnilərin repertuarında səslənirmi?! Bu məqamda gənc bəstəkar Asəf Zeynallı necə xatırlamamaq olar? Üzeyir Hacıbəylinin tələbələrindən biri olan bəstəkar 1927-ci ildə "Azərbaycan türk xalq mahnları" məcmuəsini nəşr etdirir. 1932-ci ildə 23 yaşlı Asəf Zeynallı Bülbüllə birlikdə Qarabağa folklor nümunələrimizi toplamaq üçün ekspedisiyaya gedir, təəssüf ki, qayıdarkən ağır xəstəliyə tutularaq vəfat edir.

Kərim müəllimin yuxarıda qeyd olunan məqaləsindəki fikirlər haqlı olaraq ciddi ittiham kimi səslənir: "...Azərbaycan xalq mahnı yaradıcılığının... tarixi mənşəyi haqqında əsər hələ də yazılmamışdır..."

Uzun illərdir ki, "Sarı gəlin" erməni müğənniləri tərəfindən oxunur, onu öz qədim mahnısı kimi dünyada tanıdlırlar. Onlar "xalqlar dostluğu" naminə bizim xalqa yaxşı nə vermişlər?! Üzeyir Hacıbəylinin əsərlərini mənimsəməkdən belə çəkinməyiblər. Müəllif Hüquqları Agentliyinin sədri Kamran İmanovun və İsrafil Abbaslının kitablarından götürülmüş azərbaycan, rus və ingilis dillərində çap olunan "Gəldim, gördüm... mənimsədim" adlı kitabında ermənilərin Azərbaycanın milli mədəniyyətinə mənəvi təcavüzləri, xəyanətləri, riyakarlığı tarixi faktlarla açıqlanmış və təhlil edilmişdir: "Erməni bəstəkarı A.Spendiarovun simfoniya üzrə istedadı əhəmiyyətli dərəcədə türk-Azərbaycan musiqi ənənəsinə söykənərək və

Ü.Hacıbəylinin musiqisinin təsiri altında ən yaxşı erməni operası olan "Almast"ı yaratmışdır..." "A.Spendiarovun not yazılımış kitabçasında çoxlu qeydlər... bir sıra müğamatların qeydləri var: "Mahur", "Rast", "Cahargah", "Şüştər", "Kürd Şahnaz". Bu yazıların eksəriyyətindən Spendiarov öz əssərlərində istifadə etmişdir."

Bir də Lenin partiyasının irəli sürdüyü "Xalqlar dostluğu" şətti əgər başqasına öz ədalətsiz, düşmən iradlarını həyata keçirmək üçün lazım idisə, onda "dostluq" sözü dırnaqda yazılmalıydı. Bizim metro stansiyalarının biri də "Xalqlar dostluğu" adlanır. Məncə görkəmli şəxsiyyətlərimizdən birinin adını stansiyaya verməyimiz daha təqdirdə layiq olardı. Mənim yadımdadır ki, əvvəllər Bakıda rəsmi qonaqları ilk önce şəhərimizin ən görkəmli yerlərindən asılan plakatlar cəlb edərdi: "Beynəlmiləl Bakı şəhərinə xoş gəlmisiniz!" Hər dəfə "beynəlmiləl" sözünü oxuyanda düşünürdüm ki, millətə "beynəlmiləl" damgası vuranda onu idarə etmək də asandır. Belə çıxır ki, onun milliyyəti, dini mənsubiyyyəti yoxdur. Nədənsə yadi-ma İspan rejissoru Luis Bunyuel düşdü. Müxbir ondan soruşur ki, siz hələ də ateistsiniz? O, cavab verir: "Şükür Allaha ki, mən hələ də ateistəm". O da beynəlmiləl qazanda bişən ateistlərdən idi. Lakin bir gecənin içində onun dinə olan münəsibəti tamamilə dəyişilir. O, müqəddəs Məryəm xanımı yuxuda görür. O, Luislə elə mehribanlıqla, nəvazişlə danışır ki, Luis Məryəm xanımın qarşısında günahkar kimi diz çöküb hər şeyi unudur. O, sehirli, müləyim bir səsin sehirinə düşür. O, yalnız bu sözləri təkrar etməkdən yorulmurdu: "Bəli, Məryəm xanım, elədir. Bəli, bəli." O gün Bnyuel yuxudan heç cür ayıla bilmirdi. Yuxu rejissora o qədər təsir edir ki, o yaşadığı təkrarsız hissləri, məhəbbəti ekranda canlandırmağa çalışır. Lakin film hazır olandan sonra dərk edir ki, o istədiyinə nail ola bilməyib. Çünkü müqəddəs hissələrin ünvanı yalnız üzəkdir, onu özün kimi sən duya bilərsən. Bu proses fenomenologiya elmində riyazi dəqiqiliklə izah olunur. Görkəmli alim Səlahəddin Xəlilovun "Əbu Turxanın hikmət dünyası" kitabına müraciət edək: "Belə güman etmək olar ki, ancaq vəhy məqamında bizə ideya xalis halda verilir. Lakin biz onu sözlərlə ifadə etmək istəyərkən və ya praktiki tətbiq edərkən öz bakirəliyini itirir, sözlər onu sərhədləyir və müəyyən formaya salır, formalasdır. Bədii obrazlar da, ancaq müqayisənin verdiyi imkan dərəcəsində məhiyyəti ifadə edir. Ona görə də vəhy məqamında doğulan ideya, ancaq həmin məqamda xalisdir, canlıdır və insanı qanadlandıracaq qədər güclüdür."

İnsan öz həyatında tapdığı, inandığı həqiqətin güzgüsüdür. Biz düşüncələrimizin qəhrəmanlarına oxşayırıq. Əslində klassik musiqilərin də vəhylə yaranıb, yazılıb, ifa edilməsi arasında nə qədər incə fərqlər mövcuddur. Qalsın ki, başqa millətin musiqisini mənimsəyib tamam başqa bir ruhla, nəfəslə "ifa" edəsən. Belə musiqidə, onun sözlərində əzəli ruh yaşaya bilməz! Gül dərilərkən solduğu kimi, öz xalqından ayrı düşən, riyakarcasına mənimsənilən mədəniyyət inciləri də heç vaxt başqasına baş ucalığı, uğur gətirə bilməz! Atalar demişkən, bal verən çiçəyi arı tanıyar.

Kamran İmanov müsahibələrinin birində bildirmiştir: "Əqli mülkiyyətin rolu ondan ibarətdir ki, öz mədəni əhəmiyyəti ilə yanaşı informasiya cəmiyyətinin formallaşmasında böyük rol oynayır. Bu səbəbdən 2020-ci ilin konsepsiyasında bu bəndlər öz əksini tapıb. Qarşımızda duran məsələlərdən biri hüquqların idarə olunması üçün rəqəmsal monitorinq və lisenziyalasdırma sistemi yaratmaqdır".

"Gəldim, gördüm, mənimsədim" kitabına müraciət edək: "Gevorq Aslan, tanınmış erməni tarixçisi: "Ermənilərdə dövlətçilik olmamışdır. Onlar vətən hissi və siyasi bağlarla bağlı deyillər. Erməni vətənpərvərliyi yalnız yaşadıqları yerlə bağlıdır". (Г.Аслан, "Армения и армяне", 1914).

Xaçatur Aboyan, müasir erməni ədəbiyyatının banisi: "Bizim xalq danışq dilində nəinki azərbaycanca, ancaq ayrı-ayrı sözləri, eləcə də bütöv cümlələri işlədirlər". (Х.Абовян, Полное собрание соч., 5 том, Ереван, Изд.АН Арм, 1950, на армянском языке).

G.Ağayan: "...Aşıqlar erməni dilində deyil, türk dilində ifa edirdilər. Aşıqlarımız arasında erməni dilində ifa etmək haqqında hələ təsəvvür yox idi... Bizim aşıqların erməni dilində olan şeirlərlə dastanları yoxdur, hamısı yalnız türk dilindədir". (К. Гостаньянц, Мемуары от 1893 г., Произ., т.3, на армянском языке)."

Ermənilər tərəfindən etiraf olunan bu tendensiyalar Sayat Novanın yaradılığında bariz şəkildə özünü göstərir. Əgər şeirlərinin 6-nı rus, 35-ni gürcü, 63-nü erməni, 128-ni isə azərbaycan dilində yazıbsa, aşiq olmasın neyləsin?

Dünya ədəbiyyatında məşhur yazıçı kimi tanınan Qurban Səid "Əli və Nino" əsərində əsl aşıqlar haqqında maraqlı açıqlama verir: "...Ramazan ayında əsrarəngiz bir gecə vardır. Ona "Qədr gecəsi" deyirlər. Bu gecədə təbiət bir saatlığa dayanır. Çaylarda sular axmır, cinlər, şeytanlar xəzinələrin keşiyində durmurlar.

Çəmənlərdə otların artdığını və ağacların danişdığını eşitmək olur... o gecədə dünyaya gələn adamlar ya alim, ya da şair olurlar. "Qədr gecəsi"ndə aşiq gərək bütün şairlərin hamisi olan İlyas peyğəmbəri çağırınsın. Peyğəmbər düz vaxtında peyda olur və öz camından aşıqa su verib deyir: "Bu gündən etibarən sən əsl aşiqsan və yer üzündə hər şeyi mənim gözlərimlə görəcəksən". Məncə, burda əlavə şərhə ehtiyac yoxdur...

Dilimizə yiylənən qonşular XIX əsrin sonlarından başlayaraq, vaxtını boş keçirmir, asan və haram yolla əsərlərimizi tərcümə etməkdə çətinlik çəkmirlər. Yuxarıda qeyd edildiyi kimi, həqiqətlə yalan arasında sərhəd pozulub. Ən dəhşətlisi odur ki, millətimizi gözü götürməyən qonşumuz doğma ocağıımıza hamidan daha yaxındır.

1923-cü ilin "Maarif və mədəniyyət" jurnalının 12-14 sayında Üzeyir Hacıbəyli öz məqaləsində qeyd edir: "...Qafqaz millətləri içində musiqiyə ən müstəid olanları Azəri türkləridir desək, zərrəcə mübaliğə olmaz. Bunların bir çoxu məşhur xanəndə və sazəndələri deyil, yalnız özləri içində, bəlkə ümumqafqaz millətləri arasında tanınmış və şöhrət qazanmış musiqarlardır. Tarzən sadıqların, xanəndə əbdülbəğlərin, aşiq nəcəfquluların adları və sədaları Qafqazın hər bir yerində məşhur olub, beynəlmiləl bir mahiyyətdə ad qazanmışdır. Əgər əvvəldən bir taqım dini, ürfi və siyasi təmanlıyyətlər mövcud olmasaydı Azəri türkləri yalnız şərqi, bəlkə qərbin dəxi meydani-sənətinə də məharət göstərib rəqabət edə biləcək sənətkarlar yetişdirə bilərdilər".

O, tamamilə haqlı olaraq qeyd edir ki, dini, siyasi problemlər olmasaydı Azərbaycan musiqisi dünya səviyyəsində daha çox tanınardı. Belə olarsa erməni dünyada şöhrət tapan əsəri necə özəlləşdirə bilərdi?! Tarixə müraciət edək, hələ XVI əsrən ermənilər Mesopotamiyadan Van gölünün sahilinə ordan da Qafqaza oğuz-türk torpaqlarında qruplaşaraq az miqdarda olsa da məskunlaşmışdır. Əslində onların bu torpağa köçməyində məqsəd aydınlaşdır, ermənilərin maddi yardımçıları ilə kilsə tikir və sonda sübut etmək istəyirlər ki, onlar Qafqazın aborigenləridir. 2013-cü ildir, yenə də bu çirkin siyaset həyata keçirilir, işgal etdikləri Qarabağ torpağına mərhələ-mərhələ erməniləri yerləşdirməyə çalışırlar. Yaxşı atalar sözü var, Məkkəyə gedən dəvə hacı olmaz.

Bu günlərdə Şakir Qabüssanlinin "Muğamat və İbrahim peyğəmbər" kitabını oxudum. Dini kitablardan az-çox məlumatı olan adam kimi hiss etdim ki, kitabın

mənəvi dəyəri böyükdür. Qədim mədəniyyətimizin unudulmuş gizli, qaranlıq qatlarını müəllifin zəka işığında yaxından bir daha tanımağa başlayırıq. Şakir Qabışsanlının təqdimatında ən qədim milli-mənəvi sərvətlərimizin, musiqimizin tarixi mənşəyi geniş və maraqlı təhlillərlə yadda qalır. Ön sözdə "Sarı gəlin" mahnısına kitabın redaktoru Malik Rəcəb çox dərin fəlsəfi bir açıqlama verir: "...On minlərlə mahnımız var. Ermənilər bu on min mahnının içindən ciddi-cəhdə "Sarı gəlin"ə sahib çıxmaq isteyirlər. Niyə? ..." "Sarı gəlin" çox qədim, zərdüştlərin güñəşə xıtabən söylədikləri mahnıdır. "Səni mənə verməzlər, Sarı gəlin. " Əgər primitiv qaydada düşünsək, məna mücərrədləşir. Hamiya aid olan bir şeyə "Sarı gəlin"də qadağa qoyulur. Çünkü "Sarı gəlin" - Gündəşdir! Günəş - atəşpərəstlərin səcdə etdiyi Allahdır. Zərdüşt-peyğəmbər adı deyil, sivilizasiya deməkdir. Oturaq həyata keçən və əkinçiliklə ilk dəfə məşğul olanlar zərdüştlərdir..." Göründüyü kimi, bu mahnının qədimliyi bir sivilizasiyanın mənəvi köklərinə bağlı olduğu üçün erməniləri daha çox özünə cəlb edib. Müqəddəs meyarlar qonşumuza yadırsa onlardan əxlaqi dəyərlərimizə necə ehtiramla, insafla yanaşmağı gözləmək olar?! Nə yaxşı ki, istedadlı müğənnimiz Akif İslamzadə bənzərsiz ifası ilə "Sarı gəlin"i yaşada bildi.

Kərim Kərimov "Xalq çalğı alətləri orkestrinə diqqəti artırıq" məqaləsində orkestrin yaradıcılıq yolu ilə bağlı hətta bir monoqrafoyanın belə yazılmaması onu ciddi şəkildə narahat edir: "...1931-ci ildə Radio məlumatı idarəsi nəzdində təşkil eidlən birinci notlu Azərbaycan xalq çalğı alətləri orkestri bu sahədə irəliyə doğru atılmış müvəffəqiyyətli addımdır. Bu orkestri Azərbaycan professional musiqisinin banisi Üzeyir Hacıbəyov təşkil etmişdir. Üzeyir Hacıbəyov bu orkestr üçün ilk original əsərlər - "Şur" və "Çahargah" muğamları əsasında iki fantaziya yazmışdır... Kompozitor Səid Rüstəmov da orkestrin inkişafı üçün çoxlu əmək sərf etmişdir... Orkestrin yaradıcı kollektivi dünya klassik musiqisini dərindən öyrənməklə, ifaçılıq mədəniyyətini yüksəldir, öz sənətkarlığını artırır... Hazırda respublikamızda səmərəli yaradıcılıq işlə məşğul olan bir sıra cavan kompozitorlarımız F. Əmirov, Q. Hüseynli, A. Gəray və başqaları vaxtilə bu orkestrdə çalmış və onların bəziləri öz ilk qələm təcrübələri olan birinci musiqi əsərlərini bu orkestr üçün yazmışdır... Lakin orkestrin inkişaf edib artmasına mane olan bir sıra mane və əngəllər son vaxtlarda daha artıq nəzərə çarpmağa başlamışdır. Məlumdur ki,

əsas çalğı alətləri olan tar, kamança və balabanın orkestrdə bəm səsli nümunəsi yoxdur. Kiçik oktavanın "do" səsi orkestrin ən sonuncu bəm səsidir. Aşağı registrdə çatışmayan qalın səsləri fortepianonun çalğısı ilə qüvvətləndirmək təşəbbüsü istənilən nəticəni vermir... Mədəniyyət Nazirliyi kollegiyasının bu yaxınlarda keçirilmiş iclasında xalq çalğı alətləri orkestrinin işi müzakirə edilərkən, çalğı alətlərinin rekonstruksiyasının zəruri olduğu haqqında çox deyilmişdir. Lakin bu məsələnin həll edilməsi üçün bu günə qədər heç bir konkret tədbir görülməmişdir... Xalq çalğı alətləri orkestrinin təşkil edilməsinin 25 illiyi yaxınlaşır. Hələ bu orkestrin yaradıcılıq yolunu ümumiləşdirən ciddi monoqrafiya, yaxud məqalə yazılmamışdır. "

İndisə, zamanın istiqamətini geri çəkək, musiqi konservatoriyamız sayılan Şuşaya qayıdaq. "Qayıdaq" dedim, amma necə?! Hələlik xatirələrə söykənək. Kitabda Kərim müəllim Bülbülün Qarabağda verdiyi son konserti belə xatırlayır: "... 1961-ci il avqust ayının əvvəllərində Bülbül mənə zəng vurub dedi ki, Qarabağ bölgəsinə konsert səfərinə getmək istəyir. O, təklif etdi ki, mən də onunla bu səfərə gedim və konsertlərin əvvəlində giriş sözü ilə çıxış edim. Mən dedim ki, böyük məmənuniyyətlə gedərəm. Bülbül dedi ki, bu məsələni sədr Teymur Əliyevlə razılaşdırıb... Bizimlə Üzeyir Hacıbəyov adına Azərbaycan Dövlət Simfonik Orkestrinin kollektivi getdi. Orkestrin dirijoru Əhəd İsrəfilzadə idi... Onu tarzən Əhsən Dadaşov, dəfçalan Əzizəga Nəcəfzadə və pianoda oğlu Polad müşayiət edirdi... Polad bu səfərə təzəcə çıxmış "Yunost" adı kiçik magnitafon götürmüştü və Bülbülün bütün konsertlərini ləntə yazdı. Deyəsən, o, mənim də bir neçə çıxışımı yazmışdı..."

Axşam Xankəndi teatrının zalı tamaşaçılarla ağızna qədər dolu idi. Onların əksəriyyəti ermənilər idi... Bülbül səhnəyə çıxaraq tamaşaçıları azərbaycan dilində salamladı və çıxışını rus dilində davam etdirdi. O, dedi ki, 150 il bundan qabaq ermənilər İrandan Qarabağa köçəndə biz onları torpağımızın ən səfali yerlərindən biri olan Xankənddə məskunlaşdırıldıq... Sonralar ermənilər Xankəndinin adını dəyişib Stepanakert qoydular... burada Azərbaycan Respublikasının hesabına gözəl evlər, məktəblər, bir çox mədəniyyət ocaqları və Erməni Dram Teatrının binasını tikdirdilər... onun yarşıqlı foyesində Qarabağda anadan olmuş yazıçıların və musiqiçilərin portretləri vurulmuşdur... Bəs hani Qarabağın yetirdiyi Vaqifin, Xurşudbanu Natəvanın, Üzeyir Hacıbəyovun, Əbdürəhim bəy Haqverdiyevin, Cabbar Qaryagdıcıogluğun portretləri?

Biz həmişə dostluqdan, beynəlmiləlçilikdən danışırıq, amma bu gün səhər şəhərə gələndə gördüm ki, yazılar erməni və rus dillərindədir. Siz unutmamalısınız ki, bura Azərbaycan şəhəridir... "Ermənilər bu qədim həqiqəti yaxşı bilsələr də, amma sübut etməyə hazırlırlar ki, Xankəndinin üfüqlərində günəş də ermənisayağı doğulur..."

Səhəri gün Kərim müəllim Bülbüllə Şuşaya yola düşdürlər. "Volqa" markalı məşini oğlu Polad sürürdü. Bülbül "Qurdçular" məhəlləsində ata evini ziyarət etmək istədi, amma o evin sökülrək yerində kartof əkildiyini görəndə pərt halda yerində quruyub qaldı. "Bülbül gözlərinə inana bilmədi. Bülbül başını təəssüflə tərpədərək nə isə düşünürdü. Polad atasının əhvəlinin dəyişdiyini görüüb dedi: "Görünür, heç kəs bilməyib ki, sən bu evdə anadan olmusan. Danışırdın ki, babanın evi də sizin məhəllədə idi. Bəlkə gedək səni orada çəkək?" Biz onun yaxınlığında yerləşən baba evinə getdik. İndi orada uşaq bağçası yerləşirdi. Bu evin həyatında Nəriman Bülbülün həyatının son kadrlarını çəkdi..."

Biz bəstəkar Süleyman Ələsgərovun Şuşadakı ikimərtəbəli gözəl evinə qonaq getdik. Hər il yay aylarında Süleyman öz ailəsi ilə burada istirahət edirdi. Bülbülü öz evində görəndə sevindiyindən bilmədi ki, nə etsin. İstədi ki, müğənninin ayaqları altında quzu kəsdirsin. Bülbül razı olmadı. O, dedi ki, bu saat çörək yeyib gəlmışık. Burada çay içib, konsertə qədər istirahət edəcəyik.

Axşam Şuşanın internat məktəbinin böyük zalında Bülbülün son konserti oldu... Bu gecə Bülbül ilk dəfə olaraq iki Lenin ordeni, iki Əmək Bayrağı, Şərəf Nişanı ordenləri və bir neçə medalını döşünə taxmışdı. "

Sözün düzü, başqasını başa düşməyə cəhd edib onun əvəzinə yazmaq iddiasında olmaq dənizin ləpədöyənində dayanıb onun dərinliyindəki sərvətlərdən sadəlövhəcəsinə danışmağa bənzəyir. O dərinliklərə çatmaq üçün ona ağ ciyərlərimiz tab gətirə, nəfəsimiz, havamız çata bilərmi?! Lakin bizi narahat edən, incidən fikirlərə də ədalət naminə azadlıq vermək lazımdır. Kərim müəllimin kitabdakı şərhindən sonra internetdə bu sənədli flmi tapıb ona dəfələrlə baxdım və başa düşdüm ki, Bülbül həyətə əslində hansı acı hiss və həyəcanla daxil olub. Həqiqətən Bülbülün üzündə, gözlərində hüzər, kədər aydın görünürdü. Bəlkə də sarıldığını anlırdı o, Şuşanın gələcək aqibətinini hiss etmişdi. Uzun illərdən sonra ermənilər Şuşanı işğal edəndə Bülbülün orda ucalan möhtəşəm büstü də təcavüzə

məruz qaldı. O da Şuşadan çıxarıldı, amma Azərbaycanın musiqi tarixində Ko-roğlununnnərəsində, azadlıq harayında Bülbülün səsi yaşayır.

Keçən əsrin 60-cı illərində Bülbülə həsr edilən "Xalq nəgməkarı"adlı sənədli filmin ərsəyə gəlməsində ssenari müəllifi Kərim müəllimin zəhməti böyükdür. Kitabda ən təsirli hadisələrdən biri Bülbülün Şuşadakı son konsertindən əvvəl tamşaçılara ürək ağrısıyla dediyi sözlərdir: "... əgər millət bu biganəlik yuxusundan oyanmasa, sonralar ermənilər deyərlər ki, Şuşa bizimkidir və Qarabağ əldən gedər"... Həmin gün konsertin axırında Bülbül Üzeyir Hacıbəylinin "Sənsiz" romansını oxudu. "Şuşa onun bülbül avazını necə unuda bilsə? Eeeh, gözəl Şuşa, nə vaxta qədər sənə qovuşmaq həsrəti ilə qəmli "Sənsiz" romansı oxunacaq?! Bülbül də içində nisgillə bu romansı son dəfə ifa edib təxminən bir aydan sonra Şuşanın taleyindən nigaran dünyasını dəyişdi. O vaxtdan bəri çox şey öz ünvanını dəyişdi... Sevimli xalq şairimiz Bəxtiyar Vahabzadənin Şuşasız günlərimizlə bağlı qəlbimizin yaralarına duz səpən, göynədən "Oxuma bülbül" şeirini xatırladım:

*Bu bahar oxuma bülbül, sən Allah,
Zülmətdir, yoluna şam tutanın yox.
Şuşan ağlar qaldı, köçdü el-oba,
Şirin cəh-cəhinə dəm tutanın yox.*

Uzun illərdən sonra, 1997-ci il 27 sentyabr tarixli "Xalq" qəzetində Kərim müəllimin "Bülbülün ibrət dərsləri" məqaləsinə nəzər yetirək: "...1961-ci il sentyabrın 26-da səhər tezdən qardaşım Kamal mənə zəng vurub dedi ki, gecə yarısı Bülbül qəflətən vəfat etmişdir. Bu xəbəri eşidəndə mən göz yaşları içində ilk növbədə televiziya studiyasına qaçıdım. Nərimanı tapıb, Şuşada çəkdiyi kino materiallarının taleyi ilə maraqlandım. O, bu lentləri hələ laboratoriyadan almamışdı. Biz Nərimanla kinostudiyyaya gedib xahiş etdik ki, onları təcili hazırlanılsınlar. Biz böyük həyəcan keçirirdik, çünki çökiliş zamanı hava tutqun idi, bilmirdik ki, kadrlar necə alınacaq. Xoşbəxtlikdən çökilişlərin hamısı keyfiyyətli çıxmışdı. Mən filmin ssenarisini və çəkilmiş kadrları istedadlı rejissor Kamil Rüstəmbəyova verdim, o, da "Xalq nəgməkarı" adlı sənədli televiziya filmi yaratdı. O vaxtdan 35 il keçib və bu film hər il Bülbülün vəfati günü - sentyabrın 26-da televiziya ilə göstərilir.

1969-cu il iyulun 14-də hakimiyyətə gəlmiş Azərbaycanın dövlət başçısı Heydər Əlirza oğlu Əliyev sanki Bülbülün həyəcanlı harayını eşidib Qarabağın köməyinə getdi. O, respublikanın görkəmli ziyalılarını ətrafına toplayıb, böyük karvan ilə Şuşaya apararaq, burda tarixdə görünməmiş mədəniyyət bayramı keçirdi. Orada o, Vaqifin məqbərəsini tikdirdi, Natavanın, Üzeyir bəyin, Bülbülün və başqa tanınmış adamlarımızın myzeylərini açdırdı. Görkəmli mədəniyyət xadimlərimizin fəxri xiyabanını düzəldirdi, orada onların abidələrini qoymadı. Qədim Şuşa abadlaşış gəncləşdi, Xankəndində Vilayət İcra Komitəsi binasının üstündə ilk dəfə olaraq Azərbaycanın dövlət bayrağı dalgalandı. . .

1993-cü il iyunun 15-də Tanrı bizə rəhm eləyib xalqımızın xilaskarı Heydər Əlirza oğlunu yenidən Azərbaycana qaytardı. Qısa müddətdə o, dünyanın bütün dövlətlərinə Azərbaycan həqiqətlərini çatdırıldı, bir çox böyük dövlətləri bizə tərəfdar edib, zəbt edilmiş torpaqlarımızın azad olunmasına inam yaratdı.

1997-ci il avqustun 20-də müstəqil Azərbaycanın möhtərəm Prezidenti Heydər Əliyev Fərman verdi: "Azərbaycan vokal sənətinin banisi, görkəmli müğənni, pedaqoq və ictimai xadim Bülbül anadan olmasının 100 illiyi qeyd olunsun."

Bu münasibətlə yubiley komissiyası bir sıra bayram tədbirlərinin keçirilməsini nəzərdə tutmuşdur. Biz əminik ki, bu tədbirlərin zirvəsi Şuşanın Cıdır düzündə keçirilən "Xarı bülbül" Beynəlxalq musiqi festivalı olacaq və bununla da biz sevimli Bülbülümüzün ruhunu şad edəcəyik".

Nəriman Məmmədov, operator: "1956-cı ildə televiziya yaradılanda mən də bu ünvana birinci üz tutanlardan olmuş və az vaxt ərzində baş operator kimi fəaliyyət göstərməyə başlamışdım. Kərim müəllim o vaxt teleradionun musiqi redaksiyasının rəhbəri idi və çəkilişlərlə bağlı tez-tez mənə müraciət edirdi. Onunla birgə çox verilişlər hazırlamışıq. Yadda qalan işlərimiz isə dahi Bülbül və Üzeyir Hacıbəyliyə həsr olunmuş filmlərdir.

Bülbüllə bağlı filmin çəkilişləri, onunla Şuşaya səfərimiz haqda Kərim müəllim özünün "Musiqidən keçən ömürlər" adlı kitabında hər şeyi çox gözəl qeyd edir. Mən onun kimi dəqiq yaza bilməsəm də yaddaşımda qalan xoş anlar çoxdur. Səfərdə yaxından tanımaq imkanımız olduğundan böyük sənətkarımız Bülbülü sadə, səmimi insan kimi indi də xatırlayanda onun itkisinə təəssüflənirəm. Bülbülün dünyasını qəfil dəyişməsi məni, Kərim müəllimi də yaman sar-

sitmışdı. Kərim müəllim qərara gəldi ki, onunla bağlı bu son lent görüntülərini film kimi işləsin. Bəzi kadrlar lazım olduğu üçün mən yenidən tək Şuşaya getməli oldum. Orada Kərim müəllimin tapşırığı ilə bir neçə çəkilishlər etdim. İndi o filmə baxanda böyük qürur hissi keçirirəm və bu işin bilavasitə iştirakçısı kimi deyə bilərəm ki, məhz Kərim müəllimin sayəsində bu kadrlar uzunömürlülük qazanaraq böyük Bülbüldən gələcək nəsillərə xatirə olaraq yaşamaqdadır. "

Yenə "Musiqidən keçən ömürlər" kitabına müraciət edək: "...Azərbaycanda elə bir bəstəkar, müğənni, ifaçı yox idi ki, onunla tanış olmayım. Veriliş hazırlayanda çox vaxt evlərinə gedib söhbət edir, hətta ailə üzvləri ilə yaxından tanış olurdum... İlk əvvəl böyük bəstəkarımız Üzeyir Hacıbəyovun yaradıcılığı haqqında veriliş hazırlayanda onun son illərdə yaşadığı mənzilə getdim və həyat yoldaşı Məleykə xanımla tanış olub söhbət etdim... Onun əhvali-ruhiyyəsi çox pərişan idi. Təsəlli vermək üçün dedim ki, Konservatoriyanın qabağında dahi bəstəkarın əzəmətli heykəlini quraşdırırlar. Məleykə xanım dərindən "ah" çəkərək dedi: "Eh, bala, kaş ki, o heykəlin əvəzinə Üzeyir bəyi kinoya çəkib, gələcək nəsillər üçün saxlayayırlar. Heykəl nədir? Onu həmişə düzəltmək olar... Məleykə xanımın bu sözləri mənə çox təsir etdi və təəccübəndirdi... Axi, o vaxt kino da var idi, səsyazma texnikası da... Sonralar kino arxivləri aradım və Üzeyir Hacıbəyovun 1945-ci ildə keçirilən 60 illik yubileyinə həsr olunmuş on dəqiqəlik "Ordenli Azərbaycan" kinojurnalını tapdim... Radiomuzun arxivində isə bəstəkarın ləntə alınmış heç bir çıxışı yox idi..."

Üzeyir Hacıbəyovun ev muzeyi hələ açılmamışdı. Ramazan Xəlilov (uzun illər Üzeyir bəyin şəxsi katibi olub) bəstəkarın şəxsi arxiv sənədlərini sahmana salıb, qovluqlara yiğaraq muzey üçün hazırlayırdı. Bir gün o, bunlardan birini göstərib dedi: "Bax, burada Üzeyir bəyin 500-dən çox felyetonu və publisist məqaləsi toplanıb.

Üzeyir bəy musiqi bəstələməsəydi belə, o, öz dövrünün görkəmli jurnalisti kimi də mədəniyyət tariximizdə yaşayacaqdı... Bunu təsdiq etmək üçün mən onun ilk məqaləsini misal gətirmək istəyirəm. 1905-ci ildə Rusiyada çıxan "Peterburqskiye vedomosti" qəzetiinin 210-cu nömrəsində Maqda Neyman adlı qadın Qafqaz müsəlmanları, yəni biz türklər haqqında çox iyrənc və böhtanlı bir məqalə yazmışdı. O, Qafqaz türklərini rus oxucularına vəhşi heyvan, savadsız, mədəniyyətsiz, bacarıqsız tayfa kimi təqdim etmiş və nəhayət, öz çirkin niyyətini bildirərək, çar hökumətinə məsləhət görürdü ki, Zaqafqaziyada yaşayan türklərin torpaqları alın-

sin, buradan sürgün olunsunlar, yerləri rus mühacirlərinə, ermənilərə verilsin. Aydındır ki, bu çirkin məqalə o vaxtkı daşnakların fitvəsi ilə yazılmışdı. Həmin ilin yay aylarında Üzeyir Hacıbəyov Şuşadan Bakıya təzəcə köçmüdü və Bibiheybət ibtidai məktəbində müəllimlik edirdi... o, həyasız böhtana dərhal cavab verərək "Həyat" qəzetiinin 62-ci nömrəsində ilk məqaləsini "Üzeyir" imzası ilə çap etdirir. O zaman Üzeyir Hacıbəyovun 20 yaşı var idi... Azərbaycan xalqını, onun dövlətini Üzeyir Hacıbəyovsuz təsəvvür edə bilmirəm. Mənə elə gəlir ki, o, bizim vicdanımız, mənəviyyatımız və əbədi himnimizdir.

Xalqımızın milli-mənəvi dəyərlərinin, tarixinin unutdurulması üçün çar Rusiyası və onun havadarlarının çirkin, qəddar siyaseti 1998-ci ildə nəşr olunan "Azərbaycan XX əsrin əvvəllərində: müstəqilliyyə aparan yollar" kitabında öz geniş əksini tapıb. Kitabın müəllifi Azərbaycan Respublikası Prezidenti Katibliyinin rəisi, tarix elməri doktoru Dilarə xanım Seyidovadır. Zəngin tarixi materiallara əsaslanan kitab "Azərbaycanı əbədi müstəqilliyyə qovuşdurən Heydər Əliyev şəxsiyyətinə ithaf" edilib. Kitaba müraciət edək: "... Qafqazda o çümlədən, Azərbaycanda çarizmin müstəmləkə siyasetinin təzahürlərindən biri də köçürmə kampaniyası idi. Bu siyaset diyarın ən yaxşı torpaqlarında əvvəlcə ermənilərin, sonra isə rus kəndlilərinin zorakılıqla yerləşdirilməsindən ibarət idi. XIX əsrin otuzuncu illərindən başlanan köçürmə kompaniyası tədricən ardıcıl xarakter almış, məqsədyönlü siyasetə çevrilmişdi. 1899-cu il aprelin 15-də əlahəzrət tərəfindən "Zaqafqaziyaya köçürməyə icazə haqqında qanun" verildi... Köçürmə üçün münbit torpaqlar seçildi... 1905-ci ildə Ə. Ağayev "Müsəlmanların petisiyalarına dair zəruri izahatlar" məqaləsində yazdı: "Demək olar heç bir xalq müsəlmanlar kimi bu cür unudulub sixıldırmamışdı. Onlar elə bil heç yox idilər"... Ə. Ağayev təəssüflə yazdı ki, varlılardan hələlik yalnız H. Z. Tağıyev onların sərvətlərinin xalq üçün böyük rol oynadığını başa düşmüşdü".

Bizi mədəniyyətsiz, savadsız qələmə vermək istəyən qara qüvvələr sona kimi öz arzularına çatmadılar. XIX əsrin görkəmli mütəfəkkiri- fəlsəfə, hikmət, məntiq və nücum elmlərinə dərindən yiyələnən Mir Möhsün Nəvvab Qarabağda musiqi məclislərinə rəhbərlik edirdi. Onun "1905-1906-cı illərdə erməni-müsəlman davalı haqqında" yazısına müraciət edək: "... Əvvəla bunu bilmək lazımdır ki, ...ermənilər çox kinli, ədavətli, təkəbbürlü, xudpəsənd və xəmirləri fitnə-fəsadla yoğrulmuş

adamlardır... Qafqaz vilayətlərində nə qədər iğtişaş və münaqişələr baş verirdisə, onların birinci səbəbkəri ermənilər olurdu... Belə qəddar və vəhşi millət olmaz... Siz xalqınız içərisində əkdiyiniz qəddarlıq toxumunun tezliklə barını görəcəksiniz... Bir ağacın ki, meyvəsi zülm ola, bir gün onun gövdəsinə balta çalacaqlar... "

Məgər 1881-ci ildə yaranan Şuşa realnı məktəbində dərs deyənlər, oxuyanlar sa-vadsız, mədəniyyətsiz idimi? Məktəbin müəllimi Rusiya və Fransada təhsil almış Mirzə Salah bəy Zöhrabbəyov "Azərbaycanlılar üçün rus dilinin tədrisi" dərsliyinin müəllifidir. Şuşa realnı məktəbinin yetirmələri görkəmli yazıçılarımız Yusif Vəzir Çəmənzəminli və Əbdürəhim bəy Haqverdiyevi yada salaq. Maqda Neyman kimi-lər bizə şamil etdiyi vəhşi xüsusiyyətləri ermənilərdə axtarsayıdı və biz Qafqaz türklərinin əlindən su içsəydi öz böhtanından xəcalət çekərdi... 1992-ci ildə erməni-lər Şuşanı işgal edəndə o məktəbdən də vəhşi kimi hayif çıxaraq onu yandırmışdır. Ayaq üstə gəzən, danışan, düşünən vəhşi ən qorxulu düşməndir. "Kəlimə və Dim-na" kitabında belə bir fikir var: "Pis adamlı qonşu olub dostluq edən dəniz səyyahı kimidir. Batmaqdan yaxasını qurtarsa da çətinlik çəkməkdən qurtula bilmir".

Üzeyir Hacıbəylinin əsərlərinin mövzusu zamanla ahəngdar səslənirdi. "Ko-roğlu" operası xalqımızın əsarətdən xilas edilməsinə bir çağırış idi. Azərbaycan dövlətinin himnnini bəstələyən Üzeyir bəy hər birimizin qürur, ilham mənbəyidir. Onun əbədiyyaş operaları və romanslarında vətənə məhəbbət, sədaqət hissinin aşılanması, həmçinin lirik ovqat böyük mənəvi gücə malikdir. Azərbaycan tor-pağının, təbiətinin yetirdiyi dühalar öz sənət inciləri ilə bəşəriyyətin mədəniyyət tarixində özünəməxsus rol oynayır.

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının müxbir üzvü, professor, Əməkdar incəsənət xadimi, musiqişunas Zemfira xanım Səfərovanın milli musiqimizin inki-şafında əvəzsiz xidməti olan Üzeyir Hacıbəylinin fəaliyyətinə istiqamət verən fakt-ları təhlil edir: "Səfiəddin Urməvinin əsərləri Şərq musiqi nəzəriyyəsinin, elminin inkişafında yeni dövrdür. O, musiqi elminə "Sistemçilik" məktəbinin yaradıcısı ki-mi, tabulaturalanın banisi kimi daxil olmuşdur. Urməvinin böyük nailiyyəti, ümumən Şərqiñ səs sisteminin qaydaya salınmasından ibarət idi. Onun sisteminin əsasını təşkil edən onyeddi pilləliqamma əl Kindinin 12 tonlu xromatik qammasından həm də əl Fərabinin 22 tonlu qammasından fərqlənir. O, Şərq musiqisinin 12 muğam da-irəsinin və 6 avazının səs qatarını diatonik qammasının çərçivəsində vermişdir...

Ü. Hacıbəylinin yazdığı "Azərbaycan xalq musiqisinin əsasları" əsəri onda qaldırılan və həll edilən məsələlərə, həm də quruluşuna, üslubuna görə "Kitab əl Ədvar" a çox yaxındır... Bu əsər Urməvinin risaləsinin elmi müddəalarını müasir Azərbaycan musiqi elminin tələblərinə cavab verən səviyyədə davam etdirmişdir. Ona görə də "Azərbaycan xalq musiqisinin əsasları" ni yeni dövrün risaləsi adlandırmaq olar. "

Konfutsinin ən müdrik kəlamlarından biridir: "Bir ölkənin doğru idarə olunub olunmadığını, əxlaq baxımından yüksəlib yüksəlmədiyini bilmək istəyirsinizsə, o ölkənin musiqisini dinleyin. "

XX əsrin 20-ci illərində Üzeyir Hacıbəylinin musiqisində guya siyasi-ictimai motivlərin azlığı, burjua dünyagörüşünə malk olması iddia edilməyə başlanıldı. "Varlı tacirlərin, insaflı mülkədar məişətini təsvir edən Nuh əyyamından qalma "Arşın mal alan" operettasının sosializm mədəniyyəti ilə nə kimi əlaqəsi ola bilər?" Zaman göstərdi ki, çox və dərin əlaqəsi var. Tarix xalqın mənəvi güzgüsüdür. Ancaq bu güzgüdə özümüzü, kökümüzüdaha yaxşı, dərindən tanıyırıq. Buna nail olmaq üçünsə necə deyərlər, bu kötük üstündə çox budaqlar doğramıb. O dövrdə Maarif Komissarı Mustafa Quliyevin milli musiqi alətlərinə mənfi münasibətinə cavab olaraq Üzeyir Hacıbəyli 1926-cı ildə "Maarif və mədəniyyət" jurnalının 8-9-cu nömrələrində musiqi terminləri ilə onu inandırmağa çalışır: "... Yoldaş Quliyev təklif edir ki,... Avropanın "Temperasyon" edilmiş olan on iki tonluq sistemini qəbul edək. Bu sistemi gözləcəsinə göstərən alətlərdən ən başlıcası pianodur. Şərq havalarını pianoda çalmaq mümkünürmü?... Segah və Segah kökündə olan mahnıların "qərar" tonu piano ilə düz gəlməz. Pianoda "mi"dən bəm olan səs "mi-bemol"dur... Böylə olan surətdə Segah üçün "mi" ilə "mi-bemol" arasında bir ton dəxi olmalı idi..."

Musiqişunas Kəmalə xanım Əsədullayeva Azərbaycan musiqisinin, muğamatın gələcək nəsillərə çatdırılmasında əməyi olan bəstəkarlarımızy yüksək qiymətləndirir: "Azərbaycanda musiqi alətlərinin tacı sayılan 17,19 pərdəli oktavası olan temperasiya edilməmiş tarın üzərində rekonstruksiya işinin aparılması Üzeyir Hacıbəyliyə həvalə edilir. Üzeyir Hacıbəyli tarın bəzi pərdələrində mövcud olan qeyri-temperasiyalı-yarım tondan kiçik pərdələrdən bəzilərini saxlamaq şərtilə onun üzərində rekonstruksiya işi aparır.

İlk dəfə 1928-ci ildə "Rast" muğamını M. Maqomayev, 1935-ci ildə "Rast", "Şur" dəstgahlarını Niyazi nota köçürüb, lakin çap olunmayıb.

Muğamatların ilk not yazısı və nəşri 30-cu illərdə M. Mansurovun ifasında Tofiq Gulyev və Zakir Bağırov reallaşdırıblar. 50-ci illərdən başlayaraq Nəriman Məmmədov 7 əsas və 2 köməkçi muğamları nota köçürüb. "

Yuxarıda qeyd edildiyi kimi, bəstəkarlarımız milli musiqimizin inkişafına çalışalar da, yoldaş Quliyev və onun havadarları öz başa düşdüyünü eşitmək isteyirdi. Heraklitin təbiri ilə desək, qəlbi daş olanlar üçün gözlər və qulaqlar pis şahiddir. Belə bir gərgin, amansız mübarizələrə məruz qalan ziyahılar da öz qəlbini ağ vərəqlərə boşaldırdı. O dövrdə Üzeyir bəyi M.Ə.Sabırlı, Mirzə Cəlillə, Ə. Haqverdiyevlə "Molla Nəsrəddin" jurnalı daha yaxın edir. Həyat elə gətirir ki, yoldaş Quliyev özü kimi bədxah insanların qurbanı olur. Repressiya illərinin qanlı əllərii ona da uzanır.

Üzeyir Hacıbəylinin "Yazı yananın yazı yazmaqdan qabaq fikri" felyetonunu oxuyanda isə nədənsə o rus yazarı Çexovun hekayələrini xatırlatdı. Üzeyir bəy də düşdüyü mühitin, zamanın eybəcərliklərinə həssas həkim kimi "diaqnoz" qoymağın bacarırdı. Yazmaq istədiklərini "qalsın sonraya" deməklə, əslində fikirlərini oxucuya böyük ustalıqla çatdırı bilir: "... Allahın altında insanın bədəni elə yaranmış olaydı ki, onu nə böğməq, nə güllə ilə deşmək, nə xəncərlə parçalaməq, nə qayalardan atıb əzdirmək, nə də suda qərq etmək, qərəz, bir şeylə öldürmək mümkün olmayıyadı... Ah, çox fikir adamı dəli-divanə edər, amma bir tərəfə baxsan, dəli olmaq da bəd deyil... Yox, bu gün mən heç zad yaza bilmədim, qalsın sonraya!.." Üzeyir bəyin qəlbini didib-parçalayan etirazla dolu arzuları içində coşub-dashır. Öz yaşadığı zamanın məngənəsində sıxılır, Məcnun kimi öz həqiqətini axtarmaqdan yorulmur. Deyirəm, dahi şəxsiyyətləri nə düşmən, nə zaman möğlub edə bilməsəydi görəsən, həyat necə davam edərdi? Yəqin ki, xəbis xisəltli insanların bu möcüzədən ömrü yaribayarı qısalardı.

Görkəmli yazarı Anar istedadlı yazarı, millət vəkili Rafael Hüseynovun "Vaxtdan uca" kitabına yazdığı ön sözdə qeyd edir: "Vaxtdan uca yalnız insan durası bilər. Yalnız insan-əgər o, fərddirsə, şəxsiyyətdirsə ləyaqətini saxlaya bilib, gündəlik hadisələrin, ötəri anlayışların, keçici ehtirasların fövqünə yüksəlməyə qadırdır. Vaxtin üstündə qanadlanıb pərvaz etmək qüdrəti yalnız bəşər ogluna xas

olan bir səadətdir və bu min bir əzab, dərd-bəla, möhnət bahasına qazanılmış səadət insanın saflaşması, təmizlənməsi əbədiləşməsidir!"... Üzeyir bəyin özündən sonra qoyduğu əsərləri də gələcəyin üfüqlərində günəş kimi parlayacaq, çünkü o zamanın ağır sinaqlarından çıxa bilmışdır.

1938-ci il idi. Moskvada Azərbaycan İncəsənətinin 10 günlüyü keçirilir. Onun təşkilatçısı və iştirakçısı olan Üzeyir Hacıbəyli həmin il sosializm mədəniyyətində xidmətləri olan bəstəkar kimi SSSRİ xalq artisti adına layiq görülür. Onun həyatında təzadalar aydınlaşdıqca həqiqət su kimi axıb öz yerini tutur, məhz incəsənətin humanist ruhu siyasi, mənəvi hücumlara qalib gelir. İkinci Dünya müharibəsində arxa cəbhədə çalışsa da vətən üçün əlindən gələni əsirgəmirdi, öz puluna təyyarə alıb cəbhəyə göndərmişdi. Təəssüf ki, erməni həkiminin xəyanətinin qurbanı olmaq Üzeyir bəyin taleyinə yazılmışdı... Bəstəkarın vəfatından sonra 1948-ci ildə konservatoriyada K(b)PMK-nin qərarı ilə "Xalq musiqisi" şöbəsi bağlanır... Sonralar bu siyasetin, xəyanətin acı nəticələri milli mədəniyyətimizdə öz izini qoyur...

Həqiqi istedadlar həyatda öz yerini tapana qədər firtinaların təlatümündə mübarizə aparmağa məcburdurlar. Bu mübarizədə isə hər şeyi, hətta həyatını itirmək təhlükəsi var. Çünkü tarix öz qaranlıq səhifələrində Şarikovlar kimi ideoloji diversiyalar törətməyi bacaran əlaltılar yarada bilmüşdi.

Kərim Kərimovun "Musiqidən keçən ömürlər" kitabından: "... 1964-cü ildə böyük bəstəkarımız Üzeyir Hacıbəyovun anadan olmasının 80 illik yubileyi ərafəsində "Üzeyir Hacıbəyov" adlı sənədli filmin ssenarisini yazdım və bu filmi özüm çəkdir. Film sənədli olduğuna baxmayaraq, burada bədii səhnələr də çəkib onları sənədli arxiv kino kadrları ilə montaj etdim. Filmin direktor mətnini rus dilində yazmışdım, çünkü o ilk dəfə Moskva televiziyası ilə göstərilməli idi... Tbilisi şəhərində keçirilən Ümumittifaq festivalında ən yaxşı musiqili film kimi SSRİ Kinematoqrafiya İttifaqının fəxri diplomunu aldı".

Sənətşünaslıq doktoru Fərəh xanım Əliyeva "XX əsr Azərbaycan musiqi tarixi-totalitar zaman kəsiyində" yazısında qeyd edir: "... Sosializm mədəniyyəti ilə səslənməyən əsərlər, musiqi alətləri təqrid edilir, tar və kamança üzərində məhkəmələr qurulurdu... Tarın müdafiəçiləri arasında gənc A. Zeynallı və Ə. Bədəlbəylinin mövqeyi prinsipial idi. A. Zeynallının tarın müdafiəsinə yönəldilmiş çıxışından bə-

zi fikirlərə diqqət yetirək: "... Biz Azərbaycanda Avropa musiqi imperializmi əleyhinayik. Əgər biz Avropanın təsirinə məruz qalsaq, bu o demək deyil ki, biz dönbə avropalı olacaq, biz Avropa libası gəysək də türklüyümüzdə qalacaq. Tarın roluna və əhəmiyyətinə daha şüurlu yanaşmaq lazımdır. " 22 yaşlı Əfrasiyab Bədəlbəyli "tarı müzeyə göndərmək təşəbbüsü yanlışdır. Tarın tərəqqi yolunu kəsməməli" çağırışı ilə mətbuatda çıxış edir.

Elə ziyalılarvardı ki, onlar vəzifəsini qorumaq xatirinə həvəslə çaldığı doğma tardan imtina etməli olurdu. Tarı susdurmağa çalışanlar arasında bəzi şairlərimizin, məmurlarımızın ağızı sanki əjdaha kimi od püsküründü. Həyat davam edir, atasının gözünü çıxardıb adını Koroğlu qoyanlar isə nə vaxtsa xəyanət atında büdrəyirlər.

Mənə elə gəlir ki, "Musiqidən keçən ömürlər" kitabında başibəlalı tarın səsi çox əzəmetlə səslənir. Tara etiraz edənlərə tutarlı cavab verən Kərim müəllimin tarın müdafiəsinə azərbaycanlı musiqişunas kimi necə qalxmasını kitabda izləyirik: "... Bu aləti XIX əsrin ikinci yarısında Qarabağda yaşayan görkəmli musiqiçi Sadıqcan yaratmışdı... Onun çalğısı haqqında rəvayətlər gəzirdi... Sonralar Üzeyir Hacıbəyov tarı daha da təkmilləşdirərək onun pərdələrini Avropa səssirəsi ilə uyğunlaşdırıb not sisteminə keçirmişdir." (Bir də demək lazımdır ki, əvvəller diz üstündə çalınan tarı Sadıqcan mükəmməlləşdirib onu sinəyə qaldırır, qəlbə daha yaxın edir.) Qafqazda, İranda, Asiyada məşhur olan tarzən Mirzə Fərəci də yada salmaq yerinə düşərdi. O, bəstəkar Ağabəci Rzayevanın babası idi. Mirzə Fərəc Əli Şirazidən tarda çalmaq öyrənsə də, tarın tembrini gücləndirmək üçün 6-cı ağ kök sim tara əlavə edir.

1965-ci ildə Mərkəzi Televiziyanın musiqi verilişləri baş redaksiyasının müavini Yelena Qriqoryans Kərim müəllimin verilişdən əvvəl 10 səhifəlik çıxışını ix-tisar edərək 3 vərəq həcmində endirir və sübut etmək istəyir ki, tar Azərbaycanın milli musiqi aləti deyil, bütün Qafqaz və Orta Asiya xalqlarınınındır, "obşidir". (Unudur ki, simli musiqi aləti kimi tarın müxtəlif növləri var; dutar, pənctar, şəştar, çahartar və s.) Kərim müəllim maneələrə baxmayaraq, musiqi alətlərinə həsr olunmuş canlı yayında gedən verilişi əvvəlcədən öz düşündüyü ssenarisi əsasında aparır. Çıxışını Mikayıl Müşfiqin rus dilinə tərcümə edilmiş "Oxu,tar! Səni kim unudar?" şeiri ilə başlayır. Tarzən Əhsən Dadaşov şeirdən sonra "Rast"muğamı-

nın mayəsini çalır. Proletar zəncirindən azad olduğunu nümayiş edəntar milyonlarla sovet tamaşaçısının gözləri qarşısında başını tarzənin doğma sinəsinə qoyub-kövrəmişdi... Müşfiqin özü kimi əbədi gənc şeirləri zamanın namərd gulləsinə tuş gəlsə də nə qədər ki, dünya durur tarın səsi həmişə Müşfiqin əzəmətli heykəlini gözlərimiz qarşısında ucaldacaq... Deyirəm ki, bu yazdıqlarımı nota çevirə bilsəydim, onda hissərimi, düşüncələrimi daha dərindən ifadə edərdim. Çünkü musiqi öz mənəvi gücү ilə hamını dilindən asılı olmayıaraq, birləşdirir, qəlblərdə məhəbbət, mərhəmət körpüləri yaradır... Şəms Təbrizinin müdrik kəlamlarından biridir: "Dinləyici olanda söz natıqin içərisində dalğalaran, coşar, cəvahirə çevrilib hər yana səpələnər".

"Musiqidən keçən ömürlər" kitabının dəyəri ondadır ki, Azərbaycanda milli operamızın, musiqimizin inkişafı ilə yanaşı, müəllifin Bakıda caz janrı ilə bağlı fi-kirləri, təəssüratları çox maraqlıdır. Nə yaxşı ki, musiqi və ədəbiyyat sahəsində üslub və janr müxtəlifliyi estetik zövqümüzə, mənəvi dünyamıza yeni ab-hava gətirə bilmişdi.

Otuzuncu illərin əvvəllərində Bakıda ilk dəfə yaranan caz orkestri mədəni həyatımızda birmənalı qarşılanmasa da az bir vaxt ərzində öz ətrafında qızığın pərəstişkarlarını topladı. Kərim müəllim bu haqda yazır: "...Kamal Konservatoriyada Bülbülün vokal sinfində oxumağa başladı və bir neçə aydan sonra atama dedi ki, onu Azərbaycan Filarmoniyasında yenicə təşkil olunmuş Azərbaycan Dövlət Caz Orkestrinə solist qəbul etmişlər. Bu xəbər atamı təəccübəndirdi. Axi, Kamalın o vaxt on beş yaşı vardi. Heç birimiz Kamalın sözünə inanmadıq. Ancaq sonralar, doğrudan da "Komunist" qəzeti xəbər verdi ki, Azərbaycan İncəsənət İdarəsinin təşəbbüsü ilə Azərbaycan Dövlət Caz Orkestri təşkil olunur. Orkestrin bədii rəhbəri Tofiq Quliyev təyin edilmişdir...

1926-cı ildə Moskvada Amerikadan gəlmiş zənci caz orkestri çıxış etdi və həmin vaxtdan başlayaraq paytaxtin restoranlarında, kinoteatr foyelərində çıxış edən yüzlərlə caz orkestri yarandı... Bakıda caz musiqisi 30-cu illərin əvvəllərində yayılmağa başladı. Yay aylarında Bakının "Pote-fam" (indiki Nizami) parkında Boris Renskinin idarəsi ilə Moskvadan "Tea-caz" orkestri konsert verir və bəklilər ilk dəfə Amerika caz musiqisi eşidirdi. Sonralar bu musiqi "İnturist" mehmanxanasının restoranında Abram Kabakovun təşkil etdiyi caz orkestrinin və "Bakkommuna", "Krasniy Vostok", "Prole-

tari" və "Spartak" kinoteatrlarında təşkil olunmuş caz orkestrlərinin ifasında çalınmağa başlayırdı. 1940-ci ildə Bakıya ilk dəfə Edi Roznerin rəhbərliyi ilə caz orkestri qastrola gəlir... O, Amerikanın dahi trubaçalanı idi... Eddi Roznerin konsertləri Opera Teatrının binasında böyük müvəffəqiyyətlə keçmişdi"...

Tofiq Quliyev sonralar Caz Orkestrin yaranma tarixi barədə belə qeyd edirdi: "30-cu illərin ortalarında böyük bəstəkarımız Üzeyir Hacıbəyovun təklifi ilə bir qrup gənc musiqiçi təhsilini davam etdirmək üçün Çaykovski adına Moskva Dövlət Konservatoriyasına göndərildi. Bunların içərisində Qara Qarayev, Cövdət Hacıyev, Zakir Bağırov və mən də vardım... Maddi cəhətdən çətinlik çəkməmək üçün axşamlar Moskvanın "Nasional" mehmanxanasının kafesindəki caz ansamblında piano çalırdım. Hərdən bu kafe-kluba Moskvada oxuyan bakılı tələblərdən Qara Qarayev, Cövdət Hacıyev, Zakir Bağırov, Davud Qədimov gəlirdi. Onlar içəri girən ki-mi "Məşədi İbad, sən bizə xoş gelib bizi şad elədin" parçasını çalırdım. O saat burada canlanma baş verirdi. Azərbaycan mahnıları hamının xoşuna gəlirdi, xüsusilə xaricdən gələn musiqiçilərə. Onlar dönə-dönə xahiş edirdilər ki, muğam çalım. Bir gün buraya məşhur pianoçu-cazmen, Ümumittifaq Caz Orkestrinin bədii rəhbəri Aleksandr Sfasman gəldi və caz improvisasiyalarımı eşidib orkestrində işləməyə dəvət etdi. Bu orkestrdə işləyərkən caz musiqisinin sırlarını öyrənməyə başladım və məndə belə bir fikir əmələ gəldi ki, Azərbaycanda da Dövlət Caz Orkestri yaratmaq lazımdır. Bu məqsədlə 1939-cu ildə Bakıya gəlib, öz arzumu görkəmli yazıçı Mirzə İbrahimova bildirdim. O vaxtlar Mirzə müəllim Nazirlər Soveti yanında incəsənət işləri üzrə komitənin rəisi vəzifəsində işləyirdi. O, təklifimi bəyəndi... O vaxt ən üzdə olan caz musiqiçiləri saksofon çalan Pərviz Rüstəmbəyov və trubaçalan İsmayıllı Kələntərov idi. Cazımızın solistləri də elə onlar oldular..."

Bir az haşıyəyə çıxmış. O illərdə Stalin cazın kütləyə mənfi, anarxist təsirindən ehtiyat edib ona qadağa qoymuşdu. Hətta cazı cəmiyyət üçün cinayət hesab edirdi. Əslində XX əsrin əvvəllərində ağ dərili insanların caza qulaq asması qəbahət sayılırdı. Cazın tarixinə ötəri nəzər salsaq, XIX-XX əsrlərdə Missisipi deltاسında caz, blyuz yaranmışdır. Ağır, çətin güzəran keçirən zəncilər taleyindən şikayəti bu janrda ifadə edirdilər. Mistik cazibəli blyuza müraciət edən caz sahəsində adı əbədiləşən Corc Ərşəvin zənci mahnılarının intonasiyalarından məharətlə istifadə edərək, ilk dəfə caz-simfoniya janrinin əsasını qoymaqla onu klassik səviyyəyə qaldırmışdır. Öz

dinləyicilərinin qəlbini fəth edən caz və blyuzunifasında isə "qəm yükü" azalmır. Yaziçi Oskar Uayld demişkən, musiqi keçmişimizi bizim özümüzə bəxş edir.

Ən maraqlısı odur ki, zəncilər xristianlığı qəbul edəndən sonra spiriçuels janrı yarandı. Artıq keçən əsrin 30-cu illərində spiriçuelsin davamı kimi qospel janrından afro-amerikanların kilsələrində istifadə olunmağa başlanıldı. Bu musiqi janrları ifaçıdan əsl səmimiyyət, təmiz hissələr tələb edirdi. Özünüz fikirləşin, bir halda ki, mahni Allaha ünvanlanıbsa onu Allaha layiq də oxumaq insanın mənəviyyatında silinməz izlər qoyur. Bu yaxınlarda internetdə pravoslav keşşələrinin qospel oxumasının şahidi oldum. Sözün düzü, qospeli o qədər qeyri-təbii, yuxulu adam kimi oxuyurdular ki, onların bu musiqini öyrənməyə ayırdığı vaxtlarına təəssüf edirdim. Qospelə ən gözəl parodiya idi, desəm, yanılmaram. Çünkü filmlərdən də yadımızda qalıb ki, afro-amerikanlar onlara məxsus kilsələrində özlərini o qədər sərbəst hiss edirlər ki, istək və temperamentinə də uyğun oxuyub, emosional tərzdə rəqs edirlər. Bu psixoloji vəziyyəti yaşamaq üçünsə "qospel"in vətənidə doğulmaq, ağ və qara qospeli bir-birindən ayırmagi bacarmaq lazımdır.

Caz ustaları arasında böyük rəqabət vardı. Bu sahədə musiqiçilər daha güclü, daha peşəkar ifası ilə seçilməyə çalışırdı.

Məsələn, Yeni Orleanda ilk caz janrında truba çalan zənci Badi Boldenə virtuoç çalğısına, istedadına görə "Kral Bolden" deyilirdi. Həmişə ona elə gəlib ki, növator musiqiçi peyda olub öz istedadı ilə onun şöhrətini kölgədə qoya bilər. Əsəbi gərginlik onun sağlamlığını sarsıdır. Daha sonra zənci Sidney Beše də virtuoç klarnet ustası olmuşdu. Deyilənə görə, blyuz onun ifasında hönkürürdü. Dahi ifaçı Lui Armstrong, özünə məxsus klarnet ifaçısı Sidney Bişe, virtuoç saksofonçu Çarli Parker, Nat Kinck Koul, Fets Domino və başqalarının adları caz musiqisinin tarixində yaşayır.

1926-cı ildə Sidney Beše SSSRİ-yə üç aylıq qastrol səfərinə çıxır. Beləliklə, caz öz doğma sərhədlərini aşaraq Avropada da öz pərəstişkarlarını qazanır. Uzaq Amerika qitəsində doğulan caz Azərbaycanda da özünə cığır açır. Delta cazdan fərqli olaraq, muğamatımızdan bəhrələnən, milli hissərimizlə yoğrulub sintez təşkil edən caz mahir ifaçılarımız tərəfindən yeni mərhələyə çatdırıldı. Muğamat-caz mövzusuna toxunduq, buna əlavə etmək istəyirəm ki, muğamatda da kədərin müdrikliyi, ayrılığın həsrəti, aşiqin acı taleyi, vüsala qovuşmaq arzusu yaşayır.

Görünür, muğam-cazin sintezində bu oxşar emosional hisslərin, psixoloji ovqatın məqamları musiqidə yeni janrın yaranmasını asanlaşdırır. Corc Qerşvinin əsasını qoymuş caz-simfoniya janrından bəhrələnən görkəmli bəstəkarımız Qara Qarayev də məşhur "İldirimli yollarla" baletini yazmışdır.

Bəstəkar Tofiq Quliyev o tarixi illəri belə xatırlayır: "... Niyazi, mən, Pərviz və İsmayııl birlikdə başladıq qalan ifaçıları axtarmağa və sınaqdan keçirməyə. Nəhayət, heyət düzəldi. Onların arasında Əlimərdan Əliyev, Rauf Quliyev, Məmməd Abusəlimov, Tacəddin Manafzadə, Məmməd Cavadov, Mixail Zyul, Anatoli Akatov kimi istedadlı musiqiçilər vardı. Cazın ilk solistləri vokalistlər Dilərə Bağırbəyova, Kamal Kərimov, Salman Dadaşov, quruluşçu rejissor Zəfər Nemətov idi. Azərbaycan Dövlət Caz Orkestrinin birinci çıxışı Azərbaycanda Sovet hakimiyyətinin XXI il dönümü təntənələrində nəzərdə tutulmuşdu."

1941-ci ildə Böyük Vətən müharibəsi başladığı üçün konsert ayrı bir vaxtda təşkil edildi, həmin ilin setyabr ayının 6-da. Kərim müəllim kitabda bu haqda öz xatirəsini yazar: "... Azərbaycan Dövlət Caz Orkestrinin birinci konsertində ifa olunan əsərlərin hamısının adı yadında deyil. Amma orada Tofiq Quliyevin ifa olunan bütün əsərlərini xatırlayram. Onların içərisində surf caz stilində yazılmış "Bəs pələng hanı?", "Molla Nəsrəddin və plov", məzhəkəli mahnisi və sonralar "Bəxtiyar" filmində istifadə olunmuş "Zibeydə" mahnisi vardı. Bu əsərlərdə bəstəkar ənənəvi caz ritmləri və akkordları ilə Azərbaycan ladlarını bacarıqla birləşdirmişdi... Tofiq Quliyev musiqi tarixində ilk dəfə olaraq muğam və caz improvizasiyalarının sintezini yaratmışdı... Həmin ənənəni sonralar istedadlı pianoçucazmen Vaqif Mustafazadə öz yaradıcılığında bacarıqla inkişaf etdirmişdir. Azərbaycan bəstəkarlarının caz nümunələri ilə yanaşı, Amerikanın dahi caz ustaları Lui Armstrongun, Dyuk Ellingtonun və Qlen Millerin də əsərləri var idi."

Keçən əsrin altmışinci illərində Qara Qarayev, Niyazi, Tofiq Quliyev, Rauf Hacıyev, Tofiq Əhmədov, Rafiq Babayevbu sahədə öz istedadı ilə seçilmişdir. Həmin illərdə "Qaya" kvarteti yaranmışdı. Vaqif Mustafazadənin qızı Əzizə xanım da atasının sənətinin layiqli davamçısı olaraq mahir caz ifaçısı kimi dünyada şöhrət qazanmışdır. Azərbaycanda keçən əsrin 30-cu illərində caz janrında ifaçı kimi ilk kövrək addımlarını atan Kərim müəllimin qardaşı Kamal Kərimovdan başlayaraq bu günə qədər neçə-neçə sənətkarlar yetişmişdir. Qeyd edək ki, uzun

illər Musiqili Komediya Teatrının solisti olmuş, 1967-ci ildən Kamal Kərimov Konservatoriyanın "Vokal" kafedrasının müdürü, professor kimi səmərəli çalışmışdır. 20 illik kafedra müdürü işlədiyi dövrdə milli vokal sahəsində istedadlı müğənnilərin yetişməsində pedaqoq kimi onun zəhməti böyükdür. Qeyd etmək yerinə düşərdi ki, onun nəvəsi istedadlı opera müğənnisi Cəmilə Babayeva hal-hazırda Belçikanın kral teatrında uğurla çalışır.

O illərdə Bakıda AZİ kimi tanınan Neft və kimya institutunda xarici tələbələr də təhsil alırdı. Bu təhsil ocağı tələbələrin ən sevimli caz mərkəzinə çevrilmişdi. Burda daha çox svinq, diskilend çalınırdı. Həmçinin Bakı kino-teatrlarının foyelerində filmin nümayışından əvvəl tamaşaçılar üçün caz, estrada musiqisi müğənnilərin ifasında səslənirdi. Mən də şəxsən Nizami, Araz kino-teatrlarının foyesində bu kiçik konsertlərin dinləyicisi olmuşam. Belə bir mədəni istirahət həqiqətən insanın estetik zövqünü böyük təsir edirdi. O dövrdə tamaşaılarda canlı konsertləri dinləməyə böyük mənəvi ehtiyac vardı.

Keçmiş Kirov adına dağüstü parkın yüksəkliyində yerləşən "Drujba" restorannında V. Vladimirovun rəhbərliyi ilə caz-orkestr fəaliyyət göstərir, caz elitar avanqard musiqi kimi sevilməyə başlayırdı. Bakıda "Caz mərkəzi"nin fəaliyyəti bunu bir daha sübut edir. 1967-ci ildə Bakının məşhur Yaşıl Teatrında I Caz Festivalı, 1987-ci ildə isə Ümumittifaq Caz Festivalı böyük uğurla keçirilmişdir. Artıq Bakı Beynəlxalq Caz Festivallarının da mərkəzlərindən biridir.

Musiqinin bu janrı haqqında fikirlərimizi inkişaf etdirmək üçün Reyhan xanımın dayısı oğlu Azər Əliyevlə görüşdük. Söhbət əsnasında Kərim müəllimlə bağlı xatirələrini də bizimlə bəltüməsini ondan xahiş etdik. Lakin ilk önce Azər müəllimin yaradıcılıq fəaliyyəti ilə yaxından tanış olaq. 1993-cü ilin sənət uğurlarına görə "Humay", 2003-cü ilin "Qızıl çıraq" IV Milli Kino Mükafatına layiq görülmüşdür. Qeyd edək ki, Neft və Kimya İnstitutunda məhz Azər Əliyevin rəhbərliyi ilə (1977-1979-cu illərdə) tələbə caz klubu yaradılmışdır. 1982-89-cu illər arasında mətbuat səhifələrində caz və estrada sahəsi üzrə 40-a yaxın məqaləsi çap edilmişdir.

Azərbaycanda və İngiltərədə "Caz Sammit-93" Caz Festivalının təşkilatçısı və quruluşçu rejissorlarından biri olmuşdur. Vaqif Mustafazadənin xatirəsinə həsr edilmiş festivalın keçirilməsində, həmçinin 20 illik fasılədən sonra "Qızıl payız" festivalının bərpa edilməsində iştirak etmişdir. 1990-cı ildə "Odlar yurdu" festi-

valının Almaniya, Rusiya, Ukrayna, Qazaxıstan musiqi qruplarının iştirakı ilə keçirilməsi Azər müəllimin yaradıcılığının zirvəsidir.

O, həmçinin Bəstəkarlar İttifaqqında "Bakı-bakılılar-caz" adlı təşkil etdiyi silsilə konsertlərin virtuoz aparıcısı kimi dinləyicilərdə bu sahəyə daha çox maraqlı məhəbbət oyada bilmışdır. Kitabın əvvəlində Kərim müəllimin peşəkar musiqişunas kimi böyük məhəbbətlə, həvəslə oxuduğu mühəzirələrdən söz açmışdır. Gördüyünüz kimi, bu ailənin üzvlərində musiqiyə olan məhəbbət, onun təbliği yeni nəslin nümayəndələri tərəfindən layiqincə davam etdirilir.

Azər Əliyev bir çox televiziya filmlerinin müəllifi və rejissoru kimi də uğurlar qazana bilmışdır: 1991-ci ildə "Asiyanın səsi-nəticə və problemlər", 1992-ci ildə "Rafiq Babayev -gələcəyə bir nəzər", 1992-ci ildə " Müslüm Maqomayev-50", 1993-cü ildə (Tofiq Quliyevin 75 illiyi ilə bağlı) "Həmişə bizimlə olan bayram", 1994-cü ildə "Caz-sammit-94", 1995-ci ildə "Bu Poladdır", 1996-ci ildə (Rafiq Babayevin xatirəsinə həsr olunub)"Qalmaq üçün getmək", 1996-ci ildə "Novruz-96" Festivalının reklamı". Bir çox musiqili və reklam kliplərinin müəllif və rejissoru, 1997-ci ildən Beynəlxalq Reklam Assosiasiyanın üzvüdür.

Onu da qeyd edim ki, Azər Əliyev M. Rostropoviçin və Q. Vişnevskayanın mühacirətdən sonrakı həyatı- Bakıya ilk səfəri haqda "Bizdə hər şey var" adlı sənədli filmin müəllifidir. Bakı şəhərinin bu ailə üçün nə qədər doğma və əziz yer olması filmdəki sənədli, təsirli səhnələrlə yadda qalır. 2012-ci ilin dekabr ayının sonunda M. Rostropoviçin qızı Olqa Mstislavna iki oğlu ilə Bakıya gəlmüşdi. O, atasının doğulduğu torpağın ətrini duymaq, onun mehriban, qonaqpərvər adamlarıyla bir daha yaxından tanış olmaq arzusundaydı. Övladları- Mstislav Geran -Erme və Oleq Geran-Ermeyə Azər Əliyevin çəkdiyi "Bizdə hər şey var" filmi böyük təsir bağışlamışdı. Onlar filmin müəllifi Azər müəllimlə görüşmək arzusunda olsalar da vaxtin azlığı imkan vermədi. Doğrudan da Avropanın mədəniyyət mərkəzlərindən biri kimi, bizdə hər şey var, lakin hər bir şeyin isə zamana böyük ehtiyacı var...

İndisə Azər müəllimin qəlbində isti yuva quran uşaqlıq xatirələrindən bəzi unudulmaz günləri bağlarında izləyək. Hər il yay fəslinin 3 ayını Şuvələnda keçirdiyi dövrü o, nostalji hissələrlə xatırladı.

Azər Əliyev, Beynəlxalq Reklam Assosiasiyanın üzvü, rejissor: "Bizim Kərim müəllimlə aramızdakı yaş fərqiñə baxmayaraq dostluq münasibətlərimiz vardı.

O dövrdə babam Hüseynəli kişi öz bağını övladları arasında dörd yerə bölmüşdü. Keçən əsrin 60-80-ci illəri həyatımın ən xoşbəxt dövrü hesab edirəm. Çünkü valideynlərimizlə, qohumlarımıza mehriban, səmimi mühitdə yaşayırıq. Mən göz açanı Hüseynəli babamın bağında qohumlarımıza arasında ayrı-seçkilik, sərhəd nədir bilməmişəm. Kərim müəllimlə tez-tez çımrılıyə velosipeddə gedirdik. Yayda Abşeron bağlarının, Xəzər dənizinin tayı-bərabəri yoxdur. Yol boyu Kərim müəllim o qədər tanışa, dosta rast gəlirdi ki, onlarla söhbətləri çox vaxt çımrılıyə getməyimi zə də mane olurdu. Çox zarafatçı, maraqlı tərəf müqabili idi. Onun mənzilində, bağında olan nə qədər görkəmli incəsənət ustaları qonaq olub. Mstislav Rostropoviç, Arkadiy Raykin, Qalina Volçek, Emin Sayın, Egemen Bostanlı, Yevsin Avşar.

Yay mövsümü bağımızda maraqlı tədbirlərlə yadda qalırdı. Ailə üzvlərimizin hamısı mədəniyyət xadimləri olduğu üçün istirahətimiz daha şən və mənalı keçirdi. Nərd üzrə yarışlar təşkil edirdik. Uşaqlıqdan sıx təmasda olduğum bibimin həyat yoldaşı Kərim Kərimov, əmim Sabir Əliyev, atam Cavad Əliyev məndə incəsənət sahəsinə böyük maraq oymışdılar. Atam Nazirlər Sovetində işləsə də pianoda yaxşı çalırdı. Musiqisiz bir günümüz keçinmirdi. Kərim müəllim parodiya göstərməkdə usta idi. "Romantik" adlı maqnitafonumuz vardı. Biz uşaqlar bütün günü səsimizi, oxuduğumuz mahniları maqnitafona yazır, sonra böyük maraqla onları dinləyirdik. XX əsrin möcüzəsi idi yeni maqnitafonlar, uşaqlığımızın sanki səsyazma studiyası idi. Bir gün Kərim müəllim yenə məni maqnitafonla görüb yaxınlaşaraq dedi ki, mən danışmaq istəyirəm, səsimi yaz. O, uydurduğu çilingər obrazının monoloqunu rus dilində aktyor məharəti ilə səsləndirdi. Onun bu çıxışı məni yaman güldürmüdü. Daxilimdə qürur hissi keçirirdim ki, "Romantik" maqnitafonunda ailə üzvlərinin canlı səslərini xatırələrə çevirə bilərəm.

Bir neçə gün keçəndən sonra Kərim müəllim məni yanına çağırıb dedi ki, səsini maqnitafondan silim. Mən inad etdim ki, çox gözəl çıxış idi, pozmağa əlim gelmir. Nə qədər xahiş etsəm də, nəticəsi olmadı, səsini pozdurdu. Yəqin düşünmüşdü ki, vəzifəli bir adamın bu məzəli ifası qeyri-ciddi hərəkətdir. İndi çox təəssüf edirəm ki, o lent yazısı əlimizdə yoxdur. O gün mənim gözlərim önündə Kərim müəllimin aktyorluq məharəti üzə çıxmışdı. O qədər maraqlı adam idi ki, o əvəzsiz anı əziz xatırə kimi indi də xatırlayanda dodağıma gülüş qonur. Bir xatırə də yadımdadır. Əlcəzairə incəsənət ustalarımızın səfərindən sonra o xalqın milli

mətbəxindən ən çox sevdiyi xörəyi- badımcan qızartmasını bizim üçün çox böyük həvəslə hazırlamışdı. Ümumiyyətlə, Kərim müəllim hərtərəfli istedadlı insan idi. Hər nəyə əl atsaydı onu ürəklə, böyük məhəbbətlə başa çatdırırıdı.

Respublika Sarayında direktor kimi onun hər tədbir üçün iki yerlik dəvətnaməsi vardı. Əlavə yerdən istifadə etmirdi. Mənə də o yerlərdən birində konsertlərdə əyləşmək nəsib olurdu.

Yadimdadır, Əbdürəhman Vəzirovun respublikaya rəhbərlik etdiyi dövr idi. Kərim müəllim isə Heydər Əliyev kimi bir şəxsiyyətin dövlət başçısının mədəniyyətimizə böyük diqqət və qayğı göstərən istedadlı insanın yüksək məziiyyətlərindən bəhrələnmişdi. Yeni hakimiyyətin dövlət siyaseti, mövqeyi Kərim müəlli-mə yad idi. Sarayda keçirilən yığıncaqlarda, söhbətlərdə Kərim müəllim yeni dövlət başçısının siyasi, anti -xalq fəaliyyətini pisləyirdi. Kərim müəllim tutduğu vəzifədənuzaqlaşsa da o dövrdə Mədəniyyət Naziri Polad Bülbül oğlu onun peşəkar keyfiyyətlərini, istedadını nəzərə alaraq, dövlət tədbirlərinin təşkilini ona etibar edirdi".

Kərim müəllimi yaxından tanıyan insanlarla ünsiyyətdə olmaq həqiqi mənada mənə böyük zövq verir. Şüvəlanda qohumlar arasında dostluq, səmimi mühit Azər müəllim üçün uşaqlığın ən əziz musiqisidir. Keçmiş günləri böyük həvəslə, ürəklə xatırlayırdı. Ümumiyyətlə, biz böyüdükcə uşaqlığımıza daha yaxın olmaq istəyirik. O elə bir saf, işıqlı dünyadır ki, onun üfüqlərində günəş batmır, bəhar solmur, sonu görünməyən həyatda xoşbəxtliyə inanırsan. Biz uşaqlıqda ona görə xoşbəxt idik ki, hamını da xoşbəxt bilirdik...

XXI əsrin uşaqları da gələcəkdə öz keçmişinin ləzzət və doğmalığını yaşadığı zamana uyğun xatırlayacaq. Bu xatırələrdə bizim nəslin nə şəhər həyətlərinin, nə də Abşeronun köhnə bağlarının koloriti, nənə və babaların bizə söylədikləri nağıllar, öyünd-nəsihətlər olmayıcaq. Çünkü texniki inkişaf, innovasiyalar şüurumuzu, düşüncə və həyat tərzimizi, hissərimizi dəyişdirməkdədir. Musiqiyə olan həvəs və məhəbbətimiz nə qədər ki, tükənməyib o bizimlə yaşayacaq və biz insanlar ali varlıq olduğumuzu cəmiyyətdə sübut etməyə həmişə qadir olacaqıq.

Yeri gəlmışkən qeyd edək ki, 2011-ci ildən Azərbaycan Televiziya və Radio Verilişləri Qapalı Səhmdar Cəmiyyətinin nəzdində yeni "Mədəniyyət" kanalının açılması mədəni həyatımızda əlamətdar bir tarixdir. Burda Azərbaycanın, xarici ölkələ-

rin musiqi mədəniyyəti ilə bağlı silsilə verilişlər yüksək peşəkar səviyyədə aparılır və özünün geniş tamaşaçı auditoriyasını toplaya bilmüşdür. Müsiqışunasların, bəstəkarların, müğənnilərin aparıcılığı ilə təşkil olunan müxtəlif mövzularda verilişlərdə klassik simfonik əsərlər, caz və milli musiqimizlə bağlı canlı söhbətlər mənə keçmiş illərdə televiziyada Kərim müəllimin apardığı musiqi təhsilli verilişlərini xatırladır. Vaxtı ikən bu missiyani böyük həvəslə yerinə yetirən Azərbaycanın ilk dövlət televiziya kanalı indi də bu gözəl ənənəyə sadıq qalaraq tamaşaçıların musiqi savadının, dünyagörüşünün, estetik zövqünün inkişafında böyük rol oynayır. Etiraf etməliyəm ki, mən "Mədəniyyət" kanalının verilişlərini böyük maraqla izləyirəm. Xüsusilə, bu kitab üzərində işlədiyim müddətdə verilişə ardıcıl olaraq baxmışam. Azərbaycan milli musiqisinin görkəmli tədqiqatçıları arasında Bəstəkarlar İttifaqının katibi, Əməkdar incəsənət xadimi, Bakı Musiqi Akademiyasının professoru, musiqışunas Zemfira xanım Qafarovanın özünəməxsus yeri var. Kitaba ön söz yazılmasına mənəvi bir ehtiyac hiss olunurdu. Zemfira xanım Kərim Kərimov və Sabir Əliyevin ailələrini uzun illərdir tanıyor. Sözün düzü, kitabın əlyazmasının ilk oxucusu, tənqidçisi, ən əsası isə peşəkar musiqışunas kimi onu necə dəyərləndirəcəyini həyəcanla gözləyirdim. Zemfira xanım vaxtının azlığına baxmayaraq, əlyazmanı imkan tapan kimi oxuyacağını bildirdi. Onun rəyi mənim üçün çox əhəmiyyətli idi. Ona öz dərin minnətdarlığını bildirmək istəyirəm.

Qeyd etmək lazımdır ki, XX əsrədə sovet adamının şüuru, ideologiyası elə siyasılışmışdı ki, milli təfəkkürün oyanması millətçi damgası ilə susdurula bilərdi. Amma xalq mahnılarımız, milli operalarımız tarixi yaddaşımızı, kimliyimizi bizə unutdurmağa imkan verməyib. İncəsənət hətta siyasetdən də güclü təbliğat vəstəsi kimi öz xalqının ən çətin anlarında belə ona sədaqətlə xidmət edib.

"1966-ci ilin axırlarında Moskvada mühazirəçi-musiqışunasların növbəti Ümum-ittifaq seminarında iştirak edirdim... erməni bəstəkarı Edvard Mirzoyanın simfoniyasını dinləyib təhlil edirdik. Simfoniyanı təqdim edən müsiqışunas İrina Şahnazarova dedi ki, bəstəkar "Skertso" adlanan əsərinin üçüncü hissəsində "Çahargah" erməni muğamının intonasiyalarından məharətlə istifadə etmişdir. Mən bu ədalətsizliyə dözməyib yerimdən qalxıb dedim: "Nə vaxtdan bəri "Çahargah" milliyyətini dəyişib, erməni muğamı olmuşdur? Erməni musiqisində muğam yoxdur, "Çahargah" Azərbaycan muğamıdır". Mənim bu sözlərim Şahnazarova üçün gözlənilməz oldu.

O, mənə təəccüblə baxıb dedi: "Bu nə provakasiyalı sualdır? Siz kimsiniz? " Mən cavab verdim ki, Bakıdan gəlmışəm, musiqişünasam... Şahnazarova həyəsizcasına mənə sübut etmək istəyirdi ki, ermənilərin və azərbaycanlıların muğamları "obşidir", hətta adları da eynidir. Mən daha da coşub dedim ki, doğrudur, ermənilər öz ölürlərini qəbirstanlığa aparanda həmişə klarnetdə və düdükdə "Şüstər" muğamını çox yaniqli çalırlar. Amma bu, o demək deyil ki, muğamlar onlarındır... Əgər siz bir erməni müğənnisi göstərə bilsəniz ki, o, "Çahargah"ı bizim xanəndələr kimi oxuya bilsin, onun zəngulələrini vura bilsin, onda sizinlə razi olaram ki, ermənilərin də muğamları vardır... Allah muğamları Azərbaycan xalqına bəxş edib və onları başqa millətə mənsub olan adam düzgün oxuya bilməz..."

Ermənilər məgər bilmirdilər ki, Şuşada körpələrimiz bələkdə belə muğam üstündə ağlayırdılar. Bəxtiyar Vahabzadə "Muğam" şeirində deyir:

*Daş ürəklərdə yanıb daşları sindirdi muğam,
Haqqə düşmən olanı haqqə tapındırdı muğam.*

Üzeyir Hacıbəyli "Çahargah" muğamının emosional təsir gücünün dinləyicidə coşğun və ehtiraslı hisslər oyatdığını qeyd etmişdir. Görünür, Edvard Mirzoyan bizim "Çahargah" muğamımızı dinləyəndən sonra öz hisslərini ələ ala bilmədiyi üçün onu "Skertso" əsserinə çevirməyə çalışmışdı. Bu fikirlərə aydınlıq göturmək üçün kitabda təxminən buna oxşar bir hadisəyə nəzər yetirək: "... Əvvəllər Eddi Roznerin trubada çaldığı solo improvizasiyasının yerinə İsmayııl Kələntərov "Çahargah" muğamının "Mənsuriyyə" hissəsini çalırdı. Sonralar Eddi Rozner "Karvan"ı Azərbaycan cazının ifasında eşidəndə İsmayıılın solosuna valeh olmuşdu. Özü də bu tərzdə çalmaq istəmişdi, amma onda bu, alınmamışdı. O, "Çahargah"ın koloritini, xirdaliqlarını və zəngulələrini verə bilməmişdi... Tofiq Quliyev başa salmışdı ki, muğam elə bir janrdır ki, onu düzgün çalmaq üçün mütləq azərbaycanlı nəfəsi olmalıdır."

Etiraf edək ki, blyuzu da peşəkarcasına ifa etmək, onların hisslərini dinləyiciyə çatdırmaq üçün məhz afrika mənşəli müğənninin boğazları, nəfəsi vacibdir. Erməni bəstəkarı Edvard Mirzoyan isə öz simfoniyasında nə əcəb afrika folklorundan istifadə etdiyini etiraf etməyib? Yəqin onların dərilərinin rəngini, yaşadığı

torpağın çox uzaqda olduğunu nəzərə alaraq, gözünü yaxın qonşusuna dikmək, onun "Çahargah"ını özünləşdirəndən sonra üstəlik onun vətəninə də göz dikmək niyyəti daha əlverişlidir. Azərbaycanın mənəvi xəzinəsinə xaincesinə əl uzadanlar bilməyə borcludurlar ki, müqəddəs səmavi kitabımız Quranın kodu olduğu kimi, muğamin da kodu mümkündür. Azərbaycanın görkəmli şərqşünas alimi, pedaqoq Vasim Məmmədəliyev muğamı musiqimizin "Qurani" adlandırır.

Şərq alimi Səfiəddin Urməvi musiqi tarixini dərindən bilən bir alim kimi bildirir ki, Adəm peyğəmbər "Rast", Musa peyğəmbər "Üşşaq", Yusif peyğəmbər "Əraq", Davud və İbrahim peyğəmbərlər "Hüseyni", İsmayıł peyğəmbər isə "Rəhavi" muğamı ilə Allah dərgahına ibadət etmişlər. Qeyd etmək lazımdır ki, Səfiəddin Urməvi musiqinin hərf-rəqəm üsulu ilə yazılmasının banisidir. Muğamların, şərq musiqisinin incəliklərini notla ifadə etmək mümkün olmadığı üçün Şərqdə XIX əsrin sonuna qədər Urməvinin sistemindən istifadə edilib.

Bir haşıyəyə çıxım: Öz ecazkar səsi ilə seçilən Davud peyğəmbər "Zəbur"u musiqi alətlərinin müşayiəti ilə oxumuşdur. Hətta muğamlardan biri onun adını daşıyır: "Ləhni- Davud". Bu muğamatı oxuyan xanəndə güclü, gözəl səsə malik olmalıdır.

Onun 50-ci nəğməsində belə bir dua var: "... Məni yu təmizlə, qardan ağ olum. Məndə təmiz bir ürək yarat, Allah, içimdə səhih bir ruh təzələ..." Deyilənə görə, o səsi dinləyən şəfa tapar, quşlar, heyvanat sıra ilə düzülüb onu heyranlıqla dinləyərdilər. Onun səsindəki möcüzələrdən biri də o idi ki, hökmədar Şaulun qarşısında çəngdə çalıb oxuyarkən onun bədənindən şer qüvvə uzaqlaşmışdır.

Şakir Qabüssanlı "Muğamat və İbrahim peyğəmbər" kitabında "Çahargah" haqqında yazır ki, o özündə dörd ünsürü ifadə edir: odu, suyu, havanı, torpağı. "Dünyanın ilkin mənəvi qüvvəsinin istəyi ilə yaranan ilk maddi həyatımızın çahargahı... yekun olaraq qeyd etmək istəyirəm ki, Çahargah muğamı, dünyanın yaramasını, onu yaradəni, bu dünyanın gərdişi dövranını özündə tamlıqla, əruz vəznində bizə çatdırın əvəzsiz bir muğamdır".

Ən maraqlısı odur ki, şərqdə xanəndlərə boğaz, səs məşgələsində "Azan"dan "Həyyə əla fəlah"ın zil səslə 120 dəfə oxunması məsləhət bilinirdi. İstər-istəməz bir sual yaranır ki, bəlkə erməni bəstəkarı "Çahargah"ı dinləyəndən sonra islami qəbul edib bizim xəbərimiz yoxdur?!

Deyirlər ki, həqiqət nazilər, amma üzülməz. Xoşbəxtlikdən respublikamız ikinci dəfə müstəqillik əldə etdikdən sonra torpaqlarımızın tam sahibi olduğumuzu dünya ictimaiyyətinə çatdırmaq imkanı əldə etmişik. Bu illər ərzində ölkəmizin birinci xanımı, Heydər Əliyev Fondunun prezidenti Mehriban xanım Əliyevanın milli-mənəvi sərvətlərimizə göstərdiyi qayğı və məhəbbət öz bəhrəsini verir, artıq 2003-cü ildən "Azərbaycan muğamı" UNESCO-nun "Bəşəriyyətin şifahi və mənəvi irsinin şədevləri" siyahısına daxil edilmişdir. 26 avqust "Beynəlxalq Azərbaycan Muğamı" günü Azərbaycanın və dünyanın mədəniyyət tarixinə qızıl hərflərlə yazılmışdır. Şeirdə deyildiyi kimi, haqqa düşmən olanı haqqa tapındırdı muğam!

Qeyd etmək lazımdır ki, Milli Məclisdə "Muğam sənətinin qorunması və inkişaf etdirilməsi haqqında" qanun layihəsi hazırlanıb, onun qəbulu nəzərdə tutulur. Mədəniyyət Komitəsinin sədr müavini, millət vəkili Rəfail Hüseynov öz çıxışlarının birində bildirmişdir ki, muğam təkcə yaradıcılıq deyil, həm də Azərbaycan dövlətçiliyinin möhkəmləndirilməsinin mühüm faktoru, bütün dünyada azərbaycanlıları birləşdirən dəyərdir.

2009-cu ildən Heydər Əliyev Fondunun dəstəyi ilə Qəbələdə keçirilən beynəlxalq musiqi festivallarının dünyada mədəniyyətlərarası dialoqların inkişafında rolü böyükdür. Bu tədbirdə bizim incəsənət ustalarımızla bir yerdə rus, Avropa, ABŞ, İsrail musiqiçiləri iştirak edir.

Fərəhli haldır ki, 2012-ci ildə Parisin mərkəzində Azərbaycanın möhtəşəm Mədəniyyət Mərkəzinin açılması Mehriban xanım Əliyevanın fəaliyyətindəki ən böyük uğurlardan biridir. Öz milli sərvətlərinə sahiblik, başqalarının da səninlə hesablaşmasını tələb edir.

İndisə, sovet dövründə muğamın müdafiəsinə qalxmağa cəsarətlənən Kərim müəllimin ovqatını kitabdan izləyək... *SSSRİ Bəstəkarlar İttifaqında bu kəskin mübahisədən sonra Kərim müəllim haqqında mənfi rəy yaranmışdı. Artıq onun İttifaqa üzv olmaq məsələsi də mümkün deyildi. Moskvanın erməni musiqişünasları ilə münasibətləri korlamaq istəməyənlər Azərbaycanda Kərim müəllimi müdafiə etməyə təşəbbüs göstərmirlər.* "... Məni ən çox sarsıdan o idi ki, həmişə bəstəkarlarımızın yaradıcılığını təbliğ edən adamin taleyi ilə heç kəs maraqlanmırı... Moskva televiziyanın planında nəzərdə tutulmuş "Azərbaycan muğamları" haqqında çıxışım programdan çıxarılmışdı və heç kim də bunun səbəbini öyrənmək is-

təmirdi... "Azərnəşr"də çapa hazırlanmış "Musiqi düşüncələrim" adlı kitabımın çapı da dayandırılmışdı."

Həyatın ədalətsiz, təzadlarla dolu burulğanına düşməkdən ağır cəza varmı? 60-cı illerdə ədəbiyyat, incəsənət sahəsində cəsarətli fikirləri, liberal düşüncələri ilə sovetlər ölkəsində daxili mühacirlərə çevrilən ziyanlılar azmı olub?! Bu elə bir mövzudur ki, o haqda çox yazılsa da hələ də nə qədər deyilməmiş məqamlar var... SSSRİ Bəstəkarlar İttifaqından Azərbaycanın Mərkəzi Komitəsinə Kərim müəllimdən şikayət məktubu gəlmışdı. Mərkəzi Komitənin katibi Şixəli Qurbanovun qəbulunda Kərim müəllim ora niyə çağırıldığını biləndə heyrətdən donub qalmışdı. Şikayət məktubunda ermənilər onu millətçi adlandıraraq, hətta partiya sıralarından təcrid edilməsini tələb edirdilər. Əslində bu tələb həyata da keçə bilərdi... Lakin Şixəli müəllim bu görüşün əsas məqsədini ona bildirir: "Mən Vəli Axundovla məsləhətləşib qərara gəlmışık ki, sizi Mərkəzi Komitənin Ədəbiyyat və incəsənət bölməsinin müdürü vəzifəsinə təyin edək."

Kərim müəllim bir neçə il məmür kimi bu sahədə çalışdı... İndi isə onun gənclik illərində böyük həvəslə, məhəbbətlə çalışdığı televiziya sahəsindəki fəaliyyətinə nəzər salaq. Kərim müəllimin kitabda növbəti etirafı: "...Azərbaycan Televiziya Studiyasının açılmasının ilk günlərindən biz çalışırıq ki, Azərbaycan musiqisinin "sonuncu magikanları" olan Seyid Şuşinskini, Qurban Primovu, Həqiqət Rzayevani, Xan Şuşinskini, Əhməd Bakıxanovu, Bəhram Mansurovu və başqa qocaman sənətkarlarının çıxışını kinolentə çəkək və gələcək nəsillər üçün saxlayaqq... 30 ildən sonra Bəhram Mansurovun 80 illik yubileyi qeyd olunarkən mən televiziyanın filmotekasında "Bəhram Mansurovun evində görüş" kinosüjetini tapmaq istəyəndə dedilər ki, belə süjet yoxdur. Sonra məlum oldu ki, on ildə topladığım "Musiqi salnaməsi" tarixi lentlərim gümüş tozu istehsali üçün harasa təhvil verilmişdir. O vaxtlar televiziya studiyasında il ərzində toplanan lent qırıqları və əhəmiyyətini itirmiş kinosüjetlər əlvən metallar zavoduna təhvil verilirdi... Beləliklə, qızılı bərabər "Bəhram Mansurovun evində görüş" süjetimiz 10 qram gümüş tozonun qurbanı oldu. Xoşbəxtlikdən Nəriman Şixəliyev Bəhram Mansurovun qaynı idi. O, qohumbazlıq edib çəkdiyi bu süjetin neqativ və pozitivinin bir nüsxəsini ona bağışlamışdı. İndi bu kinolentlər Bəhram müəllimin oğlu istedadlı bəstəkar Eldar Mansurovun şəxsi arxivindədir. "

Sözün düzü bu, "gümüş tozu" məsələsi mənənə çox pis təsir etdi. Hiss etdim ki, kitabın ardını oxuya bilmirəm. Elə bil gözlərimə gümüş tozu dolmuşdu. Kərim müəllimin şok vəziyyətini təsəvvür etmək olar. Mədəniyyət tariximizin keçmişinə işıq salan bir çox kino lentlər əslində ölməz sənətkarlarımız yaşadan yeganə ünvandır. Necə olur ki, qızıl qiymətli tarixi lent gümüş tozuna çevrilir? Gümüş tozundan nə üçün istifadə olunmasıyla maraqlandım. Qədim dövrlərdə sən demə, o xora və infeksion xəstəliklərinə qarşı müalicədə istifadə olunurmuş. Tarixi pozmaq çox asandır, onu yaşatmaq üçün isə əlahəzrət faktlar, sənədlər göz bəbəyi kimi qorunmalıdır. Deyirlər ki, musiqi səslərin naxışıdır. İllər, əsrlər ötdükcə bu "naxışlar" da öz qədimliyi ilə qızıl kimi qiymətli olur...

Kərim müəllimin qələmə almadığı nə qədər buna bənzər hadisələrin baş verdiyini təsəvvür edirəm. Bütün varlığıyla bağlılığı, sədaqətlə xidmət etdiyi incəsənət sahəsində ədalətsizlik, laqeydlik görəndə, onun qəlbindəki firtinaların gücü bəlkə də bir dəqiqlidə neçə yüz kilometr sürətə bərabərdir. Kərim müəllimin yazılarında öz izini qoyan emosional ovqat, həqiqəti demək cəsarəti, xalqın mədəni inkişafında yorulmaz əməyi onun haqqında məni bu cür düşünməyə sövq edir. Öz sənətinin fədaisi olmaq, gördüyü xeyirxah, nəcib işlərindən, dövlət əhəmiyyətli tədbirlərin təşkilindən qürur duymaq sənətkarı yaşadan əvəzsiz hissələrdən biri idi. Onu yaxından tanıyan sənət dostları, doğma tanışlarının hər birinin xatirəsi Kərim müəllimi daha yaxından tanımağa imkan verir. Bir neçə xatirələrlə yaxından tanış olaq.

Nəriman Məmmədov, operator: "O vaxtlar iş prosesi indiki qədər asan deyildi. Nəinki texniki avadanlıqlar belə yüksək səviyyədə idi, hətta kamera, lent çatışmazlığı ucbatından işimizdə daima maneələr yaranırdı, amma buna baxmayaraq öz sənətimizə maraq və böyük həvəs bizi işləməyə, hər əziyyətə qatlaşmağa məcbur edirdi. Kərim müəllimlə aramızda yaş fərqi o qədər çox olmasa da, yaxın dostluğumuz olmayıb. Buna baxmayaraq həmişə çalışırdı ki, hazırladığı verilişlərin operatoru məhz mən olum. Mən də məmnuniyyətlə onunla işləməkdən zövq alırdım və çox vaxt öz sənətimə aid olan bəzi incəlikləri də ondan öyrənirdim.

Kərim müəllim yaxşı rejissor idi və ona görə də verilişləri daim maraqlı olardı. Ümumiyyətlə, Kərim müəllimin çox gözəl musiqi duyumu vardı.

Onunla işləmək maraqlı idi, hara gedirdisə musiqi aləmində onu çox yaxşı tanıydırlar və hörmətlə qarşılıyırıldılar. Tarzən Bəhram Mansurovun evində hazır-

ladığı sürpriz çökilişə gəlincə isə, sevinirəm ki, onun belə maraqlı işlərində mənum də iştirakım olub. Bəhram müəllimin həyat yoldaşı Münəvvər xanım mənim bacım idi. Onun əl qabiliyyətinə, süfrə açmaq məharətinə bələd olduğumuzdan, böyük sənətkarları bu evə qonaq dəvət edərək, elə bir ssenari qurduq ki, həm unudulmaz bir görüşün səbəbkəri olduq, həm də çəkdiyimiz kadrlar mədəniyyətimiz üçün dəyərli bir iş oldu.

Sonralar Kərim müəllimlə çox vaxt görüşümüz Bəhram müəllimin evində olardı. Yaradıcılıq qabiliyyətindən başqa, həm də Kərim müəllimin gözəl insanı keyfiyyətləri onu ətrafdakılara sevdirdi. "

Tahir - Kərim müəllimin bağ qonşusu: "Kərim müəllim haqqında keçmiş zamanda danışmaq mənə həm qəribə və həm də çox ağır gəlir. Həmişə mənə elə gəlir ki, bu dəqiqə çəliyinə söykənə-söykənə həyat qapısından içəri girəcək, həmişə gülümser cöhrəsile əhvali-ruhiyyənizi qaldıracaq. "Qonşu, bəlkə bir nərd ataq" - deyəcəkdi. Kərim məllimin həyat yoldaşı Məryəm xanım bizimlə həm qohum, həm də qonşu idi. Onun atası ilə mənim babam Əlpaşa xala oğlu idilər. Yادında gəlir ki, Kərim müəllim Məryəm xanımı elçi düşəndə qızı ona vermək istəmirdilər. Lakin Kərim müəllimin inadı Məryəm xanımı olan məhəbbəti güclü çıxdı və onlar ailə qurdular. Onlar evlənəndən sonra biz Kərim müəllimi daha yanından tanımağa başladıq. Təvazökar, müxtəlif səviyyəli insanlarla tez bir zaman da ünsiyyət qurmaq bacarığına malik olan bir şəxsiyyət idi. Dərin musiqi savadı var idi. İş qabiliyyətinə görə həmişə daha yüksək vəzifələrə irəli çəkilərdi və həmişə də ona göstərilən etimadı doğruldardı. Həm də gözəl həyat yoldaşı, ailə başçısı, balalarını canından artıq sevən bir ata idi. Asudə vaxtı olan kimi bağə gələr, bütün günü torpaqla əlləşən, öz əlilə saldığı bağə yorulmadan qulluq edərdi. Bir çox tanınmış incəsənət xadimləri bu bağda Kərim müəllimin qonağı olmuşlar. Tez-tez hasarın o tayından Kərim müəllimin məşhur qonaqlarının şən zarafatları, məzəli sözləri eşidilərdi.

Kərim müəllimin məşhur qonaqları içərisində dünya şöhrətli violonçel ustası Mstislav Rastropoviç də vardi. Kərim müəllim ona nərd oynamağı öyrətmışdı. Kəndin xeyir-şər məclislərindən qalmazdı. Həmişə deyərdi ki, birdən xəbərim olmaz, toy eləyən, rəhmətə gedən olsa mənə də xəbər edin. İli dəqiq yadımda deyil, bir dəfə Kərim müəllim Respublika Sarayının direktoru işləyən vaxt mənə

bir neçə bilet göndərmişdi ki, "Sizi İlhamə Quliyevanın konsertinə dəvət edirəm, uşaqları da götür gəl, mədəni istirahət eləsinlər. " Sonralar dəfələrlə Kərim müəllim bizi belə mədəni tədbirə dəvət etmişdi. Gözəl insan olan Kərim Kərimov mənim və ailə üzvlərimin qəlbində yalnız və yalnız xoş təəssüratlarla yadda qalıb."

Eldar Həsənov, təqaüddə olan polkovnik-leytenant: "Kərim müəllimlə ilk tanışlığımızdan onun həyatdan köcməsinə qədər keçən illər sanki bir göz qırpmında ötüb keçdi. Bu tanışlıq Kərim Kərimovun artıq təqaüddə olduğu ahil dövrünə təsadüf etdiyi üçün o mənim yadımda elə o cür də qalib. Güləruz, zarafatçı, çəliyə söykənərək yeriyərkən ayaqlarının ağrısından əziyyət çəkdiyi aydın seçilən yaşlı bir insan kimi.

Tanışlığımızın lap əvvəlində Kərim müəllimin Xəzərlə üzbeüz geniş eyvanı gül-çiçəyə bürünmüş kiçik bağçanı xatırladan mənzilində oturub çay içərkən söhbət əsnasında dedi ki, Axundov bağıının yanındakı qızına məxsus mənzili bir balaça təmir elətdirmək istəyir. "Lakin bu xəstə ayaqlarla nə material almağa gedə bilərəm, nə də aldıqlarımı dördüncü mərtəbəyə qaldıra. Təkcə bununla iş bitmir, axı. Tez-tez gedib ustaya nəzarət də eləmək lazımdır," - deyə çəliyin ucu ilə iri ölçülü ayaqlarına yavaşça vurdu.

"Kərim müəllim, icazə verin bu işdə sizə kömək edim," - dedikdə, sanki öz söylədiklərindən özü də peşman olmuş kmi yarı-zarafatla mənə "Mayor, sənin işin onsuz da çətindir. Mənim problemlərimi də özünə yük eləmə," - deyərək söhbəti dəyişmək istədi. Əl çəkmədim...

Təmirdən sonra münasibətlərimiz lap ata-oğul münasibətinə çevrildi. Tez-tez ailəvi Kərim müəllimə qonaq olurduq, çay içib bu sənət fədaisinin yorulmaq bilmədən vərəqlədiyi həyat salnaməsinə maraqla qulaq asır, illərlə topladığı arxivinə maraqla tamaşa edirdik. Hələ o vaxtlar düşünürdüm ki, görəsən, Kərim müəllim bu xatirələri niyə yaddaşından yazıya köçürüb gələcək nəsillərə ərmağan etmir? Axı, bu gözəl, təvazökar, eyni zamanda sadə insanın həyatındaki, sənətdəki namuslu yolu etalon kimi bir çox nəsillərə nümunə ola bilər. Sən demə, bu Kərim müəllimin çoxdankı arzusu imiş. Sən demə, Kərim müəllimin yazacağdı "Musiqidən keçən ömürlər" kitabının birinci hissəsinin əlyazmalarını ilk dəfə vərəq-vərəq oxumaq da qismətimizdə var imiş. Həmişə deyirdi ki, dünyasını dəyişmiş böyük şəxsiyyətlər haqqında yazılmayan, deyilməyən xatirələrini qələmə almaq istəyir.

Onun yaradıcılığının başlangıcında da, sonunda da musiqi dayanırdı. Bu yaradıcılıq yolu onu büyük musiqi korifeylərinin taleyi, yaradıcılığı ilə qovuşdurmuşdu.

Yeniyetməlik və ilk gənclik çağlarında neçə-neçə böyük sənət xadimlərini, dəhilərini görüb onları özünə nümunə seçib. "Vaqif" pyesi ilk dəfə tamaşaşa qoyulanda yüyürüb əlindəki çiçək dəstəsini Səməd Vurguna verib. Dünya şöhrətli "Koroğlu" operası ilk dəfə teatrda səslənəndə atası onları üçüncü tamaşaşa gətirib. Sanki zərli lojada yox, ən uca sənət taxtında musiqi hökmдарı kimi əyləşmiş xoşbəxt Üzeyir bəyi alqlışlara qərq edənlər arasında on-on bir yaşılı Kərimin də kiçik ovucları alışib, gizildəyib. "Dünyada gözəl əsər yaratmaqdən böyük səadət yoxdur. İnsan bu məqamda Tanrı səviyyəsinə qalxır. "Sonralar beynində möhkəmlənən bu qənaətinin ilk qığılçımları bəlkə elə o zamandan könlündə kök salmağa başlamışdı."

Kərim müəllim sənət aləmində ilk addımlarını belə xatırlayırdı: "1945-ci il fevralın 4-də mənim 17 yaşım tamam oldu. O vaxtlar Bakının 5 nömrəli sənət məktəbinə bitirib Binəqədi qəsəbəsindəki 14 nömrəli "FZU" adlanan texniki peşə məktəbində elektrik mexaniki peşəsi üzrə istehsal təlimi ustası işləyirdim. Böyük qardaşım Kamal Azərbaycan Dövlət Musiqili Komediya Teatrında solist idi, həm də, konservatoriyada professor Bülbülün vokal sinfində oxuyurdu. Ad günüm münasibətlə o mənə hədiyyə almaq istəyirdi. Dedi ki, indi mən Bülbülün dərsinə getməliyəm, sonra gedib sənin üçün hədiyyə alaram. Nə hədiyyə istəyirsən? Dədim ki, əgər məni Bülbülün dərsinə aparsan, bu mənim üçün ən qiymətli hədiyyə olar. Kamal bilirdi ki, mən lap uşaqlıqdan Bülbülün pərəstişkarıyam. Hələ 1937-cu ildə Kamalla ilk dəfə Bülbülün iştirakı ilə "Koroğlu" tamaşaşına baxandan sonra, sözün əsl mənasında teatr azarına tutulmuşdum, gözümün qarşısında Koroğlunun at üstündə səhnəyə gəlməsi canlanırdı. Kamal məni Bülbülün dərsinə aparmağa razılıq verdi və biz onun evinə getdik. Bülbül tələbələr ilə indiki Xaqani küçəsində yerləşən evində məşğul olurdu. İkinci mərtəbəyə qalxıb qapının zəngini çaldıq. Qapını Bülbülün evində işləyən Manya adlı rus qadın açdı. O, Kamalı tanıdı və bizi içəri dəvət etdi. Həyacandan ürəym döyüñürdü. Ev xalatında royalın arxasında oturmuş Bülbül pianoçu konsertmeyster Vladimir Karlovla söhbət edirdi. Kamal onlarla salamlasaraq dedi: "Professor, bu mənim qardaşımdır, bu gün onun ad günüdür, məndən xahiş etdi ki, hədiyyə əvəzinə sizinlə tanış edim. Əgər icazə ver-

səniz oturub dərsə qulaq asar. "Bülbül ayağa qalxıb, əlini mənə uzadaraq dedi: "Xoş gəlmisən, təbrik edirəm, neçə yaşıñ tamam olub?" Cavab verdim ki, on yeddi. O mənə diqqətlə baxıb dedi: "Kişilərin səsi elə on yeddi yaşında formalaşmağa başlayır. Gəl bir səsini yoxlayım, görək tenorsan yoxsa bariton. "Bülbül üç notdan ibarət bir akkord çalıb təklif etdi ki, həmin səsləri oxuyum. Mən oxudum. Sonra akkordu yarımla ton-yarımla qaldıraraq yenə də məni oxutdu. Beləliklə, səsimi yoxlayaraq dedi: "Səsin tenordu açılıb genişlənər. Bir də hökm deyil ki, mütləq müğənni olasan, əgər musiqini sevirsənsə, musiqi texnikumuna daxil ol, sonra bilinər kim olacaqsan. Hər halda bizə musiqi təhsili alan ziyalılar çox lazımdır. Musiqi redaktoru da ola bilərsən, mühəharıraq-musiqişünas da. "Sonra o Kamala tapşırı ki, məni musiqi texnikumunda hazırlıq kursunu aparan öz asisenti Nina Qri-qoryeva Lifşinsin sinfinə yazdırırsın. Bülbül stolun üstündə qoyulmuş böyük büllür qaba doldurulmuş ləb-ləbi, kişimişə göstərib dedi : "İndi bala otur, bunlardan ye, məşğul ol, mən də Kamalla dərs keçim. Bax, gör müğənni olmaq necə əziyyətlə başa gəlir. " Mən əyləşib Bülbülüñ dərsinə böyük maraqla tamaşa etməyə başladım. Bülbül Kamala nəinki notların düzgün oxunması, eyni zamanda əruz vəznini, hər sözün mənasını və onların tənəffüsünü də öyrədirdi. Bülbülüñ dərsi çox maraqlı idi. Kamalin tədris programında Azərbaycan əsərləri ilə yanaşı, rus və Qərbi Avropa bəstəkarlarının əsərləri də vardi. Bəli, mən böyük bir fərəhələ Bülbülüñ evində oturub onun necə dərs keçdiyinə qulaq asırdım. Birdən dəhlizdəki telefonun zəngi çalındı. Bülbül dərsi saxlayıb həyəcanla dəhlizə baxdı. Evin xidmətçisi Manya dəstəyi götürüb qulaq asdı və birdən sevinclə qışkırdı: "O boje moy, boje moy, slava boqu, professor, s vas maqariç u vas malçıq radilsya. Svami xoçet qovorit doktor. " Bülbül dəstəyi ondan alıb doğum evindən zəng edən həkimlə damışaraq həyat yoldaşı Ədilə xanımın səhhətini soruşdu və rahatlıqla nəfəs aldı. Biz hamımız Bülbülü təbrik etməyə başladıq. Onun sevincdən gözləri yaşarmışdı. Manya bu xoş xəbəri o saat qonşulara çatdırıldı. Bu binada Azərbaycanın görkəmli ədəbiyyat və incəsənət xadimləri yaşayırıdlar. Çox çəkmədən qonşular da Bülbülgilə təbrikə axışmağa başladılar. Onların arasında Məmməd Səid Ordubadi, Mirzə İbrahimov, Həqiqət Rzayeva, Niyazi və onun həyat yoldaşı Həcər xanım və bir çox başqaları vardi. Bülbül Həqiqət xanımdan soruşdu ki, doğum evinə Ədilə xanım üçün nə aparmaq olar. Həqiqət xanım dedi ki, birinci gün ona şoka-

laddan və limonlu çaydan başqa heç nə vermək olmaz, amma sabah o özü quymaq bişirəcək. Beləliklə, mənim Bülbüllə ilk tanışlığım belə xoş anlaratəsadüf etdi. Sonralar Kamal mənə dedi ki, Bülbül oğlunun adını Polad qoyub.

1946-ci ildə mən Asəf Zeynallı adına musiqi texnikumuna daxil oldum və buranın vokal şöbəsini 1950-ci ildə bitirəndən sonra beş ildə Üzeyir Hacıbəyov adına Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasında təhsilimi davam etdirdim. Mən Bülbülün sinfində oxumamışam, amma bütün təhsil illərində bu böyük şəxsiyyəti özümün birinci müəllimi hesab etmişəm. Sonralar mən Azərbaycan Radio və Televiziyanın musiqi verilişləri redaksiyasının baş redaktoru işləyərkən həmişə Bülbül ilə yaxın ünsiyyətdə olmuşam, onun yardımıcılığını həyatının sonuna qədər izləmişəm."

Dahi müğənni, pedaqoq Bülbülün Kərim Kərimovun gələcək həyatında və musiqişunas kimi formalaşmasında rolü böyükdür. Bu tərbiyə ocağı, təcrübə məktəbini keçən Kərim müəllim mədəniyyət sahəsində öz müəllimləri kimi istedadlı gənclərə dayaq oldu. Onların səmimi etiraflarında nə yaxşı ki, Kərim müəllimin canlı obrazını görə bilirik. Xatirələdə canlı həyatın işığı sönmür.

Ağa Nəbi İlyasov, Respublika Sarayının sabiq əməkdaşı: "Mən Respublika Sarayının inşa olduğu ilk günlərdən orda çalışmışam. O dövrdə mən Maşınqayırma zavodunda işləyirdim. İncəsənətə olan məhəbbətim məni o tikintiyə gətirib çıxarmışdı. Büyük həvəslə inşaat işlərinin gedişini kənardan izləyidim. Kərim müəllimlə tanış olanda ilk sözüm bu olmuşdu ki, icazə verin burda işləyim, mən sizdən maaş istəmirəm. Bu təklifim ilk baxışdan onda təəccüb doğursa da, sonralar öz işimə olan hədsiz məhəbbət və sədaqətimi yüksək qiymətləndirdi. Büyük həvəslə işə qatıldım, gözlərimin önündə sevdiyim xanəndlər, aktyorlar canlanırdı. Əgər mən burda çalışsam demək, onları daha yaxından görə biləcəkdəm.

Uşaq evində böyümüşdüm, şəhərimizin ictimai həyatında iştirak etmək ən böyük arzum idi. Mən tikinti materiallarının mühafizəsinə daha çox diqqət yetirirdim. Sonra mənə əməyimə görə, maaş təyin edildi. Sarayın təchizatı üçün xarici ölkələrdən gətirilən inventarlar, kreslolar və kovrolitlərin yerləşdirilməsinə, qorunmasına şəxsən nəzarət edirdim. Mənim üçün bu, böyük məsuliyyət və şərəfli bir vəzifə idi. Saray fəaliyyətə başlayandan sonra Kərim müəllim məni təsərrüfat işləri üzrə müavin təyin etdi. Uzun illər bu vəzifədə çalışdım. Mən öz taleyimdən

raziyam ki, ömrümün ən yadda qalan illərini Kərim müəllimin rəhbərliyi altında Sarayda çalışmışsam. Onun kimi sadə, mədəni, istedadlı bir insanla işləyərkən, öz əməyindən ilham alırsan. Bilirsən ki, Kərim müəllim ədalətli bir insandır. Sarayda keçirilən tədbirlərdə bütün kollektivin əməyi olur, lakin bu komandanın əlbir və dəqiq çalışmasında rəhbərlikdən çox şey asılıdır. Bu cəhətdən Kərim müəllim öz təşkilatlılıq qabiliyyəti ilə seçilirdi. Öz işində istedadı, peşəkarlığı ilə seçilən mütəxəssislər heç vaxt Heydər Əliyevin nəzərindən yayınmırıdı. Məhz Heydər Əliyevin Kərim müəllimi saraya direktor təyin etməyi ona göstərdiyi yüksək etimaddan irəli gəlirdi. O, isə bu işin öhdəsində bacarıqla gəlmişdi. "

Ağadadaş Ağayev, xalq artisti: "Hərdən özümə qapılıb xəyalən gənclik illərindən bu günümə qədər həyat yoluma nəzər salanda xeyirlə şəri, həyatda rastlaşdığını qəlbi təmiz, təmənnasız insanlarla qəlbi qara, xəbis insanları müqayisə etdikdə nədənsə həmişə əziz xatirəsi qəlbime əbədi həkk olunmuş gözəl insan, respublikanın xalq artisti Kərim Kərimov ilk olaraq yadına düşür. Onu həmişə böyük ehtiramla yad edirəm. Əsl sənət fədaisi olan bu insan gənclik illərimdə qarşıma çıxmışaydı, istedadımı hiss edib öz xeyirxah əlini mənə uzatmasaydı bəlkə indiki uğurlarım da olmazdı.

Gənc idim tələbəliyi başa vurub Cəlilabadın bir kəndində məktəbdə müəllim işləyirdim. Müğənniliyə böyük həvəsim var idi. Öz rayonumuzda, digər rayonlarda toylara, el şənliklərinə tez-tez dəvət alırdım. 1982-ci ilin yanvarında ilk kassettim çıxdı və bəxtimdən olduqca uğurlu alındı. Hətta respublikamızdan kənarda bələ böyük tirajla satıldı. Bu müvəffəqiyyət məni müğənnilik sənətini professional şəkildə davam etdirməyə həvəsləndirdi. Serebrovski (indiki Qaraçuxur) qəsəbəsində bir ev tutmuşdum və kəndlə tamam üzülməmək, ayın-oyunlarını Bakıya gətirmək üçün rayona gedib-gəlirdim. Bir gün Bakıya təzə gəlmişdim ki, telefon zəng çaldı. Telefonda mənə dedilər ki, Lenin adına (indiki H. Əliyev adına) Sarayın direktoru, xalq artisti Kərim Kərimov səni filan vaxtda filarmoniyada gözləyir. O vaxtlar Kərim müəllimi qiyabi tanıydım. Ciddi, tələbkar, tanınmış bir incəsənət xadimi kimi onun haqqında məndə təsəvvür yaranmışdı. Açığını desəm, şaşqınlıq içində idim. Elə bu şaşqınlıqdan doğan həyəcan içərisində də onun qəbuluna getdim. Lakin bu gözəl insanla söhbətə başladıqdan beş dəqiqə sonra sanki çoxdan tanıdığım doğma bir insanla danışmışsam kimi bütün həyəcanım yox olub getdi.

Söhbətdən məlum oldu ki, Türkiyədə nümayiş etdirmək üçün Dövlət Mahnı və Rəqs Ansamblının ifasında "Azərbaycan toyu" adlı musiqili tamaşa hazırlanır və bu işə rəhbərlik də Kərim Kərimova həvalə olunub. Kərim müəllim sirayətedici təbəssümü ilə gözümüzün içində baxaraq birbaşa mətləbə keçdi: "Ağadadaş, bu tamaşanın ssenarisi artıq hazırdır. Çox məsuliyyətli bir səfər olacaq. Həmin tamaşada bəy rolunu ifa etmək üçün gənc, istedadlı, xalq tərəfindən sevilən, tanınan bir müğənni tələb olunur. Namizədlər əlbəttə ki, kifayət qədərdir. Lakin mən sənin namizədliyin üzərində qəti təkid etmişəm. Bu etimadı doğrultmalısan". Kərim Kərimov ki-mi bir şəxsiyyətdən, dərin musiqi bilicisindən bu sözləri eşitmək nə qədər xoş idisə, bir o qədər də məsuliyyətli idi. Mənim bu tamaşada iştirakımı təmin etmək üçün Kərim müəllim məni filarmonyaya solist qəbul elətdirdi. Həmin günü mən böyük sənətdə ilk addımlarımı atdım. Ömrüm boyu Kərim müəllimə özümü borclu hesab edirəm. Beləliklə, mən müntəzəm məşqlərə başladım. Kərim müəllimlə bir neçə aylıq ünsiyyət məndə bu gözəl insana qarşı bir ömrə bəs edəcək qədər dərin hörmət, məhəbbət yaratdı. Nə qədər mehriban, xeyirxah idisə, bir o qədər də tələbkər və prinsipial idi. Deyib gülməyi, zarafatı sevən Kərim müəllim məşqlər başlayan kimi tamamilə dəyişir, ciddiləşir, iradlarını sərt şəkildə bildirməkdən çəkinmirdi. Məşqlər qurtaran kimi yenidən əvvəlki adam olurdu. Sərtliyindən, iradlarından inciyənlərə isə təbəssümlə "Durujba durujba, slujba slujba" deyirdi. Əsl musiqi, sənət fədaisi idi. Hərtərəfli musiqi savadı var idi. Müəyyən səbəblərdən, daha doğrusu Filarmoniyanın xormeyistirlərilə prinsipial bir mübahisədən sonra Kərim müəllim "Azərbaycan toyu" tamaşasının məşqlərinə rəhbərlikdən imtina etdi və bu tədbir baş tutmadı. Lakin buna baxmayaraq mənim böyük səhnəyə çıxmığında Kərim Kərimovun xeyirxahlığı mənə həmişə dayaq oldu.

1987-ci il idi. Lenin adına (indiki H. Əliyev adına) Sarayda dövlət tədbirlərinə hazırlıq işləri gedirdi. Kərim müəllim məni çağırıb dedi ki, tədbirin bədii hissəsinə ansamblıla birlikdə sənin də ifanı daxil etmişəm. Hətta bir neçə müğənni də sənin ansamblının müşayiətile oxuyacaq. Bu etimadı doğrultmaq üçün gərgin məşq edirdim. Tədbir günü mən saraya gələndə məlum oldu ki, mənim musiqi nömrəmin əvəzinə Nauri Allahverdiyevanın ifasında mahnı daxil ediblər. Son ana qədər Kərim müəllim Mərkəzi Komitənin nümayəndəsilə təkidlə mənim səhnəyə buraxılmağıma görə mübahisə edir: "Ağadadaş gəncdir, istedadlıdır, musiqi-

mizdə təzə səsdir. Ona proqramda yer ayırmaq lazımdır," - deyə israr edirdi. Kərim müəllim o dərəcədə əsəbiləşmişdi ki, hətta Mədəniyyət Naziri ilə sərt danışmaqdan çəkinməmişdi. Qərara alındı ki, əgər Nauri Allahverdiyeva konsertə gəlməsə onda mənə musiqi nömrəsi ifa etməyə icazə verilsin. Müəyyən olunmuş vaxtda Nauri Allahverdiyeva konsertə gəlmədi, lakin onun əvəzinə bir erməni balabançı gətirib səhnəyə çıxartdırılar. Kərim müəllim əsəbindən özünə yer tapa bilməsə də mənim pərt olduğumu görüb özünü gülümsəməyə məcbur edərək əlini çiynimə qoyaraq dedi: "Darıxma, oğlum əsl istedad onsuzda özünə yol açacaq. Mən sənə söz verirəm ki, sən bu səhnədə oxuyacaqsan". Sözünün üstündə durdu və növbəti dövlət tədbirində mənim gözəl bir musiqi nömrəsilə sarayın səhnəsində ilk dəfə çıxış etməyimə nail oldu və sonradan mənə məlum olduğuna görə hamı tərəfindən çox bəyənilən bu çıxışı Mədəniyyət Nazirinin diqqətinə çatdırmış və əvvəlki tədbirlərdə özünün haqlı olduğunu subut etmişdi.

Kərim müəllimlə bağlı məzəli bir əhvalat xatirəmdə qalıb. 80-ci illərin axırları idi. Təvazökarlıqdan uzaq olsa da deyim ki, el şənliklərinə məni dəvət etmək istəyənlərin əlindən rahatlığım yox idi. Bu səbəbdən də səsimi bir qədər qorumaq, bərpa etmək üçün bəzi dəvətlərə etiraz etməli olurdum. Bir gün eşitdim ki, Kərim müəllim məni görmək istəyir. Mənimlə görüşərkən özünəməxsus təbəssümə dedi: "Ay bala, üç nəfər qadın üç gündür ki, sarayın pillələrindən əl çəkmirlər ki, Ağadadaş sizin sözünüzdən çıxmaz, ona deyin ki, bizim qızın toyunda oxusun. Biz deyirik, o boyun qaçırır". Açığlı o vaxta qədər qız toyunda oxumışdım. Lakin Kərim müəllimə olan dərin hörmətimə görə yalnız "Baş üstə" deyib çıxdım və o toyda iştirak etdim.

Etdiyi xeyirxahlıqlarda olduqca təmənnasız bir insan idi. İstedadına inandığı hər br insana əlindən gələni əsirgəməz, hər bir müvəffəqiyyətinə öz uğuru kimi sevinərdi. 1988-ci ildə Kərim müəllimin köməyilə Azərbaycan Televiziyanı solist qəbul olundum və indiyə kimi televiziyanın solistiyəm. Heç özümün də xəbərim olmadan mənim adımı bir çox yüksək səviyyəli tədbirlərin siyahısına salırdı. Özü də təkcə mənə deyil, istedadına inandığı bütün gənclərə dayaq olmaqdan, düzgün yol göstərməkdən xüsusi zövq alırdı. İlk xarici qastrol səfərinə də 1987-ci ildə məhz Kərim məllimin köməyilə nail olmuşam. Türkiyəyə təşkil olunan həmin səfər iştirakçılarının siyahısına mənim adım onun zəmanətilə salınmışdı.

Bu gözəl insanın, görkəmli incəsənət xadimi və musiqişunas Kərim Kərimovun əziz xatirəsi mənim üçün çox əzizdir və ömrümün sonuna qədər də belə qalacaqdır.

"**Tomako İmura:** "Osako Universitetinin Ədəbiyyat fakültəsini incəsənət tarixi ixtisası üzrə bitirmişəm. Qafqaz xalçalarını ilk dəfə öz ölkəmdə etnoqrafiya muzeyində görmüşdüm və xalça sənətini tədqiq etmək fikri o vaxtdan beynim-dən çıxmırıldı. Dil öyrənmək üçün bir il Sank-Peterburqda yaşadım. Sonra isə Azərbaycana gəlməyə qərar verdim. Lakin oradakı tanışlarım məni dilə tuturlular ki, getmə, səni orada yaxşı heç nə gözləmir, mədəni səviyyə aşağıdır. Bakıda yaşadığım müddətdə isə bunun tam əksini gördm. Azərbaycan xalqına çox bağlandım. Xalqlarımız bir çox cəhətdən oxşardırlar. Lakin qonaqpərvərlikdə nə biz, nədə ruslar sizə çatmarıq. Qəlbimdəki sevginin təməlini isə Kərim Kərimov qoymuşdur. Görüşdümüz ilk gündən mənə öz doğma övladı kimi yanaşdı, hədsiz qayğı gösterdi, hətta qızının evində qalmaq üçün açarlarını mənə verdi. Azərbaycan musiqisinə, incəsənətinə sevgini Kərm müəllim mənim qəlbimdə daha yüksəklərə ucaltdı. Kərim müəllim özünün hazırladığı yeməkləri, dəmlədiyi çayları o qədər içmişəm ki. O, öz sənətinin, Azərbaycan incəsənətinin vurğunu idi. Mənə də məhz Azərbaycan incəsənətinə vurğunluğuma görə belə dərin hörmət etdiyini etiraf edirdi. Bu gözəl insanın sanki nəfəsi də, döyünen ürəyi də sənətiylə bağlıydı. Sazla çox maraqlandığımı görüb məni İlqar müəllimlə tanış etdi. Səzi ilk dəfə əlimə almağımla ilk mahnımı çalıb oxumağım üçün cəmi bir ay vaxt lazım oldu. Mənim İlqar müəllimlə tanışlığımızdan sonra Kərim müəllim məzuniyyətə çıxıb Türkiyəyə qızının yanına getdi. Bir aydan sonra qayıdarkən Səməd Vurğunun "Azərbaycan" mahnısını ilk dəfə onun üçün oxudum. Sevinçdən kövrəilmiş halda məni bağrına basaraq sənin üçün etdiklərim halal olsun", - deməsi, ən böyük mükafatımdır. Çünkü yad olan bir xalq haqqında məndə ilk xoş təəssüratı yaranan məhz bu insan olmuşdu. Həyatımın sonunadək Kərim müəllimin əziz xatirəsini qəlbimin ən gözəl guşəsində dərin məhəbbətlə qoruyub saxlayacağam."

Səyavuş Kərimi, xalq artisti, bəstəkar: " Özümü şanslı hesab edirəm ki, gənc vaxtlarında onu tanımaq imkanım olub, rəhbərlik etdiyi Respublika Sarayında keçirilən tədbirlərdə az da olsa iştirak etmişəm. Təkcə Bakıda deyil, Moskvada da bədii rəhbəri, rejissoru olduğu mədəniyyət tədbirlərinin şahidi olmuşam və şübhəsiz

ki, sənətdə atdığım ilk addımlarımda mənə dayaq olan insanlardan biri də Kərim Kərimov olub. O, geniş dünya görüşünə malik, şəxsiyyəti duyulan şəxs idi.

Kərim müəllim musiqisünas, dramaturq kimi öz sözünü deməzdən əvvəl, uzun müddət teleradio verilişləri şirkətində işləmişdi. Adı redaktorluqdan baş redaktor vəzifəsinəcən yüksəlmiş, musiqi və musiqiyle bağlı insanlar haqqında maraqlı, dolğun, ziyalı çıxışları ilə diqqət və hörmət qazanmışdı. Kərim müəllim neçə-neçə uğurlu verilişlərin redaktoru, rejissor, bir sözlə, yaradıcısı olub. Onunla yaş fərqimiz çox olduğu üçün münasibətlərimizdə müəyyən bir hədd vardı. İndi də övladları ilə Kərim müəllimin sağlığında çox yaxın dostluq münasibətimiz vardi. Övladları ilə görüşəndə səhbətlərimiz Kərim müəllimi yad etmədən ötüşmür. Mən onu daim xoş xatırələrlə yada salıram.

Kərim müəllim kiməsə pislik edən insan deyildi. Eyni zamanda işində çox uzaq görən, qətiyyətli bir adam idi. Ulu öndər Heydər Əliyevin adını daşıyan Respublika Sarayında ilk dəfə fəaliyyətə başladığı gündən uzun müddət keçir. Uzun illər əzəmətli saraya rəhbərlik edib. O zamanlar bu sarayda, ancaq dövlət əhəmiyyətli tədbirlər keçirilərdi və bu çox məsuliyyətli bir iş olduğuna görə dövlət rəhbərliyi bu işi Kərim Kərimova həvalə etmişdi. Yəni onun məsuliyyətliliyi, işgüzarlığı, dəqiqliyi ona bu etibarı qazandırmışdı.

Bu cür istedadlı, işgüzar və sənətini bu qədər ürəkdən sevən insanların varlığı hər mənada ümumi mədəniyyətimizə bir təkandır, yenilikdir. Kərim müəllim öz varlığı ilə təkcə musiqimizin inkişafında deyil, ümumiyyətlə, mədəni həyatımıza öz yenilikləri ilə gəlmişdi. Onda dəyərli xüsusiyyətlər çox idi. Onun rəhbərlik etdiyi işdə nizam-intizam baxımından çox nümunəvi kollektiv yetişmişdi. Kərim müəllimdən söz düşəndə daha çox işinə ciddi münasibətini, dəqiqliyini daim məsuliyyət hissi ilə yaşamاسını xatırlayıram. Bu da sözsüz ki, o vaxtin gəncləri üçün bir məktəb idi."

Oqtay Zülfüqarov, xalq artisti, bəstəkar: "Kərim Kərimov istiqanlı insan, qayğıkeş, mehriban və səmimi dost, istedada malik olan bir şəxs idi. İstərdim ki, Kərimin böyük ailəsindən, onlar ilə münasibətimdən azca da olsa söz açım.

Respublikanın xalq artisti, professor Kamal Kərimov Kərimin böyük qardaşı idi. Hər dəfə məni konservatoriyada görəndə salamlaşış, zarafatıyanı deyirdiki, Oqtay, axırda sən bəstəkar olacaqsan. O vaxt mən violinçel sinfində oxuyurdum

və fikirləşirdim ki, yəqin bunu ona Kərim deyib. Çünkü ondan başqa heç kim bilmirdi ki, mən musiqi yazıram. Evdə piano olmadığından konservatoriyanın boş siniflərində hamidən gizlin musiqi bəstələyirdim. Dəfələrlə Kərim sinfə gəlib mənim yeni yazdığını musiqi parçalarına qulaq asıb tərifləyirdi.

Kərimin kiçik qardaşı Şamil də mənimlə konservatoriyanın klarnet sinfində oxuyurdu, o, da mənim yaxın dostum idi. Mənim violonçelin simlərini ülgüclə çərtməyimdən xəbəri vardı. Demək olar ki, violonçeli qoymuşdum kənara, dərsə hazırlaşmirdim. Simli şöbənin dekanı görkəmli violonçel çalan, professor Sabir Əliyev idi. Çalışırdı ki, mən ifaçılıq müsabiqəsində iştirak edim, xəbər tutanda ki, mən daha violonçel calmaq istəmirəm, gedib konservatoriyanın rektoru Qara Qarayevə məruzə etmişdi. Qara Qarayevlə bu haqda ciddi söhbət gedəndən sonra mənim məsələm açıq qalmışdı.

Bu vəziyyətimi bilən Kərim mənə təsəlli verib deyirdi ki, Oqtay, ürəyini sıxma, səbr elə, hər şey öz qaydasında olacaq. Sən demə, Kərimin həyat yoldaşı Məryəm xanım Sabirin doğma bacısıdır. Sabirin həyat yoldaşı Elmira xanım isə mənim konsertmeystrim olub.

Violonçel müəllimim dosent İsaq Turiç və Sabir Əliyevin xahişi ilə Qara Qarayev mənim yazdıqlarımı qulaq asandan sonra dedi ki, sən violonçeli atma, onunla yanaşı bəstəkarlıqda da oxu. Mənim cavabım isə qəti oldu: "Mən violonçel calmaq istəmirəm, bəstəkar olmaq istəyirəm."

Bu söhbətdən azı iki ay keçdi. Mart ayının axırları idi. Kərim gülümsəyə-gülümsəyə mənə yaxınlaşıb dedi: "Oqtay, müştuluğumu ver. Mən hiss etdim ki, necə deyərlər, mart çıxdı dərd çıxdı. Soruştum ki, xeyir ola, nə olub? Kərim sevinə-sevinə dedi: "Xeyirdir, Oqtay. Qara Qarayev səni imtahansız öz sinfinə götürür. Sabir dedi ki, hələlik heç kimə deməyəsən."

Beləliklə, bəstəkarlıq şöbəsinə əmrimi verdilər, elə o günü Kərimi kababxanaya dəvət elədim. Kababın pulunu özü verib dedi: "Oqtay, müştuluğumu böyük opera yazandan sonra verərsən. "İllər keçdi, Kamal demişkən, axır ki, bəstəkar oldum. Sonralar Sabirin gözəl qızı Leyla, oğlum Cahangirlə Bülbül adına musiqi məktəbində bir sinifdə oxudular. Leylanın qardaşı Azad da dirijor, istedadlı musiqiçidir.

Yadimdadır, Kərimin qardaşı Nadir "Azərbaycan" kinoteatrında seans arasında estrada orkestrinin müşayiəti ilə Azərbaycan bəstəkarlarının mahnılarını məha-

rətlə oxuyurdu. Şair Ənvər Əlibəylinin sözlərinə "Dörd aşiq" vokal kvarteti üçün məzəli mahnı yazmışdım. Mahnını öyrənmək üçün dörd ifaçı lazım idi. Nadirə deyəndə ki, üçüncü ifaçı da sən ol, o, zarafatından qalmadı: "Mən yaranmışam tək oxumağa, - dedi. "O zaman Teymur Mirzəyev "Qaya" vokal kvartetini təzəcə yığırdı, mahnimı onlara təqdim etdim.

Bu məqamda haşiyəyə çıxım. Oqtay Zülfüqarovun "Dörd aşiq" mahnisini Tofiq Əhmədovun estrada orkestrinin müşayiəti ilə İ.Sadıxov, F.Məmmədov, O.Mutafov və Q.Qamarnikin məharətli ifasında eşitmişəm. Keçən əsrin 60-cı illərində ləntə alınmış bu konserti indi də məmnuniyyətlə xatırlayıram. Təəssüf ki, bu kvartetin başqa çıxışları yadımda deyil. Kərim müəllimin qardaşı Nadir Kərimovun da solo ifasını televiziya ekranından izləmək bizə qismət olmadı. Lakin bacısı, əməkdar artist opera müğənnisi Rumiyyə Kərimovannın gur, məlahətli səsini canlı çox eşitmişəm. İncəsənət sahəsində Kərimovlar ailəsinin xidmətləri diqqətə layiqdir. Kərim müəllimin qızı Sevinc xanımın da musiqi mədəniyyətimizdə öz yeri var. "Karvan" qrupunda yaradılmasında onun fəaliyyətini oxuculara təqdim edəcəyik...

Bəstəkar Oqtay Zülfüqarovun Kərim müəllim haqqında növbəti xatırəsindən: "Stalinin 70 illiyi qeyd edildi. Violonçel çalmağıma baxmayaraq, bəstəkarlarla yanaşı, müsabiqədə "Yaşa Stalin" mahnisına görə mənə üçüncü yeri verdilər. Bizi Gürcüstanın Qori şəhərinə, Stalinin ev muzeyinə apardılar. Kərim irəlidə pilləkənlərlə muzeyə qalxıb, əl elədi sonra da zarafatla dedi ki, bu muzeyə ayaq basdığınıma görə mənə yüksək vəzifə verəcəklər. Bu söhbətdən sonra illər keçdi. Kərim Radio və Televiziya Verilişləri Komitəsində baş redaktor vəzifəsində işləyirdi. Bir də eşitdim ki, Məkəzi Komitədə Kərimə yüksək vəzifə tapşırıblar. Görüşlərin birində Kərimdən soruşdum ki, Stalinin ev muzeyi yadındadır? O, da gülümşəyərək dedi ki, əlbəttə, ona görə bu vəzifəni mənə tapşırıblar. İkimiz də gülüsdük.

Sonralar Kərim uzun illər indiki Heydər Əliyev adına Respublika Sarayının direktoru oldu. Onun dəvəti ilə mən uşaq kollektivi ilə tez-tez sarayda çıxış edirdim. Mən fəxr edirəm ki, Kərim kimi mehriban insanla dostluq etmişəm. O, həmişə mənim qəlbimdə, yaddaşimdə yaşayacaqdır. "

Doğrudan da, insanların iki ömrü var, o, əvvəlcə fiziki bədəndə, sonra isə ruhən yaşayır. Əgər səni xoş, hərarətli xatırələrlə anırlarsa, demək həyatda izin qalıb. Ruhən yaşamaq-bitmiş ömrün davamı kimi yaşamaq deməkdir. Sənin əvəzinə

özündən sonra qoyduğun xeyirxah əməllər danişir. Kərim müəllim haqda bu kitabı böyük məhəbbətlə, həvəslə yazılması da onun ruhən yaşayan ömrünü uzadır. Bir də nəcib insan haqqında yazdıqca özün də saflaşır, həyatı o insanın gözləri ilə də tanımağa başlayırsan... Kərim müəllim xatirələrdə yaşamağa davam edir...

Nə yaxşı ki, onun kiçik qardaşı Nadir Kərimovla görüşümüz baş tutdu. O, ötən illərin canlı şahidi kimi fikirlərini həvəslə mənimlə bölüşdü, mədəniyyət tariximizi əks edən şəkil albomlarını qəlbi kimi açıb vərəqlədi. Çox arxada qalan o doğma yollara, talelərə şəkillər Nadir müəllimin söhbətləri, kövrək səsi ilə bələdçilik edirdi.

Nadir Kərimov 1970-1983-cü illərdə Dövlət Televiziyasında musiqi kollektivlərinin bədii rəhbəri olmuşdur. Ömrünün çox hissəsini qardaşı kimi mədəniyyətin inkişafına həsr etmişdi.

Nadir Kərimov: Mən qardaşımdan 5 yaş kiçik idim. Büyük qardaş kimi məndən diqqət və qayğısını əsirgəməyib. Biz dörd qardaş yaxşı səsə malik olmuşuq. Kərim Konservatoriyanın Vokal kafedrasında təhsil alsa da, az müddət ərzində xorda oxusa da taleyini müğənniliyə bağlamadı. Kamal Kərimov isə müğənni, aktyor, konservatoriyanın uzun illər "Vokal" kafedrasının müdürü kimi çalışıb. Kərim əslində operada rejissor olmağı çox arzulayırdı. Nəhayət, müəllifi olduğu "Xanəndənin taleyi" operasında rejissor kimi uğur qazana bilib.

Dövlət Televiziyasında Bədii şura var idi. Rəsmi qərara əsasən konservatoriya, musiqi təhsili olmayan bəstəkar, müğənni efirə buraxılmırıldı. Biz Bəstəkarlar İttifaqına müraciət edir, yeni mahnilar, musiqi əsərləri alırıq. Əvvəlcə onları televiziya ekranında, sonra isə radioda səsləndirirdik. Teleradionun sədri Teymur Əliyev Kərimin savadına, istedadına çox inanırdı. Bilirdi ki, o, öz işinə məsuliyyətlə, obyektiv yanaşır. İstedadsız insanı efirə çıxara bilməz. Musiqi verilişləri redaksiyasının baş redaktoru kimi indi tanınmış, xalq tərəfindən sevilən müğənnilərin çoxunu o, seçib bəyənmış, onlara öz istedadını üzə çıxarmaq üçün şərait yaratmışdı.

Hal-hazırda incəsənət sahəsində qazandığımız böyük uğurlarla yanaşı efirdə elə müğənnilər var ki, sənətə heç bir dəxli yoxdur. Görünür, zamanın tələbləri indi başqdır... Biz yaşlı nəsl bunu başa düşə bilmirik, çünkü keçmişdən gələn insan kimi mən başqa mühitdə doğulub, tərbiyə almışam... Peşəkar sənətkarların arasında böyümüşəm.

Gəncliyimin yadda qalan illərində "Azərbaycan" kinoteatrında solist kimi çıxış edirdim. O dövrədə Tofiq Əhmədov bizim bədii rəhbərimiz idi. Yadımdadır, Abram Kabakov mahnı bəstələyir, Yevgeniya Devis və mən solist kimi çıxış edirdik. Bu kiçik konsert bizə dünya boyda sevinc verirdi. Tamaşaçılar kinoya baxmaqdan çox bizim çıxışlarımızı görmək üçün gəlirdilər. "Vətən" kinoteatrında isə estrada kollektivinin bədii rəhbəri Rauf Hacıyev idi. Bəzən bu kollektivlərin yeri dəyişdirilir, başqa kino-teatrlarda çıxışlar edirdik. Adlarını çəkdiyim sənətkarlar peşəkar müsiqiçi kimi artıq tanınırdılar. O illər yaddaşımda unudulmaz xatirələrlə yaşayır. Təəssüf ki, sonra kino-teatrlarda təşkil olunan konsertlər ləğv olundu.

1957-ci ildə telestudiyada Cahangir Cahangirovun rəhbərlik etdiyi xorda oxumağa başladım, mən həm də xorun müfəttişi idim. O dövrədə Nərminə Məmmədova, Əlibaba Məmmədovla birlikdə rayonlarda zəhmətkeşlər qarşısında konsert programı ilə çıxışlar edirdik.

Musiqi kollektivlərinin bədii rəhbəri olandan bir müddət sonra "Araz" kinoteatrına direktor təyin edildim. Xüsusi panoram filmlərin nümayişini kinoteatrda təşkil etmək, təcrübə qazanmaq üçün Voronej şəhərinə ezam olundum. Kinoteatr təmirdən sonra tamaşaçıların ən sevimli istirahət ocaqlarından birinə çevrilmişdi. Büyük xoşbəxtlikdir ki, insan öz peşəsindən ilham alsin. Mən bu sevinci yaşamışam, insanın ürəklə qatıldığı iş həmişə uğurlu alınır.

Ailəmizdə həyat yoldaşım Flora xanım hüquqşunas olsa da, qızlarım müsiqi sahəsində çalışırlar. Elnarə Kərimova hal-hazırda Türkiyənin "Orfeon" kamera xorunun rəhbəridir. Dilarə Kərimova "Solo oxuma" kafedrasında konsertmeystr-pedaqoq kimi çalışır. Əfsər Cavanşirovun rəhbərlik etdiyi uşaq xorunda isə 19 il konsertmeystr kimi fəaliyyət göstərmişdir. Tez-tez Büləbül adına müsabiqələrdə gənc ifaçıları pianoda müşayiət edir.

Musiqi bizim ailənin yanın çırığı olub, o bizə həyatda öz yerimizi tapmaqdə, sevimli peşəmizə qəlbimizin bir parçasını verməkdə kömək edib. "

Əmina Dilbazi, xalq artisti: "Kərim müəllimdən danışmaq mənim üçün fərəhlidir. Biz onunla 20 il ciyin-ciyinə işləmişik. Saraya rəhbərlik etdiyi illərdə müxtəlif rəsmi konsert proqramları, festivallar üçün rəqslərin hazırlanması ilə bağlı həmişə mənə müraciət edərdi.

Mən onu uşaqlıq illərindən tanıyırdım. Açığını deyim ki, heç vaxt heç kəsin ağlına gəlməzdi ki, Kərim belə bir zirvəyə yüksələcək. İlk uğurlu addımlarını radioda atdı və işində daim irəli getdi, özü də məsul vəzifələrə. Mənə belə gəlir ki, işinə sevgisi, marağın onu həmişə irəli aparırdı. O, sarayın təkcə direktoru deyildi, həm də bədii rəhbəri, bütün məsuliyyətli konsertlərin təşkilatçısı, rejissoru idi. Kərim bu binanı göz bəbəyi kimi qoruyardı. Hər dəfə məşqlərə gələndə bizi qapıda bir-bir siyahı ilə yoxlayardılar, adı siyahıda olmayanı içəriyə buraxmazdılar. Hər bir qrupun da öz gözləmə otağı var idi. Qapının üstündə yazılmışdı: "Çinar"ın otağı, filarmoniyanın otağı. Heç kimin ixtiyarı yox idi ki, öz otağından çıxaraq, mərtəbələrdə gəzisə. Deyordi ki, öz otaqlarınızda gözləyin, radio ilə məşqə çağrırlanda kollektiv aşağı düşə bilər. Bir sözlə, nizam-intizamı çox sevərdi.

Kərim müəllim öz üzərində çox işləyirdi. Hər programda çalışırdı ki, yenilik etsin. Bir gün qərara gəldik ki, Azərbaycanın rayonlarındakı rəqs ansamblarından ibarət konsert programı hazırlayaq. Bu, bir hesabat olsun və nümayiş etdirək ki, Azərbaycan rəqsləri nə qədər zəngindir. Qərara alındı ki, Lənkəran, Astara, Masallı, Şəki, Naxçıvan, Qazax, Bakı rəqs ansamblarının səhnə quruluşunu verək və rəqs sənətimizin zənginliyini xalqımızın, bizi izləmək şansı olan hər kəsin diqqətinə çatdırıq. Doğrudan da biz istədiyimizə nail olduq və bu təntənəli bir bayrama çevrildi. Bu çıxışlardan sonra Lənkəran, Masallı kəndlərinin rəqs qrupları dəfələrlə Moskvaya dəvət aldılar.

Kərim müəllim işində çox tələbkar idi. İş prosesində ona yaxınlaşmaq, söz demək mümkün deyiidi. Deyirdi ki, siz məşqlərinizi mənsiz edin, amma mən məşq edəndə mane olmayın. Onun üçün yoldaşlıq münasibətləri başqa idi, iş tamam başqa.

Təxminən, 1960-cı illər idi. İttifaq qurultayı ərəfəsində Moskvaya rəsmi konsert programına dəvət almışdıq və tədbirdə respublikaların rəqs ansambları çıxış etməli idi. Bizə dörd dəqiqə vaxt vermişdilər, rejissorumuz da Kərim müəllim idi. Moskvada konsertin rejissoru, baletmeystri baxış keçirdikdən sonra, bütün çıxışların vaxtını azaltdılar və bizə cəmi bir dəqiqə vaxt verdilər. Kərim müəllim çox əsəbiləşdi: "Necə olur ki, əvvəl tapşırıq vermisiniz ki, dörd dəqiqəlik rəqs qurun, indi isə deyirsiniz ki, bir dəqiqə çıxış edəcəksiniz. Axı, bu necə ola bilər? Səhnəyə çıxmağın özü vaxt aparır. "

Kərim müəllim də, elə biz də çox narahat olduq ki, respublika rəhbərliyi bir dəqiqlik çıxışımıza baxandan sonra necə qiymət verəcək. Amma vaxt itirmədən məşqlərə başladıq və hər şey uğurlu alındı, amma onda mən Moskvadakı bir dəqiqlik vaxtimizi şüklərə xatırladım.

Kərim müəllimin Mərkəzi Komitədə işlədiyi vaxtlar idi. Bir gün zəng etdim ki, yanınızə gəlmək istəyirəm, sözüm var. Dedi ki, xeyr ola? Bilirdi ki, mən xoreoqrafiya məktəbində dərs deyirəm, xoreoqrafiya, klassika qruplarında oxuyan tələbələrə Azərbaycan rəqslərini öyrədirəm. Amma burada Azərbaycan rəqs şöbəsi yoxdur. İstərdim ki, belə bir şöbə yaradılsın və burada təhsil alan gənclərə həm rəqslərimizin sırrı, gözəlliyyi, həm də tarixi, klassikası öyrədilsin və onlara diplom verilsin ki, mütəxəssis kimi rəqslərimizi təbliğ edə bilsinlər. Bu təklifim Kərim müəllimi çox sevindirdi. Dedi ki, Əminə, bu, gözəl fikirdir. Və o, az vaxt ərzində xoreoqrafiya məktəbində milli rəqs qrupunu açdırdı. İndi də bu qrup fəaliyyət göstərir.

Bütün bunlar Kərim müəllimin sənətə, musiqimizə diqqətinin, sevgisinin, ziyalı təəssübkeşliyinin nümunəsidir. Kərim müəllimin mədəniyyətimizin təbliğində zəhməti böyükdür və hesab edirəm ki, bunlar yaddan çıxmamalı, onun qiyməti verilməlidir. "

Mübariz Tağıyev, Əməkdar incəsənət xadimi, xalq artisti: "Sənət adamı kimi öz sahəsində işləmiş, müəyyən fəaliyyəti olan insan haqqında nə deyə bilərəm? Əgər bu insan dünyasını dəyişib, həmişə xoş xatırələr yada düşür, yaxşı anlar xatırlanır.

Kərim müəllimlə tanışlığımıza gəlincə, hər şeydən əvvəl qızı Sevinc xanımla, onun həyat yoldaşı Mikayıl Vəkilovla yaradıcı münasibətlərdən söz açmalı olacağam. Onların sayesində Kərim müəllimi yaxından tanımaq imkanım olub. Sevinc xanının dövlət televiziyasında çalışdığı illər bir rejissor kimi sırf estrada musiqisi istiqamətində maraqlı layihələri vardı. Mənimlə də bağlı 1985-86-cı illərdə Moskvanın sıfarişi ilə iki konsert programı çəkmişdi. Elə o vaxt hərəsi altı klipdən ibarət bu program mərkəzi televiziya ilə nümayiş etdirildi. Mən bunları niyə xatırlatdım? Sevinc xanım istədədi ilə bərabər həm də ziyalı bir insanın, ailənin övladı idi. Kərim müəllim mədəniyyət aləmində çox sevilirdi və hörmətlə qarşılanırdı. Bu münasibət də yaradıcı ömrün bəhrəsi idi. Onun televiziyyadakı

uçurları, peşəkar musiqişünas kimi zəngin fəaliyyəti danılmazdır. Yeri gəlmışkən, mənim bildiyimə görə, onun oratoriyaları vardı, ancaq üzə çıxarmırıdı. Bu da insanın özünə qarşı tələbkarlığından irəli gələn bir xüsusiyyətdir və belə keyfiyyətlər hər kəsə nəsib deyildir. Bu günün özündə kimin az-çox qabiliyyəti nəyə çatırsa, tez bir zamanda özünü nümayiş etdirir. Amma Kərim müəllim kimlərlə birgə yaradıcılıq axtarışlarında, ünsiyyətdə olmuşdu: Qara Qarayev, Niyazi, Arif Məlikov və daha kimlərlə...

Mən ustam Rəşid Behbudovun Mahnı Teatrında 15 il onunla birgə işləmişəm və deyim ki, hər bir insanın bəxti gətirməlidir ki, belə böyük şəxsiyyətlə uzun müddət işləmək şansı olsun. Ustadımın köməyi sayəsində o vaxt Respublika Sarayında təşkil olunan konsert proqramlarında mən də iştirak etmişəm. Şübhəsiz ki, bu tədbirlərin bədii rəhbəri, rejissor Kərim müəllim olardı. Deyim ki, Rəşid Behbudov da, sonalar yavaş-yavaş tanımağa başladığım Kərim müəllim də ey ni ruha, eyni səviyyəyə malik insanlar idi. Bu insanlar sənətin incəliklərinə o qədər fikir verirdilər ki, onların gözündən heç bir şey yayına bilməzdi. Yəni hər şey tələb olunan professional səviyyədə olmalı idi.

Və beləcə, Mahnı Teatrinin xətti ilə 1970-1980-ci illərdə keçirilən bütün dövlət tədbirlərində iştirakçı olmuşam. O vaxt Saraya daxil olmaq, o astanadan içəri addım atmaq bizim üçün böyük şərəf idi və bu, hər kəsə qismət olmurdu. Mövzudan uzaq düşsəm də, qeyd etməyi özümə borc bilirəm ki, konsertlərdə Mahnı Teatrina ayrılan vaxtı Rəşid Behbudov elə ustalıqla tənzimləyirdi ki, kollektivində çalışan biz cavanlar üçün şərait yaratmayı, geniş auditoriyaya çıxarmağı bacarırdı. Xədicə Abbasova, Elxan Əhədzadə, mən kiçik ifayla olsa da böyük səhnədə görünməyə başlamışdım.

Kərim müəllimi də elə bu yolla iş prosesində, məşqlər zamanı müşahidə etmək imkanım olub. O tədbirləri xatırladıqca, bu gün sənətə bir az başqa prizmadan baxırsan, Kərim müəllimlə bağlı fikirləşəndə o tədbirlər göz öünüə gəlir və düşünürsən ki, o vaxtkı rəsmi konsertlərin səviyyəsinə indi qalxmaq olmur. O səhnədə kimlərin oxuduğu yadına düşür. Rübəbə Muradova, Şövkət Ələkbərova, Gülağa Məmmədov, Sara Qədimova, Xan əmi. Alim Qasımov o vaxt cavan idi, sənətə yeni gəlsə də ifası ilə fərqlənirdi. Simfonik orkestrin qarşısında isə maestro Niyazi dayanardı. Kərim müəllimin qoyub getdiyi işlər saysız-hesabsız-

dır və o yaddaşında gözəl insan, savadlı şəxsiyyət, mehriban ata, işində olduqca tələbkar sənətkar kimi qalıb. İşdə nə qədər ciddi, tələbkar idisə, evində bir o qədər qonaqpərvər, söhbətcil idi. Hərdən "gör nə pürrəngidir", deyə çayı da özü gətirərdi. Bağ evlərinə getdiyim günləri də xatırlayıram. Yadımdadır, tut ağacının altında oturardıq, söhbət söhbətə calanardı.

Dünyadan yaxşı insanların getməsi həqiqətən də dəhşətdir. Gözəl musiqiçi Rafiq Babayevin vaxtsız faciəli ölümü, ustadım Rəşid Behbudovun qəfil dünyasını dəyişməsi və nəhayət, Kərim müəllim kimi istedadlı insanın mədəniyyətimizdən getməsi, sanki vaxtin, zamanın ab-havasını, çox şeyin istiqamətini, axarını dəyişdi. Kərim müəllimi yaxından tanışanlar yəqin xatırlayarlar, onunla iki dəqiqə söhbətdən sonra o qədər müsbət enerji alardın ki, gün boyu əhvalin yerində olar, həyata inamın, yaşamağa həvəsin artardı. Eyvanında qulluq etdiyi gülləri gelən qonağına göstərər, onları şirin dillə əzzizləyib: "Bunlar kaktuslardır, bunun suyunu artırmaq olmaz, bu güllərə isə belə qulluq etmək lazımdır," deyə mənə dəfələrlə izah edər, onları tərifləyərdi... Belə yaxşı insanlar bir az çox yaşasayırlar, nə olardı ki..."

Maraqlanmışam, həqiqətən də kaktusların tərkibi 80 faiz sudan ibarətdir, onu tez-tez sulamaq olmaz. Bu tikanlı təbiət möcüzəsi ildə bir dəfə, bəzən beş ildən bir çiçək açır. Amma onu gözəllikdə əvəz edən çiçək az olar. Deyirəm, kaş ki, bitkilər kimi insana da keyfiyyətlərinə, xüsusiyyətlərinə, mənəvi ehtiyaclarına uyğun həssas münasibət, qayğı göstəriləydi... Əgər bitkiyə düzgün qulluq edilməyəndə o solub məhv olursa, insanın da təbiətin canlı, ali varlığı kimi diqqət və qayğıya daha çox ehtiyacı var.

Yazının əvvəlində mədəniyyətin insan həyatında ən ali instinkt olduğunu qeyd etmişdim. Həqiqətən də mədəniyyət olmayan yerdə insanlar və təbiət arasında harmoniyanın yaranması mümkün deyil. Yaşıl rəng-təkamül, inkişaf, yaradıcılıq, yaxşılıq, alicənablıq, harmoniya deməkdir. Bu rəngin keyfiyyət meyarları Kərim müəllimin də təbiətinə məxsusdur. Təsadüfi deyil ki, o, canlı təbiətlə doğma ünsiyyət qurur, onunla dostluq edir, qonaqları qarşısında öz yaşıl dostları ilə fəxr duyurdu. Mən onu xatırələrini çiçəklərə danışan bağban yazıçıya bənzədirəm...

Jurnalist Gürəş xanım Rəcəbqızının "Bir ömrün simfoniyası" məqaləsində Kərim müəllimin təbiətə olan sevgisinin bir daha şahidi oluruq: "... Hərdən darıxa-

da yerisinə dayaq verdiyi çəliyini əlinə alıb dənizkənarı parkın yorğun yollarına üz tutur. Gözləri bir vaxtlar qarşılaşlığı tanış simaları axtarır. Onun dünyasından xəzan yarpağı tək tökülmüş dostların "etibarsızlığına" qəlb göynəyir. Sözünü-söhbətini bölüşməyə bir qəlb dostu tapmayınca dənizkənarı parkla üz-üzə cənnət misallı eyvanına qayıdır. Sarmaşmış qızılıgül kollarından çətir tutmuş dəmir çərçivəli eyvanını yan-yana düzülmüş dibçəklərlə bəzəyib. Hər gün başına neçə kərə dolanlığı balaca fidanları titrək əlləri ilə bir də oxşayır, qayğısını çəkir. Adama elə gəlir ki, o, bu çiçəklərin dilini bilir, sərrini, sözünü onlarla bölüşür. Bəlkə də bu piçiltili söhbətləri hələ heç kəsin bəstələmədiyi bir musiqi müşayiət edir. Yalnız onun ömrünün akkordları üstə köklənmiş, yalnız ona məxsus mübariz, mənəvi ucalığın fövqündə dayanan bir simfoniya kimi."

Görkəmli şairimiz Nəbi Xəzrinin şeirindən sətirlər yadına düşdü:

*Dünyada hər şeyin xatırəsi var,
Bir doğum, bir ölüm xatırəsizdir.*

Yox ikən var kimi ürəklərdə yaşamağa davam edənlər sanki kar dünyanın eşidən qulağı, kor dünyanın isə görən gözləridir. Hərdən düşünürəm ki, bal almaq istəyəndə heç kimin gözləri arıları axtarmır. Halbuki çiçəkdən-ciçəyə qonan onun şirəsini çəkib əziyyətlə bal toplayan arıdır. Kərim müəllim də bu taleyin sahibi idi. "Bal toplayan" zəhmətkeş bir ziyanlı kimi başqalarına şirin sevinc bəxş etməyi bacarırdı- maraqlı mühazirələrində, quruluş verdiyi bir çox dövlət tədbirlərində, konsertlərdə. "Xarı bülbül" Festivallarının təşkilində isə onun nə qədər əməyivardı... Xatırələr bitib tükənmir.

İslam Rzayev, xalq artisti: "Kərim Kərimovla mən çox yaxın dost idim və uzun illər onunla sıx yaradıcılıq əlaqələrimiz olub. Respublika Sarayınarəhbərlik etdiyi vaxtlar hər dəfə yeni konsert programı hazırlayarkən məni arayıb axtarardı. Ümumiyyətlə, savadlı musiqiçi kimi mənim xətrimi Kərim müəllim çox istəyirdi, musiqiyə, ifaya aid onu narahat edən, sual yaradan nə olsayıdı məndən soruşardı.

Sarayın konsetləri simfonik orkestrin çıxışı olmadan ötüşməzdi və orkestrin bədii rəhbəri maestro Niyazi ilə Kərim müəllimin münasibətləri çox yaxşı idi. Teleradionun musiqi redaksiyasının baş redaktoru vəzifəsində çalışdığı vaxtlar mən sə-

nətdə yeni-yeni tanınmağa başlamışdım. Kərim müəllim məni tez-tez verilişlərə dəvət edirdi. O vaxt canlı efir idi və buna görə də ifaçıdan da, veriliş hazırlayan redaktordan, rejissordan da böyük məsuliyyət tələb olnurdu. Mənim çıxışlarım həmişə uğurlu alınırdı. Bu da Kərim müəllimin xoşuna gələr və məni təbrik edərdi.

Mərkəzi Komitədə işlədiyi vaxtlar idi. Bir gün görüştük, o, mənə dedi ki, İslam, Mədəniyyət Nazirliyi mənə tapşırıq verib ki, xaricə qastrol səfərinə getmək üçün bir qrup hazırlayıb. Mən də muğam ifaçısı kimi səni nəzərdə tutmuşam. Soruşdum ki, səfərimiz haradır? Dedi ki, Əlcəzairə. On gündən sonra mənə zəng etdi ki, bir ay sonra bizi Əhsən Dadaşovun ansamblı ilə bərabər Şövkət xanım Ələkbərova, Elmira xanım Rəhimova və gözəl ifası ilə qəlbimdə həmişə yaşayan Gülağa Məmmədov və bir neçə adam daxil olmaqla Nazirliyin xətti ilə Əlcəzairə göndərdilər.

Kərim müəllim işi elə təşkil etmişdi ki, səfərimizlə bağlı çəkilişlər də aparılırdı. Bir gün avtobusla keçərkən gördük ki, küçədə məclis var. Yaxınlaşüb öyrəndik ki, toydur. Kərim müəllim dedi ki, maşından düşün, biz bu toyda iştirak etməliyik. Başa düşdük ki, lentin yaddaşına səfərlə bağlı maraqlı çəkilişlər köçürmək üçün Kərim müəllimin əlinə məqam düşüb.

Ərəblər bizi qonaq kimi ev məclisinə dəvət etdilər. Mən baxdım ki, qrupda qadınlar yoxdur. Nə Şövkət xanım, nə Elmira xanım, nə də ki, uzun illər "Dan ulduzu"nun rəhbəri olmuş pianoçu Gülarə xanım Əliyeva, kanon çalan Vəciyyə xanım gözümə dəymədilər. Tez Kərim müəllimə xəbər verdim ki, xanımlarımız yoxa çıxıblar. O, mənə dedi ki, narahat olma, yəqin qadınların məclisindədirler. Sən demə, bizi kişilərin məclisinə dəvət etdikləri vaxt onları da qadınlar öz şənləndiyi otağa aparıblar. Məclisin qızğın vaxtında Kərim müəllim ərəb tərcüməcisi vasitəsi ilə məclisdəkilərə müraciət etdi: "Bizim yaxşı xanəndələrimiz var, istərdik ki, sizin məclisdə mahni ifa etsinlər. " Əhsən tari "Şur" muğamı üstə köklədi və mənə işaret etdi ki, arxasınca bir "Diringi" oxuyum. Ərəblər muğama diqqətlə qulaq asdilar, mahniya keçən kimi ayağa qalxaraq rəqs etməyə başladılar. Əvvəlcədən düşünülməmiş bu ssenari Kərim müəllim üçün göydəndüşmə oldu və o, buna çox sevinirdi. Zəngin təəssürat və maraqlı çəkilişlərlə geri qayıdan Kərim müəllim film hazırlayaraq Əlcəzair səfərini yüksək səviyyədə geniş auditoriyaya təqdim etdi. Onun müəllifi və rejissoru olduğu "Salam Əlcəzair" filmi o vaxt maraqla qarşılanmışdı.

Kərim Kərimovla birgə yadda qalan işlərimiz çox olub, "Oxu tar," "İstedadlar axtarırıq" müsabiqələri keçirmişik. Ümumiyyətlə, işləməyi və iş prosesində məsləhətləşməyi sevən insan idи, zəif bir işdən diqqəti cəlb edəcək bir yenilik yaratmaq qabiliyyəti vardı onda. Başdan-ayağa talant idи və mən belə insanlara həyatimdə çox az rast gəlmışəm. Onun qədər musiqini bilən, bildiyi qədər də sevən insanlar çox az olur. Ona görə də Kərim müəllim bütün işlərində uğur qazana bilirdi.

Kərim müəllim həm də vokalist idи, axı. Hərdən elə oxuyardı ki, təəccüb edərdim. Musiqinin hər bir janrını, növünü onun kimi çoxu bilmirdi. O, belə sənətkar idи, təəssüf ki, biz onu tez itirdik. Ömrünün sonuna qədər aramızdakı dostluq əlaqələrini saxlamışdı. Kitabı çıxandan sonra bir gün Muğam Teatrına gəldi, olub-keçənlərdən danışdıq. Dedi ki, İslam, bu kitab mənim üçün müqəddəsdir, çalışacağam ki, ardını, ikincisini yazım. Heyif ki, qismət olmadı. Nə yaxşı ki, "Musiqidən keçən ömürlər" kitabını yazdı. Mən deyərdim ki, bu kitab Kərim müəllimdən bizə və sonrakı nəsil-lər üçün incəsənət dünyamıza bir səyahət olacaq, xoş ovqat bəxş edəcəkdir.

Dostum, gözəl insan, istedadlı musiqiçi, rejissor kimi onu həmişə xatırlamaq mənim üçün şərəfdir."

Bu gün də Kərim müəllim haqda mədəniyyət xadimləri, dostları tərəfindən deyilən səmimi sözlər, doğma xatirələr onu bizə insan kimi müsbət məziyyətləri ilə sevdirir. Deyirəm, nə yaxşı ki, bu xoşbəxt sənətkar ömründən mənim də həyatima bir pay düşüb. Onun keçdiyi ömür yolunun, istedadının işığı azalmamış uzaqdan da olsa o işıqlı ünvana doğru xatirələrin əlindən tutub gedirəm. Görkəmli sənətkarların sadə, təvazökar keyfiyyətləri haqda oxuyanda düşünürsən ki, on-lar qeyri-adi düşüncə tərzi, fərqli istedadı ilə çoxundan seçilsə də, ən yüksək insani keyfiyyətləri, yeri gələndə sadəliyi ilə də yaddaşlarda yaşayır, xatırlanır. Şəxsiyyət kimi sənətkarın dolğun obrazının tamamlanmasında yeni, hətta kiçik ştrixlərin də böyük əhəmiyyəti var. Bir sözlə, keçmişə indiki zamanda oxunan görkəmli şəxsiyyətlər bizə bu gün də öz bilik və nümunəsi ilə təsir etmək gücünə malikdirlər.

Kərim müəllimin maraqla, həvəslə xatırladığı xatirələrdən biri ilə yaxından tanış olaq: "... Niyazi ilə işləməyimlə fəxr edirdim. Mübalığəsiz deyə bilərəm ki, Niyazi XX əsrə dənyanın ən böyük dirijorlarından biridir... Onunla otuz il bir yerdə işləmişəm... O, Fransaya qastrol səfərindən təzəcə qayıtmışdı... Məni evinə

qonaq çağırıb ilk dəfə olaraq Azərbaycanın cənub rayonlarına simfonik orkestrlə getmək arzusunu bildirdi. Bu səfərin marşrutu və konsertlərin programı haqqında fikrini deyib, mühazirələrə ciddi hazırlaşmağımı tapşırıdı... Radio Komitəsindən növbəti məzuniyyətimi alıb qastrola hazırlaşmağa başladım. Bizim bir aylıq səfərimiz Salyan şəhərindən başlamış, Astaraya qədər davam etməli idi. Bu qastrol səfərinə simfonik orkestrin altmış nəfər müsikiçisi ilə müğənnilər -Lütfüyar İmanov və Sona Aslanova da getməli idi..."

Onların Salyandakı konserti sərgüzəştlərlə yadda qalmışdı. Kontrabasları, arfaları və zərb alətlərini daşıyan yük maşını hardasa ləngidiyindən konserti başlamaq mümkün deyildi. Nə az, nə çox dörd saat tamaşaçılar onları gözləməli oldular. Kərim müəllim vəziyyətdən çıxmaq üçün o anları belə xatırlayır: "... Səs rejissorundan xahiş etdim ki, dinamiklərin səsini axıra kimi gücləndirsin. Sonra mikrofona yaxınlaşış uca səslə qışkırdım: "Sabahınız xeyir, əziz salyanlılar! Allah sizə səbr versin". Birdən tamaşaçılar diksinib yuxudan oyandılar və bərkdən gülüşüb əl çalmağa başladılar... gecikməyimizin səbəbini başa salaraq dedim ki, Salyan əhalisi nə qədər yüksək mədəniyyətli adamlardır. Simfonik musiqini gör necə sevirlər ki, səhərə qədər onu gözləməyə hazırlırlar. Çünkü böyük Salyan xalqı hələ qədim zamanlardan bu günə kimi Azərbaycana bir sira görkəmli müsikiçilər bəxş edib. Onlardan biri də zəmanəmizin dahi bəstəkarı Arif Məlikovdur. Arifin adını eşidən kimi hamı ayağa qalxdı və on dəqiqli var gücü ilə əl çalıb qışkırmaga başladı: "A-rif, A-rif, A-rif!"... Sizə bir xoş xəbər vermək istəyirəm. Bir neçə gün bundan əvvəl bizim böyük dirijorumuz Niyazi Fransa səfərindən qayıtmışdır. Bəlkə eйтmişiniz, bir il bundan qabaq Niyazini keçmiş rus imperatorunun ən məşhur teatrı olan Leningrad Dövlət Akademik Opera və Balet Teatrında baş dirijor vəzifəsinə işləməyə dəvət etmişdilər. O, həmin teatrın başında Parisə qastrola getmiş və oranın "Qrand-opera" teatrında ... Arif Məlikovun "Məhəbbət əfsanəsi" baletinə dirijorluq etmişdir... Niyazi təkcə görkəmli dirijor deyil, həm də istedadlı bəstəkardır. "Xosrov və Şirin" operasının, "Çitra" baletinin və bir çox başqa əsərlərin müəllifidir... Söhbətin şirin yerində arxamda oturan orkestrin birinci skripkaçısı ətəyiimdən dərtib yavaşça piçıldı: "Kontrabaslar gəlib. Maestro dedi ki, konserti başlamaq lazımdır"... Niyazinin simfonik orkestrlə Salyana gəlişi burada böyük musiqi bayramına çevrilmişdi... Rayon rəhbərlərinin bir neçə

təmtaraqlı rəsmi tostlarından sonra yanında oturan qırvımsaçlı oğlan da mikrafona yaxnlaşış, Niyaziyə həsr olunmuş gözəl bir şerini oxudu. Hami onun çıxışını böyük hərarətlə qarşılıdı. O, qızışib cənub qardaşlarının acı taleyindən bəhs edən siyasi mövzuda alovlu şeirini oxuyanda mikrafonun səsini kəsdilər və meydana Manaf Manafovun rəhbərliyi altında "Cəngi" ansamblı "Gecə nəgməsi" havasını çala-çala çıxdı. Sözü yarımcıq qalmış gənc şair deyinə-deyinə əsəbi halda qayıdış yerinə oturdu... Mən onunla tanış olub dostlaşdım və bizim dostluğumuz otuz il davam etdi. Həmin gənc şair Azərbaycanın unudulmaz vətənpərvər oğlu Xəlil Rza Ulutürk idi... Zurnaçılardan sonra Salyanın məşhur xalq istedadları Qulu Əsgərov və Almaz Rzayeva bizim üçün özlərinin qoşduğu duet və mahnilarını oxudular. Sonra da Salyanın ən istedadlı şəxslərindən biri olan aşiq Pənah Pənahov qonaqlar qarşısında öz ifaçılıq məharətini nümayiş etdirdi... Bütün rayonlar elə bil ki, öz aralarında sosializm yarışına girmişdi ki, kim Niyazini və onunla gələn müsiqiçiləri daha yaxşı qarşılıyb qonaqpərvərlik göstərəcək... Bakıya qayıdanda yenə də Salyan rayonundan keçməli olduq... Beləlikə, qızmar günəş altında orkestr Niyazinin dirijorluğu ilə "Koroğlu"nun uvertürasını çalmağa başladı. Heç vaxt Niyazinin belə böyük ilhamla dirijorluq etdiyini görməmişdim..."

Axırda Lütfüyar İmanov orkestrin müşayiəti ilə "Sürəyya" mahnisını oxudu. Konsertdən sonra maestro Niyazi tarlada işləyən qızlardan gündə neçə kiloqram pambıq yiğdiğini soruşanda onlar bildirdilər ki, hər gün 30 kilodan 90 kiloyacan pambıq yiğirlər. Niyazi qızlara deyir ki, siz nahar edin, biz isə müsiqiçilərlə bir yerdə tarladan pambıq toplamağın əziyyətini öyrənək. Bütün orkestr, həyat yoldaşı Həcər xanım Niyazi ilə bir yerdə üç kiloqram pambıq yiğə bilməşdi. Təbii ki, maestro Niyazi pambıq yiğmaqdə səriştəsiz idi, onun barmaqları üçün dirijor çubuğu daha doğma idi. Tamaşaçılarının qəlbini riqqətə gətirən simfonik əsərlərin əzəmətlə səslənməsində maestronun istedadı tükənməz idi. Görkəmli bəstəkarımız Qara Qarayev maestro haqqında demişdir: "Mən Niyazinin dirijorluğu ilə əsərlərimin ifasından çox məmənnun oluram və başqa bir dirijor arzulamıram. "

İstedadlı jurnalist Vidadi Məmmədovun 1972-ci ildə "Ulduz" jurnalında 60 illiyi qeyd olunan maestro Niyazi ilə müsahibəsindən bir hissənin kitaba salınmasını zəruri bilirik. Peşəkar sənətkarın tövsiyələri, dəyərli fikirləri, iradları bu gün də öz aktuallığını qoruyur. Maestro Niyazinin dediklərindən: "Mənə elə gə-

lir ki, biz ifaçılıq sənətinin müxtəlif formalarını, janrlarını bir-birilə qarışq salmışıq. Estrada elementlərinin geniş yayılması bəzi müğənniləri çasdırıb. Onlar hətta qəmli, nisgilli el mahnılarını oxuyanda da süni hərəkətlərlə diqqət cəlb etməyə çalışırlar. Yaddan çıxarırlar ki, ifaçılıq sənəti yüksək mədəniyyət, tərbiyə, abır-həya, özünü idarə etmək bacarığı və nəhayət, zövq tələb edir... Şövkət xanım Ələkbərova kimi gözəl, hərəkətlərinin yerini bilən, oxuduğu mahnı ilə yaşamağı bacaran müğənnimiz var, ondan öyrənmək lazımdır... Mən nə qədər çox gəzsəm də, dünyanın böyük konsert salonlarından məşhur musiqiçiləri, ifaçıları dinləsəm də yenə bizim xalq mahnılarımızın gözəlliyyindən doymamış adamlarından biriyəm. "Ay bəri bax", "Xumar oldum", "Qaragilə" mahnılarını orkestr üçün işləmişəm. Bu mənim günəş dolu, insan hissələri ilə zəngin xalq mahnılarımıza ürək sözümdür, sevgimdir. Onları gərək bizim ən böyük ustadlarımız oxuya. Tək bircə xalq mahnısının sınağından çıxan oxuyana mən müğənni deyərəm. Qədir Rüstəmovun "Sona bülbüllər" də göstərdiyi ustalığı, möcüzəni sübut etmək üçün çoxlarına bir ömür bəs eləməz. Bülbül, Zülfü Adıgözəlov xalq mahnılarını əvəzsiz oxuyurdular. Bülbülün konsertindən sonra həmişə ona zəng vurardım. İndi sənük oxumalar elə bil adamı süstləşdirib. Axır vaxtlar kiməsə zəng vurub, təşəkkür eləməyim çətin yadına gəlir. Hə, bir dəfə oub. O da müğənniyə yox. 4-5 il bundan qabaq Hacı Məmmədov televizyada "Segah" çalırdı. Gördüm boğazima yavaş-yavaş nəsə dolur, qəhərlənirəm. Elə gözəl çalırdı ki, gözlərimin nə vaxt yaşırdığından xəbərim olmayıb. Evinə zəng vurub bircə cümlə dedim: "Sağ ol, məni ağlatdın." Dəstəyi asdım. Adam üzünü çalanlara, oxuyanlara tutub demək istəyir: "İnsafınız olsun, musiqini ürəkdən duyun, elə eləyin sizi eşidəndə adam sevinsin, kədərlənsin, daha durub televizorу bağlaması".

Xalq mahnıları xalqın arzusu, istəyi, sevinci, kədəridir. Onlar elə-belə heç nədən yaranmayıb. Bütün mahnıların tərcüməyi-halı var. Müğənninin mahnını dərin-dən duyması üçün bunu bilməsi vacibdir. Yoxsa, səsin var oxuyursan, amma ürəyin oxuduğuna yad olar. Xan niyə adama xoş gəlir. Çünkü o, səni mahnının öz aləminiə aparır. Oxuyub qurtarandan sonra da mahnının ovqatı səni tərk eləmir.

"Irəvanda xal qalmadı" mahnısını Cabbar Qaryağdıoğlu qoşub. Onu Əlibəy adlı tanınmış bir adamın toyuna çağırıblar. Soruşub ki, gəlinin nişanələrindən

deyin, ona hədiyyə aparacam. Deyiblər üzündə xalı var. O da "İrvanda xal qalmadı" mahnısını qoşub. Bunu biləndən sonra mahnının ruhu aydın olar, oxumaq da asanlaşır. Oyun havaları da belədir. "Vağzalı"nı götürək. Görürsünüz, melodiya necə ağır-ağır başlayır. Qatar da vağzala ağır-ağır gəlir, həmin intonasiyadır. Müğamlarımızın ifasında, onlara münasibətdə də nöqsanlar çoxdur. Xeyli vaxtdır radio və televiziyyada əməlli-başlı, bütöv dəstgah eşitməmişəm. Bəstəkarlarımızın mahnılarının arasında müğam çalması da doğru deyil. Bunu iki cəhətdən nöqsan hesab etmək olar: birincisi, bir az sərt desəm bu, oğurluqdur. Şəxsən mənim hər hansı musiqimin üç taktını birinin əsərində görsəm, onu məhkəməyə vərəcəyəm. Xalq musiqisi olanda nə olar? İkincisi, müasir əhval-ruhiyyə ilə, müasir süjetlə qədim müğamin birləşdirilməsi kompozisiya, struktur baxımından uyuşmur, yaranan əsər fəlsəfi dərinliyini itirir. Bu "fənd" artıq populyarlaşış".

Kərim müəllimin taleyinə qıbtə etmək olar. O, Azərbaycanın görkəmli şəxsiyyətləri ilə yaxından tanış olmuş, ölkəmizin mədəni həyatında, xarici səfərlərdə onlarla bir yerdə yaxından iştirak etmişdir. Kərim müəllim XX əsrin 60-cı illərində incəsənət sahəsindəki ugurlarımız haqqında yazır: "...Rauf Hacıyev o vaxtkı SSRİ Mədəniyyət Naziri Yekaterina Furtseva ilə yaxından tanış idi... telefonla zəng vuranda ona sadəcə Katyuşa deyirdi. Hələ filarmoniyada direktor vəzifəsində işlərkən SSRİ Mədəniyyət Nazirliyi qarşısında məsələ qaldırmışdı ki, nə üçün Azərbaycanın musiqi kollektivləri və artistləri çox nadir hallarda xarici ölkələrə qastrola gedirlər. Furtseva incəsənət idarəsinin rəisi Zaven Vartanyana xüsusi göstəriş vermişdi ki, müntəzəm olaraq Azərbaycan Filarmoniyası musiqi kollektivlərinin xarici qastrollarını planlaşdırırsın.

Zaven Vartanyan Əlcəzairin Fransanın müstəmləkəsindən azad olunduğu bir vaxtda Azərbaycan Dövlət Estrada Orkestrinin rəhbərinə caz musiqisi ilə çıxış etməsini tövsiyə edir. Ərəb tamaşaçıları öz ruhuna yad olan musiqini qəbul etmir, narazılığını tamaşaçı zalında bildirirlər. Hətta qəzetlərin birində də bizi milli mədəniyyətimizi Rusyanın əsarəti altında inkişaf etdirə bilməməyimizi tənqid etmişdilər. Zaven Vartanyan da bu hadisədən bəhrələnərək, Azərbaycanın musiqi kollektivlərinin xarici ölkələrə qastrol səfərlərinin qabağını almışdı. Rauf Hacıyev Mədəniyyət Naziri vəzifəsinə təyin olunandan sonra o acı təcrübədən nəticə çıxmış və qastrol səfərlərinə şəxsən nəzarət edirdi.

... Əlcəzairə növbəti səfərimiz çox mürəkkəb və gərgin beynəlxalq siyasi vəziyyətə təsadüf etdi. 1968-ci il avqustun axırlarında Çexoslovakiyada kommunist rejiminə qarşı başlanan xalq nümayişlərini dağıtmak üçün Sovet ordusunun tankları Praqa şəhərinə daxil olmuş və orada qanlı qırğınlar törətmüşdər... Xarici İşlər Nazirliyindən tapşırılmışdılar ki, özümüzü Azərbaycandan gəlmış müsəlmanlar kimi təqdim edək.

... Birinci konsertdən sonra sovet səfirliynin Azərbaycan artistlərinə münasibəti dəyişdi. Dmitri Petroviç hamımızla şəxsən tanış olub dostlaşdı. O, deyirdi ki, diplomatların illərlə bacarmadığı işi Azərbaycan incəsənət -ustaları bir konsertlə görmüşlər.

Səhərisi gün avtobusla yarmarkanın girəcəyinə yaxınlaşanda gördük ki, hasarın üstündən dünənki şüar pozulub və əvəzinə ərəb dilində "Yaşasın Əlcəzair və Azərbaycan dostluğu" sözləri yazılıb. Həmin gündən başlayaraq biz hər gün Azərbaycan pavilyonu qarşısında iki konsert verirdik... Bütün konsertlər böyük uğurla keçir və sovet pavilyonları səhərdən axşama kimi adamlı dolu olurdu. Səfərin qurtarmasına bir-iki gün qalmış səhər yarmarkaya gələndə bizə xəbər verdilər ki, bu gün saat beşdə Əlcəzairdə keçirilən 18 Asiya və Afrika ölkəsinin Beynəlxalq Konfransında iştirak edən dövlət başçıları ilə birlikdə Xuari Bumidyen Əlcəzair pavilyonuna baxmağa gələcəklər... Bizə də xəbər verdilər ki, beş dəqiqəlik bir nömrə hazırlayıb onlara göstərək... Əhsən Dadaşovla məsləhətləşdik ki, altı dəqiqəlik "Azərbaycan suitası" adlı vokal-xoreoqrafik kompozisiya hazırlanıyaq... Mədəniyyət və İnfərmasiya Naziri Kateb bizim musiqini eşidən kimi o saat qərara gəldi ki, bugünkü hökumət konsertində təkcə Azərbaycan incəsənət ustaları çıxış etsin... Təxminən saat altıda Əlcəzairdəki diplomatik korpusun qonaqları yavaş-yavaş yiğisə maşa başladı. Onun yanında hündürboylu, çox alicənab görkəmi olan ağsaçlı kişi var idi. O, bizə yaxınlaşıb azərbaycanca mehribancasına salamlaşdı. Şövkət xanım o saat onu tanıyıb təəccübələ soruşdu: "Musa müəllim, siz də burdasınız?" "Bəlli, bəli üç ildir ki, burdayam, sizin səsiniz üçün yaman darixmişəm!" - deyə Musa müəllim sevinclə cavab verdi... Musa Mirzə oğlu Əliyev bir neçə il idi ki, Əlcəzairin "Sonatrak" Dövlət Neft Kampaniyasında işləyən sovet geoloqları qrupunun rəhbəri vəzifəsində işləyirdi...

Deyirlər ki, adətən belə rəsmi qəbullarda qonaqlar əl çalmırlar, qəhvə, çay və viski içərək qulaq asırlar. Amma Şövkət Ələkbərova "Qatar" ritmik müğəminin

zil yerində zəngulələrini vuranda Bumidyen özünü saxlaya bilməyib əl çalmağa başladı... kinokameramızın olmadığından nə qədər heyfslənirdim. "

Səfərdən sonra Bakıya qayıdanda Kərim müəllimin uğurlu keçən konsertləri ilə bağlı o qədər zəngin, maraqlı xatirələri vardı ki, onlar haqqında yazmaq, mətbuatda çıxış etmək lazım idi. İncəsənət ustaları orda öz məharəti, peşəkarlığı ilə seçilmiş, Azərbaycan musiqisinin yeni pərəstişkarlarını qazanmışdılar.

Kərim müəllim konsert-mühazırələrlə incəsənət ustaları ilə birlikdə İtaliyada, Almaniyada, İordaniyada, İspaniyada, Polşada, Türkiyədə və başqa ölkələrdə olmuşdu. Ömrün vəfası olsayıdı nəzərdə tutulan ikinci kitabdakı maraqlı, zəngin xatirələriylə uzaq səfərlərə qiyabi yola çıxacaqdıq. Lakin brinci kitabın son cümləsi arzularının sonu oldu, davamı yox: "Bu konsertlə əlaqədar ətraflı söhbətlər edəcəyəm..."

Elmira Rəhimova, xalq artisti: "Kərim müəllimi çox yaxşı xatırlayıram. İnsan kimi çox diqqətli idи, hər kəsin yerini bilirdi. Özü vokalist və musiqini peşəkarlıqla, gözəl bildiyi üçün müğənnilərə, bu sənətə gələn gənclərə böyük qayğı göstərərdi. Mən onu Teleradionun musiqi verilişləri redaksiyasına rəhbərlik etdiyi vaxtlardan tanıyırdım.

Radio və televiziyanın yarandığı ilk illər canlı ifa və canlı yayım olduğundan həftədə ən azı bir dəfə konsertə dəvət olunurduq. Bir gün Bakıya çoxlu qar yağmışdı. Telestudiyadan Kərim müəllim zəng vurub dedi ki, gəlin, qarlı havada bir program hazırlayaq. Mənim, Yaşar Səfərovun və bir neçə müğənninin iştirakı ilə maraqlı bir konsert programı hazırlandı. O vaxtlar Ramiz Mirişlinin "Səadət" mahnısı yenicə yazılmışdı. Biz bu gözəl mahnını Yaşar Səfərovla birgə qarla bürünmiş ağacların yanında ifa etdik. Bilmirəm bu lent yazıları qalır ya yox. Belə gözəl konsert programlarının hazırlanmasında Kərim müəllimin böyük təcrübəsi vardı.

Kərim müəllim istər filarmoniyaya, istərsə də saraya rəhbərlik etdiyi vaxtlarda mənim bir müğənni kimi məhz onun rejissoru olduğu konsertlərdə, filarmoniyada çıxışlarım olardı. O vaxtlar konsert keçirmək üçün indiki kimi sponsor axtarılmırıldı. Konsertdən əvvəl afişalar vurulur, biletlər satılırdı. Hər konsertdə böyük anşlaq olardı. Bir dəfə filarmoniyada solo konsertim olmayıdı və biletlərin hamısı satılmışdı. Mən adətən konsertlərimdə əvvəl muğam dəstgahı, təsniflər, sonra da bəstəkar və dünya xalqlarının mahnılarını ifa edərdim. Evdə səsimi yoxlamaq is-

tədim, lakin hiss etdim ki, səsim tamam batıb. Filarmoniyaya, Kərim müəllimə zəng vurdum. Səsimi tanımadığı üçün bir də soruşdu ki, danışan kimdir? Ağlaya-ağlaya:"Kərim müəllim, mənəm, Elmıradır", dedim O, həyəcanla soruşdu: "Bu nə səsdir, dondurma yemisən? "Səsimin tutulmağının səbəbini bilmirdim əslində. Kərim müəllim məni sakitləşdirərək dedi ki, eybi yoxdur, sən konsertə görə narahat olma. Biz onun vaxtını üç gün sonraya keçirərik. Amma konsert heç üç gündən sonra da baş tutmadı. Mən üç ay xəstə yatdım. Əgər Kərim müəllim olmasaydı, bəlkə də o vaxt mən xəstəlikdən daha çox, mənəvi əziyyətin əzabını çəkərdim.

Müğənni kimi yadda qalan xatırələrimdən biri də Kərim müəllimin incəsənət ustalarımıza rəhbərlik etdiyi Əlcəzair səfərimplə bağlıdır. O vaxt gənc bir müğənni idim. Şövkət xanım Ələkbərova, Gülağa Məmmədov, İslam Rzayev kimi sənətkarlarla bir səhnədə çıxış etmək səadəti mənə nəsib olmuşdu. Bu ölkədə bütün çıxışlarımız yüksək səviyyədə qarşılanırdı. Küçələrdən keçəndə artıq bizi tanıydılar. Ömrümüzün ən gözəl illərini necə unuda bilərik?

Kitab boyu nə qədər xatırələr o illərin arxasından çəməndə çiçəklər kimi boyanıb bizimlə danişir. Köhnə ünvanlar bizim qəlbimizdə isti yuva qurur, gözlərimizdə, xəyallarımızda yenidən canlanır.

Kərim müəllimin yaxın, sadiq dostu Eldar Həsənovun mətbuat səhifələrində onun haqqındaki maraqlı, səmimi məqalələrini oxuyanda isə J.J.Russonun bir fikri yadına düşdü:"Xatırə bizim ruhumuzun ətridir." Eldar müəllim "Sənət fədaisi" yazısında öz səmimi fikirlərini oxucularla bölüşür:" ...Musiqişunas, dramaturq, rejissor, respublikanın xalq artisti Kərim Kərimovun adı çəkiləndə ilk növbədə əsl ziyanlı anlayışı yada düşür. Görəsən, əsl ziyanlı nə cür yetişir? Bəlkə xalqın min illər ərzində əxlaqi, mənəvi sərvətləri macal təpib bircə ömr içində mənim səyə bilməklə, xalqın kamalından sözülon işığı, enerjini damla-damla, misqal-misqal gözlərinə yiğib, ürəyinə toplamaqla! Yəqin ki, əsl ziyanlı elə bu cür yaranı..."

Mənzilindəki iş otağının divarlarını xalı kimi bəzəyən dünyanın 20-dən artıq ölkəsində onun Azərbaycan musiqisini təbliğ, tərənnüm etdiyi anları əbədiləşdirən, onun Üzeyir Hacıbəyli, Qara Qarayev, Niyazi, Mstislav Rostropoviç və onlarla digər musiqi korifeyləri ilə ünsiyyətdə olduğu dəqiqələri əks etdirən foto sərgilərə, "Çahargah fantaziyası", "Xanəndənin taleyi" əsərlərinin yubiley tamaşalarının afişalarına baxdıqca belə bir insanın musiqi ilə yoğrulan ürəyinin artıq döyünmədiyinə

necə inanasan? Deyirlər, "həyat bir pəncərədir, hər gələn baxar gedər". Kərim müəllim də taleyin ona ayırdığı zaman kəsiyində həyat pəncərəsindən baxıb getdi, lakin qəlblərdən silinmədi yaddaşlara həkk olunub getdi, çünki bir amalla yaşıdı, Azərbaycan musiqisini həm ürəyində, həm yazdığı əsərlərdə, tamaşalarda, rejissoru olduğu tədbirlərdə, hətta adicə söhbətlərində belə yaşıdatdı. Həmişə deyordi ki, dünyada gözəl əsər yaratmaqdən böyük səadət yoxdur. İnsan bu məqamda yaradıcılıq zirvəsinə yüksəlir... "Vaqif" pyesi ilk dəfə tamaşaya qoyulanda yüyürüb əlindəkən çiçək dəstəsini Səməd Vurguna təqdim edəndə, dünya şöhrətli "Koroğlu" operası ilk dəfə tamaşaya qoyulanda zərli lojada sənət taxtında musiqi hökməarı kimi əyləşmiş Üzeyir bəyi alqışlayanlar içərisində olan on-on bir yaşlı Kərimin ovucları gizildəyəndə onun qəlbində incəsənətə tükənməz məhəbbət yaranıb.

Kərim müəllimlə ilk tanışlığımızdan onun həyatdan köçməsinə qədər illər sanki göz qırpmında ölüb keçdi. Hər il fevral ayının 4-ü yaxınlaşanda içimdə qəribə hissələr yaranır, xatirimdə Kərim müəllimin onun öz evində son yubileyini qeyd etdiyimiz gün canlanır. Nərdaxta həvəskarı olduğunu bildiyim üçün üzərində onun portreti həkk olunmuş nərd qoltuğumda qapılardakı zəngin düyməsini basdım. Qapı açılarkən heyrətimdən donub qaldım. Hərbi səhra deyimində başında qara hərbi beret olan Kərim müəllim nizami addımlarla yaxınlaşaraq əlini gicgahına aparıb hərbi salam verdi: "Cənab mayor! Bütün qonaqlar Kərim Kərimovun yubileyinə toplanmışdır". Sonra qəh-qəhə çekərək məni qucaqladı. Mənim təəccübümü görüb: "Hərbi geyim həmişə arzum olub. İnsan yaşlaşıqca uşaqlaşır. Ömrə vəfa yoxdur. Ona görə bu hərbi geyimi aldım ki, bu gün geyib səninlə bir xatırə şəkil çəkdirim, "-deyə izah etdi. Kərim müəllimin ad günü ərəfəsində ürəyimə dolan onun kövrək xatırələrini kağıza köçürmək qərarına gəldim. Özü də təkcə özümün deyil, Kərim müəllimlə vaxtı-lə ünsiyyətdə olmuş bir çox insanların da xatırələrini qələmə aldım". Əllərinizə sağlıq, Eldar müəllimlə.

Yalçın Rzazadə, xalq artisti: "Azərbaycanın musiqi sənətinin təbliğində əvəz-siz xidmətləri olmuş Əməkdar incəsənət xadimi, çox gözəl insan olan Kərim Kərimovu şəxsən tanıyan, hətta onunla cəmi bir dəfə ünsiyyətdə olan hər bir şəxs onu yəqin ki, heç vaxt unutmaz. Kərim müəllimlə tanışlığım onun Azərbaycan Televiziyasında Musiqi Verilişləri redaksiyasının baş redaktoru işlədiyi zamanlara təsadüf

edir. O vaxt mən televiziyanın solisti idim və biz musiqi verilişlərinin çökilişləri zamanı bilavasitə ünsiyyətdə olurduq. Radio və televiziyanın efirinə hər hansı musiqi nömrəsi yalnız Kərim Kərimovun müsbət rəyindən sonra çıxa bilərdi və bu zaman yalnız və yalnız istedad, professionallıq əsas meyar kimi rol oynayırdı.

Kərim müəllim Respublika Sarayına direktor təyin edildikdən sonra da mütəmadi ünsiyyətdə olurduq. Belə ki, bu sarayda keçirilən əksər tədbirlərin baş rejissorluğunu o özü həyata keçirirdi və mənim iştirak etdiyim tədbirlərin məşqləri zamanı biz həmişə yaradıcı ünsiyyətdə olurduq. Yüksək mədəniyyətə malik kübar bir insan idi. Söyləmək istədiyi iradları da elə tərzdə çatdırırkı ki, ondan heç kim incimirdi. Mənimifamı bəyənirdi. Həmişə deyirdi ki, Yalçın, özünə qarşı həmişə belə tələbkar, məsuliyyətli olsan, səndən əla müğənni olacaq. Təbəssümü üzündən əskik olmazdı. Musiqi biliyi isə onu dinleyənləri həmişə valeh edirdi. Azərbaycan Televiziyanının musiqi verilişləri redaksiyasında bu sahədə ona bərabər tutulacaq ikinci bir şəxs yox idi və həmin işdən gedəndən sonra da onun yeri indiyədək görünür. Müsiquidən danışanda sanki özünü unudurdu. Şəxsən mənim xatirimdə bu gözəl insan elə beləcə də qalıb. Gözəl, təvazökar, mədəni bir insan kimi".

Səyavuş Aslan, xalq artisti: "Kərim müəllim dahi sənətçi idi. Mən lap gəncliyimdən onu tanıyırdım. Kərim müəllim sarayda işlədiyi illər məni həmişə rəsmi bayram tədbirlərinə dəvət edirdi. Nədənsə bir sənətçi kimi xətrimi çox isteyirdi. Teatra da o vaxtlar tez-tez gəlib-gedərdi. Teatrin hörmətli aktyorlarından biri, rəhmətlik Kamal Kərimov Kərim müəllimin doğma qardaşı idi. Kamal Kərimov bizim Musiqili Komediya Teatrında həmişə baş rollarda çıkış edib. Onun səsinin məlahətinə bütün Azərbaycan bələd idi.

Ümumiyyətlə, bu qardaşlar, bu nəsl musiqisevər olublar. Kərim Kərimov o qədər talantlı adam idi ki, birçox yaradıcı sahələrdə eyni səviyyədə fəaliyyət göstərməyi bacarırdı. Onun çox maraqlı yazı qabiliyyəti vardı. Yəni həyatı olduğu kimi, rəngsiz-boyasız, necə varsa o cür əks etdirməyi bacarırdı. Bir vaxtlar televiziyanın sevilən verilişlərindən olan "Komediyalar aləminə səyahət" üçün kiçik həcmli əsərlər yazardı, biz də sevə-sevə bu obrazları yaradardıq. Özü də təkcə televiziyada deyil, radioda da bu əsərlər səslənərdi.

Kərim müəllim Akademik Dram Teatrına "Cahargah fantaziyası" adlı əsərini təqdim etdi və tale elə gətirdi ki, yenə də mən bu tamaşaşa obraz yaratmalı ol-

dum-milis polkovniki obrazını. Mənfi obraz idi, amma mənim üçün maraqlı, həm də əhəmiyyətli bir iş idi. Çünkü talantlı insanlarla ünsiyyətdə olmaq, nə isə öyrətmək yaradıcı insana, ancaq və ancaq xeyir gətirə bilər və mən deyə bilərəm ki, Kərim müəllimlə yaradıcı münasibətimizdən çox şey qazanmışam.

Etraf edək ki, sənətlə, yaradıcılıqla məşğul olan insanlar bir az tənhalığı xoşlayırlar, tez-tez qonaq qarşılıamağı sevmirlər. Amma Kərim ailəcanlı, dostcanlı, qonaqsevər, baməzə söhbətləri ilə olduğu hər yerdə, hər məclisde şuxluq, xoş ovqat yaradardı".

Ramiz Mustafayev, xalq artisti, bəstəkar: "Kərim Kərimov mənim ən yaxın dostum olub. Hər şeydən əvvəl deyim ki, o, çox istedadlı şəxsiyyət idi və yaxından tanıldıǵıma görə bilirdim ki, 4 qardaş, 3 bacı çox əziyyətə böyüdünlər. Kərimi 1948-ci ildən tanıyırdım. Mən konservatoriyanın vokal fakültəsinə daxil olanda Kərim orada oxuyurdu. Elə həmin illər radionun xoruna xormeyster kimi işə dəvət olundum. O vaxt xorun bədii rəhbəri Cahangir Cahangirov idi. Kərim də xorda oxuyurdu və yaxın dostluğumuz da o vaxtdan başladı. Hər gün Türkiyə, İran və Bakıya yayılmışçıqlarıımız olurdu. Konsertlərdən sonra Kərimlə gəzməyə çıxar, söhbətləşərdik. O vaxt Kərim hələ konservatoriyyada oxuyurdu və tələbə ikən Üzeyir Hacıbəyli haqqında kitab yazmaq istəyirdi. Bu fikri尼 çoklarından gizlətsə də, mənə danışındı. Demək olar ki, sırrimiz-sözümüz bir idi. O vaxt Məryəm xanıma yamanca vurulmuşdu. O da Sabir Əliyevin bacısı idi və qorxurdu ki, verməsinlər. Sabir Əliyev məşhur violonçelist idi, konservatoriyyada dərs deyirdi, ailələri də çox ciddi idi. Nəhayət ki, Kərimin bu sevdası baş tutdu və Məryəm xanımla evləndilər, iki gözəl qız övladları dünyaya gəldi.

Kərim müəllim iddialarla, böyük həvəslə sənətə gəlmışdı. Həm yazmaq qabiliyyəti vardı, həm musiqini gözəl bilirdi, eyni zamanda teatr aləminə bələdçiliyi vardı. 1956-ci ildə televiziya yaradılanda gözəl şairimiz, həm də ki, sədrimiz Ənvər Əlibəyli mənə təklif etdi ki, musiqi redaksiyasının baş redaktoru işləyim. Bir il işləyəndən sonra radio ilə televiziya birləşdirildi və Teymur Əliyev rəhbər təyin edildi. O vaxt məni televiziyanın xoruna bədii rəhbər və baş dirijor kimi qəbul etdilər, Kərimi isə teleradiyonun musiqi redaksiyasına baş redaktor. O, xeyli vaxt bu vəzifəni çox bacarıqla idarə etdi və az vaxt içində maraqlı iş əslubu, ciddi musiqi proqramları ilə özünə geniş auditoriya qazandı. Sonralar isə Mərkəzi

Komitənin mədəniyyət bölməsində, Filarmoniyada işlədi. Kərimi vəzifədən-vəzifəyə dəvət edirdilər. Bu da şübhəsiz ki, onun bacarığına, istedadına olan inamdan irəli gəlirdi.

Ümumiyyətlə, savadlı, incəsənətin bütün sırrını bilən adam idi. Onun mətbuatdakı çıxışları da maraqla qarşılanındı. Ömrünün son illərində xəstə olmasına baxmayaraq, yenə də əlini yazı-pozudan çəkməmişdi. Yadına gəlir, maestro Niyazi ilə bağlı mətbuatda dərc olunmuş xatirə yazısında onunla bağlı qastrol səfərlərindən, musiqimizin təbliğindəki xidmətlərindən söhbət açırdı. Bütün uğurları ilə yanaşı Kərim müəllim çox sadə insan idi. Mən onu həmişə işinə, ailəsinə bağlı ziyalı bir insan kimi tanıdım".

Yəqin ki, Kərim müəllimi yaxından tanıyanların hər birinin yaddaşında bu gözəl insan, Azərbaycan musiqi sənətinin vurğunu olan sənət fədaisi ilə bağlı nə-çə-neçə belə xatirələr var.

Nə yaxşı ki, xatirələrə ikinci həyat verən insanlar da var. Onlar keçmişdən gələn insanlardır, sanki "yenidən ora qayıdır" ən qiymətli günləri dirildir, yaşıdırılar. Kərim müəllimin qızı Reyhan xanımın öz ailəsi ilə bağlı xoş, həzin xatirələrini dirlədikcə elə bil hansısa maraqlı bir filmin iştirakçısına çevirilişən. Reyhan xanım böyük ilhamla, həvəslə danışındı, hadisələrin emosional vəziyyətlərini bir dəha dərindən, yenidənyaşayırırdı. O, xatirələrində atalı, analı günlərinin çox doğma, kövrək dəqiqliklərindən ayrılmak istəmirdi. Sinəsi dolu idi, səmimi etirafları ilə məni sanki ovsunlamışdı. Kərim və Məryəm xanımı indi daha yaxından tanımağa başlamışdım. İstəmirdim ki, onlar haqqında hekayət tez sona yetsin. Təmiz məhəbbət insanın qəlbini təmizləyir, daha da xeyirxah edir. Mən o ailənin üzvü olmasam da onların hər birinin işıqlı, gözəl insani keyfiyyətlərinə, istedadlarına heyran idim. İnsanları yüksək qiymətləndirib sevməyi bacaran insanlar heç vaxt pis ola bilməz! Ona görə də belə insanlar heç vaxt unudulmur.

Eldar Həsənovun 525-ci qəzetdə (21 dekabr 2000-ci il) "Musiqidən keçən ömrün əbədi akkordları" adlı məqaləsində dost itkisinin yanıqlı notları qəmlı rekviyemi xatırladır. Onun həyatı, ailəsi, yaradıcılığı ilə bağlı yazıları, söylənilənləri rəssam xəyalında canlandırmağa, yaşatmağa çalışıram. Eldar müəllimin məqaləsinin sonunda zəngin yaradıcılıq yolu keçmiş Kərim müəllimin kədərli anları nə qədər təsirlidir: "... Çox məğrur, qürurlu insan idi. Bir gün Qız qalasının ya-

nında , dənizkənarı parkla üzbəüz binadakı mənzilində öz əlləri ilə əkib-becərdiyi gül-çiçəkli eyvanında onun dəvətilə oturub nərd oynayarkən telefon zəng çaldı. Telefonla danışarkən Kərim müəllimin üzünü ifadəsindən əsəbiləşdiyini hiss etdim. Dəstəyi yerə qoyduqdan sonra məlum oldu ki, zəng edən hansısa bir ev dəllalı imiş. Kərim müəllimə öz mənzilini çox yüksək məbləğə ingilis firmasına kirayəyə verməyi təklif edirmiş. "Bir çox gözəl sənətçilərimizlə unudulmaz xatirələrim bu mənzillə bağlıdır, ömür-gün yoldaşım Məryəm xanımın nəfəsi, səsi hopub bu divarlara. Bu isə mənə təklif edir ki, evimi ingilislərə kirayəyə verim. Məgər mənə həyatımdan əziz olan xatirələrimi dünya malına qurban verə bilərəmmi? "-dedi. İnsana örnek ola biləcək bu bir neçə kəlmə söz yaddaşımı əbədi həkk olundu. Yəqin ki, onu tanışanların qəlbində belə yaşayacaq, Kərim müəllim: pak, məğrur və eyni zamanda mehriban, təvazökar bir insan kimi..."

Bəli, Eldar müəllim, vətəni, ailəni müqəddəs tutan, dostluqda sədaqətli insanlar haqqında, xüsusilə, dünyalarını dəyişəndən sonra danışmaq, onun itkisinin acısını hiss etmək ən çətin sınaqdır. Bu hisslər mənə də o qədər tanış və yaxındır ki, ayrılığın əzabını bu ağır yükü çəkənlər bilər. Adama elə gəlir ki, başqa bir dünyaya düşmüsən. O dünyanın öz səhəri, axşamları var. Bu haqda "Bir nəfərlik sərgi"adlı yazım çap olunmuşdu. Onun az bir hissəsini xatırlamaq yerinə düşərdi: "Mənim tanıdığım dünya yaman dəyişib. Sən öz dünyani dəyişəni hər şey dəyişib. Bilmirəm dünyanın əvvəli ya axırıdır? Bunu görmək nə qədər ağırdır. Bəlkə bu, mən deyiləm. Bəlkə gördüklərim sənsizlikdən doğan suallarımın cavabıdır... Sənsiz şirin həyat gözlərimdə sadələşib, ölüm gözəlləşib. Mənim tanıdığım dünya yaman dəyişib. Sevdiyim "sənli" dünyam ayrılığın qarşısında diz çöküb."

Xatirələr işıqlı günlərimizin kölgələri kimi ömrümüzün sonunacan arxamızca gəlir: arxaya bax, məni unutma,- deyir...

Ercan Gündalp, iş adamı: "Mən Kərim atanı 1993-cü ildən tanıyırdım. Kərim müəllim çox həssas bir adam idi. İnsan hər kəsə "ata" deyə bilməz. Bu söz gərək ürəkdən gələ. Mən onu tanıdığım ilk gündən ona "ata" deyə müraciət edərdim.

İstanbuldan Azərbaycana ilk gəlişimizdən sonra ilk dostlarımız Kərim müəllim və onun ailəsi idi. Daha sonra Kərim atayla sıx-sıx görüşlərimiz oldu. O da türk dünyası, Türkiyə ilə çox maraqlanırdı və bu mövzuda söhbətləri xoşlayırdı. Deymə ki, Kərim müəllim türkpərəst, millətsevən bir insan idi. Mən bu insanı ya-

xından tanımaq isteyirdim. Maraqlandım ki, o öz zəngin həyatını, keçdiyi yaradıcı ömrü mənə anlatsın, o zamanlar Azərbaycanda nələr olduğunu, nələr yaradıldığını onun dilindən dinləmək mənə zövq verirdi.

Kərim müəllimin həyatda ən çox sevdiyi insan məncə xanımı olub. Evinin ən gözəl guşələrində xanımının onun üçün əziz olan şəkilləri vardı. Və hər zaman ömür-gün yoldaşından danışanda elə duyğulanardı ki, başa düşürdün Kərim ata onun üçün əziz olan bu insanı heç vaxt unutmur, onu ürəyində hər an yaşadır. Söhbətlərimizdə onu da hiss edirdim ki, Kərim müəllim həyatında Heydər Əliyev mühüm yer tutur və ona böyük məhəbbətlə yanaşır. Məhz onun hakimiyyəti dövründə Kərim müəllim məsul işlərdə çalışmışdı. Heydər Əliyev də ona etimad göstərib.

Kərim müəllim mənə danışmışdı ki, Azərbaycana Heydər Əliyevin dəvəti ilə Leonid Brejnev gəlməli imiş. Bu gəlişin respublika üçün böyük əhəmiyyəti vardı. Heydər Əliyev tapşırıq verir ki, Kərim müəllim, bütün tədbiri sən təşkil et. Əlbəttə, məsul insan üçün böyük bir cavabdehlikdir. Kərim müəllim sonralar hər söhbətimizdə bu hadisəni fəxrlə xatırlayırdı. Brejnevin Bakıya səfəri zamanı təşkil olunmuş təntənəli mərasimlərdən, ziyafətin təşkil olunmasından Heydər Əliyev razı qalır. Sovet dövləti başçısının səfərindən sonra Kərim müəllimi yanına çağıraraq, ona təşəkkürünü bildirmişdi. Bundan sonra bir çox dövlət əhəmiyyətli tədbirlərin təşkilini Kərim ataya tapşırarmış.

Kərim ata çox əhəmiyyətli işlər görüb, xalqının mədəniyyətinin, incəsənətinin təbliği sahəsində əsl ziyalı mövqeyini nümayiş etdirib. 1993-cü il Heydər Əliyev yenidən xalqın iradəsiylə Bakıya qayıtdı. Bir neçə mühüm tədbirin o cümlədən, Məhəmməd Füzulinin 500 illik yubileyi ilə bağlı geniş miqyaslı tədbirlərin hazırlanmasını Kərim ataya tapşırılmışdı. Mən onu "Novruz" bayramının hazırlanmasının şahidi olmuşam. Bayram şənliyinə hazırlıq işləri zamanı Kərim ata Azərbaycanın rayonlarını, kəndlərini gəzdi. Bu tədbirin həqiqi mənada Azərbaycanın ən əziz şənliyi kimi qeyd olunması üçün rayonlardan ifaçılar, rəqs qrupları, folklor ansambları gətirmişdi.

Mən ailə qurandan sonra öz xanımımıla Kərim atanın bağ evinə dəfələrlə qonaq getmişik. Orada gözəl günlərimiz olub. Bağında Kərim müəllim zəfəran yetişdirmişdi. Bu nadir zərif bitkini böyük məhəbbətlə, qayğıyla bəsləyirdi. Hərdən

bərabər plov bişirərdik, o da öz zəfəranından plovda istifadə edəndə böyük zövq alındı. Həmişə istəyirdi ki, sevdiyi insanlarla bir süfrə arxasında otursun.

Kərim müəllimin ən böyük sevinci nəvəsi Rəşid idi. Rəşidlə sanki arkadaş kimi danışırıqlar. Mən onun timsalında bir dədə ilə nəvənin şirin dostyana səhbətlərinin, məhəbbətinin şahidi olmuşam. Əlbəttə, Kərim ata o biri nəvələrini də çox sevirdi. Bəzi insanlar var ki, onlarancaq yaşayırlar. Bəzi insanlar da var ki, onlar daim yaradıcılıq eşqi ilə yaşayırlar. Təbii ki, yaradıcı insanlar başqalarından həmişə fərqlənirlər. Kərim ata da bu qəbildən olan insandır. Allah istedadı sevdiyi insanlara verir.

Sonralar onun qızları Türkiyəyə getdilər. Bizim bir müddət əlaqələrimiz kəsildi. Bir gün eşitdim ki, Kərim ata rəhmətə gedib. Mən o zaman sıx-sıx səyahət etdiyimdən Azərbaycanda deyildim. Çox təəssüf ki, Kərim ata xəstə olduğu zaman onun ziyarətinə gedə bilməmişəm. Halbuki belə hadisələrə mən çox həssas adamam. Bilirəm ki, insan xəstələnəndə dosta daha çox ehtiyacı olur. O, vəfat edəndə orada olmadığım üçün təəssüf edirəm. Bu haqda hər dəfə düşünəndə bir az da Sevinci, Reyhanı qınayıram, gərək məni arayıb-tapayırlar. O vaxtdan ürəyimdə bu nisgil qalıb. İndi ürək sözlərimi demək üçün əlimə fürsət keçib, etiraflarımı edirəm. Sanki onun yeddisinə, qırxına getmiş kimi oldum.

Allah Kərim ataya qəni-qəni rəhmət ələsin. "

Reyhan xanım valideynlərinin yoxluğu haqda danışmaqdan çox ailəsinin xoşbəxt illərini xatırlamağa üstünlük verir. Reyhan xanımın anası Məryəm xanım haqda dediklərindən: "Anam, Məryəm xanım Asəf Zeynallı adına musiqi texnikumunun üçüncü kurs tələbəsi kimi konservatoriyada Üzeyir Hacıbəylinin rəhbərlik etdiyi fakültətiv kurslarda iştirak edirdi. Bir gün Üzeyir bəy deyir ki, muğamatları yaxşı çalırsan, bəs, klassik əsər çala bilərsən? Məryəm xanım inamlı cavab verir ki, əlbəttə. Anam Bethovenin 17-ci sonatasını çalır. Üzeyir bəy onun məharətli ifasına heyran qalır. O zaman dahi bəstəkarımız konservatoriyanın rektoru idi. Məryəm xanımı avtomatik olaraq konservatoriyaya qəbul edir. O ili anam Tibb İnstitutuna da daxil olur, lakin yeni qərar çıxır ki, bir tələbə eyni zamanda iki ali məktəbin tələbəsi ola bilməz. O, konservatoriyanı seçir. Uzun illər Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasının "Ümumi fortepiano" kafedrasında dosent kimi çalışmışdır. Qismət elə gətirir ki, Məryəm xanım konservatoriyyada dərs deyərkən, atam onun tələbəsi olur. Gənc müəllimənin istedadı, savadı və

gözəlliyi atamı heyran edir. Necə deyərlər, bir könüldən min könülə ona vurulur. Məryəm xanımla evlənmək istəyənlər az deyildi, lakin atamın inadkarlığı qarşısında dayanmaq çətin idi. Problem ondan ibarət idi ki, anamın ailəsində bu-na necə yanaşacaqdılar, bilinmirdi. Bir gün anamla babam arasında bu haqda söhbət olur. Babam deyir ki, sən onu bize qonaq çağır, sonra mən deyəcəyəm ki, onunla evlənməyə dəyər ya dəyməz. O tarixi gün gəlib çatır. Atam içində nigarənciliqlə bizə qonaq gəlir. Yay ayı idi. Babam bağımızda əkdiyi qaysı ağacına söykənib əlində qəzet oxuyur. Elə bil atamın onlara qonaq gəldiyini tamam unutmuşdu. Yaziq lal kimi oturub məchul nöqtəyə zillənir. Yarım saat beləcə süküt içində atam dinməz-söyləməz oturur. Nənəm süfrəyə yemək düzədə atam ona əl uzatmir. Kor-peşman ayağa qalxıb acızanə deyir ki, daha mən gedim. O anlarda atam nələr çəkib bir özü bilib. O, gedəndən sonra babam Məryəm xanımı yanına çağırıb ona deyir: "Qızım onunla ailə qura bilərsən. Ondan adam çıxacaq". Əslində Məryəmin atası müdrik insan kimi qarşısındaki gəncin necə əxlaqa, tərbiyəyə malik olmasını az müddət içində təyin edir. Evin iyiyəsi danışmadan o, kəlmə kəsmir, səbrlə gözləməyə üstünlük verir. Şəraitə uyğun hərəkət edir. Bu isə onun düşdüyü vəziyyəti düzgün qiymətləndirmək bacarığını üzə çıxarır. Kərim müəllimin həm müəllimi Məryəm xanım, həm də gələcək qayınatası qarşısında imtahandan uğurla çıxa bilir.

Kərim müəllimin qeydlərindən: "... *Biz Məryəm xanımla çox çətinliklə evləndik və ilk illər ağır şəraitdə yaşadıq, çünkü evimiz yox idi. Yuxarı məhəllədə kirayə götürürdüüm kiçik daxmada dörd il ömür sürdüük. Bu əzablı yolu Azərbaycanın bir çox ziyalıları gənclik illərində keçiblər...* Allah Əliş Ləmbərənskinin atasına rəhmət eləsin. O vaxt o, Baki Sovetinin sədri vəzifəsində işləyirdi... onun köməyi ilə ikiotaqlı mənzil aldım... Lifti və suyu yox idi, amma biz özümüzü xoşbəxt hiss edirdik və on il bu evdə yaşadıq... Məryəm xanımı qonşularımız yaxşı tanıydı. Çünkü bəzilərinin uşaqları ilə təmənnasız musiqi məşqləri keçirdi. O, klassik fortepiano əsərləri ilə yanaşı, muğamları da çox gözəl çalırdı. Görkəmli yazıçılarımız Səməd Vurğunun, Mir Cəlalın, Sabit Rəhmanın və başqalarının uşaqlarına Məryəm-xanım fortepianodan dərs deyirdi... Məryəm xanım böyük bəstəkarımız Üzeyir Hacıbəyovun yaradıcılığının əsl pərəstişkarı idi. O, bəstəkarın Xalq Çalğı Alətləri Orkestri üçün yazmış "Birinci fantaziya", "İkinci fantaziya" əsərlərini, iki

royal üçün "Koroğlu" operası və "O olmasın, bu olsun" operettasından seçilmiş parçaları fortepiano üçün tərtib edib məcmuələr şəklində çap etdirmişdi. Bu məcmuə bu günə qədər konservatoriya və musiqi məktəblərində tədris dərslikləri kimi geniş istifadə edilir. "

Bakı Musiqi Akademiyasının professoru İvetta Plyam 2007-ci ildə çap olunan "Ya vspominayu" kitabında həyatını musiqi mədəniyyətimizin inkişafına həsr edən ziyalılar haqda xatırələrini toplamışdır. Onların arasında Məryəm xanım Əliyeva haqqında öz təəssüratlarını bölüşür: "...Onun valideynləri musiqini çox sevirdilər, ona görə öz övladlarını musiqi məktəblərində təhsil almağa qoymuşdular. Məryəm fortepiano, Cavad tar, Sabir isə violonçel üzrə təhsil almışlar. Nəticədə Sabir Azərbaycanda görkəmli violinçelist olmuş, respublikamızın sərhədlərindən uzaqda tanınan Dövlət kvartetinin ifaçısı kimi şöhrət tapmışdır... Məryəm xanım Azərbaycan milli musiqisinin lad və ritmik xüsusiyyətlərinə yaxından bələd idi, o böyük həvəslə öz biliyini tələbələri ilə bölüşürdü". İvetta Plyam konservatoriyada çalışan yaşlı nəsl müəllimlərin Məryəm xanım haqqında deyilən xoş sözləri xatırlayır: "Öz işinə böyük məsuliyyətlə yanaşan peşəkar musiqiçi kimi Məryəm xanım həmçinin müləyim təbiəti, mədəni ünsiyyəti ilə hamının rəğbətini qazanmışdı. "

Kitabda Kərim müəllim haqda xatırələri oxuduqca, təəssüflənirəm ki, mənim onunla bağlı başqları kimi xatırə yazım yoxdur. Respublikamızın görkəmli mədəniyyət xadimlərinin, onu yaxından tanıyanların səmimi ürək sözləri Kərim müəllimin işiqli, mehriban, qayğılaş obrazını kitabda oxuculara təqdim etməyə kömək etmişdir. Kərim müəllim həm də xoşbəxt atadır, Reyhan xanım kimi həssas qəlbli, qeyrətli, dərin düşüncəli bir övladı var. Reyhan xanımla ünsiyyətimiz zamanı Kərim müəllimin ailəsi haqqında istər-istəməz təsəvvürüm formalşaşır. Kitabın əvvəlində Kərim müəllimin bacısı Əməkdar artist Rumiyə Kərimovadan qısa məlumat vermişdik. İstərdim ki, bu ailənin üzvü kimi onun yaradıcılığı, pedaqoji fəaliyyətini kitabda işıqlandırıraq. O, 1979-cu ildən Bakı Musiqi Akademiyasında "Solo oxuma" kafedrasında professor, bacarıqlı pedaqoq kimi çalışır. Onun tələbələri həm respublikamızın, həm də başqa ölkələrin teatr səhnələrində uğurla iştirak edirlər. Keçən əsrin 60-70-ci illərində müxtəlif dövrləri, janları özündə əks edən opera əsərləri arasında Rumiyə xanımın ifasında Bizenin "Karmen" tamaşasındaki Carmen obrazı özünəməxsus koloriti ilə yadda qalmışdır. Onun gözəl səsini Fransa, Avstriya,

İtaliya və s. ölkələrin festivallarında, mədəniyyət günlərində xarici tamaşaçılar heyranlıqla dinləmişlər. Kərimovlar ailəsinin necə deyərlər, sanki xəmiri musiqi ilə yoğrulmuşdur. Çox az adam tapılar ki, bu ailədə başqa bir peşə ilə məşğul olsun.

Kərim müəllimin qızı Sevinc xanım haqqında fikirlərimizi kitabın əvvəlində davam edəcəyimizi qeyd etmişdik, amma onunla görüşmək mümkün olmadı. O, hal-hazırda Amerikada ailəsi ilə birlikdə yaşayır. Lakin doğulduğu Bakı şəhərində öz istedadı ilə tanınıb sevilmiş ziyalılardan biridir. Sevinc xanım atası Kərim müəllim kimi öz peşəsini ürəkdən sevən, işinə böyük məsuliyyətlə yanaşan, tələbkar rejissor idi. O da ömrünün çox hissəsini doğma yaradıcılıq ünvanına-Azərbaycan televiziyasındaki fəaliyyətinə həsr etmişdir. O, həmçinin ilk musiqi filmlerinin, kliplərinin, dövlət konsertlərinin rejissoru kimi yadda qalıb.

Keçən əsrin 90-cı illərində öz pərəstişkarlarını qazanan "Karvan" qrupu kimlərinsə gəncliyinin ilk məhəbbəti, kimlərinsə işqli xatirələridir. Qrupun solistlərinin ifasında səslənən oynaq mahnılar 25 ildən sonra da yadda qalmış, nostalji hissərlə xatırlanır. Qrupun təşkilatçısı Sevinc xanım "Karvan" qrupu ilə musiqi dünyasına səyahətə çıxaraq, könüllər fəth etdi, estrada janrında yeni səs, nəfəs, ifadə tərzi axtarışında oldu.

Bəstəkar Eldar Mansurov haqlı olaraq demişdir ki, Sevinc Kərimova olmasayı "Karvan" qrupu belə uğur qazana bilməzdi. " Sevinc xanım müsahibələrinin birində qeyd edir: "1988-ci ildə "Bakı payızı" musiqi müsabiqəsini yenidən təşkil etdik. (Bu müsabiqəni Bəstəkar Tofiq Quliyev ilk dəfə 70-ci illərin sonunda yaratmışdı.) Məqsədim "Karvan" qrupu üçün yeni istedadlı müğənnilər toplamaq idı. İlqar Xəyalı bu müsabiqədə keşf etdim."

Kərimovlar ailəsinə məxsus xüsusiyyətdir-yeni istedadlara sənətdə yol açmaq, əsl istedadı layiqincə qiymətləndirmək. Kərim müəllimin nümunəsində, haqqında deyilən xoş xatirələrdə bunun şahidi olmuşuq.

Bu ailə ilə qohumlaşan, incəsənətlə sıx bağlı olan istedadlı insanları da uğurlu taleyin "naxışlarına" bənzədirəm. Bu "naxışlar" isə illər keçdikcə öz təravətini, gözəlliyyini itirmir. Belə istedadlar öz yeni pərəstişkarlarını qazandıqca, heyranlıqla onu duyan qələblər, gözlər onun əsərlərini uzunömürlü edir.

Sevinc xanımın həyat yoldaşı, sənətdə tərəfdası olan Mikayıl Vəkilov məhz belə sənətkar ömrü yaşayır, desək, yanılmarıq. Azərbaycanın estrada janrında

bəstələdiyi mahnılara indi də yaşıdan asılı olmayaraq müğənnilər müraciət edir. Bir vaxtlar "Karvan" qrupunun solistləri hamının dillər əzbəri olan mahniları - "Qara gözlər", "Tufanla oynama", "Bilərsən", "Sevmədim gülüm", "Durnalar", "Mən səni xatırlayıram", "Sarı gülər" vəs. böyük məharətlə oxumuşlar. Dodaqlarda susmayan bu nəğmələrin hərarəti, ovqatı hələ də bizimlə yaşayır. Onların konsertlərini həmişə gur alqışlar, geniş tamaşaçı məhəbbəti müşayiət etmişdir. "Karvan"ın keçdiyi yolu indi səhrada gözəl ilgima bənzətmək olar. Biz ona sarı nə qədər can atsaq da, artıq o ilgim kimi əlçatmazdır...

Sevinc xanımın 1989-cu ildə hazırladığı "Könül təranələri" adlı televiziya filmi görkəmli bəstəkar Tofiq Quliyevin 75 illiyinə həsr olunub. Film bir tamaşaçı xanımın səmimi ürək sözləri ilə başlayır. Bakı koloritinin özünəməxsus çalarları, keçmiş doğma küçələri, insanların əhval-ruhiyyəsi bugünkü tamaşaçıda güclü nostalji hissələr oyadır.

Filmdə incəsənət xadimlərimiz Tahir Salahov, Fərhad Bədəlbəyli, Murad Kajayev, Rəşid Behbuov, Müslüm Maqomayev, Polad Bülbüloğlu və başqaları sevimli bəstəkar haqqında öz ürək sözlərini böyük məhəbbətlə bölüşürənlər. Axı, Tofiq müəllim öz parlaq istedadı ilə yanaşı həyatda xeyirxah, həssas, müdrik bir insan kimi də mənənlə bir ömür yaşamışdır.

Görkəmli rəssam Tahir Salahov filmə öz sənət prizmasından yanaşaraq Tofiq müəllimin yaradıcılığını belə xarakterizə edir: "Onun mahnılarda Bakının nəfəsi var. Onu Fransa rəssamlarına bənzədirəm. Onlar Fransanı öz əsərlərində yaratdığı kimi o da Bakını təsvir edib."

Həyatda arzular karvan kimi öz yolu ilə gedir. Yol sona çatanda qarşıda gələcəyə doğru yeni çığır uzanır.

Ailə öz ənənəsinə sadıq qalmaqdadır. Kərim müəllimin nəvəsi - Sevinc xanımın oğlu Rüstəm də, Kaliforniya Universitetinin rejissorluq fakültəsində oxuyur. Rüstəm video kliplər, reklam çarxları çəkir. İstedad və bacarığın fərdi xüsusiyyəti ilə yanaşı onun daha çox genetik üstünlüyü Rüstəmin də yaradıcılıq imkanlarından özünü bürüzə verir. Kərim müəllim sağ olsaydı nəvəsi ilə fəxr edərdi.

Kərim Kərimovun nəvəsi, Sevinc xanımın qızı Nigar Vəkilova haqqında isə "Azərbaycan qadını" (AQ) 2013-cü ilin qış nömrəsində daha ətraflı məlumat əldə etdim. O, uşaqlıq illərində babasının direktoru olduğu Sarayda tez-tez olarmış. Or-

da dövlət tədbirlərinin məşqlərindən tutmuş, müğənnilərin səhnədəki çıxışlarına qədər bütün yaradıcı prosesləri yaxından izləmişdir. Nigar uşaqlıqda yaşadığı evin həyətində hər axşam kiçik səhnələr göstərirdi. Qonşular onun istedadına heyran idilər, onun "tamaşalarına" baxmaq üçün bir manata "bilet" alırlılar. Beləcə babasının istedadı, incəsənətə olan bağlılığı genetik olaraq Nigara da ırsən keçmişdi.

Kitabın əvvəlində Kərim müəllimin də uşaqlıqda qonşular qarşısında çıxışı ilə bağlı xatirəsini qeyd etmişdir: "... "Vaqif" pyesinin parçalarını əzbərləyib evdə və həyətimizdə hamı üçün oxuyardım. Buna görə də məni "artist" çağırırdılar."

Nəfis tərtib olunmuş yaraşıqlı jurnalın səhifələrində görünən gözəl, incə zövqlü bu xanım hal-hazırda hansı sənətlə məşğuldur? Jurnal səhifəsindəki yazı köməyimizə gəlir: "... Nigar Vəkilova dizaynerdir, artıq uzun illərdir ki, Amerikada yaşayır, onun peşəsini təmsil edənlərin bir çoxunun arzu edə biləcəyi böyük və maraqlı təcrübəyə malikdir. Hollivud studiyalarında, Nyu-Yorkun Worth by Design Lyuks geyim kompaniyasında, Los-Ancelesdə yerləşən məşhur BCBG Max Azria brendində fəaliyyət göstərib... Nigar həyat yoldaşı ilə birlikdə Hollivud filmlərinin çökiliş meydançasında çalışıb. Bu imkandan istifadə edərək, bir çox məşhur aktyorlarla və kinostudiya ilə yaxından tanış olub... Yaxınlarda o, yeni peşə tapıb və özünü bütünlükə bu peşənin öyrənilməsinə həsr edib. Nigar dəb aləminə bu dəfə bir fotoqraf kimi gəlmək istəyir..."

Musiqiçilər ailəsində doğulmaq, yaşamaq taleyin insana bəxş etdiyi bir mükafatdır. Ona layiq olmaq isə insan üçün şərəfli olduğu qədər də böyük məsuliyyətdir. Kitabda Kərimovlar ailəsinin daha bir istedadlı nümayəndəsi Kərim müəllimin qardaşı qızı Elnarə Nadir qızı Kərimova Türkiyədə TRT böyük xorunun və "Orfeon" kamerası xorunun bədii rəhbəri və baş dirijorudur. Elnarə xanımın rəhbərliyi ilə Azərbaycanda yeni xor kapellası yaradılmışdır. 2011-ci il fevralın 12-də Beynəlxalq Muğam Mərkəzində Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin təşəbbüsü ilə xor kollektivinin təqdimat mərasimi keçirilmişdir. Bu tədbirin həyata keçirilməsində Mədəniyyət və Turizm Naziri Əbülfəs Qarayevin xidməti böyükdür.

Elnarə xanım öz müsahibələrinin birində bildirmişdir: "Gənclər sənətə inanılmaz dərəcədə həvəslidirlər və o boşluq artıq çoxdan dolub... Biz "Orfeon" xoru ilə bütün dünyani gəzmişik. O qədər xor kollektivlərinin içərisində Britaniya və Kanadada birinci yeri biz qazanmışıq."

Ömrünün çox hissəsini sevimli peşəyə həsr etməkdən gözəl nə ola bilər? Kərimovlar ailəsinin xoşbəxtliyi də onda idi ki, mədəniyyət sahəsində onlar özünü təsdiq etmiş, bilik və təcrübələrini tələbələri, dinləyiciləri üçün əsirgəmirdilər. Kərim müəllim gənc istedadlara ata qayğısı göstərməyi, onlarıngələcək taleyində yaşıq yandırmağı bacarırdı. Onlardan biri haqda Kərim müəllimin xatirələrindən öyrənək: "Bir gün televiziyanın musiqi redaksiyasına bir ariq cavan oğlan gəldi və xahiş etdi ki, oxumağına qulaq asıb konsertə buraxacaq... O, Rossininin "Sevilya bərbəri" operasından Fiqaronun kavatinasını məharətlə oxudu. Bu gənc oğlan Azərbaycanın görkəmli bəstəkarı Müslüm Maqomayevin nəvəsi Müslüm Maqomayev idi... Hələ heç kəs onu müğənni kimi tanımırıdı... Mən hiss etdim ki, onun böyük gələcəyi var, çəişdim ki, bu istedadının üzə çıxmasına kömək edim. Əvvəlcə onu solist kimi Teleradionun estrada orkestrinə işə qəbul etdim... Gənc müğənninin Ümumittifaq səhnəsinə çıxması üçün mən onun haqqında film-konsert çəkmək fikrinə gəldim. Bunun üçün "Yeni görüşlərdək, Müslüm!" adlı televiziya filminin ssenarisini yazdım, onun çəkilişi üçün uşaqlıq dostum- "Mosfilm" kinostudiyasında işləyən istedadlı kinorejissor Fəxri Mustafayevi Bakıya dəvət etdim. (O, "Mosfilm" studiyasında görkəmli rəqqas Mahmud Esenbayev haqqında "Rəqs aləmində" adlı musiqili film çəkmişdi.) Fəxri Müslümün oxumağını eşidən kimi filmi çəkməyə razılıq verdi... İlk dəfə 1962-ci ildə Moskvadan Mərkəzi Televiziailə göstərildi və gənc müğənni bütün Sovet İttifaqında tez bir zamanda tanındı... Filmin çəkilişi zamanı kinotexnikanın sırlarını dərindən öyrəndim və çox keçmədən özümü kinorejissor kimi sinaqdan keçirdim. 1964-cü ildə böyük bəstəkarımız Üzeyir Hacıbəyovun anadan olmasının 80 illik yubileyi ərəfəsində "Üzeyir Hacıbəyov" adlı sənədli film ssenarisini yazdım və bu filmi özüm çəkdirim."

Bir haşiyəyə çıxım. 1962-ci ildə Tofiq Əhmədovun rəhbərlik etdiyi estrada orkestrinin 27 dəqiqlik "Payız konserti" adlı lent yazısını tapmışdım. Sevimli aktyor rumuz Lütvəli Abdullayev konsertə ev sahibliyi edirdi. Konsert nömrələrindən bəziləri Bulvardakı "Mirvari" restoranında çəkilmişdi. Lütvəli müəllim Şövkət xanım Ələkbərovanı mahnı ifa etmək üçün səhnəyə dəvət edir. Müğənni Rauf Atakışiyev, "Çinar" rəqs qrupu və başqaları çıxış edir. Bulvarın "Venetsiya" sında üzən qayıqda işə hündürboy, ariq bədənli gənc Müslüm "Komo Prima" neopolitan mahnisini şövqlə oxuyur... Hələ o vaxt Müslüm öz bənzərsiz fitri istedadı, zahiri

yaraşığı, mədəniyyəti ilə seçilirdi. Tanrı ona böyük səxavətlə bir çox gözəl keyfiyyətlər, gələcəkdə incəsənət tarixində isə unudulmaz şöhrət bəxş etmişdi. Onun Bakı Bulvarının kiçik "Venetsiya"sında oxuduğu ilk neopolitan mahnisı sonralar İtaliyada öz əks-sədasını tapacaqdı. Müslüm Maqomayevin səsi nəinki təhsil aldığı İtaliyanı, bir çox dünya ölkələrinin də dinləyicilərinin qəlbini fəth edəcəkdi.

1963-cü ildə Bakı televiziyanın hazırladığı "Azərbaycan günü" verilişi Mərkəzi televiziya ilə efirə verilmişdi. Respublikanın zəhmətkeş xalqının əmək qəhrəmanlıqları, elm və mədəniyyət sahəsində qazandığı uğurlar haqqında hazırlanan teleönerklər, televiziya filmləri SSSRİ Nazirlər Sovetinin Dövlət Radio və Televiziya Komitəsinin sədr müavini V.Çernışev 22 noyabr 1963-cü il tarixli əmri ilə Azərbaycan Dövlət Radio və Televiziya Komitəsinin işçilərinə rəsmi surətdə təşəkkürünü bildirmişdi. Onların arasında Kərim Kərimov və Fəxri Mustafayevlə çəkidləri "Yeni görüşlərədək, Müslüm" televiziya filmi ilə diqqəti cəlb etmişdilər. V. Çernışev sonda qeyd edir ki, Azərbaycanın istedadlı gənc müğənnisi Muslim Maqomayevin ifasında səslənən konsert nömrələrini bir-birinə bağlayan süjet xəttinin sadəliyini və səmimiyyətini müəlliflər ekranda canlandırma bilmisdirlər.

Musiqi tənqidçisi Svyatoslav Belzannı Müslüm Maqomayevin ilk uğurları haqqda qeydlərindən: "... 1963-cü ildə Moskva onu kəşf etdi. Qəzetlərdə onun haqqında Sovet İttifaqının Teleqraf Agentliyinin xəbərləri yayıldı. Azərbaycan artistlərinin Kremlin Qurultaylar Sarayındakı konsertində demək olar ki, on böyük, nadir uğura məhz Müslüm Maqomayev nail olmuşdu. Onun əla vokal istedadı, parlaq texnikası onu deməyə əsas verir ki, operaya zəngin istedada malik gənc artist gəlmişdir". Müslüm Maqomayev öz yaraşığı, temperamentinə görə kino aktyor kimi də şöhrət qazana bilərdi. Görkəmli rus rejissoru Aleksandr Zarxi vaxtı ikən "Anna Karenina" filmində Vronskiy rolunu oynamağı ona təklif etsə də, o bu rol da çəkilməyə razılıq verməmişdi. Nə yaxşı ki, 1982-ci ildə Eldar Quliyevin rejissorluğu ilə çəkilmiş "Nizami" filmində dahi şairimiz Nizaminin obrazı onun ifasında ekranda yaşayır.

S.Belza haqlı olaraq qeyd edir ki, estrada janrı Müslüm Maqomayevin opera karyerasına mane olduğu kimi, Hollivud da Mario Lansanı opera səhnəsindən uzaqlaşdırılmışdı. Mario Lansa öz müsahibələrində həmişə deyirdi ki, istedadını, gözəlliyi başqaları ilə bölüşmək səadətdir. Bu arzuya nail olmaq üçün kino sahə-

sində aktyor-müğənni kimi tanınmaq, sevilmək daha yaxşı vasitə idi. Xüsusilə, XX əsrin 30-40-cı illərində tamaşaçıların kinoteatrлara olan marağы hədsiz dərcədə böyük idi.

Müslim Maqomayev milyonlarla insanların kumiri olsa da, onun da yalnız bir kumiri vardi - o, Amerika müğənnisi, aktyoru Mario Lansa idi. "Mario Lansa" adlı kitabı da dahi müğənniyə olan böyük məhəbbətindən yaranmışdı... Bir halda ki, kitab musiqi mədəniyyətinə həsr olunub, mövzu ətrafında fikirlərimizi inkişaf etdirmək olar. Yadimdadır, 1991-ci ildə Mərkəzi televiziyada Müslim Maqomayev və Svyatoslav Belzanın birgə aparıcılığı ilə hazırlanan "Mario Lansa ilə 2 axşam görüşləri" verilişinə baxmışdım. O dövrədə Mario Lansanın 70 illiyi idi. Təəssüf ki, müğənni 38 yaşında dünyasını dəyişsə də, amma o, nəinki "Yeni Orleanın sevimliyi"nə (filmin adı) dünyanın ən məşhur, sevimli müğənnisi olmaq şərəfinə Hollivudda nail olmuşdur.

Görəsən, dirijor Sergey Qusevitski onun oxumağını qonşu divar arxasından eşidib, səsin sahibini görməyə, onunla tanış olmağa tələsməsəydi, Mario Lansa böyük səhnədə müğənni kimi doğula bilərdimi?! 20-ci əsrin ən gözəl səsi adlanan Mario Lansa sağ olsaydı inanıram ki, Müslim Maqomayevlə nə vaxtsa dünyanın ən məşhur səhnələrində duet oxuyardılar. Mənə elə gəlir ki, bu, güclü səs tembrinə malik müğənnilərin tamaşaçılara bəxş edəcəyi əzəmətli bir konsert ola bilərdi. Mario Lansanın ölümündən əvvəl oxuduğu son mahnısını - "Allaha dua"ni birgə oxumaqla "musiqili düşüncələrimizi" dəniz kimi dalğalandırılar, coşdurmağa qadir olardılar. İlahi gücə malik musiqi öz möcüzəsi ilə dağları silkələməyə, buludları ağlatmağa, günəsi yandırmağa qadirdir. Çünkü o kainatın döyünen ürəyi, vuran nəbzidir. Alımlar səsin fiziki xassələrini araşdırıb belə nəticəyə gəliblər ki, insan öləndən sonra da səs ölmür, yaşayır. Deyirəm, elə bir zaman gələydi ki, sevimli səsləri kosmosun kanallarından birbaşa tuta bileydik...

2012-ci ildə dünya şöhrətli 70 yaşlı Müslüm Maqomayevin də yubileyi oldu. Hər ikisinə öz yubileyində iştirak etmək nəsib olmamışdır. Qəribə faktdır ki, müğənnilər məhz oktyabr ayında dünyasını dəyişmiş, payız onların ömrünün son fəsli olmuş, hər ikisi ürək çatışmazlığından vəfat etmişdir.

Deyilənə görə, musiqi mələklərin dilidir. Yəqin ki, dahi müğənnilər də yer üzünүүn musiqi "mələkləridir." Biz onları dirləyəndə ruhumuz göylərə ucalır, sanki saf göylərdə mələklərə çatırıq...

Vaxt amansızcasına hamını öz "ələyindən" keçirir. Özündən sonra izi qalan insanlara dünyasını dəyişəndə də qıbtə etmək olar. Bir kövrək mahni var o hər zaman ovunmayan həsrətlə oxunacaq: kimlər gəldi kimlər getdi bu dünyadan... amma nə yaxşı ki, biz Müslüm Maqomayevlə bir birtorpağın- Azərbaycanın övladlarıyiq. Nə yaxşı ki, onu sağlığında gördük, tanıldıq və həmişəlik sevdik. Azərbaycan televiziyasında Kərim müəllimlə olan ilk görüşü, solist kimi işə qəbul edilməsi, da-ha sonra Kərim müəllimin onun parlaq istedadı haqqında ilk televiziya filmini çəkməsi gənc müğənninin ilk uğurlarından biridir. Nə yaxşı ki, Kərim müəllim, əsl istedadlara vaxtında, yerində xeyirxahlıqla əl uzadıb, ata, müəllim, qeyrətli ziyalı kimi öz köməyini, əməyini onlardan əsirgəməyib. Həyatda onu görməsəm də, lakin onun sağlığında necə böyük ürək sahibi olduğunu hiss edirəm. Mənə elə gəlir ki, Kərim müəllim həyatda nikbin olduğu qədər də kövrək olub. Çünkü mənəvi zəngin, xeyirxah insanlar çox vaxt uşaqlı kimi təmiz, həssas olurlar.

Nəhayət, XX əsrin dahiöründən biri olan Mstislav Rostropoviçlə bağlı xatırələri zamanın yaddaşından oyadaq...

Kərim Kərimovun "Xalq" qəzetində 1997-ci il 26 aprel tarixində çap olunan "Əsrin musiqi fenomeni" məqaləsini ixtisarlarla veririk: "Bu yaxınlarda Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyevin fərmanı ilə XX əsrin görkəmli musiqiçisi Mstislav Rostropoviçin anadan olmasının 70 illiyi münasibəti ilə onun yubileyinin Bakıda keçirilməsi nəzərdə tutulmuşdur..."

Mstislav Rostropoviçin ilk musiqi müəllimi atası olmuşdur. Rostropoviçlərin ailəsi Bakıda Təzəpir məscidi yaxınlığındakı keçmiş Kolodeznaya -indiki Ağamalioğlu küçəsindəki 19 nömrəli evdə yaşayırıdı.

1931-ci ildə L.Rostropoviç ailəsi ilə Moskvaya köçür və burada Mərkəzi Uşaq Musiqi Məktəbində dərs deyir... Nadir musiqi istedadına malik olan Mstislav Rostropoviç hələ tələbəlik illərində ifaçılıq fəaliyyətinə başlayır və tezliklə dönyanın ən mahir violonçel çalanı kimi şöhrət qazanır... Mstislav Rostropoviçin dönyanın bütün qitələrində çoxlu dostu və pərəstişkarları vardır. Onların arasında krallar, kralıclar, prezidentlər, və bir çox dövlət başçıları, görkəmli elm xadimləri, yazıçılar, bəstəkarlar, musiqiçilər və sadə adamlar da vardır. Azərbaycandan da Rostropoviçin ən yaxın dostlarından biri respublikanın xalq artisti, Azərbaycan Dövlət Konservatoriyanın professoru, istedadlı violonçel

çalan mərhüm Sabir Əliyev olmuşdur... Sabir deyirdi: "Rostropoviçin həmişə olduğu kimi, çox sıx və gərgin iş rejimi var idi. Vaxt qılığından bəzən o, konservatoriya tələbələri ilə gecəyarısı evində dərs keçərdi. Buna baxmayaraq, o, bizim üçün də vaxt tapıb məşq edirdi... Biz böyük ustamızın xeyir-duasını alıb müsabiqədə birinci yer tutduq. "

... 70-ci illərin əvvəllərində mən Azərbaycan Dövlət Filarmoniyasının direktoru və bədii rəhbəri vəzifəsində işləyirdim. Bir gün Sabir Moskvadan gəlib mənə dedi ki, Slava (o, Rostropoviç belə çağırırdı) Bakıya gəlmək istəyir, əgər mümkünse, onun konsetlərini sentyabrın ortalarına planlaşdırın. Bir həftə ərzində o, on konsert versin... Sabirə dedim ki, qoy Rostropoviç "Soyuzkonsert"ə zəng vursun ki, onlar bu qastrolu planlaşdırıb təşkil etsinlər. Sabir böyük təəssüflə bildirdi ki, nə "Soyuzkonsert", nə də "Qoskonsert" daha Rostropoviçin konsertlərini təşkil etməyəcək, çünki onun və Qalina Vişnevskayanın çıxışları qadağan olunmuşdur... Bundan başqa, Rostropoviç həm Moskva Filarmoniyasından, həm də Moskva Konservatoriyasından qovmuşlar... O, indi işsizdir...

Mən "Soyuzkonsert"in direktoru Polina Nikifirovna Konovaya zəng vurub, bu xəbərin düzgün olub-olmadığını öyrəndim. O, ağlaya-ağlaya dedi ki, indi biz Rostropoviç sizə göndərə bilmərik... Mən dedim ki, onda biz özümüz onu bir bakılı kimi dəvət edib konsertlərini təşkil edərik. O, cavab verdi ki, əgər siz bütün məsuliyyəti öz boynunuza götürürsünüzsə, dəvət edin.

Rostropoviçin Bakıya gəlib konsert vermək arzusunu mən o vaxtlar respublika rəhbəri Heydər Əliyevə çatdırdım. Çox çəkmədən mənə xəbər gəldi ki, Heydər Əliyev tapşırıb ki, Rostropoviçin konsertləri Bakıda ən yüksək səviyyədə keçirilsin. Bundan sonra mən ürəklənib onu Bakıya dəvət etdim. Rostropoviç Bakıya 1971-ci il sentyabrın 13-də gəldi. Onu qarşılamaq üçün mən Sabir və Elmira xanımla onların "Volqa" maşınınında təyyarə limanına getdim. Bizdən qabaqda Rostropoviç üçün ayrılmış "Çayka" hökumət maşını gedirdi, ona görə bizi birbaşa təyyarə meydanına buraxdilar... Rostropoviç məndən soruşdu: "Qorxmursunuz ki, məndən ötrü sizi işdən çıxararlar". Mən dedim ki, əksinə, mənə tapşırıblar sizin konsertlərinizi ən yüksək səviyyədə keçirək. Hətta sizin üçün "Çayka" hökumət maşını ayrılib və siz hökumətin qonaq evində yaşayacaqsınız. Rostropoviç bir anlığa duruxdu, sonra dedi: " İndi hiss etdim ki, doğma və-

tənimə gəlmışəm... " Elə ilk tanışlıqdan biz hamımız ona bir insan kimi vurulduq, onun sadəliyinə, humorla dolu səhbətlərinə heyran qaldıq.

Böyük sənətkarın Bakı səfəri ilə bağlı bir əhvalat heç vaxt yadımdan çıxmır. Bir gün Tofiq Kazımov Rostropoviçi və Sabirlə məni xaş yeməyinə dəvət etdi... Yeməkxananın sahibi ortayaşlı aşpaz Ələsgər bizi böyük ehtiramla qarşılayıb kənarda səkkiz nəfərlik stolun üstündə qabaqcadan hazırlanmış süfrəyə dəvət etdi. Orada iki nəfər qonaq oturub bizi gözləyirdi. Tofiq onları Rostropoviçə təqdim edərək tanış etdi. Qonaqlardan biri şair Bəxtiyar Vahabzadə, o birisi isə Azərbaycan Dram Teatrının görkəmli artisti Həsənağa Salayev idi. Onları bu görüşə Tofiq dəvət etmişdi. Bəxtiyarı Rostropoviçlə tanış edəndə qeyd etdi ki, o, istedadlı şair olmaqla yanaşı Azərbaycanın bir nömrəli dissidenti, Həsənağa da səhnəmizin ən gözəl artistidir. Tezliklə aramızda dostluq atmosferi yarandı. Rostropoviç Bəxtiyara Qumilyovun heç kimə məlum olmayan bir şeirini oxudu, şair də ona rus dilində çap olunmuş şeir kitabını bağışladı. Süfrəyə qədim kasalarda xaş gətiriləndən sonra əhval-ruhiyyəmiz daha da düzəldi. Doğrudan da aşpaz Ələsgərin xaşı çox ləzzətli idi... çox böyük iştahla yeyərək xahiş etdi ki, onu səhər bura gətirək. Sonra Rostropoviç söz istəyib dedi: " Mən həyatimdə dünyanın çox mötəbər məclislərində oturub yeyib-içmişəm, amma bugünkü məclisi heç birinə dəyişmərəm. Çünkü mən doğma şəhərimdə, ən sadiq dostlarımın arasındayam. Ən ağır günlərimdə çoxları məndən üz döndərəndə, birinci olaraq həmyerlilərim öz qollarını açıb məni isti qoyununa aldılar. Mən bu badəni mehriban Azərbaycan xalqının şərəfinə, onun cəsarətli rəhbərinin sağlığına qaldırıram. Onunla hələ tanış deyiləm, amma o, heç kimdən çəkinməyərək mənim Bakıya gəlməyimə şərait yaratdı. Mən bu günlərimi heç vaxt unutmayacağam. "

Rostropoviç Bakıda bir həftə ərzində, doğrudan da on konsert verdi. Bu konsertləri o, "Tarixi silsilə" adlandırmışdı... Rostropoviçin Bakıdakı konsertləri "musiqi marafonunu" xatırladırdı... Onun violonçeli insan səsi kimi oxuyurdu, bəzən ağlayır, bəzənsə gülürdü. Bəli, Rostropoviç həyatda olduğu kimi musiqidə də humoru unutmurdu. Bütün konsertlərini o, yazdığı "Yumoreska" pyesi ilə bitirirdi... Bəzən onun violonçel çalğısını XIX əsrin məşhur skripkaçısı Paqanini ilə müqayisə edirlər. Bəzən də onu XX əsrin musiqi fenomeni adlandırırlar...

Rostropoviçin konsertlərinə dəfələrlə Heydər Əliyev öz ailəsi ilə gələrdi. Konsertlərin axırında o, həmişə olduğu kimi, səhnə arxasına gələrək böyük musiqiçini təbrik edib, onunla söhbət edirdi. Bu söhbətdən çox təsirlənən Rostropoviç Sabirə demişdi: " Siz xoşbəxtsiniz ki, musiqini dərindən başa düşən və mədəniyyət xadimlərinə böyük qayğı göstərən Heydər Əliyev kimi rəhbəriniz var. "Rostropoviçin sonrakı taleyi, onun yaradıcılıq və ictimai-siyasi fəaliyyəti, yəqin ki, hamiya yaxşı məlumdur. Mən yalnız dahi musiqiçi ilə bağlı bəzi xatırələrimi oxuculara çatdırmağı özümə borc bildim... Rostropoviçin Bakıda konsert verdiyi axırıncı gün aşpaz Ələsgər yanına gəlib dedi: "Qədeş, nə olar, mənə də pulu ilə o Şostokoviçin qənsertinə iki bilet ver, arvadağa ilə gələk görək nə oyun çıxarı o, burda. " Mən dedim ki, o, Şostokoviç deyil, Rostropoviçdır. O, dedi: "Əşı, nə tafotu var? Yaman zarafatculdur. Mənim yeyib-içən oğlanlardan çox xoşum gəlir."

Mən Ələsgərə Rostropoviçin axırıncı vida konsertinə birinci sıraya iki nəfərlik dəvətnamə verdim. Axşam o, arvadı və əlində böyük çiçək dəstəsi ilə filarmoniyaya gəlib öz yerində əyləşdi. Onların yanında Sabir Əliyev, Tofiq Kazımov, Bəxtiyar Vahabzadə və Həsənağa Salayev öz ailə üzvləri ilə oturmuşdu-lar. Konsert qurtarandan sonra tamaşaçılar Rostropoviçi alqışlayıb çiçək dəstələri verəndə Ələsgər də ayağa qalxıb gülləri ona uzatdı. Böyük musiqiçi aşpa-zın əlini sıxaraq ona gülə-gülə nə isə dedi... Ələsgər sevincdən uşaq kimi ağladı. Sonra biz soruşanda ki, Rostropoviç onun əlini sıxanda nə deyirdi. Ələsgər fə-rəhlə cavab verdi: "O, məni həmin saat tanıyıb dedi: Çox sağ ol, Alyoşa. Gələn dəfə Bakıya gələndə mütləq sənin yanına xaş yeməyə gələcəyəm. " Mən də so-ruşdum ki, konsert xoşuna gəldi? O, cavab verdi: "Zalimoğlu o boyda skripkanı gör necə çalışır. Lap əjdahadır. "

... O vaxtdan 25 il keçir. Əgər Ələsgər sağdırsa, Rostropoviç Bakıya gələndə mən onu mütləq Bəxtiyarla birlikdə aşpaz dostumuzun yanına aparacağam. Biz bir yerdə həyatdan köçmüş Sabirin, Tofiqin, Həsənağanın əziz xatırəsini yad edə-rək, dostumuz Slavanın 70 illik yubileyini ürəkdən təbrik edəcəyik..."

1997-ci ildən isə 16 il keçir. Kərim Kərimov, Bəxtiyar Vahabzadə və Mstislav Rostropoviç də təəssüf ki, artıq aramızda yoxdur. Zaman öz gözə görünməz qanad-larında onları bizdən ayırmışdır. Nə yaxşı ki, görkəmlı şəxsiyyətləri yaşıdan kino lentlər var. Demək sənətkarlarla görüşlərimizə olan ümidi heç vaxt qırılmayacaq.

M. Rostropoviçlə bağlı Kərim müəllimin daha bir başqa maraqlı xatirəsi var: "Rostropoviç Bakıda qastrolunu uğurla başa çatdırıandan sonra söhbətimiz əsnasında çox ciddi tərzdə öz son arzusunu mənə bildirdi: "Rebyata, davayte sozdam podpolnyu partiyu. " Qulaqlarımıma inanmadım. Fikirləşdim ki, Moskvada onu dissident kimi öz sahəsindən, sənətindən ayrı salıblar, indi, görür ki, doğma Bakı onu necə mehriban qarşılıyır, burda da siyasi təbliğatla məşğul olmaq istəyir. Sözün düzü, həyacandan rəngim ağardı. Deyəsən, kommunist partiyası yeni Lenin doğub adı da Mstislavdır. Saçı da, danışığındakı qüsür da ona oxşayırdı. Rostropoviç halımın dəyişdiyini hiss edib ağızımı açmağa, etiraz etməyə macal vermədi: " Ya qovoryu o partii "xaşistov". Sən demə, Ələsgərin xası onun o qədər xoşuna gəlmişdi ki, zarafatla xaş yeyənlər partiyasının yaradılmasını təklif edmiş. "

Azərbaycanın milli mətbəxindən daha hansı yeməkləri bəyənib "partiya" yaratmaq həvəsinə düşməsi haqda təəssüf ki, məlumatımız yoxdur. Ən böyük həqiqət isə budur ki, Mstislav Rostropoviçin dünyada ən çox sevdiyi şəhərlərdən biri məhz Bakı idi. Əfsanəvi Bakı onu ürəkdən sevənlərə naxışlı tale yazır...

Bakı elə bir cazibəli şəhərdir ki, onu bir dəfə görən heç vaxt unuda bilməz. Xəzəri qucaqlayan Bakının çımrıklıklarındə uşaqlığımızın qayğısız günləri, şən səsləri, bağ həyətlərində yığıdıgımız qara tutun paltarlarımızda ləkəsi yaşayır. Peşmək yeməyimiz, taxta çubuqlu qırmızı xoruz şirniyyatının dadi unudulmazdır. Bəs, əzbərlədiyimiz uşaq şeirləri, mahnıları uşaqlıq dünyamızın himni kimi indi də yaddaşımızdadır. O uşaq mahnılarını daha saf nəfəslə, o səslə oxuya bilmərik... O kövrək, incə səsimizin keçmiş sədasını bir də eşidə bilsəydik, içimiz çirkabdan, illərin ağır yükündən təmizlənib azad olardı...

İpindən tutub göye ucaltdığımız rəngbərəng çərpələnglər isə bəlkə də uşaq arzularımızın göye ilk səyahəti idi. Gözlərimiz ayaqlarımızın altını görmədən irəli qaçıր, uzaqdan kəpənəyə oxşayan çərpələngin əlçatmaz göydə süzməsinə heyrətlə baxırdıq. İndi düşünürsən ki, ipi əlində olan çərpələngi idarə etməyə nə var ki...

Keçmiş Bakıda sadə adamların müləyim təbəssümü küçələrimizi yadlara doğmalaşdırırırdı. "Bakı" deyəndə, ömrümüzün yaz, yay fəsilləri xatırlanır. O illərin xəyallarına qovuşarkən sanki isti bir meh dəyir üzümüzə, qayğıkeş əllər sığalayır saçlarımızı. İnsana elə gəlir ki, uşaqlıqda yaxından tanıdığı tanışlar, dostlar

qocalmayıb, yenə də dəyişməz zamanda, məkanda yaşamağa davam edirlər. Ömrün uzaq sahilində yaşayan o günlər üçün darixmağa, kövrəlməyə dəyər... Bir də demək istəyirəm ki, uşaqlıqda məscidlərdən "Azan" səsini eşitməzdik. Allaha olan məhəbbət hərənin öz qəlbinin məbədində yaşayırıdı. Bu gün müstəqillik qazanan ölkəmizin dövlət bayrağında islamın rəmzi kimi yaşıl rəng göy və qırmızı rənglərlə birgə dalgalanır. Nəhayət, məscidlərimizdə ucalan "Azan" səhərin alatoranında şirin yuxularımıza cənnətin ətrini getirir.

Bu günlərdə "Bakı" jurnalının piar-xidmətinin rəhbəri, "Çto? Qde? Koqda?" intellektual oyununun Rusiya üzrə yiğma komandasının üzvü Rövşən Əsgərovun məharətlə qələmə aldığı "Bu şəhərdə" essesində doğma şəhərimiz haqqında təəssüratlarını böyük maraqla oxudum. Hər bir cümlədə hissələrin təkrarsız melodiyasını dinlədim. İxtisarlarla olsa da əfsanəvi təəssüratlardan zövq alaq: "Elə şəhərlər var ki, orda doğulub uşaqlığını keçirmək daha yaxşı olardı. Sonra isə çıxıb getmək və onun intizarında qalmaq... Dəniz orda kainat kimi neft iyi verir. Şəhərin yarısı axşamlar açıq kafelərdə toplanıb çay içir, nərd oynayırlar... Orda çox müləyim insanlar var..."

Deyirsiniz ki, memarlıq daşlarda donmuş musiqidir? Elə isə bilin ki, Bakıda həmin musiqinin məbədi olan filarmoniyanın binası Monakada yerləşən kozinonun tam əksidir. Məhz kazino əvvəlcə Şəhər İctimai Yığıncağının Yay klubu adlanan binasında yerləşmişdir. Bu divarlar arxasında o dövrdə sikkələrin sərxoşədici cingiltisinin musiqisi dünya klassiklərinin həyəcanlandırmışa qadir olan melodiyalarını əvəz etmişdi.

Yeri gəlmışkən qeyd edək ki, uca təpədə yerləssə də sanki sahilə enən filarmoniya doğrudan da kvartalın musiqisinə ton verməklə yanaşı leytmotivi qoruyub şəhər mərkəzinin çoxsəsliliq stilini müəyyənləşdirir...

Deyirsiniz ki, memarlıq donmuş musiqidir? . Bilin ki, Azərbaycan mətbəxi ətirli musiqidir. Qızıl gül ləçəklərinin mürəbbəsi həqiqi Mosartdır... Tumu çıxarılan, arasına findıq qoyulan xüsusi fərqlənən ağ gilas möğər Vivaldi stilində deyilmə?"

Qayıdaq dahi bakılı Mstislav Rostropoviçin yaradıcılığına, həyatına. Rostropoviç dünya şöhrəti qazanandan sonra da insan kimi sadə və humanist insan olaraq qalmışdı. Onun maddi dəstəyi ilə uşaq evlərinə, tələbələrə, incəsənət sahəsinə çox

köməkliklər göstərilmişdir. Yeri gəlmışkən onda bu yüksək, nəcib keyfiyyətlərin hardan qaynaqlandığı ilə maraqlandım. Bu musiqiçilər ailəsinin şəcərəsinə nəzər salsaq, məlum olar ki, 1851-ci ildən Varşava deputatlarının iclasında (5-ci nəslə aid olan) polyak mənşəli İosif Rotropoviçyusa və uşaqlarına zadəgan rütbəsi verilmişdi. "Boqoriya" gerbinə məxsus bu nəsl öz həyatını "İnam, Namus, Vəzifə" kimi meyarlar üzərində qura bilmisələr. Bu ali keyfiyyətlər Mstislav Rostropoviçin cəmiyyətdə, mədəniyyət sahəsində tutduğu mövqedə özünü bir daha nümayiş etdirirdi. Onu insan hüquqlarının müdafiəçisi adlandırmış olar. Təsadüfi deyil ki, keçən əsrin 70-ci illərində o, həyat yoldaşı görkəmli opera müğənnisi Qalina Vişnevskaya ilə birlikdə hakimiyyət tərəfindən mənəvi hücumlara məruz qalan dissident, yazıçı Aleksandr Soljenitsına öz evində sığınacaq vermişdi . Bu cəsarətli adımlı öz üzərinə o dövrdə neç kim götürə bilməzdi. Belə bir deyim var: insan hər şeyi təqlid edə bilər, cəsarəti isə yox! 1970-ci ildə Aleksandr Soljenitsin Nobel mükafatına layiq görülür. Bu hadisədən sonra onun vəziyyəti daha da ağırlaşır və o, vətəndən sürgün edilir. O illərdə Mstislav Rostropoviç bununla bağlı qəzetlərdə çıxış edir: "Niyə yaşadığımız zaman bizə istedadlı insanların mənəvi məhvinə ehtiyatlı olmayı öyrətməyib. Niyə ədəbiyyat və incəsənət sahəsində heç bir bilik və təcrübəsi olmayan insanlar həllədici sözə malikdirlər? Hər bir insanın qorxusuz, sərbəst fikir yürütülməyə haqqı var... Bilirəm ki, məktubumdan sonra mütləq mənim haqqımda təsəvvür oyanacaq, mən isə bundan qorxmuram, düşündüyüümü deyirəm. Bizim fəxrimiz olan istedadlar heç vaxt əvvəlcədən mənəvi hücumlara məruz qalmamalıdır."

Təəssüf ki, Rostropoviçin də ailəsi yazıçı Aleksandr Soljenitsin kimi sovet vətəndaşlığından, təltif edildiyi mükafatlardan məhrum edilir. Onlar vətəni tərk etməyə məcbur olurlar. 1974-cü ildə o, Amerikaya köçür, Vaşinqtonda Milli Simfonik Orkestrin rəhbəri kimi çalışır. Yeri gəlmışkən qeyd edək ki, onun musiqiçi kimi şöhrət tapmasında Antonin Dvorjakin violonçel və orkestr üçün bəstələdiyi musiqi böyük rol oynamışdır. Onun violonçeldə məhz bu virtuoz ifası Moskvada vəfatından sonra heykəlinin açılışında səsləndirilmişdir...

Hərdən fikirləşirəm ki, zaman, mənəvi dəyərlər dəyişdikcə yaşlı nəslin ürəyi əvvəlki ritmlə döyünmür, gözlərində əvvəlki sevinc işığı oləziyib. Bəs, İnam, Namus və Vəzifə-bunlardan hansı biri insan üçün daha vacibdir? Məncə, inam da,

vəzifə də dəyişilə bilər, təkcə insana baş ucalığı gətirən, heç vaxt dəyişməyən Namusdur. Xoşbəxtlikdən İnam, Namus və Vəzifə kimi mənəvi dəyərlər Mstislav Rostropoviçin vətəni Azərbaycanda yüksək qiymətləndirilirdi. Çünkü musiqi mədəniyyətinin ən gözəl ənənələrini xalqa aşlayan insanlar vəzifəsindən, tutduğu mövqeyindən asılı olmayaraq, ilk növbədə öz ali, yüksək keyfiyyətləri ilə incəsənət tariximizdə silinməz izlər qoymuşlar. Mənəvi yalqızlıq keçirən o böhranlı, çətin illərdə məhz Bakıda Rostropoviç həm şəxsiyyətinə, həm də dahi istedadına görə dəstəkləndi, sevildi. Heydər Əliyevin Rostropoviçlər ailəsinin sənətinə, zəngin mənəviyyatına verdiyi qiymət və diqqətini bu günün gözüylə dəyərləndirərkən dövlət başçısı kimi onun qeyri-adi keyfiyyətlərinə, uzaqgörənliyinə, fenomen istedadına heyrətlənməyə bilmirsən. Onu vaxtı ikən "Aliyevskiye pyatnitsı" tədbirinin daimi iştirakçıları, incəsənət sahəsinin adamları yaxşı başa düşə bilərdi. Yazar-publisist Jan Polun fikirlərini xatırladı: "Ah, musiqi! Uzaq harmonik dünyanın əks-sədəsi. Ruhumuzda mələklərin nəfəsi". Vaxtı ikən filarmoniyada dövlət məmurlarından tutmuş sırávi tamaşaçılara qədər onların musiqi savadının artırılmasına yönəlmış simfonik konsertlər həqiqətən də insanın şəxsiyyət kimi formallaşmasında əhəmiyyət kəsb edib. Filarmoniyada bu tədbirin "Aliyevskiye pyatnitsı" adlanması da təsadüfi deyildi. Bu haqda kitabın əvvəlində qeyd etmişdik. Rus yazarı İ. Turgenevin fikridir: "Musiqi-gözəl səsləri tərənnüm edən zəkatdır". Belə zəka sahibi isə heç vaxt haqqı haqsızlığa qurban verə bilməz!

Azad Əliyev, Şövkət Məmmədova adına Opera studiyasının direktoru, Əməkdar incəsənət xadimi, dirijor: "Mstislav Rostropoviç hər il Azərbaycana gəlib konsetlər verir, açıq dərsləraparır. Onun sayəsində Dövlət Simfonik Orkestri yeni musiqi alətləri ilə təmin edilmiş, musiqicilərin aylıq məvacibinin artırılmasına nail olmuşdu. Bizim musiqi sənətinin inkişafında əlindən gələni əsirgəmirdi... Yادimdadır, keçən əsrin 60-cı illərində Mstislav Leopoldoviç Bakıda olarkən atam Sabir Əliyevə deyir ki, bəs, doğulub yaşadığı ata evini tapmaq istəyir. Küçənin köhnə adının Kolodeznaya olduğunu bildirir. Yaşadığı həyəti də təxmini təsvir edir. Bu söhbət atamı çox maraqlandırır. Bir həftə bu küçə boyu onların keçmiş mənzilinin gərgin axtarışlarına başlayır. Nəhayət, həyətlərin birində qonşu qadınlardan biri təsdiqləyir ki, həqiqətən də Rostropoviçlərin ailəsi burda yaşamışdır. Atam dostu ilə o mənzili ziyarət edəndə evin sahibləri onları üzügülər qarşılıyıb,

əziz qonaqlar üçün süfrə açırlar. Bu hadisədən 30 il sonra köhnə yaddaşımı əsasən mən o mənzili tapdım. Köhnə xatirələrə qovuşarkən qəlbində baş qaldıran acı duyğuların da öz şirinliyi var. Təəssüf ki, artıq atam vəfat etmişdi, amma nə vaxtsa o da bu ünvanı tapdığına görə nə qədər sevinmişdi. Bildiyiniz kimi, Heydər Əliyevin Sərəncamına əsasən həmin ev Rostropoviçlərin ev-muzeyi kimi ziyanatçıların üzünə açılmışdır".

Sabir Əliyevlə Mstislav Rostropoviç keçən əsrin 50-ci illərində Moskvada tanış olmuşdular. Sabir müəllim Moskvada olarkən öz şagirdlərini Rostropoviçin açıq dərslərinə gətirirdi. O, şagirdləri nəinki Moskva Konservatoriyasında, həmçinin öz mənzilində də qəbul edirdi... Uzun illərdən sonra Rostropoviç 70 illik yubileyi münasibətilə Heydər Əliyevin dəvəti ilə Bakıya - doğma vətəninə gəlir. O, konservatoriyyada çıxışı zamanı dostunun əziz xatırəsini unutmur: "Bu konservatoriyanın divarları mənə ona görə doğmadır ki, burada Azərbaycan violonçel məktəbinin banisi Sabir Əliyev işləmişdir".

Maraqlı faktdır ki, 2009-cu ildə Rostropoviçlərin ev-muzeyində "Sabir Əliyev- görkəmli musiqiçi, violonçelist və pedaqoq" adlı bukleti və dərsliyin təqdimatı keçirildi. O, Müslüm Maqomayev adına Dövlət Filarmoniyasının solisti, Ü.Hacıbəyli adına simfonik orkestrinin konsertmeystri idi. Dövlət Simli Kvartetində violonçel üçün Azərbaycan bəstəkarlarının yazdığı əsərlərin ilk ifaçısı idi. Sabir müəllimin həyat yoldaşı konservatoriyanın professoru Elmira xanım Əliyeva tədbiri təşkil edənlərə öz dərin minnətdarlığını bildirmişdi.

2008-ci il 9 may tarixində "Zerkalo" qəzetində Afət İslamin "O, musiqi titanlarından biri idi..." məqaləsi Sabir Əliyeva və onun həyat yoldaşı Elmira xanıma həsr olunmuşdur. Məqalənin incəsənətimizə, onun görkəmli musiqiçilərinə olan böyük məhəbbətlə, zərif hissərlə ərseyə gəldiyini etiraf etmək lazımdır. Məqalədə qeyd edilir ki, Sabir müəllim 1957-ci ildə konservatoriyyada "Simli alətlər" kafedrasının müdürü, professor-pedaqoq kimi səmərəli çalışır. Onun yetirmələri arasında ölkəmizdə və onun sərhədlərindən uzaqlarda tanınan musiqiçilər, pedaqoqlar var - Rasim Abdullayev, Yuriy Abdullayev, Eldar İskəndərov, Ramiz Məlik Aslanov, Nəzmiyyə Abbaszadə.

Qara Qarayev konservatoriyanın rektoru olduğu dövrdə Sabir Əliyev haqqında demişdir ki, böyük istedəda malik musiqiyyə imkan verir ki, eyni zamanda peda-

qoq, kafedra müdürü, orkestrin solisti və həmçinin konsertmeystr kimi fəaliyyət göstərsin.

Musiqiçinin istedadı ilə yanaşı onun insani keyfiyyətləri, dözümlülüyü, polad iradəsi haqda da qeydlər yerinə düşərdi. Sabir Əliyevin onurğa beyni zədələndikdən sonra o, hərəkət edə bilmirdi. Üzeyir Hacıbəyli Kövkəb xanım Səfərəliyeva ilə birlikdə onu Moskvaya müalicəyə göndərirlər. (O dövrdə Kövkəb xanım istedadlı pi-anocu, ilk professor qadınlarımızdan biri idi.) Təəssüf ki, həkimlər ona hərəkət etməyi qadağan etmişdilər. Bütün çətinliklərə baxmayaraq, o, konsertlərdə iştirak edir, şagirdləri ilə məşgül olur, qastrol səfərlərinə gedirdi. Konservatoriyada təsadüfən büdrəyib yixilması xəstəliyini daha da dərinləşdirmişdi. Yatağa düşərkən əzələlərinin elastikliyini saxlamaq üçün xüsusi nəzərdə tutulmuş hərəkətlər edir, peşəkarlığını qorumaq naminə uzanan vəziyyətdə dözülməz ağrılarına baxmayaraq musiqi ilə ciddi məşgül olurdu. Həkimlər Sabir müəllimə hərəkətlərini tənzimləməyi bacarmaq üçün onurğa sütununu qoruyan xüsusi vasitə təyin etmişdilər.

Musiqiyə sonsuz məhəbbət, tükənməz iradə görkəmli ziyalını öz məqsədinə, arzularına çatmağa kömək edir. Musiqinin sehirli təsiri Sabir müəllimə xəstəliklə mübarizəsində əvəzsiz rol oynayır. Deyilənə görə, bəstəkar Sergey Raxmaninov özünü pis hiss edəndə pianoda çalarkən ağrıları keçib gedirdi. Bir haşıyəyə çıxıım. Bəstəkar Sergey Raxmaninov depressiyaya düşərkən, pərəstişkarı hipnote-rapevt N. Dal onunla müalicə kursu keçir. Hər görüşdə ona təlqin etməyə çalışır-dı: "Siz daim düşünüb təsəvvür etməlisiniz ki, yeni əssəriniz böyük uğur qazanacaq." İnsanı həyata məhəbbətlə bağlayan, coşub çağlayan məşhur "İkinci fortepeano" konsertinin ikinci və üçüncü hissəsini bəstəkar öz xeyirxah dostuna həsr edir, ilk dəfə bu musiqi 1901-ci ildə ifa olunur.

Məqalədə həmçinin qeyd edilir ki, Sabir müəllimin həyat yoldaşı, məsləkdaşı, ilhamçısı Elmira xanım Əliyeva ən çətin anlarda öz müvəzətini qorumağı bacarır, Sabir müəllimin konsertmeystri kimi onunla birgə qastrollara gedir, ona dayaq, yeri gələndə ən kəskin tənqidçi olurdu. Elmira xanımın həyat yoldaşına olan qayğı və məhəbbəti Sabir müəllimin ömrünü həkimlərin dediyinə görə, uzada bilmişdi.

İstanbul Dövlət Universitetinin professoru Eldar İskəndərovun öz müəllimi haqqında dedikləri: "Mən Sabir Əliyevin məktəbində 7 il oxuyandan sonra konservatoriyaya qəbul olunmuşam. Parlaq istedadlı violonçelist, geniş qəlbli insan

kimi ömrümün sonuna qədər qəlbimdə ona qarşı məhəbbətim, minnətdarlıq hissərim yaşayacaqdır. Müəllimin həyatı həmişə bitməmiş sonatadır və tələbələri onu davam etdirməyə borcludurlar. Sabir müəllimdən sonra bu illər ərzində mən bu mənəvi borcu öz üzərimdə hiss etmiş, buna məsuliyyətlə yanaşmışam".

Sabir Əliyevin oğlu Azad Əliyev xoşbəxtlikdən ailənin sənət yolunu uğurla davam etdirir. Reyhan xanımla görüşümüz əsnasında öz dayısı oğlu haqda böyük qürurla danışındı. Qibtə və maraqla ona qulaq asırdım. Bu böyük ailənin üzvü olmaq nə qədər şərəfli bir qismətdir. Azərbaycanın incəsənət tarixində adları fəxrlə səslənən Kərimovlar, Əliyevlər ailəsi həyatda həm yaxın qohum, incəsənət sahəsində isə həm də yaxın həmkar idilər. Bir sözlə, ailələr arasında çox gözəl tandem mövcuddur. Yازının əvvəlində Kərim müəllimlə Sabir müəllimin (Sabir müəllim Kərim müəllimin qaynidır) Rostropoviçlə bağlı əməkdaşlığının, dostluğunun şahidi olduq.

Vaxtinin azlığına baxmayaraq professor, dirijor Azad Əliyevlə görüşüb söhbət-ləşdik. Kərim Kərimov haqda xatirələrə dalanda gözlərində keçmiş günlərin doğma səhnələri canlandı. Hər bir insan yaşa dolduqca öz keçmişinə daha çox bağlanır. Çünkü bu yaşantıları heç kim onun kimi dərindən duya bilməz, o günlərin acısı da, şirini də eyni doğmaliqliqla xatırlanır.

Azad Əliyevin Kərim müəllim haqda xatirələrindən: "Biz köhnə Kamo küçəsi ilə Poluxin küçəsinin kəsişdiyi yerdə- həyətdə yaşayirdıq. Kərim müəllimin toyu orda keçmişdi, toylarında məşhur klarinet çalan Bəhruz Zeynalov idi. Yaşımızdakı fərqə baxmayaraq, Kərim müəllimlə dostluq edirdik. O, hərbi xidmətdən qayıtdıqdan sonra mənə pilotka, döş nişanı bağışlamışdı. Həyətimizdə 3 ailə yaşayırırdı. Babam Hüseynəli kişinin övladlarının ailələri idi. Onu da deyim ki, mən babamın ilk nəvəsiyəm.

Yadımdadır, 60-cı illərdə Azərbaycanda "Neftçi" futbol komandasına böyük maraq var idi. Kərim müəllimin stadionda futbol oyunlarına abonementi vardı. 16-cı sektorda yalnız incəsənət sahəsinin adamları otururdular. Bu mühitdə futbol baxmağın da öz gözəlliyi olur. Həmişə mənə qəribə gəlirdi ki, futbolda azarkeşlər heç vaxt öz emosiyalarını saxlamadığı halda Kərim müəllim isə əksinə öz həyəcan və hissələrini çətinliklə olsa da hamidan gizlədə bilirdi. Ancaq bir dəfə onu yeni obrazda görəndə nə gözümə, nə də qulaqlarına inanmadım. Oyunçularımızdan birini futbol meydançasında yıxmışdılar. Kərim müəllimin birnəfəsə öz irad-

larını, kəskin sözlərini necə bildirdiyinə təəccüb qaldım... Yeniyetmə dövründə heç kimə demədiyim ürək sözlərimi, ancaq onunla bölüşürdüm. Mən Mərkəzi Mu-siqi Məktəbində oxuyurdum. Gələcək həyat yoldaşım Zemfira xanımla da bu məktəbdə, konservatoriyada bir yerdə təhsil almışıq. Mən konservatoriyada həm fortepeano və həm də vokal fakültələrini bitirmişəm. Mən konservatoriyanı bitirdikdən sonra təyinatımı Kərim müəllimin direktoru olduğu Respublika Sarayına aldım. 1981-ci ilə qədər orda səs rejissoru vəzifəsində çalışdım. Orda keçirilən dövlət konsertlərinin təşkilində zəngin təcrübə qazandım. Kərim müəllimlə bir yerdə işlədiyim illər həyatımdan izsiz keçməmişdir. Hətta dirijorluğunu da orda-sarayda maestro Niyazinin məşqlərində öyrəndim. O, mənə musiqiçi kimi çox inanırdı. Sonralar Sumqayıtda Soltan Hacıbəyov adına musiqi məktəbində əvvəlcə direktor müavini, sonra isə direktor işlədim. Müəyyən səbəblər üzündən könüllü ərizəmi yazış işdən çıxdım... Yenə də bizim ailəmizə doğma olan ünvana-konservatoriaya getdim. İşə düzəlmək üçün Bakı Musiqi Akademiyasının rektoru, görkəmli piano-çumuz Fərhad Bədəlbəyli ilə görüşdüm. O, tərəddüd etmədən məni Opera studiyasının direktoru vəzifəsinə təyin etdi. Bu günə qədər həmin vəzifədə çalışıram".

Görüşümüzün sonunda Azad müəllim divarda görkəmli opera müğənnisi Franko Korellinin şəkilini göstərdi. Bayaqdan başım Azad müəllimlə söhbətə qarışlığından divarda asılan şəkinin fərqli və varmamışdım. O, fəxrlə dedi: "Karelli mənim kumirimdir". Yaraşıqlı italyan müğənnisinin şəkininə bir xeyli baxdım. Onun opera tamaşalarında oxuduğu ariyaları xatırlamağa çalışdım. Sonra imkan tapıb yazıçı Aleksey Bulığının "Franko Korelli möcüzələr ölkəsinin şahzadəsi və onun dövründə opera sənəti" məqaləsini və bir çox yazıları həvəslə oxudum. Franko Korelli XX əsrд 50-80-ci illərə qədər opera müğənnisi kimi parlayıb. Onun tamaşalarından sonra teatrı tərk etməyən tamaşaçıları teatrın uzaqlaşdırmaq üçün işıqlar söndürülürdü. Qadın pərəstişkarları bahalı sırgalarını qu-laqlarından qoparıb səhnəyə Korellinin ayaqları altına atırdılar. Mariya Kallas, Renata Tebaldi, Birqit Nelson səhnədə onunla tərəf müqabili olmuşlar. Məşhur opera müğənnisi Plasido Domingonun istedadının üzə çıxməsində məhz Franko Korellinin xüsusi əməyi var.

Azad müəllimdən Franko Korellinin fikirlərinə münasibət bildirməyini xahiş etdim. Müğənni: "... Mənim nəslimin nümayəndələri elə müəllimlərə malik idi

ki, onlar böyük inamla öz tələbəsinə bu notun hansı səbəbdən niyə pis səsləndiyini izah edərdi. Bizim o dövrün gənc nəslə dirijora arxalana bilərdi. O, tamaşalarnda notlar üzrə partituryaya əsasən səni müşayiət edər, köməklik göstərərdi. Bu gün belə dirijorlara rast gəlinmir. Məhz buna görə də gənc müğənnilər belə dəstəyi az görülür. O dövrün dirijorları demək olar ki, sutkanın 24 saatını sənətlə yaşayırdılar, onların həyatının ritmi də başqa idi"...

Azad müəllim Korellinin fikirləri ilə razı olduğunu bildirib, belə dirijorlardan bir neçəsini xatırladı:

-Zaman və şərait öz tələblərinə uyğun sənətkarlar yetişdirir. XX əsrin dahi dirijorlarından biri kimi Arturo Toskanini və Qustav Maleri haqda danışmaq olar. Q.Maler Vyana Ştats Operasının direktoru və bədii rəhbəri idı. Operada ifaçılıq sənətini yüksəklərə qaldırı bilmış, özünü əsl reformator kimi təsdiq etmişdir. Bir tamaşanın ərsəyə gəlməsi üçün 15-20 məşqlər aparılırdı. Orkestrin, truppanın üzvlərini tez-tez bir yerə toplayıb onlara əsas vəzifələrini aşılıyırırdılar. Onunla birgə teatrda yetirməsi dirijor Bruno Valter də xorla solistləri hazırlayırdı. Qustav Maler Bruno Valterin bacarıq və istedadına arxalanaraq ona tamaşa qoymağın həvalə edir. Məhz bu dövrdən teatr öz intibah dövrünü yaşayır.

Ən dahi dirijorlardan biri Arturo Toskanini İtaliyada 17 yaşında ikən teatr orkestrində violonçeldə çalışdı. Verdinin "Aida" operasının tamaşası ərefəsində dirijor xəstələnir. Tamaşanı təxirə salmaq mümkün olmadığı üçün dirijor pultunun arxasına gənc Arturonu dəvət edirlər. O, ilk dəfədən bu məsuliyyətli vəzifənin öhdəsindən böyük ustalıqla gəlir. Dünyanın ən məşhur teatrı olan La-Skala Arturonun böyük istedadı və bacarığı sayəsindədaha da mötəbər səviyyəyə qalxmışdı. Həyatlarını musiqiyə həsr edən, siyasətdən uzaq olan - Arturo Toskanini və Bruno Valter Almaniyada Hitlerin hakimiyyətə gəlməsi ilə əlaqədarolaraq, siyasi rejimə uyğunlaşa bilmədikləri üçün Amerikaya köçürlər.

Həqiqətən də, Franko Korellinin dediyi kimi, o dövrün dirijorları sutkanın 24 saatını sənətlə yaşayırdılar, onların həyatının ritmi də tamam başqa idi...

Deyirlər ki, incəsənət qurbansız olmur. Əgər bu fədakarlıq müqabilində maddi durum yüksəlirsə, sənətkar öz istedad və bacarığını bütünlükə öz sevqli işinə həvəslə sərf edir. Həyatda qarşıya çıxan problemlər isə istedadlı insanların qar-

şisində maneolr yaradır, onu əsas məqsəddən yayındır. Teatr da incəsənətin məbədidir. Belə mühitdə istedad, məhəbbət, səmimiyyət bir-birini harmonik su-rətdə tamamlamalıdır. Bu, teatr səhnəsində tamaşanın uğur qazanmasında məncə, vacib şərtlərdən biridir.

-Sizcə, dirijor daha çox hansı keyfiyyətlərə malik olmalıdır? Peşəkar dirijor kimi, bu peşədə üstünlüyü nəyə verirsiniz?

- Birinci dirijor böyük bir kollektiv rəhbərlik edir. Musiqiçilərə qarşı insanı münasibəti qorunmalı, məşqlərdə öz mənfi emosiyalarına yer verməməlidir. İncəsənət sahəsində çalışanlar sənətimizin incəliyini nəzərə almalıdır. Tandem olmayan yerdə hansı uğurlardan danışmaq olar. Orkestrin iştirakçılarının psixologiyasına yaxından bələd olmaq, müasir dövrümüzün bir çox möişət çətinlikləri, problemləri ilə üzləşən musiqiçilərdə xoş ovqat yaratmaq vacibdir. Yenə təkrar edirəm ki, tamaşa zamanı səhnədə əsərin uğur qazanması üçün hər bir iştirakçı musiqinin sehirli aurasında sanki öz həyatının kiçik bir parçasını yaşamalıdır.

Əslində orkestri dilləndirən musiqiçilər olsa da, tamaşada musiqi əsərinə istiqamət, ilham verən dirijorun qəlbini eşidən əlləridir. Bu əllərdə dirijor çubuğu möcüzələr yaratmağa qadirdir.

İstedadlı dirijor Azad Əliyev hər il Heydər Əliyev Fondunun dəstəyi ilə Qəbələdə keçirilən Beynəlxalq Musiqi Festivalının daimi iştirakçısıdır. O, Avropanın bir çox məşhur teatr səhnələrində çıxış etmiş, minlərlə xarici tamaşaçıların rəğbət və məhəbbətini qazanmışdır. Atalar sözüdür, ot kökü üstə bitər. Azad müəllim də sanki notların üzərində köklənən xoşbəxt taleyini yaşayır. Axı, uzaq ölkələrdə dövlətini, mədəniyyətini layiqincə təmsil etmək hər bir ziyalının ən böyük arzusudur.

Fikirlərimizin davamı olaraq qeyd edək ki, 2006-cı ildə Vyana Kamera Opera Teatrında Ü. Hacıbəylinin "Arşın mal alan" operettasının beynəlmilər tərkibdə tərxi tamaşası dünyanın mədəni həyatında uğurlu hadisələrdən biridir. Bu ideyanın müəllifləri xalq artisti Fərhad Bədəlbəyli və Azad Əliyev idi. Tamaşa Azərbaycan Mədəniyyəti Dostları Fondunun, həmçinin Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin, Avstriyada Azərbaycan səfirliliyinin dəstəyi ilə həyata keçirilmişdi. Fərəhli hadisə o idi ki, Avropa musiqi mədəniyyətinə öz dahi əsərlərini bəxş edən Mosartin, Beethovenin, Bramsın vətənində Üzeyir Hacıbəylinin ölməz operettası parlaq,

emosional milli koloriti ilə öz yeni pərəstişkarlarını qazanmışdır. Avropanın müsiqi mərkəzi olan Vyana parkında onun əzəmətli büstü ucalır. Tamaşadan önce bəstəkarın büstü öünüə mədəniyyət xadimlərimiz tər çicəklər qoymuş, Mədəniyyət və Turizm naziri cənab Əbülfəs Qarayev öz çıxışında dövlətimiz tərəfindən incəsənət sahəsinə göstərilən diqqət və qayğıını yüksək qiymətləndirmişdir.

Sərhəd bilməyən musiqi xalqları yalnız sülh və məhəbbət içində yaşamağa səsləyir. Məhz operettada həvəslə iştirak edən müxtəlif dillərə, mədəniyyətə mənsub insanlar- amerikalı, alman, fransız, yapon, polşalı Üzeyir bəyin əsərinin bəşəriliyini sübut etmişlər. Məhəbbət bütün ürəklərdə irqindən asılı olmayaraq həyatın cövhəridir, Əsgər və Gülçohrənin səmimi məhəbbəti kimi.

Vyana Kamera Opera Teatrında tamaşaya qoyulan "Arşın mal alan" operettasının bədii rəhbəri Bakı Musiqi Akademiyasının rektoru, professor, xalq artisti Fərhad Bədəlbəyli, musiqi rəhbəri Azad Əliyev idi. Tamaşadan bir ay əvvəl Azad Əliyev məşqlərdə iştirak etmiş, aktyorlara ariyaları azərbaycan dilində ifa etməyi öyrətmüşdür. "Arşın mal alan" tamaşasında ariyalardan fərqli olaraq, dialoqlar almanca səslənirdi. Sözün düzü, aktyorların notdan kənara çıxmadan səlis, aydın dildə ariyaları oxuması azərbaycanlı dinləyicisini çox həyəcanlandırır. Ən maraqlı isə odur ki, Gülçohrə rolunu qara dərili Aişa Lintsdey, Əsgər bəyi Romin Du-star, Süleyman bəyi Mixele Eberle, Soltan bəyi Jan Jak Russo, Cahan xanımı Mirelle Stadelman, Asyanı Loanno Luto, Tellini Kaoko Amano, Vəlini isə Volfanq Sayler məharətlə ifa etmişlər.

"Arşın mal alan" operettasında ilk dəfə idi ki, qəhrəmanlar müasir geyimdə idilər. Volfanq Sayler Azərbaycan musiqisi ilə macar musiqisi arasında olan yaxınlığa heyran qaldığını bildirmiştir. Mixele Eberle isə iki mədəniyyətin bir araya gəlməsini çox önəmlı bir hadisə kimi qiymətləndirmiştir. Teatr orkestrinin ifaçıları da milli musiqimizin zənginliyinə, koloritinə heyran idilər, böyük həvəs və maraqla əsəri ifa edirdilər.

2011-ci ildə Azad Əliyev həmçinin Litva Milli Simfonik orkestrinə dirijorluq etmiş, həmin kollektivlə qastrol səfərlərinə çıxmışdır. Berlin Filarmoniyasının böyük zalında solist xalq artisti Fərhad Bədəlbəylinin, skripka ifaçısı Sergey Krilovun iştirakı ilə verilən konsertlərə Azad müəllim dirijorluq etmişdir. Maestro həmişəki kimi dirijor pultunun arxasına-məşqə tələsir.

İstər-istəməz Azad müəllimin babası, Kərim müəllimin qayınatası Hüseynəli kişi yadına düşdü. Kərim müəllimlə onun ailəsini nəinki qohumluq, yaradıcılıq əlaqələri daha çox birləşdirirdi. Yəqin ki, sonralar qaysı ağacının altında Kərim möllimin uğurları haqda məqalə və oçerkələri oxumaq qayınatasına qismət olanda o, fəxrlə deyib ki, gördün, Məryəm, mən dedim axı, ondan adam çıxacaq. Reyhan xanım keçmiş doğma xatirələr bağından bu gün gül dərə bilməsə də, onların rəngini, ətrini, duyğularını böyük həvəslə, məhəbbətlə təsvir edirdi. Mən Reyhan xanımdan babası haqqında yadda qalan xatirələrdən danışmağı xahiş etdim:

- Babam nənəmdən on doqquz yaş böyük idi. Nənəmi 16 yaşı olanda qonşu həyətdə görüb ona vurulmuşdu. O zaman babamın 35 yaşı vardi. Deyilənə görə, Oktyabr inqilabından əvvəl babam velosiped ticarəti ilə məşğul olub. Səyyar sırkı vardi. Tanqo rəqslərini çox sevib, ailəvi məclislərdə onu böyük şövqle ifa etməyi bacarırdı. Öz dövrünə görə geniş dünya görüşlü istedadlı adam idi. İinqilabdan sonra isə yerli hökümət tərəfindən ticarəti əlindən alınır, məcbur olur ki, zavodların birində işləsin. Babam düşdürüyü çətin vəziyyətdən çıxmağı bacarırdı.

- Atanız Kərim müəllim çox ürəyi yumşaq insan olub. Onunla bağlı yadda qalan xatirələrinizi söyləyin.

- Bayram ərəfəsi idi. Bir gün poçtalyon bizə qəzet gətirir. Atam qəzeti ondan alanda poçtalyon yalvarıcı səslə deyir: "Bəlkə bir-iki dənə bu bayram otkritkalarından alasınız. Əlliye qədər otkritkalar əlimdə qalıb nəsə satılmış." Atam düşünmədən deyir ki, yaxşı yadına saldınız idarədə mənə təbriklər üçün otkritka lazımlı idi, əllisini də alıram. Poçtalyonun sevincini təsəvvür etmək olar. Atama o qədər otkritka əslində lazımlı olmasa da, onları alır. Həyatda çox ürəyi yumşaq insan idi. Başqasının uğuruna hamıdan çox sevinordi.

- Kərim müəllim sarayda direktor işləyəndə yəqin ki, orda keçən konsertlərə bilet xahiş edənlər az olmayıb.

- Əlbəttə. Bir yaşlı qadın Zeynəb Xanlarovanın konsertinə bilet ala bilmir, necə olursa, bizim ünvanımızı bilib, blokumuzun pilləkənlərinin üstündə oturub atamı gözləyir. Qadının xahişləri, inadkarlığı atamın qəlbini yumşaldır, ona deyir ki, sabah saraya yaxınlaşın. Qadına pulsuz bilet verib, onu yaman sevindirir.

- Ailədə doğmalarınızdan seçilməyən Eldar müəllimlə necə tanış olmuşsunuz?

-Yadımdadır, Eldar Həsənovla mənim ilk tanışlığım Türkiyə səfirliyinin qarşısında oldu. Viza almaq üçün növbəyə dayanmışdım. Hecə oldusa səhbətimiz alındı, sonralar ailəvi dost olduq. Atam ona öz övladı kimi yanaşındı. Bilirdi ki, böyük qızı anadanıgəlmə iflicdir. Onun təmiz hava alması üçün Şüvəlandakı evinin açarını Eldar müəllimə vermişdi ki, yay mövsümündə orda dincəlsinlər. Sözün düzü, bu ailədən də biz həmişə səmimiyyət, doğmalıq görmüşük. Ona görə bizim ailənin də səhbəti onlarla tuturdu. Səhbətlərimiz daha çox incəsənətlə, ədəbiyyatla bağlı olurdu. Bir gün səhbət əsnasında Eldar müəllimin həyat yoldaşı etiraf edir ki, xalq artisti Lütfiyar İmanovun ifasını çox sevir. Bu söz atamın yadında qalır. Bir gün evdə heç kimi xəbərdar etmədən Lütfiyar İmanovu qonaq çağırır. Bu gözənləilməz görüşdən ailənin sevincini təsəvvür etmək olar. Televiziyanın izlədikləri sevimli müğənni onlarla bir stol arxasında əyləşmişdi. Lütfiyar müəllim çox sadə bir insan idi. O, Eldar müəllimin oğlu Rüstəmdən soruşur ki, evdə hamidən çox kimi isteyirsən? O, deyir ki, anamı. Lütfiyar müəllim də deyir ki, onda mən "Ana" mahnısını oxuyacağam. Onun gur, məlahətli səsi ətrafa yayılmışdı. Qonşular elə bilir ki, yəqin bu konsert nömrəsini ya televizordan, ya da radiodan verirlər. Sonra başa düşübələr ki, müğənni atamın qonağıdır."

Lütfiyar İmanov, xalq artisti: "Kərim Kərimov, ümumiyyətlə, Azərbaycan incəsənətində özünəməxsus yeri olan görkəmli bir ziyalıdır.

Mən 1954-cü ildə Bakıya gəlmişəm. O vaxt musiqi məktəbində təhsil alırdım. Həmin ilin aprel ayında bəstəkar Cahangir Cahangirovla yaxından tanış oldum. O zaman Kərim müəllim konsertlərin proqramlarını tərtib edər, bəzən də canlı konsertlərin aparıcısı olardı.

Mən 1956-cı ildə Azərbaycan Estrada Teatrının solisti oldum. Sonra Musiqili Komediya Teatrına işləməyə gəldim. 1958-ci ildə isə dahi dirijorımız Niyazinin dəvəti ilə Opera Teatrında çıxış etməyə başladım. Bu illər ərzində istər radio, istərsə də televiziya ilə daim bağlı olmuşam. Kərim müəllim tək mənə deyil, musiqiye bağlı olan və bu sahəyə yeni gələn hər kəsə diqqətlə yanaşar, efirdən, ekranдан, birbaşa xalqa ünvanlanan çıxışlarımızda bizə yardımçı olardı. Bu sahədəki hər bir uğurumuzda əslində onun da zəhməti var.

Saraya rəhbərlik etdiyi illərdə əlaqələrimiz daha da möhkəmlənmişdi. Demək olar ki, hər konsert proqramında mən də çıxış edərdim. Kərim bir rejissor kimi bu proqramları yüksək səviyyədə tərtib edərdi. Çox vaxt mənim də şahidi ol-

duğum bu iş prosesi maraqlı olduğu qədər də gərgin keçərdi. Məşqlərə gələndə hərdən onu yorğun görərdim. Məni görən kimi "Lütfiyar, acıdan olurəm, sən Allah nə isə al gətir, yeyək", -deyər, ya da çay təşkil etdirərdi. Onunla bağlı yadimdə qalan xatırələrimdən biri keçən əsrin 60-cı illərin isti yay günlərində olub. Maestro Niyazinin təklifi ilə rəhbərlik etdiyi simfonik orkestr Azərbaycanın kəndlərinə qastrola getmişdi. Pambıq yığımı ərəfəsinə təsadüf edən bu səfərimiz kənd adamları tərəfindən çox maraqla qarşılanmışdı. Masallı, Salyan, Əli-Bayramlı, İmişli, Sabirabadda olduq. Kərim müəllimin musiqi alətləri ilə bağlı maraqlı söhbətləri bu görüşləri daha da unudulmaz anlara çevirdi, özünəməxsus duzlu zərafatçı çıxışları ilə konserti idarə etdi.

Kərim ən əvvəl çox gözəl insan idi. İş zamanı insanlarla dil tapmağı, münasibət qurmağı bacarırdı. Onun kimi zəhmətkeş insanlara incəsənət aləmində az-az rast gəlinir. Ümumiyyətlə, Kərim insanları çox sevərdi. Onunla işləmək, ünsiyyətdə olmaq mənə zövq verirdi. Yadımdadır, Kərim Kərimovun "Xanəndənin taleyi" operasında çıxış etmək arzusundaydım. Hətta xahiş etmişdim ki, baş rolu mən oynayım. O dedi ki, baş rolun ifaçısı muğam oxuyan olub. Mən bildirdim ki, yeri göləndə mən də muğam oxuyuram. Amma Cahangir Cahangirov razı olmadı, cünki bu obrazı görkəmli müğənnimiz Baba Mahmudoğluna həvalə etmişdi.

Şüvəlandakı evlərimiz yaxın olduğundan, isti yay günlərində hər istirahət günü görüşər, birlikdə dənizə gedərdik. Unudulmaz günler idi. Məni bağına iki dəfə qo-naq çağırmışdı. Təkliyi sevmədiyi üçün evinin qapılarını yaxşı bir ailənin üzünə açmışdı. Cəza çəkmə müəssisəsində çalışan Eldar müəllimlə Kərim müəllimin bağ evində tanış olmuşduq. Eldar müəllim həbsxanada musiqiçiləri bir yerə toplayaraq, ansambl yaratmışdı. Bu konsertlərin birində mən də çıxış etmişəm... Mənce, Kərim müəllimin sənətdən, həyatdan getməsi vaxtsız oldu. "

Reyhan xanımın fikirlərini davam edək: "Atam Eldar müəllimin ailəsinə çox həssaslıqla yanaşındı və bu münasibət xoşbəxtlikdən qarşılıqlı idi. Eldar Həsənovun "N" sayılı cəza çəkmə müəssisəsində Tərbiyə işləri üzrə rəis müavini işlədiyi vaxtlarda bizim üçün qeyri-adi görünən mədəni fəaliyyəti haqda xatırələrini eşitmək adamı ilk baxışdan heyrətləndirir. Ona görə ki, bu qapalı müəssisədə incəsənətimizin təbliği, məhkumlardan ibarət ansamblın, müğənnilərin konsert proqramı ilə böyük həvəs və məharətlə hətta dövlət televiziyasında çıxış etməsi Eldar

Həsənovun xeyirxah, gərgin əməyinin bəhrəsi idi. Bunun həyata keçməsində isə sevimli müğənnimiz İslam Rzayevin rolü böyükdür. Eldar müəllim 1998-ci ildə "Ümid", 2001-ci ildə isə "Odlar yurdu" ansamblını yaratdı. Bu ansamblın müşayiəti ilə Lütfiyar İmanov, İslam Rzayev, Arif Babayev, Canəli Əkbərov, Səfa Mirzəyev çıxış etmişlər. Maraqlı odur ki, gözəl səsə malik məhkumlar öz istedadı ilə peşəkar incəsənət ustalarımızı heyrətə gətirmişdilər.

Eldar Həsənov bu haqda demişdi: "Əvvəllər cəza çəkmə müəssisəsində məhkumların məhkum qarşısında səhnədə çıxış etməsi, şeir deməsi qeyri-mümkün idi. Lakin biz bu köhnə sədləri qıraraq, burda elə bir şərait yarada bilməsdik ki, hər bir məhkumun qəlbində sözə, musiqiyə qarşı məhəbbət yaşayırdı." Mənəviyyatlı insanlarla yaxın ünsiyyət- cəhənnəmi də cənnətə çevirən inam, nikbinlik ünvanıdır.

Hətta qapalı cəza çəkmə yerində insanların cəmiyyət üçün faydalı vətəndaş kimi yetişməsi və zərərli vərdişlərin islah olunması üçün musiqinin ecəzkar gücündən, enerjisindən yaradıcılıqla istifadə olunub. Ansamblda çıxış edənlər arasında elə musiqiçilər var idi ki, azadlığa çıxandan sonra gələcək taleyini incəsənətlə bağlamışdı...

Yenə Kərim müəllim haqqında xatirələr davam edir...

Habil Əliyev, xalq artisti: "Kərim Kərimovla bilavasitə tanışlığım və ünsiyyətim onun Azərbaycan televiziyasının Musiqi verlişləri baş redaksiyasının Baş redaktoru işlədiyi dövrə təsadüf edirdi. Efiro çıxaraq hər bir musiqi nömrəsi Kərim müəllimin peşəkar musiqişunas süzgəcindən keçəndən sonra təqdim olunurdu. Azərbaycan musiqi sənətini çox sevir və dərindən bilirdi. İstedadların irəli getməsinə, səhnəyə yol tapmasına həmişə dəstək olardı. Yaranmış hər bir imkandan istifadə edərək Azərbaycan musiqisini təbliğ etməkdən zövq alırdı. Moskvada keçirilən Azərbaycan günlərinin programını Kərim müəllim hazırlayardı. Yaxşı yadımdadır, 1967-ci ildə Moskvada Azərbaycan incəsənəti və ədəbiyyatı ongünüluğunun açılışı Kreml Teatrının binasında bağlanması isə Qurultaylar sarayında oldu. Həmişəkindən fərqli olaraq bu dəfə opera və balet tamaşaları göstərilmədi. Kərim müəllim programda əsas yeri Azərbaycan ədəbiyyatının son illerdə yaradılmış nümunələrinə və musiqi ifaçılarının nailiyyətlərinin nümayişinə vermişdi. Konsertlərdə Müslüm Maqomayev, Zeynəb Xanlarova, Rauf Atakişiyev, Fərhad Bədəlbəyli, Nodar Şaşıqoğlu, Rumiyyə Kərimova, Hacı Məmmədov, Nazim

Rzayevin idarəsilə Kamera Orkestri, Simli Kvartet, Dövlət Xor Kapellası, "Qaya" vokal kvarteti və b. uğurla çıxış etdirilər. Mən də bu ongünlükdə iştirak etmişəm. Bu ongünlükdən sonra ədəbiyyat və incəsənət xadimlərinin böyük bir qrupuna, fəxri adlar, o cümlədən də Kərim Kərimova musiqi mədəniyyətimizin təbliğində uğurlu fəaliyyətinə görə "Əməkdar incəsənət xadimi" fəxri adı verildi.

Kərim müəllimlə ünsiyyətimiz onun Azərbaycan Dövlət Filarmoniyasında və Respublika Sarayında direktor işlədiyi dövrlərdə davam etdi. Keçirilən tədbirlərin rejissoru kimi Kərim Kərimov bütün məşqlərə özü nəzarət edirdi. Tədbirlərin bədii hissəsinin programı da onun tərəfindən tərtib olunurdu. Çox mədəni bir insan idi. İrad və göstərişlərini də həmişə çox mülayim tərzdə qarşısındakına çatdırırdı ki, heç kimin xətrinə dəyməsin. Həm də çox ürəyi yumşaq idi. Belə bir əhvalat xatırlayıram. Mən və unudulmaz sənətkarımız, tarzən Həbib Bayramov, Kərim Kərimovla birgə Fransaya konsert-müharizələr vermək üçün səfərə getmişdim. İki həftə ərzində Parisin Sorbona Universitetində, Strasburq, Vişi, Klement şəhərlərinin universitetlərinin müəllim və tələbələri qarşısında çıxışlar etdik və bu səfər çox böyük maraqla qarşılandı. Azərbaycanın musiqi sənəti, onun tərəixi kökləri haqqında Kərim müəllimin necə böyük zövqlə, coşqunluqla söylədiyi mühazirələr fransızların musiqimizə, milli musiqi alətlərimizdə bizim ifamıza olan marağın indiyədək gözlərimin önündədir. Strasburqda növbəti çıxışımızdan sonra Fransız-Azərbaycan dostluğu cəmiyyətinin sədri bizi evinə şam yeməyinə dəvət etdi. Yemək masası arxasında da Kərim müəllim musiqimizin təbliğindən yorulmurdu. Məclisin şirin yerində ev sahibinin oğlu, gəlini və nəvəsi gəldilər. Bizimlə salamlışmış keçib arxada divanda əyləşdilər. Biz isə gözləyirdik ki, onlar da masaya dəvət olunacaqlar. Buna görə də əlimizi çəngəl-bıçaqdan çəkmişdik. Ev sahibi bizim dayandığımızı görüb səbəbini soruştuduqda Kərim müəllim dedi ki, azərbaycan adət-ənənəsinə görə evə gələn hər bir qonaq mütləq süfrəyə dəvət olunmalıdır. Ev sahibi cavabında söylədi ki, mən oğlumgili çay süfrəsinə dəvət etmişəm, ona görə də şam yeməyi hazırlanarkən onlar nəzərə alınmayıblar. Kərim müəllim dözə bilməyib "Gözəl olan Azərbaycanın təkcə musiqisi deyilmiş" deməkdən özünü saxlaya bilmədi. Sonra mənə sarı əyilib yavaşca dedi: "Bu avropa-lılar qəribə adamlardır. İnsan da nəvəsi qıraqdan baxa-baxa necə çörəyini rahat yeyə bilirmiş."

Ədilə Əliyeva, tibb bacısı: "Kərim müəllimlə bağlı xatirələrimi yada saldıqca onu və ailəsini yaxından tanıdığım ilk vaxtlar yadına düşür. Tale elə gəti-rib ki, Kərim müəllimin ailəsi bir tibb bacısı kimi mənim məsul olduğum ərazi-də yaşadıqlarından tez-tez onlara baş çəkərdim. Biz onların qayğısına qalardıq. 60-70-ci illərdə işlədiyim 1 sayılı şəhər poliklinikası o vaxt qapalı fəaliyyət göstərirdi. Bura yalnız Mərkəzi Komitənin məsul işçiləri, Ali Sovetin üzvləri və digər dövlət orqanlarında çalışan vəzifəli adamlar üzv olardılar.

Kərim müəllimin ailəsini, özünü yaxından tanıdığım vaxtdan əvvəl onun televiziyada musiqişunas kimi aparıcısı olduğu verilişləri sevə-sevə izləyər, əlimdə nə işim olsayı belə kənara qoyar, televizorun qarşısında əyləşərək maraqlı söhbətlərini dinləyərdim. Kərim müəllimin aparıcılıq mədəniyyəti adamı özünə cəlb edirdi. Ən əsası da odur ki, musiqini çox gözəl təbliğ edər, elə ilhamla danışardı ki, istər-istəməz hər bir şeyi unudub onu dirləməyə çalışardı. Mən onun ailəsi ilə yaxından tanış olandan sonra Məryəm xanımı Kərim müəllimlə bağlı təəssüratları bildirmişdim. Uşaqlar xəstələnəndə də tez-tez onlara gələrdim.

Kərim müəllim saraya rəhbərlik etdiyi illərdə isə bu ailənin yaxın dostlarından biri idim. Tez-tez Kərim müəllim zəng edib deyərdi ki, Ədilə, axşam sarayda konserṭ var, gələrsən. Çox vaxt da özü çıxardı qarşıma. Onun mədəni, qayğış münasibətini görəndə fikirləşirdim ki, belə bir insan nə qədər sadədir. 11-ci sırada 27, 28-ci yerlər həmişə mənim olardı. Bəzən də Məryəm xanımla birgə saraya gedərdik.

Qızının toyuna məni dəvət edəndə ciddi bir səbəb olduğundan toya gələ bilmədiyim üçün onlara teleqram vurub təbrik etdim. Bir gün Məryəm xanım mənə dedi ki, bizə bir nəfər sənin adından teleqram vurub. Görəsən, kimdir? Dedim ki, telegramı mən vurmuşam. O, telegrama görə təşəkkür edib, böyük təəccübə mənə baxdı: "Doğrudan? O təmtəraqlı sözləri hardan tapmışan, Ədilə xanım?"

Məryəm xanım xəstə olduğu vaxtlarda-ömrünün son aylarında demək olar ki, mən hər gün bu ailənin yanında idim. Kərim müəllim onun başına pərvanə kimi dolanırdı. Məryəm xanımın ən ağır vaxtlarında mehribanlığı, şirin sözləri ilə həyat yoldaşında xoş ovqat yarada bilirdi. Hər bir ailəyə nümunə ola biləcək xoş münasibətləri vardı.

Ömrünün son illerində Kərim müəllim tək qalmışdı. Qızları xaricdə, ömür gün yoldaşı isə vəfat etmişdi. Yadımdadır, böyük həvəslə kitab yazırı. Mən hər dəfə onu ziyarət edəndə məni ləngidib deyirdi ki, əyləş, kitabdan bir neçə parça sənə oxuyum. Sonra da yazısı haqda fikrimi öyrənmək istəyirdi. Axı, bu yazılda onun ömrünün ən xoşbəxt, yaradıcı insan kimi zəngin, məhsuldar, maraqlı illəri qələmə alınmışdı. O bu kitabla yəqin ki, həyatındaki boşluğu doldurmağa, yənə də o illerin ab-havasını yaşamağa çalışırdı...

Kərim müəllimlə bağlı unudulmaz bir xatirəm var. 1983-cü ildə Heydər Əliyevin qərarı ilə bir qrup əmək qabaqcılları üçün dünya səyahəti təşkil olunmuşdu. Teploxdodla Aralıq dənizi boyu səyahətə çıxıb şəhərlərlə tanış olacaqdıq. Sənədlərimi təqdim edərkən, Kərim müəllimlə rastlaşdım. Adətən bu səyahətlərə hər respublikadan bir qrup təşkil olunurdu. Bu dəfə isə teploxdoda turistlər Azərbaycandan idi. Kərim müəllim səfərin daha maraqlı, şən keçməsi üçün musiqiçilərdən ibarət böyük bir qrupun da iştirakını bildirdi. Filarmoniyadan rəqs qrupu, Həbib Bayramovun ansamblı, Lütfiyyar İmanov, Akif İsləmzadə, Fidan Qasımovan və bir çoxları bu heyətə daxil idi. Qrupun rəhbəri Kərim müəllim idi.

Biz əvvəl qatarla Odessaya getdik və səyahətimiz teploxdodla o şəhərdən başladı. 24 gün ərzində Yunanistan, Malta, Fransa, İspaniya, İtaliya və sonda Türkiyəni gəzdik. Həqiqətən də çox unudulmaz bir səyahət idi. Səfər boyu incəsənət xadimlərimiz hər axşam teploxdon restoranında maraqlı konsertlər verirdilər. Kərim müəllim nəinki qrupa rəsmi nümayəndə kimi rəhbərlik edir, həmçinin onların səfərinin daha da yadda qalan etmək üçün şəhənciklər təşkil edirdi. Hətta mədəniyyət sahəsindən uzaq turistləri də səhənciklərdə iştiraka dəvət edirdi. Sözün düzü, səyahət maraqlı, zəngin xatırələrlə yadda qalmışdı. Kərim müəllimin yaradıcılıq ilhamı bitib tükənməzdirdir. Bu ziyalını mən xoşbəxt insan sayıram, çünkü onunla ünsiyyət onu tanıyan insanın qəlbində unudulmaz bir iz qoyur. Nə yaxşı ki, onu yaxından tanımaq mənə də nəsib olmuşdu."

Ailənin ən yaxın adamlarından biri Sürəyya Müslümdür. Reyhan xanımla Leninqradda təhsil alarkən tanış olmuşdular, o vaxtdan bu günə qədər Sürəyya xanım bu ailənin doğma üzvlərindən biridir. Bu gün də Kərim müəllim, Məryəm xanım haqqında kövrək hissələrlə danışır, onların yoxluğuna alışa bilmir. Kərim

müəllim "Musiqidən keçən ömürlər" kitabının əlyazmasını tez-tez Sürəyya xanıma oxuyub, onunla fikirlərini bölüşmüdüdür. Ailənin qayğısında bu fədakar xanım yaxından iştirak edirdi, təkcə Reyhan xanımın rəfiqəsi kimi deyil... Kərim müəllimin, Məryəm xanımın qızı kimi.

Sürəyya Müslüm, iqtisadçı: " O, şən zarafatları, səmimiyyəti ilə ailədə xoş ovqat yaratmağa çalışardı. İnsan onunla ünsiyyətdə heç vaxt darıxmazdı, çox savadlı, dünyagörmüş bir ziyalı idi.

Bu mənzildə Azərbaycanın görkəmli incəsənət xadimlərini görmüş, onların maraqlı söhbətlərini yaxından dinləmişəm. Şən məclislərin səs-küyü, əks-sədəsi yaşayır mənzilin divarlarında. Çoxu Kərim müəllimi rəsmi adam kimi tanışa da, mən isə onu daha yaxından - ailəsinin içində olduqca səmimi, qayğıkeş bir ata kimi tanıyırdım. Kərim müəllim təqaüdə çıxandan sonra onun mənəvi tənhalığının acısını duymaq, bədbinliklə mübarizəsinin şahidi olmaq mənə ağır gəlirdi. Axı, yaradıcı insanın qəlbi kövrək olur, onu sindirməq çox asandır. Ayaqlarından şikayət edirdi, sağlamlığı büdrəmişdi. Qızları Türkiyəyə getdiyindən ona mən qulluq edirdim. Belə bir söz var, hər xəstənin ən böyük arzusu həkimin yerində olmaqdır. Onun həkimi isə iş ola bilərdi. Zaman isə ona həkimlik etmədi...

Vaxt vardı, mənzilində telefon zənglərinin ardı-arası kəsilməzdi. Rahatlıq, istirahət onun üçün deyildi. Faydalı iş görmək onun ömrünü uzadırdı. Atalar demişkən, şən saydığını say, gör fələk nə sayır. Bu mənzil onun xoşbəxt illərinin şahidi idi. Bu xoşbəxtlik ünvani artıq soyumuşdur, mənzilin divarları əvvəlki kimi doğma adamların nəfəsi ilə qızınmir, yoxluğu ilə üzüyür. Allah onlara qəni-qəni rəhmət eləsin. "

İnsanın yoxluğu pis məsləhətqidir, lal sükutdan ayrılib Kərim müəllimin bulaq kimi qaynayan gənclik illərinə, məhsuldar yaradıcı fəaliyyətinə, onunla teleradioda çalışan Tofiq Axundovun işıqlı xatirələrinə qovuşaq. Həyatın gözəlliyyinə yəni rənglər qatan bahar ətirli arzulardan, vüsaldan necə doymaqlı olar?! Aleksandr Kembelin təbiri ilə desək: "Arxada qoyub getdiklərimizin ürəklərində yaşamaq ölməzlikdir".

Tofiq Axundov, "Günün ekranı" xəbərlər programının keçmiş redaktoru: "1953-cü ildə universiteti bitirəndən sonra radioda Baş Mətbuat İdarəsinin baş müvəkkili vəzifəsində işləməyə başladım. Kərim müəllim o zaman radionun musiqi verilişləri redaksiyasında təzəcə fəaliyyətə başlamışdı. Otaqlarımız yana-

şı olduğundan tez-tez görüşürdük. İlk tanışlığımıza gəlincə, mən onu hələ tələbə vaxtlarından tanıydım. Bizim məhəllədə kirayinişin yaşayırıdı. Sonra elə oldu ki, radioda işləyərkən biz daha da yaxınlaşdıq. Kərim o vaxt kiçik redaktor işləyirdi, maraqlı verilişlər hazırlayırdı. Yadıma gəlir, Qara Qarayevin "Yeddi gözəl" baleti haqqında radioda bəlkə də ilk verilişin müəllifi o olmuşdu. O, bir an belə boş dayanmazdı, başqa musiqi xadimləri haqqında maraqlı verilişlər hazırlayardı, dinləyicilərin böyük rəğbətini qazanardı.

Kərim konservatoriyanın vokal sinfini bitirmişdi, mülayim səsi vardı. Hətta radionun xorunda solist kimi bir müddət işləmişdi. O vaxtlar radionun musiqi verilişlərinin rəhbəri bəstəkar Zakir Bağırov onu redaksiyaya dəvət etdi. Görünür, qələmini sınamışdı. Kərim də öz istedadı, yaradıcılığı sayəsindəkiçik redaktordan teleradionun ümumi musiqi verilişləri redaksiyasının baş redaktoru vəzifəsinəcən yüksəlməyi bacardı. Hələ televiziyyada işlədiyi illər ərzində hazırladığı verilişləri ilə tanınmağa başladı. O, Azərbaycan televiziyasında ilk dəfə olaraq yeni il verilişini hazırlamışdı. "Mavi işıq" adlanan bu veriliş efirə canlı gedirdi. Verilişin rejissor işi o qədər yüksək səviyyədə idi ki, hərdən yada salanda düşünürsən o cür verilişlər indi niyə yoxdur? Verilişin ssenari müəllifi də Kərim müəllim idi. Muğam teatrının rəhbəri Arif Qaziyev həmin vaxtlar Kərim müəllimin yanında rejissor kimi işləməyə başlamışdı. Cavan oğlan idi, Kərim Kərimov kimi yaradıcı insanın yanında işlədiyindən bu sahədə tez açılışdı, inkişaf etdi.

Kərim müəllimin zəhməti hesabına "Mavi işıq" verilişi şəhərdə həm məşhur-laşdı, həm də sevildi. Əlbəttə, bəzi qüvvələr vardi ki, onun zəhmətini gözdən salmağa çalışırdılar. Kərim müəllim isə belə insanlara əhəmiyyət vermirdi.

Bir müddət mən də onun redaksiyasında işləmişəm. O vaxtlar çəkilişlərdə göz-lənilməz, maraqlı hadisələrdən biri yadıma düşdü. Adını çəkməyəcəyəm, o dövrə gənc xanımlardan biri efirdə çıxış etməli idi, lakin açıq-saçıq geyiminə görə Kərim müəllim onu efirə buraxmadı. Bundan xəbəri olan sənətkarımız Rübəbə Muradovanın bir gün canlı konserti olmalı idi. Tarda, kamançada çalanlar gəlsələr də müğənni hələ yox idi. Telestudiyanın qapıdakı nəzarətçi milisləri redaksiyaya zəng etdilər ki, Tofiq müəllim, Rübəbə xanım gəlib, amma əlində iki çamadan var. Biz onu içəri buraxa bilmərik. Mən özüm Rübəbə xanımla telefonla danışmlı oldum. O da dedi ki, əgər məni buraxmasalar çıxıb gedəcəyəm. Biz

nəzarətçilərdən xahiş etdik ki, onu içəri buraxsınlar. Rübəbə xanım otağa girən kimi çamadanları açıb, paltarları göstərərək hirsə dedi: " İndi deyin, bu soxaların hansını geyinim?" Bizi gülmək tutdu. Əsəbi olsa da özü də gülürdü. Əvvəllər ədəb-ərkan vardi, geyim məsələlərinə çox tələbkar yanaşırıldılar.

Həmin illərdə Kərim müəllim mətbuatda da yazılarla çıxış edirdi. Daha çox musiqi ilə bağlı böyük bəstəkarların yaradıcılığına həsr olunmuş materiallar hazırlayırdı. Cahangir Cahangirovun "Xanəndənin taleyi" operasının librettosunu yazmaqla yanaşı, Opera teatrında rejissorluğunu da Kərim müəllim özü etmişdi. Yadına gəlir ki, həmin opera yazılımından əvvəl onun biranəndənin taleyi haqqında gözəl hekayəsi "Bakı" qəzetiндə çap olunmuşdu. O qəzeti redaktoru görkəmli jurnalist Nəsir İmanquliyev məni hər görəndə deyirdi ki, Kərimi görsəniz deyin ki, bir gəlsin görək təzə nə yazıb? Onun yazısı çıxan gün qəzeti bütün nüsxələri şəhərdə satılmışdı.

Zəhməti çox sevən insan idi, bir çox vəzifələrə təyin olunması da bununla bağlı idi. İnsanı münasibətinə gəldikdə isə istedadı, xasiyyəti ona çoxlu dost qazandırmışdı. Kərim nadir istedad sahibi idi. Mən "Xanəndənin taleyi" operasının baxış gecəsində iştirak etmişdim. Musiqisi Cahangir Cahangirovun idi, librettosu və rejissorluq işi Kərim müəllimin istedadı sayəsində tamaşaçıların rəğbatini qazanmışdı. Tamaşadan sonra Niyazi, Rauf Abdullayev, Fikrət Əmirov, Süleyman Ələsgərov, Əşrəf Abbasov və başqa mədəniyyət xadimləri opera haqqında yüksək fikirlər söylədilər."

Kitabda Kərim müəllimin musiqişunas, baş redaktor, məmur, Filarmoniya və Respublika Sarayının rəhbəri kimi fəaliyyətini imkan daxilində işləndirməğa çalışmışıq. Onun dramaturq kimi yaradıcılıq uğurları teatr tarixində özünəməxsus yer tutur. Əməkdar incəsənət xadimi Elmira Abbasovanın Opera və Balet Teatrında tamaşaşa qoyulan "Xanəndənin taleyi" haqda fikirləri: "... Kərim Kərimovun ümumən uğurlu librettosu bəstəkarın səmərəli yaradıcılıq işinə geniş imkan yaratmışdır. Cahangir Cahangirovun operanın musiqisini yazarkən özünün yetkin və kamil bəstəkarlıq üslubundan əsla uzaqlaşmamışdır. Cahangirov musiqisinin obraz-intonasiya düzümünün əsas mənbəyi Azərbaycan musiqi folkloru olmuşdur... Xor səhnələri öz təravəti, xalq musiqisinə möhkəm bağlılığı, boyaların elvanlığı, parlaqlığı ilə əlbəttə, xoş təsir bağışlayır... Tamaşanın musiqi rəhbəri və dirijoru Rauf Abdullayev C. Cahangirovun musiqisini yüksək məharətlə səsləndirmişdir. Abdul-

layev səhnəni, opera tamaşasının dinamikasını yaxşı duyur, musiqi ilə dramaturgiya arasında möhkəm bağlılıq, sıx vəhdət yaradır... Baş rolun əsas ifaçısı Baba Mirzəyevdir. O, muğam operalarının ənənəvi iştirakçısıdır. A.Əlixanova öz partiyasını təsirli, məlahətli oxuyur... Mir Seyidi hərarətlə sevən təvazökar Rəna rolunda G. Əhmədova uğurla çıxış edir... Respublika musiqi ictimaiyyətinin onu maraqla qarşılıması yeni opera əsərlərinə böyük ehtiyac olduğunu göstərir... "

Əməkdar incəsənət xadimi, sənətşünaslıq namizədi L. Karagiçeva opera haqqında geniş və maraqlı təhliller aparır: "... Hər yeni operanın yaradılması musiqinin bütün ifadə vasitələrinə maksimum dərəcədə yiyələnməyi, həqiqi dramaturji təfəkkürə malik olmağı, səhnənin qanunlarını mükəmməl mənimsəməyi, eləcə də vokal və instrumental musiqinin, dram və poeziyanın, xoreoqrafiya və rəssamlığın üzvü vəhdətindən yaranan bədii sintezin qanunlarını dərindən bilməyi tələb edir... Yeni operanın mövzusu ifadə vasitələr sistemini genişləndirməyi, təzə janr və üslub priyomlarından, sintezin yeni tipindən istifadə etməyin zəruriliyini meydana atmışdır... Pulun, sərvətin hər şeydən üstün olduğu və ümumiyyətlə, burjua mühitində oynadığı pozuculuq rolu əsərdə qırmızı xətlə keçir... öz ifasında muğamlar yazılmış qiymətli qrammofon vallarının hamısını alıb məhv etməsi, milyonçu Mir Seyidi var-dövlətdən çıxarıb dilənci vəziyyətinə salır... Operanın musiqisi həmçinin üslub cəhətdən bilavasitə milli folklorla bağlıdır. C.Cahangirov əsl xalq melodiyalarına müraciət edir, onu son dərəcə orijinal şəkildə, zövqlə, bacarıqla işləyir, lad-harmoniya cəhətinə və orkestr məzmununa xeyli dərəcədə yenilik gətirir. Məsələn, "Uzundərə" adlı xalq havasına əsaslanan rəqsin musiqisi əyləndirici kütləvi səhnəyə daxil edilmiş xalq mahnısı "Ay bəri bax" ustalıqla işlənilmişdir... Operanın qəhrəmanı xanəndə olduğu üçün muğam ənənələrinin inkişafına xüsusi fikir verilmişdir... Mir Seyidin xarakteristikası ilə əlaqədar olan bütün solo-vokal epizodlar "Rast", "Şur", "Segah", "Çahargah" ladlarındadır... Muğamların müvəffəqiyyətində Mir Seyid partiyasının ifaçısı olan B. Mirzəyevin rolunu qeyd etməliyik. Əsərin libretto müəllifi və rejissoru respublikanın Əməkdar incəsənət xadimi Kərim Kərimov süjetdəki vəziyyətləri, konfliktin düyun nöqtəsinin açılmasına doğru fasıləsiz artan dramaturji gərginliyi təmin etməklə özünü nəinki istedadlı libretto müəllifi kimi göstərmiş, həm də cəsarətli və bacarıqlı rejissor kimi müasir musiqili teatrın inkişaf perspektivlərini həssaslıqla duymuşdur. "

"Xanəndənin taleyi" operasının premyerasında cənab Heydər Əliyev iştirak etmiş, əsəri bəyəndiyini, xüsusilə, Baba Mirzəyevin mahir ifasını yüksək qiymətləndirmişdi. Operadakı uğurlu çıxışından sonra Baba Mirzəyev əməkdar artist adına layiq görüldü.

Ona səs, şöhrət bəxş edən doğma torpağından uzaqlarda dünyasını dəyişən Mir Seyidin ruhu görən vətəninə dönüb mü? Allah vergisi olan səsin dünyanın bütün var-dövlətindən üstün olduğunu Mir Seyid təəssüf ki, çox gec etiraf etdi. Onun səsinə, istedadına heyran qalanları musiqi vallarına qulaq asmaqdan necə məhrum etmək olar?!

Doğrudan da operanın libretto müəllifi Kərim Kərimov və Cahangir Cahangirovun opera sənətinə etdikləri tövhə unudulmazdır. Çünkü real tarixi hadisə bizim xalqın tarixindən, milli yaddaşından bulaq kimi sözülləb gəlir. Bu gün xatirələrin əlindən su içmək müqəddəs bir işdir.

Musiqişunas Xanəli Quliyev "Xanəndənin taleyi" haqda "Ədəbiyyat və incəsənət" qəzetində yazır: "... Xanəndənin taleyi" operası professional ustalığın yüksək səviyyəsində duran, orkestri, səhnə və səs qanunlarını, opera dramartugiyasını, müasir sənət dilini mükəmməl bilən yetkin, həssas sənətkar tərəfindən yazılmışdır. Yaradıcılıq əməyinə yüksək tələbkarlıqla yanaşan respublikanın Əməkdar incəsənət xadimi Kərim Kərimov əsərin librettosunu aydın və çox müvafiq bir səpgidə yazmışdır... "Xanəndənin taleyi" operasının müvəffəqiyətli səhnə həllində diqqəti cəlb edən əsas cəhət quruluşçu rejissor Kərim Kərimov tərəfindən əsərin musiqisinin tədqiqatçı səyi ilə hərtərəfli araşdırılıb dərindən mənimmsənilməsidir. Rejissor əsərin dramatik mahiyyətini dərindən başa düşüb, onu düzgün açmağa müvəffəq olmuşdur. Tamaşa əvvəldən axıra kimi daxili dramatizmlə aşılanmışdır. Proloqda yiğcamlığa ehtiyacı nəzərə almasaqla, K.Kərimovun opera rejissoru kimi debütü uğurludur."

1983-cü ildə Aktyor evində xanəndə Baba Mahmud oğlunun yaradıcılıq gecəsi keçirilirdi. Xalq artisti Kərim Kərimov çıxışında bildirir: "Cahangir də, mən də bu operanın librettosunu oxuyanda, işləyəndə Cahangir müəllim dedi ki, yalnız Babanı nəzərdə tutub operanı yazmışam". Bunları qeyd etmək yerinə düşərdi ki, Baba Mahmud oğlu 1980-ci ildə unudulmuş Azərbaycan xalq mahnılarını gələcək nəsillərə çatdırmaq üçün "Dastan" folklor ansamblı yaratmışdı. İlk dəfə klassik aşiq havalarını folklor ansamblın ifasında ləntə yazdırılmışdı. Baba Mahmud oğlu

aşiq sənətini yüksək qiymətləndirirdi: "Metedən bəri, Metedən o yana dünyani fəth edən bütün türk sərkərdələrinin qoşunlarında saz yox idimi? Koroğluda saz yox idimi? Bu alət bütün dünyani fəth edən bir alətdir. Koroğluda uvertyuradan tutmuş hamısı aşiq musiqisidir". Görkəmli alim Mirəli Seyidov "Azərbaycan xalqının soykökünü düşünərkən" kitabında yazır: "... Bir çox Qərbi Avropa qaynaqlarına dayanaraq yazmaq olar ki, Atillanın ordusunda şeir qoşan musiqiçilər varmış onlar məşhur sərkərdə Atilla qağanın qəhrəmanlığına mahnılar qoşarmışlar... Türkmen, özbək, türk, azərbaycanlı və b. "uzan"- "ozan" sözünü işlətmişdir. Bu sözə, H. Araslı Nizami Gəncəvinin əsərlərində tuş olmuşdur: "Hər çalğıçı, oxuyan heyranedici nəgmələri ozan sayağı oxuyurdu". Bu dəlili elm aləminə gətirən H. Araslı haqlı olaraq yazır ki: "Nizaminin işlətdiyi "ozan" kəlməsi müasir dilimizdə "aşiq"la əvəz olunmuşdur".

Baba Mahmud oğlu, xalq artisti: Fikirlərimi sevimli şairimiz Məmməd Arazın şeiri ilə başlamaq istəyirəm:

*Gələnlər-gedənlər siğmayır saya,
Dünya bu minvalla dolur-boşalır.
Nə qədər yaxşular gəlir dünyaya,
Yenə yaxşıların yeri boş qalır.*

Yaradıcı insanlar seçilən insanlardır. Kərim Kərimov da belə insanlardan idi. O, rejissor, dramaturq, musiqişunas idi. Onun Azərbaycan mədəniyyətində xidmətləri az deyil. Dahi müğənnimiz Müslüm Maqomayev haqqında ilk filmi o, çəkmişdi. Əgər bu film vaxtında çəkilməsəydi, müğənnimiz daha gec tanınardı. Kərim müəllimin görkəmli müğənnimiz Bülbül haqqında çəkdiyi film gələcək nəsil-lər üçün ən böyük hədiyyədir. Bakıda indiki Neft Şirkətinin binasının sahibi olan xanəndə, milyonçu Mir Seyid Mirbabayev haqqında ilk dəfə radiopyesini yazdı. Nəhayət, Kərim müəllimin "Xanəndənin taleyi" əsərinə görkəmli bəstəkarımız Cahangir Cahangirov musiqi bəstələdi. Xoşbəxt sənətkaram ki, operanın baş qəhrəmanı xanəndə Mir Seyidin rolu məhz mənə həvalə edilmişdi.

Kərim müəllimlə ünsiyyətimiz "Xanəndənin taleyi" operasından əvvəl yaranmışdı. Respublika Sarayına rəhbərlik etdiyi vaxtlar rəsmi bayram konsertlərində

onun dəvəti ilə, mən tez-tez çıxış edərdim. Bu konsertlərdə Heydər Əliyevin qarşısında çıxış etmək isə mənim üçün böyük bir şərəf idi. Bilirdim ki, mənim çıxışlarımı maraq göstərir.

Ümumiyyətlə, Azərbaycan incəsənətində özüməxsus yer tutmağında Kərim Kərimovun böyük haqqı, zəhməti var. Onunla son dəfə ölümündən təqribən bir ay əvvəl küçədə evinin yaxınlığında görüşdük. Gördüm ki, çəliklə yeriyir. Yaxınlaşdım görüşdük. "Ustad necəsiniz?" -soruşdum. O, dərindən köks ötürüb, dərin mənalı baxışlarla mənə baxıb, dedi ki, görürsən də. Sözün düzü, yaman təsirləndim, çalışdım ki, bunu bürüzə verməyim. Təskinlik üçün dedim: "Ömrümüz Allahın əlindədir. Nə yaxşı ki, siz öz həyatınızı yaradıcılığa, xeyirxah işlərə həsr etmisiniz. Hamı sizi görməyə çox şad olur. Çünkü incəsənət insanları bir-birinə daha doğma edir. Allah sizə uzun ömür versin, ağsaqqal".

Yaradıcı insanların diqqət və qayğıya həmişə ehtiyacı var, bu, onların ömrünü daha da uzadır... Təəssüf ki, bu bizim son görüşümüz oldu. Kərim müəllim kimi insanları unutmaq olmaz".

Kərim Kərimovun "Sığovul ili", "Çahargah fantaziyası", "Mavi gözlü nəhəng" pyeslerinin də mədəni həyatımızda özünəməxsus taleyi oldu. Filologiya elmləri doktoru Şahin Səfərovun Kərim müəllimin "Çahargah fantaziyası" pyesi haqqında "Ədəbiyyat və incəsənət" qəzetində "Doğruya zaval yoxdur" başlığı ilə resenziyasiından bəzi məqamları oxuculara təqdim edirik: "Bədii ədəbiyyat tarixən bəşəriyyətin ictimai-siyasi fikrinin, onun müqəddəs arzu və istəyinin tərcümanı olmuşdur. Yaziçi müşahidəsi, sənətkar təxəyyülü obrazların həyat fəaliyyətində həmişə bədii inikasını tapır. Kərim Kərimovun M.Əzizbəyov adına Azərbaycan Dövlət Akademik Dram Teatrında tamaşaşa qoyulan "Çahargah fantaziyası" əsəri diqqətə layiqdir.

Məlumdur ki, bizim müqəddəs qanunlarımızın tələblərinə xor baxan, hansı yolla olursa-olsun varlanmaq hərisliyinə qapılan, mənəvi aləmi kasad ünsürlər hələ də aramızda dolaşır. Belələri halal zəhməti ilə yaşayan vicdanlı adamları da öz cərgələrinə qoşmaq istəyirlər... "Çahargah fantaziyası" əsərində məhz bu problemlər mərkəzi yer tutur... Əsərin gözəl keyfiyyətlərinin bir cəhəti də budur ki, insan nə vaxtsa səhv edə bilər, qeyri-sağlam qüvvələr onu da düz yoldan döndərməyə təhrik edər. Buna görə də hələ tamam pozulmamış adama o dəqiqlik ciddi

cəza vermək lazımdır. "Çahargah fantaziyası" pyesi həm əsərin müəllifinin, həm də teatrımızın müasir mövzudakı əsərlər içərisində nailiyyətidir. "Əsərdə Məlik Dadaşov, Mikayıł Mirzəyev, Məhluqə Sadıqova, Səyavuş Aslan, Bəsti Cəfərova iştirak edirlər.

Kərim Kərimovun "Çahargah fantaziyası"pyesi haqqında Xəlil Rzanın 1985-ci ildə "Azərbaycan müəllimi" qəzetində "Övvəl evin içi" adlı məqaləsində əsər haqqında geniş, maraqlı təhlillər verilmişdir: "... Bu vaxtacan özünü "Xanəndənin talyeyi" opera mətni və bir neçə ssenarının müəllifi kimi tanıtmış Kərim Kərim "Çahargah fantaziyası" pyesini Akademik Dram Teatrına təqdim etməklə yeni və cəsarətli bir addım atmış və xoşbəxtlikdən bu dramaturq cəsarəti demək olar ki, özünü doğrultmuşdur. Pyesin əsasında odu, alovu soyumaq əvəzinə, getdikcə kükrəyən, son dərəcə təbii, həyatı br konflikt və az-çox yaddaşalan insan xarakterləri dayanır. Ərsiz və evdar bir qadın olan Bikə xalaya, musiqiçi qardaşı Rasimə, yenicə evləndiyi Naziləsinə, kənddə yaşayan kolxozçu Murtuz dayısına, qonşusu Hüseynbalaya həm bir oğul, qardaş, gənc ər, həm də bacioğlu və qonşu kimi möhkəm mənəvi tellər ilə bağlı olan zavod mühəndisi Teymur RİK sədri seçildikdən sonra öhdəsinə nə qədər ağır və məsul bir vəzifə düşdüyüni tam ciddiliyi ilə anlayır. Ortaq mənzil şəraitində yaşadıqları və növbəsi çatdığı halda ona təqdim olunan or-derdən, yaxınlaşan ev səadətindən imtina edir... fəryad qoparan Naziləsinə izah etməyə çalışır ki, vəzifeyə keçən kimi dərhal mənzil alması onun öz rütbəsindən və mövqeyindən sui-istifadə edənlərə, əliyirlərə qarşı aparacağı mübarizəsinə mane ola bilər. Nazilənin atalığı Mustafa nə vaxtdan bəridir ki, korlar Cəmiyyəti nəzdindəki sexlərdən birini hamiliyə götürməklə əldə etdiyi bol gəliri bu asan qazanc üçün lazımı şərait yarananlar arasında böülüsdürməklə məşğuldur... Mustafanın əlat-tısı Ağası sadəlövhəyündən istifadə edərək ələ keçirdiyi usta Hüseynbalanın evində içib xumar olanda mühüm bir sənədi -kağızı salıb itirir. Təsadüfən Teymurun əlinə keçən bu kağız, sən demə əslində Korlar Cəmiyyətinin məlum sexindən pay alanların siyahısından ibarət imiş. Mübarizə və münaqişələrin bu cür çuqlaşması gedisində pyesin və tamaşanın başlıca pafosu, ideya gücü aşkarlanır: cahanda elə bir qüvvə yoxdur ki, halallıq uğrunda mübarizəni və xalqa xidməti özünə amal seçmiş qəhrəmanların iradəsini qıra bilsin. "Tamaşanın bu məfkurə qüvvəsini, estetik təsirini tamaşaçılara çatdırmaq səhnədə ən çox Teymur rolunun ifaçısı qüdrətli

aktyorumuz Mikayıl Mirzəyevin öhdəsinə düşür. Mikayıl-Teymur inandırır ki, görkəmli ictimai xadimlərin cəmiyyəti sağlamlaşdırmaq və yeni bir tərəqqiyə çatdırmaq uğrunda mübarizəsi çox zaman evin içindən başlanır... Onun Mustafa ilə dialoqları bəzən qılınc döyüşünü xatırladır. Məhz mübarizə gücünə, nəfəs genişliyinə görədir ki, Mikayıl pyesdən gələn bəzi sxematik məqamları, təbliğatçılığı, plakatçılığı müəyyən dərəcədə unutdura bilir və mənfi obraz kimi daha parlaq boyalarla işlənmiş Mustafanı ideyaca darmadağın etməyi bacarır... Məlik Dadaşovun aktyor sehirkarlığı bundadır ki, Mustafanı tipik bir surət səviyyəsinə qaldırır, onun son dərəcə təbii və təhlükəli olduğunu, mənəvi çürüklüğünə baxmayaraq ustalığını, mahirliyini və belələrini ifşa etməyin çətinliyini üzə çıxarır... Biz şübhə etmirik ki, vaxtilə görkəmli səhnə ustası Kazım Ziyanın "Yaşar" tamaşasındaki İmamyar rolu kimi bu rol da tamaşaçının böyük bir dəstəsini cəzb edəcək və bir sıra sözləri təkyə-kəlama çevriləcəkdir.

"Çahargah fantaziyası" komedyasının komik məzmunu ən çox xalq artisti Səyavuş Aslanın - Hüseynbala rolunu təqdim və təsfirində aşkarlanır... Səhnədə ilk addımlarını atan, lakin içərisində çox böyük paklıq və mənəvi qüvvət qaynaqları olduğunu sübut edən aktrisa Bəsti Cəfərovaya öz ərinə məhəbbət, ailə ocağına sədaqət ilə onu meşşanlıq bataqlığına çökən kirli mikro mühit arasında tərəddüd edən, gəlin Nazilənin rolu tapşırılıb. O, bu rolu unudulmaz boyalarla canlandırır...

"Çahargah fantaziyası" M. Əzizbəyov adına Lenin ordenli və Qırmızı Əmək Bayrağı ordenli Azərbaycan Dövlət Akademik Dram Teatrının yaradıcı kollektivinin çox ciddi qələbəsidir, repertuarı ilk növbədə müasir ruhlu və zəngin mündəricəli əsərlər hesabına zənginləşdirmək uğrunda çoxdan bəri aparılan mübarizənin parlaq nəticəsidir."

Onun 1959-cu ildə Musiqili Komediya Teatrında tamaşaşa qoyulan "Kəndimizin mahnısı" əsəri haqqında Kərim müəllimin kitabda qeydlərindən: "...Atam dəfələrlə Kamalın çıxış etdiyi teatr tamaşalarına baxıb həzz almışdı. O, teatrın görkəmli artistləri Nəsibə Zeynalova, Münəvvər Kələntərli, Lütvəli Abdullayev, Ağarza Qafarlı, Bəşir Səfəroğlu, Vücud Nuriyev və başqaları ilə tanış olub dostlaşmışdı. Onlar tez-tez evimizə gəlir, maraqlı söhbətlər və şən zarafatlar edirdilər.

Atam xüsusən Şəmsi Bədəlbəyli ilə möhkəm dost oldu və həyatının sonuna qədər bu dostluq davam etdi. Şəmsi müəllim istedadlı rejissor olmaqla yanaşı, çox

xeyirxah insan idi. O, rejissor olmaq həvəsimi bilib təklif etdi ki, onun bütün məşq-lərində köməkçi kimi iştirak edim. Şəmsi müəllimin məsləhəti ilə "Kəndimizin mah-nisi" adlı musiqili komediyanın librettosunu yazdım. Bu, dramaturq kimi ilk addi-mim idi. Sonralar komediyanın musiqisini bəstəkar Zakir Bağırov, şeir mətnini isə Ənvər Əlibəyli yazmışdı."

Teatrlarda uğurla tamaşaşa qoyulan bu pyeslərlə yanaşı rus dilində yazılan "Mavi gözlü nəhəng" pyesi keçmiş SSSRİ-nin süqutu dövrünə təsadüf etdiyi üçün onun səhnələşdirilməsi baş tutmadı. Kərim müəllimə Nazim Hikmət haqqında televiziya filminin çəkilişi də qismət olmadı. Məhəmməd Füzulinin yubiley tədbirinin rejissoru kimi onunla yaxından tanış olmuşdu. Nazim Hikmətə olan mə-həbbəti bitib tükənməz idi. Şairin ən məşhur kədərli şeirlərindən biri olan ceviz ağacı haqqında şeiri dillər əzbəridir. Şairdən söz düşəndə onun şeirlərindən bir neçə sətrini xatırlamamaq günahdır.

*Başım köpük-köpük bulud, içim-dışım deniz,
Ben bir ceviz ağaciyam Gülhane parkında.
Budaq-budaq, şehram-şehram ihtiyar bir ceviz,
Nə sen bunun farkındasan, nə polis farkında.*

Düzdür, Nazim Hikmət o ağac kimi bir yerdə qərar tutmadı, həbslərə düşdü, ancaq Gülhane parkındaki ceviz ağacından fərqli olaraq, kökündən qoparılib vətəndən ayrı salındı. Nazim Hikmət tənha, müdrik ceviz ağacı kimi sanki xatirələrini, şeirlərini yarıpaqlarına yazıb dünyaya car çəkdi. Azərbaycan ziyalıları onu doğma övladı kimi sevib, həmişə dəstəkləmişdir. Onun şeirləri elçiləri kimi dünyani gəzdi, mavi gözlü nəhəng isə bu dünyaya sığmadı. Keçən əsrin 90-cı illərində mənim də Nazim Hikmətlə bağlı mənsur şeirim mətbuatda, sonra 2006-cı ildə "Mirvari toy" kitabında başqa yazılarımla birgə çap olunmuşdu. Adı "Mavi gözlü div qardaşım" adlanırdı. Kiçik bir hissəni burda xatırlatmaq istərdim: "... Mavi gözlü xeyirxah div qardaşım, atam. Bağçasında xanıməlli çiçəyi bitən evdə xoşbəxt olmaq istədin. Xanıməlli çiçəyi kimi tez soldu xoşbəxtliyin. Qara dəniz kimi çalxalandı mavi gözlərində ümidlərin.

Vətən ümidi sahilidir. Necə yaşayaydın vətənsiz, oğlun Mehmtsiz, sevgisiz? Mavi divə bənzətdin özünü... Zindanda hər gün yuxularında azad, xoşbəxt taleyini gördün.

İnandınmı yuxunu yozanlara? Hər gün zindan əzabı, xain nəfəsi duyduñ şübhəli azadlıqda. İnandınmı qanadlarını, ümidiłrını kəsən "mərhəmətli" qanunlara?..

Mənim div ürekli şairim. Şair qəlbin kövrək idi, canın div tək şüşədəydi. Namərd üçün asan idi şairin şüşə qəlbini sindırmaq. Sındırdılar... Öz içində cılıkləndin, kiçilmədin. Öz sözünlə şair kimi seçildin, harda olsan belə vətəni özünə qibləgah seçdin."

Qəribədir, Kərim Kərimovun şair haqqında yazdığı pyesin taleyi də Nazim Hikmətin yarımçıq, qərib ömrünə bənzədi. Can atlığı ünvandan ayrı düşdü...

Kitaba Kərim müəllimin 60 illiyi ilə bağlı bir təbriki köhnə xatirə kimi daxil etmək qərarına gəldim. "Ədəbiyyat və incəsənət" qəzetiinin 1988-ci il 2 sentyabr nömrəsinin Azərbaycan Teatr Xadimləri İttifaqının idarə Heyəti Kərim müəllimə yubileyi ilə bağlı ünvanlanmış təbrik məktubunu oxuyuruq: "Hörmətli Kərim Həmid oğlu Kərimov! Azərbaycan Teatr Xadimləri İttifaqının idarə heyəti Sizi-tanınmış müsiqişünəsi, ssenarıçını, dramaturqu, rejissoru anadan olmağınızın 60 illiyi münasibətlə səmimi-qəlbən təbrik edir. İstər mərkəzi, istərsə də respublika mətbuatında musiqi sənətimizin fəal təbliğatçılarından biri kimi Bülbül, Qara Qarayev, Fikrət Əmirov, Müslüm Maqomayev və başqa sənətkarların yaradıcılığını araşdırmış, məşhur bəstəkarların və ifaçıların bir neçəsi haqqında kitablar, ssenarilər yazmışınız. Siz "Çahargah fantaziyası" dramının, "Mond restoranından qoca" radio-pyesinin və həmin pyesin əsasında yazılmış "Xanəndənin taleyi" operasının librettosunun (musiqisi Cahangir Cahangirovundur), "Kəndimizin mahnısı" musiqili komedyasının mətninin (musiqisi Zakir Bağırovundur), "Dvorjakın melodiyası" bədii filminin ssenarisinin, xeyli miqdarda musiqi verilişlərinin və musiqi təbliği ilə bağlı populyar elmi-məqalələrin və kitabların müəllifisiniz. Bütün bunlar sizin hərtərəfli istedadınızdan xəbər verir.

Siz uzun illərdir ki, respublikada ən böyük tamaşa müəssisəsinin -V. İ. Lenin adına Sarayın direktoru kimi təşkilatçılıq fəaliyyəti göstərir, həmin sarayda keçirilən ən böyük tədbirlərin rejissorluğunu edirsiniz.

Hörmətli Kərim müəllim, sizin üçün əlamətdar gündə sizə uzun ömür, cansağlığı, yaradıcılığınızda və təşkilatçılıq fəaliyyətinizdə yeni-yeni uğurlar diləyirik".

Qəribədir, o, 70 yaşını haqlayanda nədənsə bu səpgidə olan təbriklər artıq yaradıcılıq təşkilatlarından onun ünvanına səslənmədi... Gözü intizada qalan ahil bir insani-həyatını öz işinə bütün varlığıyla həsr edən xalq artisti, Əməkdar incəsənət xadimini xatırlamaq, gənc nəslin tamaşaçılarına da tanıtmaq nədənsə unuduldu. Öz

güçünü, istedadını mədəniyyətimizin tərəqqisi, təbliği üçün Kərim müəllim əsirgəmədi. Bu meyarları kitab boyu onun yaradıcılığında, fəaliyyətində izlədik. Əminə xanım Dilbazinin Kərim müəllim haqda xatirəsindən son fikirlərini bir daha xatırlayaq: "... Kərim müəllimin mədəniyyətimizin təbliğində zəhməti böyükdür və hesab edirəm ki, bunlar yaddan çıxmamalı, onun qiyməti verilməlidir. "

Növbəti fikirlərimiz lirik notlar üzərində köklənir: "Həyat belədir. Yolun əvvəlində həyatın sonu görünmür. Ömür var göylərə ucalıb üfüqlərdə əriyir. Ömür var sürünüb dərələrdə itir. Hamının həyat ən böyük qazancı, ən böyük itkisidir. Ən uzun yollar da nə vaxtsa, hardasa bitir. Nə qədər sağlıq, yollara yoldaşıq. Yol bizdən ayrılsa yol kənarında soyuq bir daşıq."

2013-cü ildə Kərim Kərimovun anadan olmasının 85 illiyidir. Məhz onun yüksək insani keyfiyyətlərindən bəhrələnib onu xatırlamaq Kərim müəllimin əməyinə verilən ən böyük dəyər və ruhuna hörmətdir. Deyirlər, insan öz qarşısındakına verdiyi dəyər qədər qiymətlidir. Kərim müəllim haqqında yazılan xoş, səmimi xatırələr üçün görkəmli mədəniyyət xadimlərimizə, onu yaxından tanıyan dostlarına Reyhan xanımın ailəsinin adından dərin minnətdarlığımızı bildiririk. Kərim müəllimin öz yazıları ilə yanaşı onu sevib qiymətləndirən insanların şirin, maraqlı xatırələri olmasaydı, kitab daha dolğun görünməzdi. Xatırələr ikinci ömürdür. Sənətkarın gələcək nəsillərin yaddaşında yaşamaq haqqını qazanan şərəflər omrū.

Kərim müəllim yaşadığı XX əsrin qeyrətli vətəndaşı kimi həm tutduğu vəzifələrində, həm də yaradıcılığında Azərbaycanın - doğma torpağının əsl vətənpərvəziyalısı olduğunu təsdiq etmişdir.

P. S. Kitabın əlyazmasına son dəfə nəzər yetirmək üçün Kərim müəllimin mənzilində Reyhan xanumla görüşməli idim. Qəlbimdə həyəcan dolu hissələrlə Kərim müəllimin mənzilinə uzzanan pillələri necə tez qalxdığımı hiss etmədim. Bu mənzil vaxtı ikən onun ömrünə nə qədər sevinc, xoşbəxt anlar baxış edib...

Düşünürdüm ki, kaş Kərim müəllim mənzilinin qapısında özü məni gülümsər baxışlarla qarşılayıb deyəydi: "Bu Novruz bayramında evimizə xoş gəlmisiniz. Bahar fəsli görüşlər, sevinc və məhəbbət fəslidir. "

Kərim müəllimin uzun illər qalxıb endiyi bu pillələr nədənsə mənə piano dillərini xatırlatdı. Əgər bu pillələr canlansayıdı burda hansı musiqi səslənərdi? Təsəllim o idi

*ki, "Talelərə yazılın musiqi" kitabının hər bir sətri melodik düşüncələrlə, səmimi
duyğularla köklənmişdi...*

*Reyhan xanımla bir neçə saatlıq görüşdən sonra bayaq cəld qalxdığım pillələri indi
tələsmədən, içimdə özümə də aydın olmayan qüssə ilə düşürdüm.*

*Nə vaxtsa "Musiqidən keçən ömürlər" kitabının da yaranma, yazılmış tarixi bu pil-
lələrdən ötürüb keçib. Bəlkə də onun yazılmayan, deyilməyən nə qədər fikirləri, ümidişləri
quş olub öz ünvanını gəzib. Qocalıq isə buna aman verməyib.*

*Binanın çöl divarında gözlərim Kərim Kərimovun memorial lövhəsini axtardı. Boş
görünən, xatirəsiz qalan soyuq daşlara bir xeyli baxdım... Kərim müəllimin yaşadığı bi-
nada öz "möhür"ünü gözləyən memorial lövhənin yeri görünürdü...*

*Sonda demək istəyirəm ki, "Talelərə yazılın musiqi" kitabı əslində öz taleyinin "fəs-
linə" uyğun yazılıdı. Burda bəlkə də kimsə öz ömrü ilə səsləşən "fəsillərini" tapıb oxu-
yub. Kitabda təqdim olunan unudulmaz, təkrarsız şəkillərdə insanlar öz zamanına bən-
zəyir. Lakin kitabda şəkili olmayan təkcə zamandır. Bizə həyatımız boyu 4 fəsli bəxş
edən rəngsiz zaman.*

*Əbədi musiqinin əzəmətli notları üzərində istedadlı insanların böyük arzuları doğu-
lur və nə yaxşı ki, onlar kainatın musiqi ahənginə qovuşub öz sonsuz ömrünü yaşayır-
lar...*

2012-2013
Bodrum-Bakı

KVADRATA SİĞAN SIFIR

Deyirlər ki, “incəsənət yalnız o zaman dəyərlidir ki, o bizimlə danışır”. Hansı dildə danışırsa danışın, ancaq məramı xoş olsun. Əsrlər boyu müxtəlif janrlarda ərsəyə gələn sənət əsərləri öz dövrünün tələblərinə uyğun yaranmışdır. XX əsrədə də dadaizm, modernizm, ekspressionizm, abstraksionizm, fovizm, kubizm, sürealizm, futurizm və suprematizm kimi yeni janrlar incəsənətə özünəməxsus ab-havani götirə bildi. Yum fəlsəfəsinə görə, proses o vaxt tarixə çevrilir ki, o öz qanunlarını yarada bilsin. Və əlbəttə, bu qanun bəşəriyyətin gələcək rifahı naminə həyata keçsin.

Rəssamlıqda “novatorluq” göstərən Kazimir Maleviç XX əsrin əvvəllərində müxtəlif rəngli kvadrat şəkilləri vasitəsilə tamaşaçısına nə demək istəyib? O, “Qara kvadrat” şəkilinin mövzusunu sakrallaşdıraraq onu kosmik şürurun təsiri altında yarandığını iddia etmişdir. O, əslində qəlbinin, düşüncələrinin qaranlıq tərəfini incəsənət vasitəsi ilə reallaşdırılmışdı. Deyilənə görə, qaralamasını bitirdikdən sonra rəssam bir həftə nə yeyib, nə də içib və incəsənətdə “suprematizm” cərəyanının əsasını qoyub. Bu əsəri “zamanın ikonası” adlandıranlar da az deyi. Görkəmli filosof M. Baxtin gözəl deyib: “janrlarla düşünürük. “ Hər kəs özünəməxsus istedadını təsdiq edən janra uyğun əsərlər yaradır bununla da öz tamaşaçısını, dinləyicisini, oxucusunu qazanır. Əslində Maleviçin yaradıcılığında binar müxalifət nəzərə çarpmır. Çünkü hər hansı bir əsərdə binar müxalifət mövcud ola bilər. Andrey Yaxnin “Anti incəsənət” məqaləsində qeyd edir ki, Mefistofelə xas olan bütün cəhətləri Maleviçdə tapmaq olar. Rəssamın 1910-cu ildə çəkdiyi avtoportret isə buna əyani sübutdur. O, ikonoqrafiyanı yaxşı bilirdi. Rəssamın suprematizm janrında bu müqəddəs mövzunu qırmızı, ağ kvadratlarının rəngləri vasitəsi ilə əks etməsinə apofatik yolla bəraət qazandıran da tapıla bilər. Georgiy Pobedonosets ikonasında onun atının sinəsinin ağ rəngi ağ kvadratda, al qırmızı rəngli geyimi isə qırmızı kvadratda guya öz əksini tapmışdı. Buna bənzər suprematik eksperimentlərlə rəssam maniakal nifrətlə işığın antropomorf prinsiplərini məhv etməyə çalışmışdı. K. Maleviç öz radikal çıxışlarında qeyd edirdi: “Məbəd pedaqogika üçün deyil, yeni ideyalar üçündür. İsa və Məhəmməd pedaqoqdur. Məbəd həyat üçün vacib olan

ışarələrin yeridir. Məbədə öyrətməyə deyil, yaratmağa gedirəm.” Onun düşündüyü məbəd həqiqət işığının kor edilməsi üçün əsl rəssam emalatxanası idi. Onun yaradıcılığı da kamproçikosların fəaliyyətindən geri qalmırıldı. Kamproçikoslar canlı gözəl varlığın eybəcər hala salınmasının texnologiyalarını bilirdi. Maleviç də Mefistofel sağa riyakarlıq edir, qaranlıq fikirlərinin nifrətini qara kvadrata çevirirdi. Maraqlıdır ki, “Mefistofel” sözü yunanca “ışığı sevməyən” deməkdir. Bu iki qəhrəmanlar arasında nə qədər mənəvi yaxınlıq, qohum fikirlər var.

Rəssama siyasi sifarişlər bolşeviklər tərəfindən verilirdi. Hakimiyyəti ələ keçirmək planlarında Maleviçin “sehirli” rəssam fırçası fəallaşmışdı. Bolşeviklər onun əsərlərinin sarsıcı, dağdırıcı ezoterik enerjisindən ustalıqla istifadə edidlər. N.Berdyayevin fikrincə: “Hər bir yaradıcı akt universal kosmik məna daşıyır.” Kazimir Maleviç Oktyabr inqilabından sonra “incəsənət xadimi” kimi yeni təkliflər irəli sürürdü: “Bütün xristian məbədləri Kommunist adlarını daşımmalıdır.” Təsadüfi deyil ki, Leninin mavzoleyi ateistlərin məbədinə çevrilmişdi. Maleviç mədəniyyət sahəsində çalışan insanları öz ideyalarının ardiyca çağırır, onlara guya yalnız özünün tanıldığı yeni torpaq, səma vəd edirdi: “Yaşasın sosial yolların yeni simmetriyası! Yaşasın incəsənətdə yeni simmetriya! Yaşasın yeni hayat sistemi!” Bolşeviklər müəyyən zamana qədər rəssamın xidmətindən istifadə edir, dövlətlə məxfi surətdə əlbir işinə görə ona yüksək vəzifələr verilirdi...

Tarixə müraciət etsək, Fransada futurizm cərəyanının banisi “Qırmızı qənd” poemasının müəllifi Filippo Marinetti olmuşdur. Futuristlərin manifestində deyilir: “Bu günə qədər ədəbiyyat fəaliyyətsizlik göstərərək, xəyalpərvərliyə üstünlük verirdi. Biz isə aqressiv hərəkatı dəstəkləyir, dünyani təmizləmək xüsusiyyətinə malik olan müharibəni tərənnüm edirik. Biz muzeyləri, kitabxanaları dağıtmaq istəyirik. Bizim ürəyimiz heç bir yorğunluq bilmir, çünki alovla, nifrətlə qidalanmışdır.” 1912-ci ildə futurist rəssamların ilk sərgisi təşkil edilir. Onlar öz gələcək fəaliyyətində “ayın işığını da öldürməyə” hazır olduqlarını bəyan edirlər. Bu radikal çağırışların əks-sədasi Parisdə, Rusiyada keçirilən tədbirlərdə özünü göstərirdi... İndi isə inqilabdan əvvəlki Rusiyaya qayıdaq. 1912-ci ildə Kazimir Maleviç Moskvada futuristlərin “Uzunqulağın quyruğu” rəsm sərgisində 20 əsəri ilə iştirak edir, bəstəkar Matyuşinlə orda tanış olur.

Rusiyada Brinci Dünya müharibəsi ərəfəsində 1913-cü ildə Maleviç futurist dostları ilə “Günəş üzərində qələbə” operasını hazırlayırlar. O, səhnədə dekorasiyaların, həmçinin kostyumların eskizini ağ və qara rənglərdə verir. Tamaşanın musiqisi M. Matyuşinin, mətn A. Kruçenninin, proloq isə V. Xlebnikovundur. Həmin ildə Moskvanın “Veçerniye novosti” qəzetində “Futuristlər kütləni necə aldadır?” adlı məqalə çap olunur.

Maraqlıdır ki, keçmiş bədii dəyərlərdən imtina edənlər, azad incəsənəti təbliğ edənlər arasında V. Mayakovski də vardı. O, kubofuturistlərdən ibarət qrup yaradaraq, “Cəmiyyətin zövqünə sillə” adlı Manifestə imza qoyub. 1915-ci ildə “Bulud” poemasında yazır: “Bütün yaradılanların üzərinə “nihil” (möhrü) vururam. Manifestə görə Tolstoy, Dostoyevski və Puşkinin əsərləri zamanın arxivinə verilməliydi. (Elə bizim cəmiyyətdə də buna bənzər manifest tərəfdarlarına az rast gəlinmir.)

Maleviç Mayakovski haqda demişdir: “Bütün rəssam və şairlər hay-küy qaldırmağı bacarırlar. Mayakovski onların hamisindən daha çox fərqlənirdi. O, futurist poeziyasına motor, dəmir və poladla gəlmışdı.” Bir sözə, futuristlər kəpənəkdən kolbasa etməyin müümüknülüyünü sübut etmək isteyirdilər. Bu yaxınlarda rəssam Yuryi Annenkovun “Görüşlərimin gündəliyi” kitabını oxuyanda XX əsrin əvvəllərində yaşayıb yaradan ziyalıların, futuristlərin həyatı ilə daha yaxından tanış oldum. Xüsusilə, 1929-cu ildə xaricdə Mayakovski ilə bağlı xatirəsi çox təsirli idi. Mühacir həyatı keçirən Annenkovdan onun nə vaxt Moskvaya dönenəcəyini soruşanda deyir ki, heç vaxt Rusiyaya qayıtmayacağam, mən rəssamam. Mayakovski isə acı-acı hönkürür: mən isə qayıdırám, çünkü şair deyiləm. Məmur vəzifəsi onu şair təbiətli Mayakovskidən ayırmışdı. “Dumanda bulud” şeirinin müəllifi Mayakovski şair kimi həyatda daha azad, daha cəsaretlidir: “Ehey! Səma! Qarşımıda əyilin! Mən gəlirəm!” - deyə bilərdi.

O, yaradıcılığında baş verən böhranla, durğunluqla heç bir vəchlə barışa bilmirdi... Onun yarımcıq qalmış səhnə üzü görməyən “Ölümə komediya” pyesi şairin intiharı ilə həyat səhnəsində qələbə çalışır. Mayakovski “nihilik” möhürüünü öz taleyinə vurmaqla cilovlaya bilmədiyi emosiyalarının qurbanına çevirilir.

1914-cü ildən futuristlərə cəmiyyətdə tutduğu mövqeyə görə “volterçi”, “nihilik”, “farmazon” deyilirdi. Məsələn, Maleviç pencəyinin petləsində taxta qaşiq

gəzdirirdi. Əgər rəssam Böyük Piter Breygelin “Kənd toyu” rəsmi yadınızdadırsa, şənlikdə yemək daşıyan cavanların papağında taxta qaşıq var. Bu, onların çox kasib olduğuna dəlalət edir. Belə adamların nə evi, nə də ailəsi olur. Maleviçin isə şəxsi işləri heç də pis getmirdi. Taxta qaşıq onun farmazonluğunu nəzərə çatdırmaq üçün bir vasitə idi.

Ümumiyyətlə, keçən əsrin əvvəllərində teatr səhnəsində oynanılan əsərlərin mövzuları ikrahedici idi, əsəbləri zəif, daha doğrusu adı tamaşaçılar futuristlərin insanlığa qarşı yönələn tamaşalarına baxa bilməzdilər. “İntiqam vaxtı”, “Qəbr daşında”, “Qucaqda ölüm”, “Sonuncu haray” və s. teatr tamaşalarının ayrıca öz həvəskarları vardi. O dövrdə hətta “Özünə qəsd edənlər liqası”, klublar da yaradılmışdı. İspan kinorejissoru surrealist Luis Bunyuel, Salvador Dali ilə birlikdə çəkdiyi “Andaluz iti” filmi zörakılığa çağırış idi. Amansızlığı eybəcər şəkildə təbliğ edən filmə hamilə qadınlar kino zalında baxarken uşaqlarını itirmişdilər. Bu film böyük qalmaqala səbəb olmuşdu. Rejissor mətbuat nümayəndələri ilə görüşündə bildirmişdi ki, “Andaluz iti” filmi insanları cinayətə kütləvi çağırışdır. Alman yazarı və şairi, esseist Qotfrid Benn də XX əsrin nihilist ziyalılarından biri idi. O, sübut etməyə çalışırdı ki, stil həqiqətdən üstündür, çünki o öz varlığına bəraət qazandırır. 1912-ci ildə onun “Morq və digər şeirlər” kitabı nəşr edilir. İnsan hüquqları, cəmiyyətin və dövlətin hüquqları yaradıcılıq predmeti kimi öna yad idi. “Yeni incəsənətin müalicəvi gücü onun amansızlığındadır”, -deyirdi.

K. Maleviç də öz xarici həmkarlarından geri qalmır, cəmiyyətə 1915-ci ildə ilk nifrət kvadratını təqdim edir. “Günəş üzərində qələbə” operasının davamı olan “Qara kvadrat”dan iki il sonra Rus imperiyası qara günlərini yaşayır. İnqilabdan sonra da çəkdiyi qara kvadratlar ölkədə repressiyaların qara niyyətinə yol açır. Qaranlığa can atan “Günəş üzərində qələbə” ideyası isə günahsız insanların üzərində qələbə kimi həyata keçir. Konfutsinin fikrincə, işarə və simvollar dünyani idarə edir, söz və qanun yox. Deyirəm ki, ağıdərili qaragünlü olmaqdansa, qara dərili ağıggünlü olmaq ondan yaxşıdır.

Maleviçin yaradıcılığının “şah əsəri” olan “Qara kvadrat”ı sənət əsəri kimi qəbul etməyənlər arasında Almanıyanın Rəssamlar İttifaqının üzvləri Yuriy və Yeqor Romanovlar metafiziki mənə daşıyan əsərin uzun illər davam edən qara niyyətli məqsədini sıfırda endirmək qərarına gələrək, “Günəş və pikselin qələbəsi” ideyası-

nı irəli sürürlər. Onlar 22 mart 2003-cü ildə Veymarda, Erfrutda təşkil edilən rəsm sərgilərində “Günəşin qələbəsi” adlı bədii layihəni həyata keçirirlər. Sərgidən bir gün sonra heyrətedici hadisə baş verir, Yaponiya səmasında günəş optik kvadrat təsəvvürü oyadır. Bu hadisə dünya mətbuatında geniş işıqlandırılıb. Allah işığın tərəfdarıdır. Təsadüfi deyil ki, Quranda “Nur” surəsində deyilir ki, Allah göylərin və yerin nurudur. Heç bir varlıq, heç bir qüvvə onu söndürməyə qadir deyil.

Bilmək istəyirsinizsə, əslində incəsənət tarixində bu şəkilin ekiz böyük qardaşları olub. Maraqlı odur ki, onların müəllifləri rəssam Pol Bilkod və Alfons Alle heç vaxt Maleviç kimi məşhurlaşmayıb. Çünkü bu əsərlər siyasi xarakter daşımayıb, heç vaxt baha qiymətlərə satılmayıb. Maleviçin əsərini isə bir çoxu az qala dəfinə yarpaqları ilə bəzəməyə hazırlıdır. Carlz Koltonun yaradıcı adamlar haqqda yaxşı bir fikri var: “Siz fikri müasrlərinizdən oğurlasanız plaqiatlıqdə pislənəcəksiniz, yox, əgər qədim müəlliflərdən oğurlasanız erudisiyanıza görə təriflənəcəksiniz.” Maleviçi də plaqiat yaxud erudit hesab etmək mədəniyyətşünasların işidir. İspan yazıçısı Ramon Qomes de la Sernanın da maraqlı bir fikri var, mən onu Maleviçin “Qara kvadrat”ına şamil edərdim: “Əks-səda ilə mübahisə etmə, onsuz da son söz onundur”. O da incəsənətdə bu əsərlə son sözünü demişdir. Yeri gəlmışkən qeyd edək ki, Maleviçdən əvvəl Pol Bilkodon 1882-ci ildə Parisdə “Zirzəmidə zəncilərin döyüşü”, Alfons Allenin “Gecəyarısı mağarada zəncilərin döyüşü” əsəri 1893-cü ildə sərgilərdə nümayiş etdirilmişdi. Qara rəngdən savayı tabloda heç nə görməsən də heç olmazsa mağaranı təsəvvür edirsən, zəncilərin məhz gecəyarısı orda nəyə görə vuruşması haqda düşünürsən. (Aydındır ki, gözəl Yelena üstündə müharibə getməyib.) Əslində Alfons Alle 19-cu əsrin sonlarında “Formasız incəsənət” qrupunun yaradıcılarından biri olub. Bəlkə də dünyada abstrakt janrında şəkil çəkən ilk rəssamdır.

Böyük humor hissini malik Alle Fransada “Qara pişik” kafesinin ən fəal qonaqlarından biri olub. Maraqlı odur ki, o dövrdə Parisdə ekzistensial hissələr oyanan qara tavanlı kafelər də fəaliyyət göstərirdi. (Deyilənə görə, belə bir mikro mühitdə öz həyəcan və düşüncələrinə daha dərindən nüfuz edə bilirsən.) Ekssentrik yazıçı, rəssam qara kvadratını da adından məlum olduğu kimi zarafat xatırınə dünyaya gətirmişdi. Onun günəşə, aya, işığa qarşı heç bir etirazı yox idi. Onun humorla dediyi fikirlərdən biridir: “Biz vaxtı necə öldürmək haqqında

düçündükçə o bizi metodiki surətdə özü öldürür.” Allenin dediyi kimi, vaxt onu öldürəndən sonra onun yaşadığı ev dünyada ən kiçik muzey kimi indi də fəaliyyət göstərir. Xoşbəxt sənətkardır ki, onun haqqında oxuyanda, danışanda dodaqlarımızda təbəssüm oyanır. Onun “Qara kvadrat”ını da səhərin açılmasını ümidişən gözləyən gecəyə bənzədirsin, daha cəhənnəmin qır qazanına yox.

Bəs ümumiyyətlə, kvadrat nəyin təcəssümüdür? Dörd ünsürün, stabilliyin, dünyada idarə üsulunun kvadrat həqiqətidir. Bir çox qədim məbədlərin təməli kvadrat plan əsasında qoyulmuşdur. Qədim romalılar ideal şəhəri belə təsəvvür ediblər. Maleviç isə öz dövrünün futuristi kimi stabilliyə, məntiqə xidmət edən kvadrata qara pərdə çəkməklə daha bizzət təəccüb hissi oyatmış.

Öz sərt, cəsarətli çıxışları ilə yadda qalan rus yazıçısı, esseisti Tatyana Tolstaya “Kvadrat” məqaləsində rəssamın yaradıcılığını belə xarakterizə etmişdir: “... Onun dediyinə görə o, hər şeyi sıfır endirmişdi. Lakin nədənsə sıfır kvadrat imiş və bu adı kəşf incəsənət tarixində ən dəhşətli tarixdir... Kvadratdan sonrakı dövrün rəssamı kvadrata səcdə edərək, qara dəliyə nəzər salıb bu dəhşətdən büdrəmədi, o, ilham pərisinə, mələklərə inanmırıdı. Onun öz qısa dəmir qanadlı qara mələkləri vardi.” (Mən isə deyərdim ki, şəkil “suprematizm” adlı mənəvi xəstəlikdir.) T.Tolstaya müasir incəsənət üzrə ekspert kimi “Kvadrat” məqaləsində açıq etiraf edir ki, bu gün xarici qəyyumların pulları hesabına yaranmış fondlarda bədii layihələr öz primitivliyi, dəyərsizliyi ilə onda ikrəh oyadır. Buna baxmayaraq, peşəkarlıqdan, estetik zövqdən, bəşəri hissələrdən uzaq olan əl işlərinə, rəsmlərə rəy və rən ekspert kimi qazandığı pul xatırınə çox şeyə göz yumur, qara məqsəd daşıyan layihələrin həyata keçməsində iştirak edir. Çünkü yaxşı bilir ki, vətənpərvər insanlar öz əqidəsinə, mübarizəsinə, fədakarlığına görə heç kim tərəfindən heç vaxt maliyyələşdirilmir. Bəxti gətirsə, ölümündən sonra qəhrəman adına layiq görüləcək. Təəssüf ki, öz tarix və mədəniyyətinə xəyanət yolu ilə qazanılan pullar sanki Maleviçin “qara qutusundan” maliyyələşir.

T. Tolstayanın “Kvadrat” məqaləsində immoralist Maleviçə qarşı apologiyası sərt olsa da, lakin əməli işdə prinsipial mövqə göstərə bilmir. Sərgilənən məzmunsuz “əsərlə”rin tamaşaçılara hörmətsizlik göstərir. “Bütün dəhşətlər soyuqqanlı adamların sakit razılığı ilə baş verir” fikirləri də məhz Tolstayaya məxsusdur.

Bir az haşiyəyə çıxm. Görkəmli rus yazıçısı Aleksey Tolstoy Tatyana Tolstanın ata tərəfdən babasıdır. Baba ilə nəvə arasında əqidə birliyini, mənəvi yaxınlığı hiss etməmək mümkün deyil. Rəssam Yuriy Annenkov “Görüşlərimin gündəliyi” kitabında qeyd edir ki, mühacir Tolstoyu heç vaxt öz vətəninin siyasi taleyi maraqlandırmayıb. Parisdə onunla görüşərkən Tolstoy səmimi şəkildə etiraf edir: “Mən adı insan kimi yaxşı yaşamaq istəyirəm, vəssalam. Təbliğat xarakterli yazılar yazmaq lazımdır? Qoy olsun, mən onları yazaram”. Sovet ölkəsinə 1923-cü ildə qayıdan sonra zəngin həyat naminə partiya rəhbərlərinin rəğbətini qazanmaq üçün bütün vasitələrdən istifadə edir. Təsadüfi deyil ki, ona “yoldaş qraf” yaxud “qirmızı qraf” deyilirdi. O, 3 dəfə Stalin mükafatına layiq görülmüş, gözəl malikanəyə sahib olmuş, dövlət tərəfindən ona 2 maşın ayrılmışdı. Bir dəfə ziyafların birində Aleksey Tolstoy Stalini o qədər tərifləyir ki, axırda Stalin ifrat tərifə dözməyib, əlini yazıçının çininə qoyaraq, deyir ki, dəridən, qabıqdan çıxdın, yetər. Tolstoy Stalinin daxili siyasətini yaxşı dərk edirdi. Bilirdi ki, o, türklərin dostu deyil. Yüz il boyunca Qafqazda yalnız bizim əlibbamız, adımız, soyadımız dönə-dönə dəyişdirildi. Aleksey Tolstoyun yaradıcılığında diqqətimi çəkən bir məsələyə toxunmaq istəyirəm. Yazıçı Karlo Kolladinin “Pinokkionun sərgüzəştləri. Taxta kuklanın əhvalatı” nağılı əsasında 1936-cı ildə “Qızıl açar və Buratinonun sərgüzəştləri”ni yazar. Bunu qeyd etməkdə məqsədim var. İtalyan müəllif kukla teatrının direktoru Madjafakonu çox həlim xasiyyətli insan kimi qələmə alsa da, A. Tolstoy onu əksinə zalim, mənfi obraz kimi təqdim edir. Üstəlik adını da Kara bas Bara bas qoyur. “Kara bas” türkcə “böyük baş” deməkdir. A. Tolstoyun repressiya illərində yaratdığı Kara bas Bara bas surəti siyasi bir manevrdir desək, daha düz olar. Ermənipərest Fransada keçirdiyi mühacir illərinin də bu nağılda bir iz qoyması aydınlaşır. Ermənilər həmişə uşaqlarını türklər lə qorxutduğu kimi, Avropada da Kara bas Bara basla insanları qorxudanlar az deyil. Xüsusilə, Fransa dövləti türkləri qondarma erməni soyqırımında ittiham edib, bu haqda qərarın əleyhinə gedənləri cəzalandırmaqla hədələyirlər. Görəsən bu, nə vaxta qədər davam edəcək?! Siyaset elə bir bayraqdır ki, əsən küləyin səmtinə uyğun dalğalanır. Külək isə hər gün tügyan etmir.

Qayıdaq “Qara kavdrat”ın sərgüzəştlərinə. Deyilənə görə, Rusiyada milyardlara sahib olan bir şəxs bu əsəri bir milyon dollara alaraq, onu Ermitaja təhvil vermişdir.

(Görəsən, görkəmli rəssamların şah əsərləri “Qara kvadrat”ın qonşuluğuna necə dözür?) Nə qədər ki, Lenin mavzoleydədir, Qara kvadratın da Ermitajda yeri rahatdır.

Çox sevdiyim yazıçı Alber Kamyu “Prometey cəhənnəmdə”dir esesində yazır: “Prometey yenidən dünyaya gəlsəydi, bu günün insanları ona Tanrıların törətdiyi zülmü edərdilər. “İnsanlıq” naminə onu yenə qayaya mismarlayardılar.” Bəli, “qara kvadrat” böyüməkdədir. Axırət isə yaxınlaşır. Əsrlər boyu günah pislənsə də əsl günahkar pislənmir. (Çünki günah isim kimi “nə” sualına, günahkar isə “kim” sualına cavab verir.) Günah iyıolerinin obrazlı desək, Araz aşığından, Kür topuğundandır. Yaxud bir ayağı məğribdə, o biri ayağı məşriqdədir. (Bir anlıq onların əzəmətini hiss etdinizmi?) Qara xəbərlərin statistik göstəriciləriylə yaralar sağalmır, axı. Maddi, mənəvi böhran dünyada baş alıb getməkdədir.

Məşhur humorist M. Zadornov isə Maleviçin “Qara kvadrat”ını “Afrokvadrat” adlandırib. Yəqin ərəb ölkələrində son vaxtlar baş verən qanlı hadisələri qabaqcadañan görübümiş. Çünki qara neftinə görə qara taleli insanlar sanki “Afrokvadrat”ın qara burulğanının içindən xilas ola bilmirlər. Əsərə yeni ad seçmək olar “Qara neft quyusunda boğulan zəncilər”. Fikir vermişəm ki, bir çox ərəb ölkələrinin bayraqlarında qara rəngli zolaqlar var, bu, neft kəmərlərini xatırladır.

İnsanın ruhuna hakim kəsilmək istəyən şər-qara qüvvə əbədi olaraq ağ-xeyir qüvvə ilə amansız döyüsdədir. Ona görə adətən mənəviyyatlı, təmiz insanlar pis adamların qara siyahısına, daha doğrusu qara kvadrat quyusuna düşürlər. (Qara siyahıda ağ, ancaq kağızın rəngidir.) Onların əqidələri, məqsədləri anarxistlərin, dəniz quldurlarının bayrağı kimi qaradır. Görkəmli şairimiz Rəsul Rza şeirlərində dünayımızın müxtəlif rəngli dərdlərinin çalarlarının fəlsəfəsini bədii boyalarla vermiş, qara rəng haqda yazmışdır: “Ağ yalan, dodaqları yandıran ah, edam gününə açılan sabah, nəgməsiz dağlar, kor bulaqlar, ovsuz ovlaqlar, odsuz ocaqlar, yaşamalı ölülər, ölməli sağlar”. Bəli, əziz şair, bəraət yoxdur ağ yalanın qara niyyətinə, qara əməlinə. Ölməli sağları yaşamalı ölülərlə dəyişə bilsəydik tale-yimizdəki “qara kvadratları” da cəhənnəmə təhvıl verərdik.

Yeri gəlmışkən qeyd edim ki, elmin zirvəsi, hikməti olan Quranda “cənnət” və “cəhənnəm” sözləri ayrılıqda 77 dəfə, “şeytan” və “mələk” sözləri 88 dəfə, “iman” və “imansız” sözləri 25 dəfə təkrarlanıb. Bu, bir daha onu göstərir ki, bir-birini inkar edən, bir araya gəlməyən anlayışlar səmavi qanunların dəqiqliyi he-

sablamlarına uyğun olaraq ağı və qara, işıq və qaranlıq qonşu sərhədlərdir. Bu, binar müxalifətin qabarlıq nümunəsidir. Dərimizin rəngindən asılı olmayaraq, arzularımız ağı niyyətlərə xidmət etsə, necə deyərlər, günümüz də ağı olar, nəinki qara.

Təcrübə göstərib ki, texnika inkişaf etdikcə, o əxlaqi dəyərlərə mənfi təsir göstərir. Hələ keçən əsrən qara kvadrat ekranlı televiziya və kompüter texnologiyaları əvvəlcə evlərə daxil oldu, sonra müxtəlif rəngli mövzularıyla milyardlarla insanın şüuruna istədiyi kimi hakim kəsildi. Biz artıq başqa reallıqlara düşməyə öyrənmişik. Xorxe Luis Borxes ədəbiyyatı idarə olunan yuxu adlandırır. Lakin mən onu başqa sahələrə də şamil edərdim, dünyani çalxalayan sünə böhranlar, siyasi oyunbazlıqlar da idarə olunan yuxu kimidir. Qorxuram ki, bu yuxulardan gec ayılaq. Bu isə qara kvadrat içində yuxuda qaranlıqda boğulmağa bərabərdir.

Deyirəm ki, Maleviç yəqin məktəbdə də qara yazı lövhəsini daha çox sevib. Orda həndəsi simvol olan “tetraqon” u çox çekib. Uşaqlıqda qara yazı lövhəsinə ağı təbaşirlə yazdıqları çoxdan pozulsa da, amma qara kvadratları isə yazılmamış lövhə kimini baha qiymətə alınıb muzeylərdə qorunur. Nə vaxtsa zaman o lövhəyə son sözünü yazacaq. Axırətdə də Maleviçin qara kvadratı əməl dəftəri kimi sol əlinə veriləcək.

P. S. Son günlər qara rənglə bağlı müxtəlif yazılar oxuyurdum, bu mövzu ətrafında fikirlərimi tamamlamaq ümidindəydim. Görkəmlı şairimiz Ramiz Rövşənin “Qara paltarlı qadın” şerini oxumaq mənə nəsib oldu. Hədsiz dərəcədə kövrəlib təəccübləndim ki, axı, mən ona öz taleyim haqda heç vaxt danışmamışam. O, başıma gələnləri, hissələrimi elə dəqiqliklə təsvir etmişdi ki, hətta şeirdəki qara paltarı evimdə axtarıldım...

Daha sonra “Süd dişinin ağrısı” poemasını oxudum. Sanki qara yazı lövhəsinin qarşısında keçmiş şagird kimi donub qalmışdım. Lövhədə təbaşirlə yazılınları pozmaq üçün səliqə ilə tikdiyim balaca ağı balıncılar yadına düşmüdü. İndi o balıncılar illər boyu sinəmdə yığılan ağrı, acını silib təmizləyə bilərmi?! Doğrudan da biz o dövrdə nə qədər sadəlövh olmuş, həyatı, insanları səmimiyyətlə sevmiş, arzularımızın asanlıqla həyata keçəcəyinə inanmışıq. Ramiz Rövşən özünəməxsus həssaslıqla qara yazı taxtası öündə keçən uşaqlığın saf nağılini belə xatırlayır:

...Aldandıq, mənim balam,
Elə o yazı taxtasına
Elə bildik hər yazıya pozu var...

Daha ağı təbaşir axtarmıram. O, ağı qismət yaza bilmir. Sonralar başa düşdüm ki, həyatın da qismət adlı öz yazı taxtası var. Onu biz yazmırıq. Qismət taxtasına yazılınlar taleyimizdən heç vaxt pozulmur.

FİKİRDƏN AYRILAN SÖZÜN QÜDRƏTİ

Azərbaycanın melodik dilində səslənən şeirlərin ahəngi, poetik duyumu fikirdən ayrılan sözün təsirini, qüdrətini daha da artırır. Təki sağlam fikirlər ünvanlarında yuva qursun, insanların qəlbindən, gözündən dumani, çıskını qovsun.

Azərbaycan dilinin zəngin söz xəzinəsindən bəhrələnən şairlərimizin qızıl kimi qiymətli fikirləri əsrlər boyu öz təravət və parlaqlığını itirməyib. Haqqında söz açacağım xalq şairi Rəsul Rzanın yaşı yüzü ötsə də onun sətirlərdə yaşayan poetik dünyasını dəyərləndirən qədirbilən oxucuları artmaqdadır. Çünkü onun bəşəri mövzuları dünya durduqca öz aktuallığını itirmir.

Şair “İlk məktub” şeirində oxucuya özünü təqdim edir: “Adım Rəsul, əlavəsi ilə Rəsul Rza. Şair olmaq istəyirəm. Öz bildiyim kimi yaza-yaza.”

Oxocular onu iyirminci əsrin istedadlı modernist şairi kimi tanıdı, sərbəst jandır yazdığı şeirlərdə Rəsul Rza şəxsiyyətinin böyüklüyü, sənətkarlığı öz geniş tərənnümünü tapdı. Şair deyir: “Məni yatmağa qoymur dünyanın dördü, torpağın ağrısı”, “Cəhənnəmdə də üzüyür adam yalqız olsa”, “Qırıb çıxməq istədim “olar”, “olmaz” çərçivəsindən”, “Bəm xalların fəryadını zildən soruş”, “Yüz çayı, yüz gölü, yüz dağı olsun, insansız bir torpaq nəyə gərekdir”, “Kimi mən itirdim? Kim itirdi məni? Tapmiram soruşam, tapmiram səni”.

Nəhəng şairlər heç vaxt tarixin zaman kimi axan çayında fikir köhlənini dəyişmir. Bu çayın dərinliklərində üzməkdən çəkinmir. Qəvvəs bilir ki, inciləri, mırvariləri dərinə baş vurmaqla əldə etmək olar. O, sənətkar kimi kiməsə oxşamaq istəmir, onun öz fəlsəfəsi, həyat prinsipləri var:

*Lermontov deyiləm mən,
Şekspir də deyiləm,
Nə olsun ki,
Onlar da
Rəsul Rza deyildir.*

Rəsul Rza şəxsiyyətinə, yaradıcılığına həmişə birmənalı yanaşılmayıb. Onun qüruru arxasında kövrək qəlbi həyəcanla döyünb. O, oxucularına nəsihət verməkdən uzaq olsa da, şeirləri səmimiliyi, bəzən sərtliyi, düşündürən etirafları ilə yadda qalır.

*Sərt baxışla
bir körpənin dodağından
gülüşünü silsələr;
bir möhtaca,
bir qəribə,
bir acizə gülsələr;
bütün dünya xösbəxt olsa
bir səhər;
yer üzündə bircə insan acsa,-
mənə toxunma.*

Əgər siyasetçilər də insanların xoşbəxtliyi naminə şairlər kimi çalışsaydılar, doğrudan da dünyada ac, aciz adam tapılmazdı... Şair dünyada baş verən cinayətlərin qədim kökünü ilk dəfə torpağa ayaq basan Adəm övladının qara əməlində görür.

“Kamança” şeirində “Adəmin oğlu Qabilin qardaş qanı tökməklə insanlıq üstünə cinayət qarası çökdüyünü” ürək ağrısı ilə yazar, bəşəriyyətin gələcək təleyində bu xəyanətin hələ də davam etməsindən rahatsızdır. “İnsanda insan oydın”, deyir. Əslində “insan” sözü “üns” deməkdir. Yəni ünsiyyətdə insan öz dəyərini dərk edir. Xeyirxahlığın, səmimiyətin, düzlüğün, sədaqətin xidmətinə doğru can atır insan. Mən, sən, o, biz və hamımız eyni günəşin doğub batlığından, gecələr ayın, ulduzların parıltısının şahidi deyilikmi? Mənsiz, sənsiz, onsuz necə “biz” olar, dögəməşib ülfət, ünsiyyət yarada bilərik. Biz özümüzü və başqalarını yaxından tanımaq üçün mənəvi aynamızın təmizliyini qorumalıyıq. Bu ali məram Rəsul Rzanın şeirlərində qüdrətlə, cəsarətlə söslənir.

*Mən həyatam,
həmişə yoldayam,
nəfəsdayam, arzudayam,*

*baxışdayam,ürəkdəyəm, qoldayam.
Mən torpağam nemətimi, varımı
zəhmət sevən insanlarla bölərəm.
Mən ürəyəm, döyünməsəm-
Ölərəm.*

O, Prometey kimi dünyani qəlbinin işığına, hərarətinə bürümək istəyir. Rəsul Rza “Prometey” şeirində insanların xoşbəxtliyi naminə çəkdiyi iztirablarına görə Prometeyi müqəddəs hesab edir. Qəhrəman öz əzablarına təbəssüm qatmağı unutmur. Şair demişkən: “Prometey iztirablarıyla bəxtiyardır”. Çətinliklərdən qorxmayan Prometeyin işıqlı arzuları, cəsarəti şairin də şeirlərinin mübariz ruhunda yaşayır.

Rəsul Rza şair kimi əlinə qələm alandan bəri sosializm realizminin çərçivələrindən kənarda da sərbəst, azad düşüncə sahibi kimi özünü təsdiq etmiş, prinsipial vətəndaş mövqeyi ilə seçilmişdir. Azad düşüncə heç bir çərçivəyə siğmır, sərhəd bilmir. Onun şeirləri səhər günəşi kimi doğulur, gecənin köksündə ulduzlar kimi parlayır, seçilir, nəhəng okeanlarda firtinalara sinə gərən gəmi kimi üzür, sanki kosmik yüksəklikdən dünyani seyr edir.

Rəsul Rza şair-rəssamdır. Onun şeirlərində yaratdığı müxtəlif xarakterli obrazlar, təsvir etdiyi təbiət tabloları, rənglər haqqında fəlsəfəsi canlı rəsm əsərləridir. Məncə, onun şeirlərinin rəsm sərgisi rəssamlara çox maraqlı, yeni mövzular verə bilərdi.

Rəsul Rzanın həyat və yaradıcılığı haqqında filologiya elmləri doktoru, professor Şamil Salmanov beş cildliyin birinci cildində ön sözdə qeyd edir: “Fərdliklə bərabər Rəsul Rza “mən”ində zamanın səsi, problemləri və sualları, dünyanın həyəcanları cəmləşmiş və məhz bu keyfiyyətinə görə bu “mən”in içinde bütün dünya öz əks-sədasını tapırdı. Hətta şair sükut və tənhalıq içinde də dünyadan ayrı deyildi...”

Hələ 1936-cı ildə yazdığı şeirində nəinki dünyada baş verən hadisələrin, hətta günəşin qüruba enerkən vida ağrısının da məhz insan qəlbindən ağrılı ötüb keçdiyini özünəməxsus boyalarla təsvir edir:

*Günəş qızıl yaylığını dağ başında saldı, getdi,
Göy sularda şəfəqlənən işığını çaldı getdi.*

*Təbiətdə nəyi vardı, bir qurpımda aldı getdi,
Varmı duyan bir həsrəti yer üzündə insan kimi.*

Şair sovet dövrünün ədəbi mühitində yetişsə də, dünyada gedən siyasi hadisələrə həssaslıq, obyektiv mövqe göstərir, cəmiyyətimizdəki neqativ hallara qarşı çıxməyi bacarırdı. Şeirləri onun fikir elçiləri idi.

O dövrdə “qəhrəmanlıq” adı altında ölüm kultunun təbliği kommunist partiyası siyasetinin təməl daşlarından biri hesab etmək olardı. Oktyabr inqilabından sonra milyonlarla insanı bürüyən aclıqlara, müharibələrə, repressiyalara bərəət qazandırmaq mümkün deyil. “İnsan olmayan yerdə problem yoxdur” devizi sovetlər ölkəsində tədricən, proporsional şəkildə həyata keçirilməyə başlamışdı. Şair isə uzaqgörən, müdrik insan kimi dünyanın gələcəyi üçün bərk həyəcanlanır:

*İlan vuran yatdı, mən yata bilmədim
Məhv oldu bir insan,
bir kəpənək,
yer üzünü,
bir bitkisi,
Nə sonsuzdur, nə böyükdür,
Dünyanın itkisi!*

Şair İkinci Dünya müharibəsi dövründə “Şam” şerində isə qaranlıqda yazdığı şəirdən çox, şamın fədakar taleyini düşünür. Əslində fikirlərin gözü şamsız görədə, amma nəfəsimizdən titrəyən şam qəlbimizin dərinliklərinə işıq salıb öz qısa ömrünü yaşayır.

*Hanı mənim şölə çəkən ağ şamıñ hanı?
Ağır olar qaranlıqda onun hicranı.
Mən şeiriñi yaza-yaza bu zülmət gecə,
Köçüb getdi bu dünyadan şamıñ gizlicə.*

Bu zərif alovun işığında böyük məqsədlər, arzular doğulur, şam qaranlıqda insana ən yaxın sirdəş olur. Rəsul Rza həssaslıqla həyatının ən kiçik xatırələrinə də məna və dəyər verməyi bacaran şəxsiyyətdir. Sanki onun nəzərində həyatda cansız heç nə yoxdur.

Nədənsə şair haqqında, onun dövlət tərəfindən aldığı rəsmi fəxri adları qeyd etməyi unudub, şeirlərinin fikir selinə qoşuldum. Qarşımda yeni cığırlar açan sətirlərdə ilham pərisinin necə deyərlər, “qonağı” oldum.

Rəsul Rzanın şair məramı belədir: insan onu əhatə edən hər şeyə hörmətlə, məsuliyyətlə, diqqətlə yanaşmalıdır. Belə insanlar isə dostluqda möhkəm və tələbkar olur.

XXI əsrin yazıçı və şairinin maraq dairəsi, əldə etdiyi mənəvi sərvətlər, tələbatlar XX əsrin tələblərindən kəskin surətdə seçilir. Siyasi ideologiyannın təsiri altında daha əsərlər yaranmasa da, azadlığın da öz çətinlikləri, sınaqları olur. Bəzən özünün cılız istedadını, zövqsüzlüyünü nəzərə almadan etik normaları aşan gənc yazarlarımız yaşca, səviyyəcə özündən yüksəkdə dayanan tanınmış ədəbiyyat xadimlərimizə yersiz, əsassız mənəvi hücumlar göstərməyi, mənəm-mənəmlik etməyi böyük bir “qəhrəmanlıq” hesab edirlər. Ən böyük qəhrəmanlıq yaradıcılığı, sənəti ilə tarixdə, yaddaşlarda yaşamaqdır. Bir də görünən dağa nə bələdçi...

Sənətkar üçün hansı əsrde yaşamasından asılı olmayaraq, insan kainatın, dünyamızın ən əvəzsiz, dəyərli bir varlığıdır.

Rəsul Rzanın 1957-ci ildə yazdığı “Mən insanam” şeiri diqqəti cəlb edir. “Cəhənnəm tünlükdür,” deyə nəyə işaret edir? Bəlkə ictimai-siyasi vəziyyətə, ümumiyyətlə, müstəmləkəçilik siyasetinə, dinc xalqların müharibəyə məruz qalmasına qarşı şairin sərt mövqeyidir. Cəhənnəm Allahsızların, bəşəriyyətə qarşı silah, güc işlədənlərin, xain, namərd insanların məskəni deyilmə? Əslində belə insanlarla yer kürəsi də cəhənnəmə çevrilə bilər. Buna görə də şair xəbərdarlıq edir:

*Həm gülürəm rişxənd ilə,
həm də kədərlənirəm,
hələ sağ olduğumu bilə-bilə...
Həyat belədir!*

*İstəsən gül,
istəsən ağla.
Amma insan olduğunu yadında saxla!..*

Kaş ki, gənclərimizin ən istedadlısı, dahisi də heç vaxt ləyaqətli insan adını, doğma torpağına borcunu, yaşıda böyük, elmdə, təcrübədə özündən üstün olan yaşlı nəslimiz qarşısında öz müqəddəs vəzifəsini heç vaxt unutmasın!

Yazımı “Fikirdən ayrılan sözün qüdrəti” adlandırmada məqsədim nə idi? İnsan da göy üzü kimi buludlarla yüklenir. Səma qara, aq, boz rəngdə buludlarla öz rənginə uyğun torpaqla danışır. İnsanın da beyni müxtəlif fikirlərlə dolur və nəhayət, özünə ifadə forması axtarır. Kaş, bu ifadə forması şeirlərdə, musiqidə, rəssamlılıqda, nəcib işlərdə üzə çıxayırdı, həyatımıza işıqlı ovqat bəxş edəydi...

Bu yazıda Rəsul Rzanın məşhur rənglər silsilesindən olan rəngarəng taleli şeirlərinə müraciət etməməyimə səbəb odur ki, bu haqda “Tale yüklü rənglərin işığında” yazım mətbütədə çap olunub. Şairin rəngli yuxularına həsr etdiyi şeirlərinin də geniş təhlilə ehtiyacı var. Əslində insanın həyatında yuxuların təsir qüvvəsi elmi yollarla da sübut olunur. Yuxular sanki bizim ikinci vizual həyatımızdır. Rəsul Rzanın yuxulara dönən arzularını bacarıqla yuxu kimi yozmaq bacarığının oxucu kimi şahidi oluruq. Axi, harda rənglər palitrası varsa, orda həyat qaynayı:

*Yuxularım rənglidir
həyatın özü kimi.
Yaxşı, pis insanların
əməli, sözü kimi...
Rəngli əlvan yuxular
uğurlu olsun,
ancaq
təkcə yuxu olmasın.*

Həyatın, ömrün sükütunda isə qaranlıq hökm sürür, orda heç vaxt günəş doğulmur. Şairə aq-qara yuxular cansız görünür, onu sevindirmir. Vay o günə ki, qara yuxuların niyyəti həyatda gerçək ola:

*... Başlığında “fəlakət” sözü
oxudum şeiri:
“Vay o gündən,
Kar deyə: - Şıqqılıt gəlir,
Kor deyə:- Bir qaraltı var.
Çolaq deyə: -Durun qaçaq!
Lal bir nəğmə oxuya”.
Şeirin sonunda tarix də,
Müəllifin imzası yox idi.
Düşündüm nə fərqi var.
Fərz edək belə imiş
Tarix, imza!
Min doqquz yüz filan il...
Rəsul Rza.*

Şairin xarici ölkələrə səyahətləri, görkəmli şair və yazıçılarla sıx yaradıcılıq əlaqələri, müxtəlif xalqların dillərinə tərcümə olunan yeni kitabları haqda yazmaq ayrıca geniş bir mövzudur. Avropa və Şərqi ölkələrinə səfəri zamanı dünyada baş verən hadisələri, xalqların həyat tərzini yaxından tanımışdı. Axı, torpaq əkilib-becərilmək, xalqların xoşbəxt yaşaması üçün ən doğma bir məkandır. Orda bom-baların partladılması, günahsız insanların axan qanı torpağın rəngini, gücünü azaltır. Məsələn, bu gün də ərəb ölkələrində davam edən siyasi gərginlik hələ keçən əsrde Rəsul Rza şeirlərində öz əksini tapmışdır:

*Xurmaları daşıdilar gəmi-gəmi,
Ərəbə bir qamış daxma qaldı,
Bir də dərdi-qəmi.*

Adı böyük hərflərlə yazılın ziyali-şair deyə bilər ki, bir insan şəkili asmaq istəyirəm, dünyadan hər yerindən görünüşün. Nədənsə bu məqamda antik filosof Diogen yadına düşdü. Ondan soruşanda ki, sən haralısan? O, deyir ki, mən dünyadan vətənda-

şiyam. Deyə bilərsiniz ki, bu, milli dəyərlərdən uzaqlaşmaq deyilmi? Əlbəttə, yox! Rəsul Rza sanki bu suallara özü cavab verir:

*Şəkilin müəllifi -zaman
Adı -insanlığın ömür yolu.*

“... İnsan şəkli” şeiri Rəsul Rzanın program xarakterli şeiridir. Belə ki, şeirdə onun bütün 60-70-ci illər poeziyasının ideya, fəlsəfi axtarışları, insan taleyinə baxışları ümumiləşdirilmişdir və buna görə də həmin şeiri onun son dövr yaradıcılığında qətiyyən təsadüf saymaq olmaz... ”(Şamil Salmanov)

2006-cı ildə çapdan çıxan “Mirvari toy” adlı kitabında “Şair əbədi səfərdədir” mənsur şeirimdə Rəsul Rza ilə bağlı fikirlərimi bir daha yada salmaq istərdim: “Şairin tərifi, tənqidi də əsl şeir dilidir. Bir də “ağrısız, göynəksiz şeir olarmı?”-şair sual verir. Qəlb həkimi, hakimi şair üçün zamandır. Möhtacdır zaman bahar nəfəsli şairə. Baharin ətrini, rəngini qələminə köçürüb. Sevgi dolu sətirlər bahar rayihəlidir. Zamanın hikmətli meyvəsini şair əlçatmaz budaqlardan dərir. Şeir süfrəsində ariflərə hədiyyəsidir”.

Rəsul Rzanın “Kefli İskəndər” şeirinin sonluğu olan “Yaman olur anlamaq dərdi” 1960-cı illərdən bəri xalqın dilində aforizmə çevrilmişdir. “Diri ölülərin dərdi” nəinki kefli İskəndəri (Cəlil Məmmədquluzadəni demək isteyirdim) xüsusilə, şairin özünü də çox incidirdi. Bəlkə bir çox Azərbaycan ziyalılarının-alımların, yaradıcı insanların vaxtsız ölümünə səbəb olan, şair demişkən, elə bu faciəvi ədəbi diaqnoz- “anlamاق dərdi” olub. Bu “xəstəliyə” isə dərman yazımaqdə həkim acıdır. Cəmiyyətdə nə qədər ki, qara və ağ rəngli qüvvələr (fikirlər, əqidələr) mübarizədədir, qaranın zəhmi ağa üstün gəldikcə “anlamاق dərdi”nın qurbanlarının sayı hesabi olmayıacaq... Məsələn, ”Qaranın dərd çaları”nda deyildiyi kimi, “qolları buxovlu olan, qəbilələr, xalqlar” çoxalacaq, yaxud “Qara” şeirində xəbərdarlıq edir ki, “namərd düşmən, şüurda gizlənmiş qorxu, əbədi ayrılığın ağrısı” insan talelərinə hakim kəsilecək. Bəs, tərcüməyi-halında yaşıł iz qoyan rəng haqda şair nə yazır?

*Uğurlu yola səpilən işıq.
Bir udum su.
İnsan qayğısı.*

Allahın bütün canlılardan üstün bildiyi “insan” adlı ülvi bir varlığın əsl qiymətini, onun əsas amalını Rəsul Rza müxtəlif səpgilərdə şeir dili ilə oxucusuna çatdırıa bilmışdır. “Sözün bədii heykəli”ni dünyanın hansı bir yerində ucaltsalar da o öz zəngin mənəviyyatı ilə seçilib, seviləcək. Rəsul Rzanın öz yaradıcılığında ucaltdığı “İnsan” abidəsi müharibələrə qarşı çağırış kimi bütün dillərdə sanki gur səslə deyir:

*Mən istəyirəm
sevinc, səadət bol olsun.
Ürəkdən-ürəyə,
ölkədən-ölkaya,
açıq yol olsun.*

Yaşıl rəngli bahar fəslinin övladı olan şair ali insan qayğısı ilə irqindən asılı olmayaraq bütün bəşəriyyəti bahar çələngi ilə bəzəməyə, sevindirməyə, onun xoşbəxtliyinə can atır. Mən Rəsul Rza haqqında keçmiş zamanda deyil, indiki zamanda düşünür yazıram. Şairlər keçmişdə doğulsalar da onların şeirləri insanlığa, əbədi yaşar zamana qoşulub inamlı bizimlə qoşa yol gedir. Doğrudan da həyatda elə insanlar var ki, onlar dünyasını dəyişsə də onların adı bəzi diri adamların adından da canlı səslənir. Həyatımın ən yadda qalan günlərindən birini xatırlamaq yərinə düşərdi, bu, məhz Rəsul Rzanın adı ilə bağlıdır. Yəzicilər Birliyində Rəsul Rza adına mükafata layiq görülmüşəm. İnanmaq istəyirəm ki, onun ruhu mənə öz xeyir-duasını vermişdir.

Rəsul Rzanın kitabını vərəqləyib oxuduqca, düşünürəm ki, şeirlər şairlərin bədii tərcüməyi-halıdır. Biz onları daha yaxından tanıdlıqca qəminə, sevincinə doğmaları kimi şərik oluruq. Onun bir şeiri isə məni yaman kövrəltdi. Şair qəlbini sindiran cılız insanlara da yazığım gəldi. Çünkü belə insanlar öz həyatı ilə rahat yaşamır, daim başqasının ardınca kölgə kimi sürünlər. Bu insanların xəstə xisləti, bədxahlığı sağlam cəmiyyət üçün nə qədər qorxuludur. Təəssüf ki, onların “xəstəliyinə” həkim müalicəsi heç bir kömək edə bilməz. Şair də pislərin yaxşı adam ola biləcəyinə, nəcibliyinə ümidiñi üzüb:

*Saatimı bərk qursam
sına bilər.
Nə qəm, onu təmir etmək olar.
Bəd başında yenisini alaram.
Ürəyimi sindirmayın,
Təmiri mümkün deyil.
Yenisini almaq olmaz,
Tələsməyin, tələsməyin.
Bir gün özü sınacaq,
Dayanacaqdır, vallah.*

Onun ürək döyüntülərinə qarışan şeirləri bu gün də poeziyamızın qan damarları kimi keçmişlə bu günü bir-birinə bağlayıb vəhdət içində yaşamaqdadır. Şeirləşairin ömrü qoşa yaşıyır. Rəsul Rza demək isteyir ki, ey insanlar, elə yaşayaq ki, gələcəkdə keçmiş əməllərimizdən utanmayaq, bu gün, indi qədir bilək, anlayaq bir-birimizi. Eh, “yaşadığımız günlər hamısı ömür olsayıd!..” Lakin “Prometey iztirabları ilə bəxtiyardır”.

“Kaspi” qəzeti, 2012

TƏCAVÜZÜN “MƏDƏNİYYƏT SANDIQLARI”

Deyəcəyim fikirlərə lap uzaqdan, yad coğrafi bir məkandan başlamaq istəyirəm. Kolumbiya qəbilələrinin birində belə adət vardı. Hindu başqasından borc götürəndə əmanət kimi öz adını girov qoyurdu. Borcunu qaytarana qədər isə adıız yaşayırırdı. İbtidai qanunlar olsa da, qəbilədə insan adının şərəfi, onun başqası qarşısında məsuliyyəti nə qədər qiymətlidir. Belə bir aforizm var, mərdlik olmasa müdriklik faydasızdır. Dünyada hakimlik edən marginalların “mərdliyi”nin əsas məqsədi isə özgələrə öz iradəsini qəbul etdirib "yol göstərməkdir".

Təəssüf ki, təcavüzün yazılmayan qanunları çoxdur. Kim güclüdürsə, o da haqlıdır. Dünya mədəniyyətinə, elminə sahib olmaq üçün nə qədər müharibə aparılıb, günahsız qanlar tökülib? “Müharibə və mədəniyyət bir araya gəlmir, onlar ayrı-ayrı dillərdə danışır.” (V. Bıkov).

Qədim zamanlarda Yunanistanda muzeyin ilk beşiyi məbədlər, sonralar isə varlı insanların topladığı şəxsi kolleksiyalar olmuşdu. Sonra müharibələr dövründə qalib tərəf yad ölkənin incəsənət əsərlərini mənimsəyirdi. Əsərlər öz doğma məkanını tərk etdikdən sonra məşhurlaşmağa başlayır, pərəstişkarlarının sayı çoxalırırdı. Məsələn, Roma imperatoru Adrian Yunanistan və Misirdə görüdüyü incəsənət əsərlərinin surətini çıxartdıraraq, əsl müzeyləri geridə qoya biləcək zəngin kolleksiya yarada bilmışdı.

Səlib yürüşlərində (1096-1291-ci illər ərzində) Qərbi Avropada öz mövqeyini möhkəmlədən, var-dövlətini zənginləşdirən ruhanilər, cəngavərlər azmı qənimətlər qazanıblar? Benjamin Franklinın fikri bunlara sərt cavabdır: “Əxlaqdan məhrum siyasetdə qanunlar nə iş görə bilər?” Düşünürsən ki, “gözəllik aşıqları” müharibələrdə sənət əsərlərinin bahalı qiyməti qədər də insan həyatını məhv ediblər. İnsanların ölümü hesabına isə əsərlər ölməzləşir.

Qəribədir, şərq mədəniyyətinin nümunələri Avropaya daşınsa da, orda sərgilənən əsərlər, heykəllər, əlyazmalar, zinət əşyaları onsuz da öz adı, vətəni ilə ziyrətçilərə təqdim olunur. Məsələn, Berlində yerləşən muzeydə Romanın məşhur Milet bazarının darvazası, İştir darvazası, Nefirtitinin büstü və s. Darvaza da öz ye-

rini dəyişərmiş?! Bu məqamda Gəncə qapısının acı taleyi yadına düşdü. XVIII əsrin ortalarında gürcü çarı II İrakliy Gəncəyə hücum edir. Qənimət kimi Gəncə qapısını Gürcüstana aparır. Döymə üsulu ilə naxış və ornamentlərlə bəzənmiş neçə tonluq dəmir qapıların üstündə ərəb dilində "Rəhimli və mərhəmətli Allahın adı ilə" yazılmışdı. Gürcü kilsəsində biri qapı, ikincisi isə kilsənin dam örtüyü kimi istifadə olunmuşdu. İslam dinini əks edən bu qapıların xristian dininə nə dəxli var?!

Coğrafiyanı dəyişib Qafqazdan keçək Qərbi Avropaya. Mədəniyyət yüklü qiyamətli karvanlar yalnız şərqdən qərbə doğru irəliləyi. 1830-ci ildə Karl Fridrix Şinkelin layihəsi əsasında Berlinin mərkəzində muzey adası yaradılır. Prussiya krallarının topladığı sənət əsərlərinin kolleksiyası bu muzeydə toplanılıb. Muzey demək olar ki, bəşəriyyətin 6 minillik tarixinin qədim mədəni irlisinin zəngin kolleksiyasına malikdir. Doğrudan da Berlin muzeyi sanki incəsənət adasıdır. Lakin bu zənginliyə yad əllərin uzanması onu bir çox sənət incilərindən məhrum edir. İkinci Dünya müharibəsindən sonra Almanyanın Şəkil Qalereyası Fondu 593 əsər, Milli Qalereya isə 852 əsər itirir. Bunlara sahib çıxan sovet zabitləri, amerika və ingilis hərbi heyyəti olmuşdur. 1958-ci ildə Sovet Dövləti tərəfindən mənumsnənilən əsərlər Almanyanın muzeylərinə qaytarılsa da, yenə çox hissəsi Moskvanın Puşkin muzeyi və Sank-Peterburqun Ermitaj muzeyinin ehtiyat fondunda saxlanılır. Karavadjo, Rubens, Van Deyk və bir çox görkəmlı sənətkarların bəzi şəkillərinin dəqiq yeri bilinmir.

Muzeylərin divarları arasında əsrlərin tarixi, əsərlərin, heykəllərin insan kimi taleləri yaşayır. İnsandan fərqli olaraq onların ömrü zamansızdır. Dəyişilən məkan və ziyarətçilərdir...

Avropanın şimal hissəsində 1753-cü ildə ilk dəfə Londonda muzey açılır, amma onu ziyarət etmək üçün əvvəlcədən yazılı surətdə razılıq almaq vacib idi. Zəngin kolleksiyaya malik muzey 6 milyon eksponata malikdir. İngiltərə muzeyində incəsənətin ibtidai dövrlərindən başlayaraq Avropa və Asiyadan orta əsrlər incəsənətinə qədər əsərlər, mədəniyyət abidələri toplanmışdır. Misirin sarkofaq və mumiyaları, Afrikanın, Amerikanın etnoqrafik abidələri, əlyazmaları, möisət əşyaları, dünyanın yeddi möcüzəsindən biri olan Qalikarnas movzaleyinin heykəlləri və barelyefləri muzeyin ən möhtəşəm qənimətləridir. Həmçinin XX əsrin əvvəllərində Mesopotamiyada aparılan arxeoloji qazıntılar zamanı aşkar olunan qədim əşyalar muzeydə qorunur.

Yunanistan və Misir dövlətləri hələ də dünya muzeylərindən öz mədəni sərvətlərinin geri alınmasına nail ola bilmirlər. Ən maraqlısı odur ki, İngiltərənin Milli Muzeyində dünya mədəniyyətinin tarixi abidələrini mühafizə edən peşəkarlarla bərabər siçan və siçovulları ovlayan altı pişik də oranın işçi ştatında çalışır. Yəqin onun əsas məvacibi ovladığı gəmiricilərdir.

Hal-hazırda İngiltərədə 240 muzey fəaliyyət göstərir. Onların çox hissəsi ziyanatçılar üçün pulsuzdur.

Avropada zəngin, möhtəşəm incəsənət məbədlərindən biri də Fransanın Luvr muzeyidir. O 1793-cü ildə Fransa İngiləbini dövründə açılır və kütləvi surətdə xalqın xidmətinə verilir. Muzey əvvəllər Napoleonun adını daşıyırdı. Tarixdən məlumdur ki, Napoleon ordusunun təcavüzü nəticəsində dünyanın ən görkəmli rəssam və heykeltaraşlarının şah əsərləri Fransaya gətirilmişdir. Onların arasında Leonardo da Vinçinin "Cakonda", Rafaelin "Gözəl bağban" şəkilləri var. İspaniyadan Hindistana qədər islam mədəniyyətini əks edən tarixi abidələr, əsərlər Luvrda sərgilənir.

Yadımdadır, "Azərbaycan nyus" jurnalı üçün (on il əvvəl) Şirvanşahlar sarayından məqalə yazarkən qorğun keçmiş direktorundan soruştum ki, orta əsrlərdə sarayın vari, sərvəti, kitabxanası ölkəmizə təcavüz edənlər tərəfindən təlandı, indi onların bir qismini dünya muzeylərindən geri almaq mümkündürmü? Dedi ki, çalışırıq...

Bələ nəticəyə gəlmək olar ki, təcavüzün qurbanı olan mədəniyyət abidələri vətəndən ayrılanla öz xalqının taleyini yox, ancaq adını daşıyır.

Evlərə, saraylara gəlinlərlə bir yerdə cehiz köçən xoşbəxt naxışlı milli, bənzərsiz xalılarımız özgələrin ayaqları altına atılıb. Növbəti təcavüzlərdən biri də 1988-ci ildən başlayır. Ermənilər tərəfindən 100 mindən artıq əşyaya malik olan 22 muzeyimiz işğal olundu. Çörəyimizə nankor çıxan ermənilər Ağdamda Çörək muzeyini bombaladılar. Nə vaxtsa torpaqlarımızı geri alacaq, muzeylər də bərpa olunacaq, amma torpağından zülmlə ayrılanlar, düşmən gülləsinə tuş gələnlər, məhv olunanlar bir də vətəninə geri dönməyəcək, doğma sərin bulaqlardan su içməyəcək, xarı bülbülü yaxasına taxmayacaq... Ağır, çətin günlərin sirdəsi olan bu kərkük bayatısı, görək zülm çəkən xalqların (əsasən müsəlmanların) dilindən nə deyir:

*Divara daş qoymuşam,
Uğrunda baş qoymuşam.
Gözlərimdən qan gəlir,
Adını yaşı qoymuşam.*

Dünyada fəaliyyət göstərən bir çox müzeyin eksponatları hansı ölkənin neçənci illərdə hansı coğrafi ərazilərdə işgalçılıq siyaseti ilə məşğul olduğunu üzə çıxarır. Təcavüzün “mədəniyyət sandıqları”nın yerdeyişmə marşrutlarının, ölkələrarası hərəkətinin dünya xəritəsini tərtib etsək, bir çox qaranlıq mətləblərə aydınlıq gələr. Beynəlxalq məhkəmələrdə incəsənət sahəsi üzrə ədaləti bərqərar edə biləcək araşdırımlar, təhqiqat işləri aparılsaydı, obrazlı desək, “əsir övladlar” ana vətəninə qaytarıldı. İngilis filosofu Tomas Hobsun da bu fikirləri həbsə məhkumdur: “Qisas alarkən törədilmiş pisliyin ölçüsü yox, qisasdan sonra yaranacaq xeyrin ölçüsü nəzərə alınmalıdır.” “Qisas” dünyada ən dəhşətli, vəhşi bir xüsusiyyətdir insanda. Çünkü qisas olan yerdə mərhəmətə yer yoxdur. Həmin “xeyir ölçüsü” isə mühabələlərdən sonra mənimsənilmiş qənimətlərdir. Ürək ağrısıyla demək lazımdır ki, Azərbaycanın qədim sənətkarlıq nümunələri, ornamental və süjetli xalıları, zərgərlik məmulatları Moskvada, Sankt-Peterburqda, Macaristanda, Amerikada, İsveçrədə, Almaniyada, İngiltərədə və s. ölkələrdə qürbət ömrünü yaşayır. Nə yaxşı ki, Vatikanın Apostol kitabxanasında Azərbaycanla bağlı 60-dan çox qədim əlyazma, 500-dən çox sənəd aşkar olunmuşdur. Surətləri də olsa vətəninə gətirildi. Bu sənədlər tarixi əhəmiyyət kəsb edir. Onların arasında Elxanilər, Atabəylər, Ağqoyunlu, Qaraqoyunlu, Qacarlar, Səfəvilər dövlətinin hökmədarlarının Vatikana göndərilən məktubları var. Yei gəlmışkən qeyd edək ki, 1475-ci ildə əsası qoyulan Vatikan kitabxanasında altmış min əlyazmadan ibarət cildliklər, yüz min müəllif əlyazmaları, yüz min qrvayura və coğrafi xəritələr mövcuddur. Dünyada ən böyük muzeylərdən biri Vatikana məxsusdur. Yeganə yerdir ki, Vatikanın bayraqı kosmik gəmi Appolon-11-in kosmonavtları ilə aya qonaq aparılmış, hal-hazırda o muzeydə nümayiş olunur.

Yuxarıda deyilənlərlə yanaşı, bir tarixi hadisəni də yada salmaq istəyirəm. 1933-cü ildə Berlində yəhudi muzeyi fəaliyyət göstərirdi. Nassistlər hakimiyyə-

tə gələndən sonra muzey bağlanır, daha sonra yəhudilərin başına gələn faciələr isə tarixdən məlumdur. Göründüyü kimi, siyasi mübarizə ilk öncə xalqın milli mənəvi sərvətinə təcavüzdən başlanır. Uzun illərdən sonra 1988-ci ildə muzeyin sərgi zalının sahəsinin genişləndirilməsi məqsədi ilə memar Daniyel Libeskind binaya öz keçmiş taleyini xatırladan forma verməyə nail olur. Bina uzaqdan uzun baraka oxşayır, üstündə sıniq xətlər isə ensiz pəncərələri əvəz edir. Bina-nın daxilində divarların görünüşü, tünd rəngi ziyarətçilərə mənfi təsir göstərir, maili döşəmədə irəliləmək isə çox çətinliklə başa gəlir.

Bir sözlə, muzeyin əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, keçmiş tarix gənc nəslin yaddaşında yaşamaqda, xatırlanmaqda davam edir... Yəqin ki, nə vaxtsa Azərbaycanın torpaqları işgaldən azad edildikdən sonra xalqın taleyində yaşınan acı tarix öz məzmununa uyğun yeni muzeyin yaranmasında öz əksini tapacaqdır.

1934-cü ildə muzeylərin fəaliyyəti ilə bağlı Hitler, Gebbels tərəfindən keçirilən tədbirlərə qısa da olsa nəzər yetirək. Həmin ildə Nyunberqdə partiya iclasında Hitler qeyd edir ki, kubistlər, futuristlər, dadaistlər bədii sabotaj yaradır, bədii sərsəmlik ideyalarını yayırlar. O dövrdə Reyxdə silahlanmayı gücləndirmək üçün böyük vəsait tələb olunurdu. Reyxs-marşal iqtisadçı Qerman Qerinq “degenerativ incəsənət” adı altında muzeydən bahalı, məşhur sənət əsərlərinin satışını təşkil etmək ideyasını irəli sürür. Bununla yanaşı, ancaq alman sənətkarlarının əsərlərinin nümayishi, təbliği təklif edilir. 1937-ci ildə həmçinin modernist, avangard janrda çəkilən əsərlər muzeylərdən uzaqlaşdırılır. Hitler bunu onunla əlaqələndirir ki, alman mədəniyyətinə qarşı guya “yəhudilər sui-qəsd hazırlayırlar”. O, təkid edir ki, bu ideya hər yerdə geniş təbliğ olunsun. Qara siyahıya düşən müəlliflərdən Van Qoq, Matiss, Picasso, Şaqal və başqalarının əsərləri xaricdə auksionlarda satılır. 1939-cu ildə isə Berlində yanğın söndürənlərin həyətində məxfi surətdə 5000 əsər yandırılır.

Bir haşıyəyə çıxım. İkinci dünya müharibəsi dövründə almanın yəhudilərə qarşı amansız münasibəti fonunda cəsur qadın İrina Sandlerin qəhrəmanlığı xüsusi diqqət çəkir. Bu nəcib alman qadınını nasistlərin vəhşilikləri əsla qorxutmur. O, nasistlərin yəhudilərə qarşı ölüm düşərgələrində təşkil etdikləri amansız planlardan xəbərdar idi. Öz gizlin məqsədinə çatmaq üçün Varşava gettosuna texniki işçi kimi işə düzəlir. O, çilingər alətləri üçün nəzərdə tutulan çantasının dibində

işin axırında hər dəfə bir balaca uşağı yük maşınınında gizlədirdi. Uşaqların səsini gözətçilər eşitməsin deyə, özü ilə it də götürürdü. Beləcə, 2500 uşağı ölüm düşərgəsindən xilas edə bilməşdi. Bir müddətdən sonra humanist, fədakar qadın kimi o, Nobel mükafatına təqdim edilir, lakin mükafat başqasına nəsib olur.

İrina Sandler məşhur alim, yazıçı, rəssam, bəstəkar deyil, onun ən böyük "əsəri" geniş qəlbi və insanları ürəkdən, təmənnasız sevib qiymətləndirmək keyfiyyətidir. Minlərlə uşağı ölüm təhlükəsindən xilas edib onlara ikinci həyat vermək dünyada xeyrin şər üzərində qələbəsi deyilmə!?

Təəssüf ki, ölüm düşərgəsində hamı xilas ola bilməyib. Polşada Osvensiumda nasistlərin əsirlərə qarşı törətdiyi cinayətlərdən sonra uşaqdan qocaya qədər onların geyim əşyaları ayrı-ayrı nəhəng şüşə arxasında toplanılmışdır. Təqribi hesablamalara görə, beş milyona yaxın əsir sobalarda yandırılmış yaxud qazla zəhrlənmişdir.

1947-ci ildən bu ölüm düşərgəsi Auşvis-Birkonau Dövlət Muzeyi kimi fəaliyyət göstərir. Başqa muzeylərdən fərqli olaraq bu muzey öz ziyanətçilərinə estetik zövq vermir. Burda başqa muzeylərdə sərgilənən şah əsərlərdən qat-qat dəyərli olan insan talelərinin acı xatirələri yaşayır. Bu muzeydə rəssam tarix özüdür. Ürək ağrısından mənzərələrdən biri muzeydə nəhəng şüşə arxasında tavanə qədər yüksəlmiş uşaqların əzik, köhnə ayaqqabılarıdır. Bu günahsız uşaqlar cəhənnəmin nə olduğunu “yerdə gördüm”, deyə bilərlər. Deyilənə görə, Osvensium və Buhenvaldda insanlar Hitlerin sevimli bəstəkarı, ilhamçısı Vaqnerin müsiqisinin sədaları altında qaz sobalarına göndərilirdi.

Alman qadını İrina Sandler 2500 körpəni xilas etməklə, dünyaya sübut etmişdir ki, nə cinayətkarın, nə humanist insanın qarşısında din, siyaset çəpər ola bilməz.

Lakin dünyada xoşbəxt uşaqlığının da ayrıca muzeyi var, o Londonda yerləşir. Adı belədir: “Uşaqlığın milli muzeyi.” XIX sərdə inşa edilmiş Viktoriya və Albert muzeyinin pavilyonlarından biri olmuşdur. 1974-cü ildən muzey belə adlanır. Muzeyin kolleksiyasında eramızdan əvvəl 1300-cü ilin Misir gəlincikləri, oyuncاق əsgərlər, yumşaq oyuncaqlar, gəlincik evcikləri, konstrukturlar, stolüstü oyular, XVI əsrən başlayaraq ekspozisiyada uşaq geyimləri, ərəbəciklər, uşaq mebeli, qablar və s. toplanmışdır. Hər bir ziyanətçi bu zəngin kolleksiyada uşaqlığının tanış oyuncağını tapa bilər.

Nə yaxşı ki, tarixin yaddaşı muzeylərdə qorunur. Bu yaddaşın dağıdılıb məhv edilməsi qədər böyük cinayət yoxdur. Muzeylərdə sənət əsərləri ilə yanaşı mədəniyyət abidələrinin nümunələri arxeoloqların gərgin əməyi nəticəsində üzə çıxır. Bu, xalqın öz mədəniyyətini daha dərindən tanıması üçün vacibdir. Fikirlərimiz bizi Avropadan Yaxın Şərqi-İraqa doğru aparır. Bəşəriyyətin mədəniyyət mərkəzlərindən biri olan məkanda müharibənin nəinki insanlara, mədəniyyət abidələrinə vurduğu ziyan ölçüyə gəlməzdir. Lakin təqdirə layiq haldır ki, 1923-cü ildə ingilis arxeoloqu Gertruda Bellininin təklifi ilə Bağdad muzeyi yaradılıb. Nəmrud padşahın xəzinəsindən qızıl əşyalar, bir çox qədim arxeoloji qazıntılar aşkar olduqca muzeyə təhvil verilirdi. Təəssüflər olsun ki, bu başıbələli muzey də bir neçə dəfə təcavüzə məruz qalıb. Qədim mədəniyyətin beşiyi olan bu torpaqda vaxtı iken Babil qülləsi ucalıb. İstedadlı holland rəssamı Piter Breyqelin (Böyük) məşhur “Babil qülləsi” adlı rəsm əsəri əsasında təxmini də olsa qüllənin əzəməti haqda təsəvvürümüz var.

Bir az haşiyəyə çıxm. Makedoniyalı İskəndər Hindistana yürüş ərəfəsində yolunun üstündə Babil qülləsinin böyük xarabaliqlarını görüb heyrətlənir və onu yenidən bərpa etmək fikrinə düşür. Strabon yazar ki, təkcə xarabaliqları sahmana salmaq üçün on min insan qüvvəsi tələb olunurdu. Vaxtsız ölüm İskəndərə bu arzunu həyata keçirməyə macal vermir. “Babil” sözünün mənası “Tanrıının darvazası” deməkdir. İnsanlar bu pilləvari darvazanı ərşə qədər ucaltmaq istəyi ilə Allahın nəzərində daha da kiçildilər.

Yadımdadır, 2003-cü ildə televizorda xarici xəbərlərdə İraqın dövlət muzeyinin direktoru Nabxal Amin gördüyü dəhşətlərdən bərk sarsılıb yerə çökərək, iki əli ilə başına vurduğunu göstərdilər. Onun fikrincə, son təcavüzdə 170 min qədim eksponatlar sindirilib, uğurlanıb. Düzdür, bir neçə ildən sonra muzey əşyalarının bir qismi beynəlxalq təşkilatlarının ümumi səyi ilə geri qaytarılsa da, qədim mədəniyyət nümunələrinin çoxu nə vaxtsa uzaq ölkələrin qənimətinə çevriləcək. İstər-istəməz qədim şərq nağılı yadına düşür. Bağdad küçələrində fənərləri yandıran qoca kişinin aramsız təkrar etdiyi “Bağdadda sakitlikdir” sözünə indi, ancaq “Ələddinin sehirli çıraqı” nağılında rast gəlmək olar... Yəqin oxunuz, 1960-cı illərdə sovet kinosunun istehsalı olan “Ələddinin sehirli çıraqı” filminə dəfələrlə baxmısınız. Nağılin sonunda möğribli dərviş sehirli çıraqa sahib çıxa bilmir, am-

ma bu günün müasir “nağılında” məğribli daha güclüdür. Bu təcavüz siyasetçiləri ilk baxışdan “humanizm müdafiəçiləri kimi” diqqəti cəlb edirlər. Təəssüf ki, muzeylə yanaşı İrakın milli kitabxanası da oğurlanıb, yandırılıb. Əlbəttə, bunu sehirli çıraqın cini etməyib.

Rəvayətə görə, ikiüzlü Yanus məbədinin qapısı həmişə müharibələr dövründə taybatay açılır. Dünyada gedən müharibələrdə milyonlarla insan məhv olduğu kimi, milyonlarla dəyəri olan milli sərvətlər də öz vətənindən didərgin düşür. Mənce onlara da “məcburi köçkün” statusu verilsəydi ədalətli olardı.

2009-cu ildə Bağdadın muzeyi yenidən açılıb. “Google”-un internet saytında virtual İraq Milli Muzeyi yaradılıb. Yaxşı atalar sözü var: “Samanlığın yanırsa heç olmasa əlini qızdır.” Atlanta Universitetinin professoru, tarixçi Qordon Nyubi deyir: “Keçmiş dərk etmek imkanlarından məhrum olmayıüz ən böyük itkidir.” Bu gün dünyanın hər hansı bir ölkəsində dinindən asılı olmayaraq, günahsız qətlə yetirilən, şəhid gedən cavnlara necə deyək ki, evindən ev törənsin, ömründən ürəyincə doyasan. Bu, irak-kərkük alqışı qarğışa düşən insanlardan daha yan örür.

Təəssüf ki, “sehirli çıraq” müasir libaslı “məğribli dərviş”in ixtiyarındadır. Onu geri qaytarmaq çətin məsələdir. Çünkü sadəlövh, tənbəl məşriqli Ələddin milli qəhrəman səviyyəsinə qalxa bilmir...

Bir məsələyə də toxunmaq istəyirəm ki, qədim dövrlərdə fironlar arasında qansız ötüşən mübarizələr baş verir, qarşı tərəfin yazılı abidəleri, mədəniyyəti məhv edilirdi. Düşmənin adı, şöhrəti gələcək tarixdən silinirdi. Təəssüf ki, ən qorxulu düşmən özgə xalqın mədəni sərvətlərini məhv edənlərdir.

Bir sözlə, dünya muzeylərinin taleyi haqda geniş yazı yalnız neçə cildlik kitablarla sığa bilər. Biz təkcə onu deyə bilərik ki, muzeylər mənəviyyata açılan pəncərələrdir. 1977-ci ildən mayın 18-i Beynəlxalq Muzeylər günü kimi qeyd olunur. Bu mənəviyyat pəncərələrinin isə o gün qapıları da ziyarətçilərin üzünə təmənənasız açılır. Ona görə də o gün “açıq qapı” günü elan edilir.

Bu yaxınlarda Bakıda R. Mustafayev adına Dövlət İncəsənət Muzeyində təşkil olunan “Fransanın inciləri. Fransız incəsənəti Renesansdan bu günədək” sərgisindən zəngin, unudulmaz bir təəssüratla ayrıldım. Bu sərgidə yuxarıda qeyd etdiyim kimi, “məcburi köçgün” statuslu əsərlər yox idi. Ona görə də fransız müəlliflərinin əsərləri ziyarətçidə ikiqat maraq oyada bilirdi. Fransa rəssam və heykəl-

taraşlarının boyakarlıq, heykəltaraşlıq nümunələri və qobelenlərdəki qədim qəhrəmanlarla ziyarətçilər arasında dil baryeri yox idi, onların hər biri incəsənət dilində canlı ünsiyyət yarada bilmışdı. Biz muzeylərdə adətən həyata rəssamların gözü ilə baxır, insanları, təbiəti daha yaxından öyrənirik. Bəlkə də özümüzüdərk də sakit muzey zallarının müdrik sükutunda baş verir. Çünkü biz burda tarixi həqiqətlərlə kənar müdaxilə olmadan təkcə, üz-üzə qalırıq. Qədim zamanlarda ziyarətçilər yumruğunu yumruğunun üstünə qoyub boruya bənzər boşluqdan rəsm əsərinə diqqətlə baxırdılar. Sanki əsərin qəhrəmanını daha yaxından görməklə bir məkana düşürdülər. Yunan sözü olan “muzey” “muzalar məbədi” adlanır. Fikir vermisinizsə, muzeylərdə davranış qaydalarına, nizam-intizama ciddi nəzarət mövcuddur. Xüsusilə, Vatikan muzeyində ziyarətçilərə qısa şalvarda, yubkada, sinəsi çox açıq koftada görünmək qadağandır. Bəlkə bu, tarixin səhnəsində əsrlərcə yaşı olan şah əsərlərə dərin hörmətin nəticəsidir ki, əfsanəyə çevrilən qəhrəmanların daldığı sükutun pozulmasını istəmirlər. Çünkü onlar sanki qədim dövrün ab-havasından ayrı bir mühiti heç təsəvvürlərinə belə gətirmirlər.

İtaliyadan Luvr müzeyinə gəlin köçən Mono Liza hələ də öz ecazkar, sirri təbəssümü ilə milyonlarla ziyarətçinin qəlbini hakim kəsilir. Bu günədək bu qadın obrazı haqqında bir-birindən təzadlı, mübahisələrə səbəb olan fikirlər yaranmadadır. Mono Liza isə 500 ildir ki, öz cavanlığını, təravətini, cazibəsini itirmir. O, nəzakətli qadın kimi hamını baxışları ilə qarşılıyb yola salmağı bacarır. İncəsənətin belə möcüzələri var. Rəsm əsərlərinin sehirli aləminə düşən insanların xoşbəxt anları bir aforizmdə belə təsvir edilir: “İncəsənət gündəlik həyatın tozlarını qəllblərdən təmizləyir.”

Muzey ziyarətçiləri sosial mövqeyinə görə bir-birindən seçilsə də, incəsənət onlara həyata yeni nəzərlərlə baxmaq öyrədir. Lətifəsi sizdən uzaq, belə bir məzəli lətifə yadına düşdü: varlı adam muzeydə rəsm əsərinə baxanda yalnız onun satış qiymətini düşünür, kasıb adam isə deyinir ki, xalq yeməyə heç nə tapmır şəkili isə yağılı boya ilə çəkirlər. Bu məqamda ingilis rəssamı Uilyam Bleykin sözlərini də xatırlamamaq mümkün deyil: “Səfəh və ağıllı eyni ağacda eyni şeyi görmürlər.”

Bahalı rəsm əsərləri alan, evi “muzey” olan adamlar üçün bu muzeylər filial-lara bənzəyə bilər, lakin onlar bir-birindən öz məqsəd və mövqeyi ilə çox seçilir-

lər. Əsl muzeyin mənəvi xəzinəsi xalqın üzünə həmişə açıqdır. Doğma tarixdən də qiymətli sərvət nə ola bilər?! Mədəni irsimizi nəsləndən-nəslə ötürməkdə muzeylərin fəaliyyəti əvəzsizdir. İncəsənət gənclərin şəxsiyyət kimi formalaşmasında, gözəlliyi qiymətləndirməsində, estetik tərbiyəsində mühüm rol oynayır. Uzun əsrlərdir ki, ifadə formaları, rənglərin dili, janrları ilə seçilən dahi rəssamların əsərləri öz ziyarətçilərini bəşəri duyğularla kökləyib, onları yalnız kamilliyə, müdrikliyə dəvət edir.

Biz isə gözə görünməz ağ kətandan toxunan sehirli məkanın rəssamı, yol bələdçisiyik - həyatı, özümüzü dərk və təsdiq etmək istedadımızla. Deyirlər ki, elm insanı Allah, incəsənət isə əsl insan edir.

“Qobustan” jurnalı, 2013

KƏPƏNƏYİN “YUXUSU” GERÇƏKMI?

*Men ölseydim o ağlayardı... Amma
O ağlasayıdı men ölerdim.*

Özdemir Asaf

Türk yazarı, rejissoru Yılmaz Erdoğan vaxtsız dünyasını dəyişən gənc şairlər-Rüştü Onur (1920-1942), Muzaffar Teyyyib Uslunun (1922-1946) həyat və yaradıcılığı haqqında “Kelebeğin röyüsü” filmini ərsəyə gətirməzdən əvvəl verdiyi müsahibələrdə, bu filmi bir yuxu olduğunu qeyd etmiş və 7 il davam edən uzun bir vaxtdan sonra “yuxu” reallaşmışdır. Yılmaz Erdoğan etiraf edir: “Gənc şairlərin ruhuna müraciət etmədən, onların bu işə münasibətini duymadan film yaranı bilməzdi. Rüşdü və Muzaffarın ruhları sanki mənimlə dialoqa girərək, öz fikirlərini bildirmişlər: “...Bizim vərəm xəstəliyindən ölməyimiz əsas deyil, şeirlərimiz yadda qalsın. Ondan yaz. Şair eşq məktubu yazmır...” Şairlərin şeirləri xüssusilə, filmi ssenarisinin yazılmışında mühüm rol oynamışdır”.

Cərəyan edən hadisələr XX əsrin əvvəllərində Türkiyədə cümhuriyyətin yeni qurulduğu bir dövrü əhatə edir. Hər iki şairin hamisi, dostu şair Behcet Necatın dolğun obrazını yaradan rejissor zamanı sanki geri çevirmiş, həm filmdə, həm də həyatda şairlərin adının yaşamاسında, Rüşdü Onurun və həyat yoldaşının Ortaköy məzarlığında baxımsız qalan qəbirlərinin bərpasında iştirak etmişdir. Şair Behcet Necatın bu arzusu Yılmaz Erdoğandan filmi ilə həyata vəsiqə alır:

*Bir şair yaşamışdı Zongulakda,
Adı Rüşdü Onurdu
Bilseydi hatırlanacağın
Ölümünden sonra
Memnun olurdu.*

Dünyasını dəyişən, bəzən unudulmuş istedadlı insanların ruhunu şad etməkdən gözəl, xeyirxah iş varmı? Arzuların hərəkətə gəlməsi üçün əllərimizin, ayaq-

larımızın, gözlərimizin öz vəzifəsi, yolu və qibləsi var, təki maneələr olmasın. Şairlərin taleyi isə sərt zamanın gözə görünməz daşlı-kəsəkli yollarından, kəşmə-keşlərindən min əzabla keçir, qəlbi yer kürəsinin sanki vuran nəbzidir. Bələdiyyə rəisinin qızı Süzan Zongulaka gələndə onunla iki gənc şair arasında dostluq əla-qələri möhkəmlənir. Hər ikisi onun gözəlliyyini vəsf edən imzasız şeirlər yazaraq, ona təqdim edirlər. Süzan əslində Rüşdü Onurun şeirini bəyənsə də, Muzaffarın heyran, vurğun baxışları şeir qədər güc və cazibəsi ilə Süzanın qəlbinə hakim kəsilir. Zongulakin səması altında, təbiət qoynunda “xoşbəxt” gənclər sanki kəpə-nək kimi pərvaz edirlər...

Belə saf, duyğusal insanların qəlbini tuyub yaşadıqlarını hiss etmək, onların həsrətdən saralmış yarımcıq arzularının tabutunu ciyində daşımaq məsuliyyəti-ni hər kəs öz üzərinə götürməyə cəsarətlənməz. Bu səbəbdən Yılmaz Erdoğan sə-mimi etiraf edir ki, uzun müddət iki şairin keçmiş həyatına, taleyinə aktyor, rejis-or, ilk növbədə şair qəlbli bir insan kimi film vasitəsi ilə daxil olmağa ürəklən-mir. Nəhayət, məhz şair həmrəyliyi ona cəsarət və inam verir. Yılmaz Erdoğanın qəlbini yaxından duymaq üçünsə onun şeirləri ilə tanış oldum:

*sana bakmak
suya bakmakdır.
sana bakmak
bir mucizeyi anlamaktır...
... verdiğin bütün sözler
sende kalsın isterim.
ben sana gülüm derim
gül sana benzədiği üçün ölümsüz
yazdığım bütün şiirler
sana başlayan bir kitab üçün ön söz
... sana bakmak
bütün rastlantıları rədd edip
bir mucizeyi anlamaktır.
sana bakmak
Allaha inanmaktır.*

“Aynadan qabaq gözəllərə gözəlliyini xatırlatmaq istəyi”, “Heç sıkılmadan söyleye bilirim, sarışın kızlara bayıldığımı” yazan Muzaffar dostu kimi qısa ömründə məhəbbətinin vüsalını deyil, həsrət ağrısını yaşamaq öyrənir. Heyhat, Zongulak şəhərinin kömür mədəninin zəhərli havası, ovqatı insanlara vaxtsız ölməyin acı dadını yaşıdır. Şairlərin yaşıdı olan, 1923-cü ildə doğulmuş, türk şairi Özdemir Asafın bu fikirləri yadına düşdü: “Bütün rənglər eyni surətdə çirkənləndi. Birinci liyi isə ağ rəngə verdilər.” Ağ rəng təmizliyin, məsumluğun rəmzi. Genç şairlərin təmiz ciyərləri, qəlbə, ağ günləri kömür rənginə boyanır. Qara rəngin dumanında yaşıl pöhreli arzular saralıb-solur. Təhlükə içində kömür mədənlərində çalışan adamların acı taleyi fonunda iki şairin kəpənək kimi zərif, gözəl hissələri sonda gerçək həyatın amansız həqiqətinə möğlub olur. Şair Rüşdü yazır:

*Ölüm talihsiz aşımda
Ölüm kuru başımda
Teselli benim göz yaşımıda.*

Rüşdünü aktyor Mert Fırat, Muzaffarı isə Kivanc Tatlıtuğ məharətlə yaratmışlar. Vərəm xəstəsi olan zəif, ariq Muzaffar rolunu oynamazdan əvvəl Kivanc Tatlıtuğ 20 kq-a yaxın ariqlamışdı. Süzan rolunda Belçim Erdoğan, Mediha rolunda isə Farah Zeynep Abdullah bu obrazların dramatik taleyini özünəməxsus cizgilərlə ekranda canlandırmışlar.

Film demək olar ki, keçmişə açılan bir pəncərədir. İki gənc şairin xoşbəxt arzularının sanki “edam” səhnələrini izləyirsən. Filmdə şair qəlbinin yaşıdığı, can atlığı ünvan- ağ vərəqlər və yazı makinası ilə bağlı macəralar o dövrün maddi durumunu, mənəvi böhranlarını bir daha üzə çıxarıır. Muzaffar işdən sonra gizlicə yazı makinasını əskiyə bürüyüb kirayədə qaldığı evinə aparır. Rüşdü və Muzaffar gecə yarısı qonşuları oyatmamaq üçün yazı makinasını evyana çıxarıb çöldə şeirlərini yazırlar. İnsanların gecə bütün qayğılardan uzaqlaşış yatdığı bir vaxtda gənclər yaşayıb duydularını ağ vərəqlərə köçürməyə tələsirlər. Bəlkə də o gecə günəşin də yatıb yuxuya dalmasını daha çox arzu ediblər, lakin makina onların həyəcanlı əllərindən sürüşüb yerə çırpılır. Şairlik həvəsi Muzaffara ağır başa gəlir, yazı makasını sindirdiği üçün işdən kənarlaşdırılır. Kasıb həyatı daha da çətinləşir. Gələn dəfə onlar şa-

ir dostları Behcet Necatın birotaqlı mənzilində bütün gecəni şam işığında şeirlərini yazırlar. Vərəm xəstəsi olan şairlərdən təkcə Behcet Necat və ilham pərisi yoluxmağa qorxmurdu. Onlar şairlərlə əlbir çalışır, sanki vaxtin azlığını hiss edirdilər.

Filmdə təsirli epizodlardan biri Rüşdü Onurun vərəm xəstəsi kimi müalicə aldığı sanatoriyada baş verən hadisələrdir. Orda gələcək həyat yoldasını, ömrünün yeganə sirdəşini tapır. İlk dəfə üzünə xoşbəxtlik qapısının açıldığını zənn edir. Fələyin işlərindən baş açmaq çətindir. Rüşdü gənclik məhəbbətinin gücünə arxalanassa da, acı qismət torundan yaxa qurtara bilmir.

Gənclər xəstəliyə, kasıblığa baxmayaraq şeir yazmaq həvəsindən uzaqlaşmir, mətbuatda çap olunan yazıları ilə özlərini göyün yeddinci qatında hiss edirlər. Bir günənə yoluxmağa gələn Muzaffar sevindirmək üçün Rüşdü onunla bir otağa daxil olur. Səliqəli, bəyaz rənglər içində göz oxşayan otaqda ağ vərəqlərlə yanaşı stolların üstünə qoyulmuş bir neçə makinanı görən Muzaffar həsrətində olduğu bu şəraitə, gözlərinə inanır. Dərhal masa arxasına keçir, xoşbəxt barmaqları yaralı qəlbinin ağrılarını ələ düşməyən yazı makinasında bölüşməyə tələsir...

Rüşdü Onur müalicə olunsa da, vərəm xəstəliyi ona aman vermır, xoşbəxt ailə sevincindən məhrum olur. 3 ay davam edən ailə həyatının sonu faciə ilə bitir. Həyat yoldaşı Mediha xanım da xəstəlikdən vəfat edir. Büyük sarsıntı keçirən Rüşdü özünə qapanır. Son günlərini yaşayış şair ələcsiz qalıb son şeirlərinin fəryadını kasıb mənzilinin divarlarına yazar. Bu səhnəni izləmək çox ağırdır... Rüşdünün nəfəsi, qəlbinin döyüntüləri soyuq divarlara can verir. Sanki divar dil açıb danışırdı... Mediha xanımsız həyat şam kimi onun gözündə sönür. Özdemir Asafin fikirləri yerinə düşərdi: "Tək nəfərlikmiydi ki, bu şəhər, sən gedəndə bomboş qaldı." Mediha xanımın ölümündən qırx gün keçir, bir gün Rüşdünün də ürəyi ayrılıq həsrəti ilə döyməkdən yorulur. Özündən sonra yaşayış şeirlində deyir:

*Ben,
Güle bilmemiz üçün ağlayan,
Ağlaya bilmemiz üçün gülen adam...
... Ben bir tarik-i dünya
Ne ev, ne bark
Ne çoluk-cocuk sahibi.*

*Bütün malım-mülküm
Ellerim, ayaklarım
Ve sözlerim...*

Keçən əsrin birinci yarısında türk şeir dünyasında iki şair imzası ulduz kimi parladı. İkinci Dünya müharibəsinin acı təsirləri, acliq illəri şairlərin qəlbində məhəbbətin doğulmasına çəpər ola bilmədi. Təkcə bir çəpər vardi, o da xəstəlik. Müharibədə ölkələr arasında sonda sülh müqaviləsi bağlansa da, amansız xəstəlik isə öz qurbanına ümid əvəzinə yalnız ölüm hökmü verir. Muzaffar Teyyub Uslu da dostu kimi vərəmlə xəstələnərkən əlləri yerdən-göydən üzülür. Sevgilisinə xəstəliyi üzündən heç vaxt qovuşmayacağını dərk edir. O da dostunun acı taleyini yaşayır. Onun müalicəsi üçün 900 lirə tələb olunsa da iş yerindən ona yalnız 200 lirə verirlər. Bu isə onun tam müalicəsinə bəs etmir. “Ölüm heç de güzel değil, nə sabahı var, nə axşamı”, deyə Muzaffar şeiriylə artıq son günlərini yaşadığını hiss edir. Nəhayət, sabahsız, axşamsız ölüm onun həyatını qara zülmət gecəyə bürüyür. Anasının qucağında keçinir. Dünyanın ən qəribə qanunlarından biridir, ölüm insəni daha əziz və əlçatmaz edir, bu məqamda insan cansız bədəni ilə daha da dəyərlənir. Muzaffar 24 yaşında vəfat edəndən sonra validən tutmuş bir çox rəsmi insanlara qədər onun yas mərasiminə qatılırlar, 20 gül çələngi ilə son mənzilə yola salınır.

Düşünürəm ki, işqli dünya ilə əlaqələrini qırmaq istəməyən gənc, təmiz ruhlar sonda kəpənəklərə dönürlər. Onlar daha şeir yaza bilməsələr də, çiçəklərin ətrindən ilham alıb onları da öz yeni şeirlərinə qonaq edirlər. Muzaffar ölüm qabağı həyatın gözəlliyyinə bir daha aşiq olur, ondan sonra yaşayacaq insanların xoşbəxtliyinə həsəd aparır. “Qan” şeirində yazır:

*Söyle bir etrafıma baktım,
Baktım ki, yaşamaq güzeldi hala
Mesela gökyüzü
Maviydi alabildigine
İnsanlar dalıp gitmişti
Kendi alemine...*

Gənc şair üçün nə qədər ağır bir etiraf! O, hər gün, hər saat ölümə addım-addım yaxınlaşır. Həyat işığı onun gözlərində daralır. Muzaffar Teyyub bu şeiri ilə sanki rəssam kimi öz obrazını canlandıra bilmışdır:

*Deyecekler ki, arkamdan
Ben öldükten sonra
O, yalnız şiir yazardı
Ve yağmurlu gecelerde
Elleri cibinde gezerdi.
“Yazık”, diyecek
Haturla defterimi okuyan
Ne talihsiz adammış
İmani gevremiş parasızlıktan...*

Deyirəm ki, o qədər öz dövründə doğulmayan istedadlı, lakin ruhən qərib insanlar olub, olacaq. Məncə yer kürəsində onların sayı bir neçə min olar ya olmaz. Özdemir Asaf həyatın ümidsiz çətinliklərinə, təzadalarına baxmayaraq, şair üçün kövrək şeirin nə qədər önəmli, hava və su kimi vacib olduğunu ifadə edir. Fikirlər nə qədər uzaqlara səyahət etsə də, yenə şairin ən son ümidi sahili şeirləridir. Orda sanki ayna qabağında öz-özünlə baş-başa, nəfəs-nəfəsə dayanırsan:

*Bir şiir bir geceye deger,
Bir şiir bir yukuya deger,
Bir şiir bir sıqaraya deger,
Bir şiir bir rakıya deger,
Bir şiir bir şarkiya deger,
Bir şiir bir türküye deger,
Bir şiir bir ağrıya deger...*

Qəribədir, bəzən istedadlı insanların yaşadığı coğrafi ərazilər müxtəlif olsa da, oxşar taleləri bir-birinə sarmasına. Bu filmə baxarkən, gənc bəstəkarımız Asəf Zeynallının qısa, mənalı ömrünü xatırlamaya bilmədim. Müəlliflərin xoşbəxt həyat eşqi ilə yazdıqları səmimi şeirləri, musiqisi əslində onların qısa həyatına dərin bir dəyər, məna verə bilmışdır...

Üzeyir Hacıbəylinin ilk tələbələrindən biri, milli romans janrinin banisi gənc Asəf (1909-1932) 23 il özür yaşamışdır. Azərbaycanın qədim şəhərlərindən biri olan Dərbənddə yoxsul bir ailədə doğulmuşdu. Çalışqanlığı, istedadı ilə Azərbaycanın musiqi tarixində özünəməxsus yer qazanmışdır. İlk dəfə türk musiqi məktəbində təhsil alır, sonra konservatoriyyaya daxil olur. O tarixi bina hal-hazırda Asəf Zeynallı adına musiqi məktəbidir. Yuxarı mərtəbəsində gənc Asəf konservatoriyyada oxuyarkən, həmçinin aşağı mərtəbədə texnikumda dərs deyirdi. Tələbələri Qara Qarayev, Cövdət Hacıyev, Tofiq Quliyev, Zakir Bağırov idi. O, Türk İşçi Teatrının musiqi rəhbəri işləyir, "Hind qızı", "Yanğın" tamaşalarına musiqi yazır.

Təəssüf ki, onun da gənclikdə məhəbbət oxu daşa dəyir. Azərbaycanın ilk şərq pianoçu qadını, pedaqoqu Kövkəb xanım Səfərəliyeva ilə nişanlanmaq ərəfəsində Asəf yatalaq xəstəliyinə tutulub vəfat edir. Kövkəb xanım Asəfdən sonra heç vaxt ailə qurmur, ömrünün sonuna qədər onun nişanlısı olaraq qalır. Əslində onların məhəbbəti haqqında ayrıca bir film çəkilə bilərdi. XX əsrin əvvəllərində şərq qadınları arasında belə bir yüksək səviyyəli ziyanının yetişməsi mədəniyyət tariximizə öz tövhələrini vermişdir.

Kövkəb xanım zadəgan ailəsindən idi. Atası Kamil bəy neft sahəsində görkəmli mütəxəssis, anası Qəmərtac xanım yüksək səviyyəli ziyanı kimi rus, fransız, fars dillərini mükəmməl bilirdi. Fortopeanoda çalınan musiqilərə xüsusi məraq göstərirdi. Qızı Kövkəb xanımı da bu hissələri aşılıya bilmışdı.

Asəf Zeynallı kasıb ailədən çıxmamasına baxmayaraq, onun parlaq istedadı Kövkəb xanımın diqqətini özünə cəlb etmişdi. Məhəbbətin öz qanunları var, doğmaliğin təməli mənəviiyyat və fikir qohumluğudur.

Muzaffar Uslu ilə varlı ailədə böyük Sütənənin da məhəbbətinə heç nə mane ola bilməmişdi, təkcə son hökmü xəstəlik vermİŞdi. Gənclər arasında Asəfin ən böyük arzusu kənd və rayonları qarış-qarış gəzib xalq mahnlarını toplamaq, onları nota köçürmək, gələcək simfonik əsərlərində milli folklorumuzdan bəhrələnib istifadə etmək idi. Bu arzunu reallaşdırmaq istəyi onun sağamlığı, həyatı hesabına başa gəlir.

Asəf Zeynallı 1932-ci ildə son günlərini yaşıyır. Əlacsızlıqdan "Bakı" simfoniyasını yatdığı xəstəxananın palatasının divarında yarımcıq da olsa yazmağa başlayır. Hər dəfə qardaşı onu yoluxmağa gələndə deyir: "Öləcəyimi bilirəm. O əsəri divardan kağıza köçürün, qoymayıñ divarda qalsın."

Bəstəkarın Cəfər Cabbarlıının sözlərinə yazdığı “Ölkəm” romansı Azərbaycanın şöhrət və gözəlliyini dünyaya bir daha bəyan etmək üçün ən gözəl bir əsərdir. Bunu film vasitəsi ilə həyata keçirmək heç vaxt gec deyil. Asəf Zeynallının qısa həyatında nail olduğu uğurlardan, yaradıcılığından, gənclik məhəbbətindən bəhs edən film çəkmək klip çəkməkdən daha önemlili bir işdir. Mənçə, milli musiqi mədəniyyətimizin inkişafında öz parlaq izini qoynan gənc sənətkarımız öz ikinci həyatını dünya ekranlarında yaşamağa layiqdir. Asəfin son əsəri- divara həkk etdiyi “Bakı” simfoniyası musiqili heykəl kimi nə qədər yaşadı kim bilir? Rüşdü Onurun divar yazıları soyuq divardan mətbuata yol açdı. Asəf Zeynallının notları divardan hara köcdü? Axı, o da türk şairləri kimi xoşbəxt yoluñ yolcusu olmayıb, ailə, övlad sevincini yaşamayıb. Oktyabr inqilabından sonrakı Azərbaycan mədəniyyət xadimlərinin taleyi, əsl siyasi mövqeyi haqda həqiqəti deməyi bacaran yeni milli filmlərin yolunu gözləyirik.

İstedadlı qələm sahibi Yılmaz Erdoğanın ərsəyə gətirdiyi “Kelebeğin röyası” filmi nə yaxşı ki, doğuldu, yaşadı, sevildi. Şairin dediyi kimi, “ağlaya bilmemiz üçün gülen, güle bilmemiz üçün ağlayan” Yılmaz Erdoğan Rüşdü və Muzaffarın onlardan yaşça böyük olan dostu, şair Behcet Necatın alicənablılığını, xeyirxahlığını, vətənpərvərliyini neinki filmdə, bir daha o, öz şəxsi nümunəsində bugünkü həyatda yaşadı. Və bizi də dərindən düşündürdü...

Gənc şairlərin çətin həyatı, xəstəliyi, yarımcıq arzuları sonda məhəbbətin gur alovunda yanib təmizləndi, onların pak hissələri və duyğuları şeir dilində bu gün də bizimlə xısın-xısın danışır. Aşiq Veysel demişkən:

*Anlatamam derdimi dertsiz insana,
Dert çekmeyen dert kiymetin bilemez.*

Sonda demək isteyirəm ki, kəpənək “yuxu” görsə də o gerçək olmaz. Çünkü onun öz ömrü yuxu qədər qıсадır. Rüşdü Onurun, Muzaffar Teyyub Uslunun, Asəf Zeynallının ömrü kimi. Yılmaz Erdoğanın zərif qanadlı “kəpənəyi” dünyani dolaşdı və tamaşaçılara onun “yuxusunu” peşəkar türk yaziçisi və rejissor kimi yoza bildi.

Daş heykəllərə dənən dahi sənətkarlarımızın bir çoxu filmlərdə canlanıb danışmaq, ürək sözlərini bölüşmək üçün vallah, yaman darixiblar... Susmağa məhkum etməyək heykəlləri. Bəlkə heykəllər də yuxu görür... Kaş ki, o yuxuları biz də yoza biləydik...

ZAMAN SƏRHƏDDİNDE MÜSAHİBƏ

Yüksək texnologiyaların inkişaf etdiyi bir dövrdə, yeni cəmiyyətdə yetişən gənc nəsillərə keçən əsrin yaradıcı ziyanlarını tanıtmağa, keçmiş yaddaşımızı oyatmağa böyük ehtiyac var. Azərbaycanın tale yükünü öz ciyinlərində daşıyan, ürəyində yaşıdan, qələmi ilə əbədiləşdirən yazıçılarımız, şairlərimiz, alimlərimiz qarşısında hələ də ödənməyən mənəvi borclarımız bizi narahat etməlidir.

Əsrlər bir-birini əvəz etdikcə nəsillər arasında mənəvi əlaqələr daha da zəifləyir. Bu məqsədlə, XX əsrin tanınmış yazıçısı, pedaqoqu Yusif Şirvanın anadan olmasının 100 illiyi ilə bağlı onun həyat və yaradıcılığına nəzər yetirəcəyik. XX əsrədə Azərbaycan tarixində baş verən siyasi əvvəlislərə, əlifbamızın dönə-dönə dəyişdirilməsinə, nəhayət, xarici təzyiqlərə baxmayaraq, dövlətimizin ikinci dəfə müstəqillik əldə etməsi xalqın çətin sınaqlardan şərəflə çıxdığını, öz milli kökünə bağlı olduğunu bir daha nümayiş etdirir. Bu gün hər bir sahədə əldə etdiyimiz uğurların arxasında keçmiş tarixin yaddaşı yaşayır...

Yazı sovet dövrünün ədəbi mühitində yetişən Yusif Şirvanın yaradıcılıq fəaliyyətindən bəhs etdiyi üçün o uzaq illərdə Rusiyada gedən siyasi-ictimai proseslərin qısaca da olsa ədəbiyyata təsirinin şərhə ehtiyacı var.

Keçən əsrin əvvəllərindən xüsusilə, I Dünya müharibəsindən sonra Avropada, Rusiyada ədəbiyyat və incəsənət sahəsində yeni üslub, düşüncə və ifadə formaları meydana gəldi. Buna cəmiyyətdə hökm sürən sosial böhranlar səbəb olmuşdu.

1914-cü ildə Maksim Qorki mührəbəyə qarşı öz mövqeyini belə bildirir: "Biz bundan sonra necə yaşayacaq? Bu dəhşətlər bizə nə verəcək? İndi insanlara olan nifrətdən mənim qəlbimi nə xilas edəcək?" Yazıçının həyəcanlı sualları cavab tapmadan üstəlik Oktyabr inqilabı onun kimi düşünən sənət adamlarını daha da sarsıdır. 1917-ci ildə "Vaxtsız fikirlər" yazısında Lenini ölkədə terrorçuluq əməlləri ilə hakimiyyəti ələ almaqdə ittihəm edir. Rus xalqını zalim adlandırır. Maksim Qorki əslində siyasi quruluşun yaradıcı insanlara qarşı ədalətsiz

mövqeyi ilə barışmirdı. Onun xalq arasındaki nüfuzundan ehtiyat edərək, dövlət tərəfindən xaricə mühacirətə göndərilməsi də təsadüfi hal deyildi...

1921-ci ildə “İncəsənət evi” jurnalında M.Qorkinin qeydlərindən: “Qərb yazılıcları sənətkar kimi siyasi baxışlarına görə qiymətləndirilmir, bizim yazılıcların sənətinə isə siyasi cəhətdən yanaşırlar.” 1934-cü ildə Yazıçıların I qurultayının fəxri sədri kimi isə M.Qorki çıxışında bildirib: “Sosializm realizmi həyat həqiqətidir. Poetik idealla dolu insanlar bəşəriyyəti bir ailədə birləşdirərək torpağı onlar üçün gözəl məkana çevirir.” O, əslində kommunist partiyasının diqtəsi nəticəsində torpağın insanların gözəl məkanına çevrilməsini nəzərdə tutmurdu. Ədəbiyyatda sosializm realizmi prinsipinə siyasi don geyindirməkdən çox uzaq idi...

Həmin qurultayda iştirak edən bir qrup Azərbaycan yazılılarının şəkilindən gözlərimi çəkə bilmirəm. Bu şəkili yazılıçı Yusif Şirvanın mənzilində qızı Leyla və Elnura xanım başqa şəkillərlə bir yerdə mənə təqdim etdirilər. Şəkildə Maksim Qorki, Aleksey Tolstoy, Səməd Vurğun, Cəfər Cabbarlı, Mikayıll Rəfili, Salman Mumtaz, Əli Nazim, Mehdi Hüseyn, Yusif Şirvan- yeni sosializm cəmiyyətinin ziyalıları. Hər bir yazılıçının özünəməxsus tale yolu, yaradıcılıq məramı və prinsipləri vardı. Təəssüf ki, fərqli siyasi baxışlar ziyalılara çox vaxt həyatı hesabına başa gəlirdi. 1930-cu illərdə azad, milli düşüncələrə qoyulan qadağalar cəza tədbirləri üçün qanlı meydانlara geniş yol açmaqdır idi. Bu tədbirlər isə açıq və məxfi yollarla həyata keçirilirdi...

Yazının baş qəhrəmanı 1938-ci ildən Yazıçılar İttifaqının üzvü olan yazılıçı Yusif Şirvanın yaradıcılığı inanıram ki, xatirələrin işığında müasir oxucularının da qəlbində öz yerini tutacaqdır. Yuxarıda Maksim Qorkinin sosializm realizminə münasibətini nümunə gətirməklə, demək istəyirəm ki, sovet yazılıçısının əsərləri vasitəsi ilə siyasi təbliğatla xalqın şüuruna nüfuz etmək, istedadlı insanları sıfarişlə müsbət yaxud mənfi obrazda cəmiyyət qarşısında qələmə vermək zamanın yazılmayan qanunlarından biri kimi həyata keçirilirdi.

Bələ bir mürəkkəb dövrdə Yusif Şirvanın da bəzi yazılıçı və şairlər kimi yazılarında mövcud hakimiyyətin siyasi ideologiyasının rəhbər tutulması təbii idi. Təəssüf ki, bir çox ziyalıların kəskin yazıları keçmiş mənəvi dəyərlərimizin

tənqidinə çevrilirdi. Vətənpərvərlik hissi isə beynəlmiləl hisslərlə eyniləşdirilirdi. Yusif Şirvan ədəbiyyat sahəsində gedən prosesləri öz tərcüməyi halında ötəri olsa da qeyd edir: "...O illər yaxşı aşiqanə lirk şeirlər yazırdım. Lakin mətbuatda aktual mövzularda, yeniliyi tərifləyən əsərlər qəbul edirdilər. Odur ki, "şairliyim" get-gedə zəifləyirdi."

Yazıcıının anadan olmasının 100 illiyi münasibəti ilə onun haqqında internet səhifələrində məlumatlar toplamağa başladım. Yaşlı nəslin yaradıcı ziyalılarının publisist yazılarında dönə-dönə Azərbaycan yazıçıları arasında Yusif Şirvanın adı tez-tez çəkilir, keçmiş tələbələri onu minnətdarlıqla xatırlayırlar. Onlardan biri görkəmli yazıçı Əlibala Hacızadə "Bizim əsr" qəzetində "Ədəbi mühitlə ilk tanışlığınız necə olub?" müsahibəsində demişdir: "Ədəbiyyat aləminə tələbəlik illərində gəlmişəm, bu aləmdə ilk tanışığım əziz müəllimlərimdir. Mübariz Əlizadə, Yusif Şirvan, Mir Cəlal Paşayev. Ən gənc müəllimim isə Bəxtiyar Vahabzadə olub. Onlar bizim ürəyimizdə sözə, sənətə sevgi oyadıblar."

Sovet dövründə ədəbi yaradıcılıq ilə məşğul olan gənc istedadlarının üzə çıxmasında yazıcıının xidmətləri diqqət çəkir. Uzun illər -1932-ci ildən 1950-ci illərin axırına qədər Yusif Şirvan orta məktəblərdə, neft rayonlarında, (Suraxani, Ramanıda) universitetdə ədəbiyyat dərnəklərinə rəhbərlik etmişdir. Yusif Şirvanın dərnəklərdə, xüsusilə, universitetdə yetişdirdiyi gənclər arasında Həmid Axundlunun, Süleyman Vəliyevin, Eynulla Ağayevin, Rafiq İsmayılovun, Firudin Ağayevin və s. adlarını çəkmək olar.

Düşünürəm, Yusif müəllimdən müsahibə götürsəydim yəqin ki, ilk sualım da onun doğulduğu məkan və zamanla bağlı olacaqdı. Əlimdə tutduğum on beş səhifəlik tərcüməyi-halinin uşaqlıq illəri haqda özü -şəxsən Yusif Şirvan belə yazıb:" Mən, Yusif Şirvan Əsgər oğlu Əsgərov 1910-cu ilin son günlərində (köhnə stillə dekabrın 26-da Şamaxı şəhərində anadan olmuşam (yeni stillə 1911-ci ilin əvvəlində 8 yanvarda). Ailəmiz böyük, qol-budaqlı idi, böyüklər və uşaqlar arasında savadlı çox idi. Bizimlə bir evli olan, atamın dayısı oğlu Əli Fəhmi (Əliabbas Cəfərzadə) yazıçı, mütərcim və mühərrir id. O, Bakıda "Iqbal" qəzetində işləyirdi. Onun bacısı Gövhər Şövqi Şamaxıda (hətta bütün Azərbaycanda) yeni tipli ilk qız məktəbinin (ana dilində) müdürü və müəllimi idi.

O məktəbdə qızlarla bir sıradə öz əqrabamızdan olan azyaşlı oğlan uşaqları da oxuyardı. Mən də onlarla durub-oturaraq savad öyrənmişdim və qeyri-rəsmi olaraq həmin məktəbə gedirdim. (Yeri gəlmişkən qeyd etmək lazımdır ki, M.Ə.Sabir öz qitələrinin birndə həm o məktəbin açılmasını, həm də onun müdürüni alqışlamışdı. Məktəbi isə Sabir, Səhhət, Naseh və başqa ziyalıların təşviqi ilə Əli Fəhmi təşkil etmişdi.)

1918-ci ilin mart ayında, tarixçilərimizin böyük səhvə yol verərək təriflədiyi qüvvələr qədim mədəniyyət, sənət və ədəbiyyat mərkəzi olan şəhərimizi tamamı ilə danırdı, minlərlə evlər yandırıldı, on minlərlə adam öldürdü... Qaçqınların çoxunu da vəba və yatalaq biçib tökdü. Ata və anam, bacı və qardaşım, biz uşaqların əsas tərbiyəcisi olan bibim o zaman öldü (nənəmi isə ermənilər süngü ilə öldürmişdülər).

...1922-ci ildə Göyçay və Ağdaşda tutulduğum ağır malyariya xəstəliyi məni Şamaxıya gəlməyə məcbur etmiş və oradakı ibtidai məktəbin dördüncü sinfinə qəbul edilmişəm.”

Yusif Şirvan ermənilər tərəfindən azərbaycanlılara qarşı edilən vəhşiliklərə göz yuman ədalətsiz alımləri, siyasetçiləri qınayır. Bu qətlamda onun ailəsinin üzvü də qəddarcasına öldürülmüşdü.

Yazıcı Qılman İlkinin “Bakı və bakılılar” kitabında 1918-ci ilin mart ayında Şamaxıdakı soyqırımla bağlı tarixi hadisənin məhz hansı düşmən mövqelər tərəfindən törədildiyi öz əksini tapmışdır:” 1918-ci il martın 14-də Bakı Komissarları Sovetinin qoşunları daşnak Əmirovun komandası altında Şamaxıya göndərildi (yuxarıda Yusif müəllimin qeyd etdiyi “tarixçilərimizin böyük səhvə yol verərək təriflədiyi qüvvələr” Bakı Komissarları Sovetinin nümayəndələri idi). Musavat nümayəndələri bu qoşunun Şamaxıya nə məqsədlə göndərildiyini soruşduqda, onlara bildirdilər ki, qoşun qəzada olan iğtişaşı yatırmaq məqsədilə getmişdir...Şamaxıda Lalayevin başçılığı altında erməni qoşunlarının törətdiyi vəhşiliklərin xəbəri Bakıya çatanda bütün şəhər əhli ayaga qalxdı”.

Göründüyü kimi, Yusif Şirvanın uşaqlıq və yeniyetməlik illərinin acı təcrübələri, yaşına uyğun olmayan dərd yükü, çətinlikləri həyatın amansız sifətlərini erkən dərk etməyə məcbur etmişdir.

Yazıcı hələ 13 yaşında məktəbdə səhnəyə qoyulmaq üçün “Öski tələbələrin halı” adlı ilk “pyesini” yazar. Tərcümeyi-halında bu haqda qeyd edir ki, qələmə aldığı pyes S.Ə.Şirvanının şerindən bəhrələnmişdi. Yusif Şirvan daha sonra yazar ki, Şamaxıya qastrola gələn görkəmlı aktyorlardan H.Sarabski, A.M. Şərifzadə, M.A. Əlizadə, Rza Darablı kimi artistlərin tamaşaya qoyduğu pyeslərdə məktəbin yuxarı sinif şagirdləri də onlarla birlikdə çıxış edirdilər.

1924-cü ildə Şəkidə pedaqoji məktəbdə gənc Yusif Şirvan həmyaşıdları arasında istedad və savadı ilə seçilirdi, əlaçı idi. Tərcümeyi-halında oxuyuruq: “16 yaşından başlayaraq şeir də yazırdım. Həmin il Şəkidə “Qızıl qələm” təşkilati yaradıldı. Məni də oraya götürdülər. Bu təşkilatın sədri məşhur şair və dramaturq Rəşid bəy Əfəndizadə, katibi Heydər Əfəndizadə idi (O, sonra məşhur kimyaçı oldu. Professor və EA-nın müxbir üzvü idi). Mən eyni zamanda təşkilatın texniki katibi idim. İşim-güçüm Rəşid bəyin 150-200 misralıq şeirlərinin üzünü köçürmək idi.”

Yusif Şirvan 1927-1932-ci illərdə tərcümə ilə də məşğul olurdu. Professor Əli Soltanlının tapşırığı ilə almancadan Heynenin, rusdan Puşkinin şeirlərini tərcümə edirdi. Əli Soltanlı dərslərində bu tərcümələrdən istifadə edərmiş.

Yusif müəllim 1934-cü ildə Lenin adına API-nin jurnalist-pedaqoq fakültəsini bitirmişdir. Ən unudulmaz tarix isə Şamaxıda 1928-1929-cu illərdə Bicov kəndində məktəb müdürü kimi çalışdığı illərdir. Çünkü vaxtı ikən qohumu Gövhər xanımın Şamaxıda açdığı ilk məktəbin ab-havasında müəllim peşəsinin müqəddəsliyini, nəcibiliyini dərk etmiş və bu doğma hissələr onun ruhuna hopmuşdu. Daha sonra Yusif müəllim 1939-1940-cı illərdə “Ədəbiyyat” qəzetində məsul katib kimi səmərəli işləmişdir. 1934-1940-cı illər arasında Baş Mətbuat Müdirliyinin “Azərnəşr” yanında müvəkkili, 132 sayılı orta məktəbində ədəbiyyat müəllimi, “Azərnəşr”də, “Uşaqgəncnəşr”də redaktor kimi fəaliyyət göstərmişdir. Bunlarla yanaşı keçən əsrin 30-cu illərində Azərbaycan Kinostudiyasında bədii büronun üzvü, Nizami adına institutda Folklor şöbəsində elmi işçi, 1941-ci ildə “Kommunist” qəzetinin Ədəbiyyat və incəsənət sektorunun müdürü, Azərbaycan Dövlət Qiyabi Pedaqoji Institutunda baş müəllim olmuşdur.

1979-cu ildə yazarının vəfati münasibətilə Hikmət Ziya “Ədəbiyyat və incəsənət” qəzetində Yusif Şirvan haqda xatirələrində yazar: “O, tələbələrinin

dərin hörmətini qazanmış ləyaqətli müəllimlərdən biri kimi tanınmışdı...Onun xalqımızın böyük oğulları M.Ə.Sabir, Üzeyir Hacıbəyov, Səməd Vurğun haqqında necə coşqunluqla danışdığı məclislərin dəfələrlə iştirakçısı olmuşam." Yəqin ki, belə məclislərdə əsasən Üzeyir bəyin felyeton və publisist yazılarına daha çox müraciət edib. Çünkü o dövrdə günün aktual tələblərinə cavab verən, milləti savadlanmağa, maariflənməyə səsləyən mövzularda şair və yazıçılarımızın şeirləri, hekayələri daha çox çap olunurdu. M.Ə. Sabirin şeirləri dillər əzbəri idi. Gənc Yusif ədəbi mühitin içərisinə daxil olduqca hiss edirdi ki, onun ən böyük vəzifəsi xalqına xidmət etməkdir. Pedaqoq-yazıçı kimi püxtələşməsinin də əsas səbəbi bu işıqlı arzular olmuşdur.

Türkoloq Yusif Şirvan ömrünün çox hissəsini gənclərin təlim-tərbiyəsinə həsr etmişdir. 1949-cu ildən ömrünün sonuna kimi Bakı Dövlət Universitetində müəllim kimi fəaliyyətə başlamış, daha sonralar Şərqsünaslıq fakültəsinin dekanı, Yaxın şərqi xalqları ədəbiyyatı tarixi kafedrasının müdürü vəzifələrində çalışmışdır. Bu illər ərzində onun yetişdirdiyi tələbələr indi respublikamızda tanınmış seçilmiş ziyahılardır. Rəhim Əliyev 525-ci qəzetdə "Sözü təzələyən istedad" məqaləsində yazır: "... Biz tələbə olanda da hər şeydən razı deyildik. Amma o vaxt da bilmirdik ki, bizə dərs deyən Mir Cəlal, Məmməd Cəfər, Bəxtiyar Vahabzadə, Əkbər Ağayev, Ağamusa Axundov,... Yusif Şirvan və başqaları ilə ünsiyyətdə olmaq bir qismət idi. Onlar başqa dünyadan idilər: o dünyada mədəniyyətə və əxlaqa xidmət hər şeydən uca idi. Kamal Abdulla bu prinsipləri davam etdirir, həm də sözdə yox, əməldə bir müəllim kimi..."

Müəllim tədrisi etdiyi fənnindən çox müsbət nümunəsi, əxlaqi ilə gənclərin sağlam ruhda tərbiyələnməsində daha böyük rol oynayır. Çünkü sözlə əməl bir əqidəyə xidmət etməlidir.

Alim, publisist Abid Tahirlinin "Ulduz" jurnalında çap olunan "Ismayııl bəy Qutqaşınlı-200" adlı məqaləsinə müraciət edək: "...bütün maneələrə baxmayaraq, sovet dövründə həm mövzu, həm sənətkarlıq baxımından düqqətçəkən və təqdirəlayiq nümunələr də çoxdur. M.S.Ordubadi, Seyid Hüseyn, Ilyas Əfəndiyev, Mirzə İbrahimov, Mehdi Hüseyn, Süleyman Rüstəm, Səməd Vurğun, Qulam Məmmədli, Mir Cəlal, Bəxtiyar Vahabzadə, Sabit Rəhman, Əbülhəsən, Osman

Sarıvəlli, Süleyman Vəliyev, Yusif Şirvan, Əvəz Sadıq, Əbil Yusifovun publisistikası həm məzmun, həm də sənətkarlıq baxımından örnək ola bilər.”

Yusif müəllim bir çox yazıçılarımız kimi Böyük Vətən müharibəsi illərində də öz vətəndaşlıq mövqeyinə sadıq qalmışdır. Tanınmış tənqidçi Vaqif Yusiflinin Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin 75 illiyi münasibətilə 525-ci qəzetdə çap olunan “Sənət məbədimiz” məqaləsində o dövrə müharibədə iştirak edən yazıçılarımız haqda qeyd edir: “...Müharibə başlayan günün səhərisi Azərbaycan yazıçılarının mitinqi keçirildi...heç bir mübaliğəyə varmadan deyə bilərəm ki, həmin illərdə Azərbaycan Yazıçılar Birliyi MK, Nazirlər Soveti səviyyəsində bir təşkilata çevrilmişdi...müharibədə iştirak etmiş Azərbaycan yazıçılarının sayının yetmişini ötdüyünü gördüm...Budur onlar: Abbas Zamanov, Abdulla Faruq (həlak olub), Bayram Bayramov, Böyükağa Qasımov, Cabbar Məcnunbəyov, Cəfər Cəfərov, Cəfər Xəndan...Yusif Şirvan...”

Yusif müəllim 1941-1947-ci illərdə Sovet ordusunda Zaqafqaziya və Bakı Dairələrinin Siyasi Idarəsində xidmət etmişdir. O, “Qafqazın müdafiəsinə görə”, “Böyük Vətən müharibəsində Almaniya üzərində qələbəyə görə” və s. dövlət tərəfindən medallarla təltif edilmişdir.

Əbülfət Qasımovun 525-ci qəzetdə çap olunan “Barıt qoxulu, qələbə arzulu misralar” məqaləsində müharibədə iştirak etməklə yanaşı vətənpərvər şeirləri ilə seçilən şairlərimiz oxucuya təqdim edilir: “Azərbaycan şairlərinin yaradıcılığında cəbhə şeirlərinə rast gəlmək mümkündür. Ənvər Əlibəyli, Yusif Şirvan, Əhməd Cəmil, Zeynal Cabbarzadə və başqa yazarlarımız bilavasitə döyüşən ordularda xidmət edib, imkan düşdükçə duyğularını qələmə alıblar. Hətta bildiyimə görə sovet dövründə ölkəmizdə “Cəbhə şeirləri” adlı almanax da nəşr edilmişdir.”

Yusif Şirvanın yazıları rus, fransız, tatar, gürcü, ukrayna, özbək, türkmən dillərində çap olunmuşdur. “Sularda yanğın”, “Meşələr səslənir”, “Qaragöz”, “Quşlar yuvalarına qayıdır”, “Sevdiyim qız” və s. hekayələri, “Ömür çiçəklənir”, “Həyat poeması”, “Lalə dəstəsi”, “Baba və nəvə”, “Anama söyləyin”, “Tanişlar” və s. povestlərin, 47 adda elmi məqalələrin, 20 çap vərəqi həcmində dərsliyin müəllifidir.

Yazıçının 1958-ci ildə “Şəfəq”, 1964-cü ildə “Buludlar dağılır”, 1974-cü ildə isə “Məzunlar” romanları geniş oxucu marağına səbəb olmuşdu. Ö illərdə roman

janrında yazılın əsərlərdə siyasi “izm”lərə baxmayaraq, milli təfəkkürün üstünlük təşkil etməsi aydın hiss olunurdu.

“Azərbaycan romanı rəsmi ideologiyanın, sosialist realizminin isteyincə boy atsa da, əslində onların daxili fakturasında milli-mənəvi ideallar önəm kəsb etmiş, milli xarakter və milli psixologiya bu örnəklərdə kifayət qədər qorunub saxlanılmışdır.” (Yaşar Rzayev)

Yusif Şirvan redaktor, tərcüməçi kimi də geniş fəaliyyət göstərmişdir. O, öz tərcüməyi-halında yazır: “...Azərnəşr” və “Uşaqgəncnəşr” üçün Latsinin ”Qanadsız quşlar”, romanını, Kuninin ”Uzaq ellərdə”, Katayevin ”Pioner” adlı povestini, ”Sovet İttifaqı xalqlarının nağılları” adlı kitabı tərcümə etməklə bərabər, Əziz Nesinin və Səbahəddin Alinin 20-dən artıq hekayəsini, bir neçə ərəb hekayəsini, özbək və tatar hekayələrini də dilimizə çevirmişəm. Redaktor kimi işlədiyim nəşriyyatlarda cari planda olan bir sıra əsərlərin redaktəsini ayrıca qeyd etmək istərdim. Çünkü onların çapa hazırlanmasında böyük və yaradıcılıq əməyim olmuşdur. Bunun biri A.S.Puşkinin əsərlərinin 6-cı cildi və türk yazıçısı Rəşad Nurinin ”Dodaqdan qəlbə” romanı və Əziz Nesinin ”Kor döyüyü” hekayələr məcmuəsidir.”

Tanınmış şair Famil Mehdi ”Tərcüməyi-halım” sənədli romanında Yusif müəllimin redaktor kimi zəhmətini qeyd edir: ”1957-ci ildə universitetin nəşriyyatında Bəxtiyar Vahabzadə və Yusif Şirvanın redaktorluğu ilə ”Gənclik nəğmələri” almanaxımız çap olundu.”

Yusif müəllimin redaktor fəaliyyəti haqqında yazarkən uzun illər nəşriyyatda redaktor kimi məhsuldar çalışdığını dövrü nostalji hissələrlə xatırladı. Zəngin ədəbi bir məktəb idi. O dövrdə ən gözəl hədiyyə kitab hesab ediliridi. Indi isə internet səhifələri canlı kitabları əvəz edir. Halbuki kitabla ünsiyyət, mütaliə mədəniyyətini heç bir texniki innovasiya əvəz edə bilməz. Kitabdan alınan enerji, onun tərbiyəvi əhəmiyyəti oxucu üçün daha vacibdir.

Bir faktı xüsusü qeyd etmək lazımdır ki, Yusif müəllim bir türkoloq kimi hələ sovet dövründə tələbələrinə türkçülüğün ruhunu, dilini, ədəbiyyatını təbliğ etmiş, onlara bu sevgini ilkin aşılan ziyalılardan biri olmuşdur. Nazim Hikməti öz dilində oxuyub öyrənmək Türkiyəyə qiyabi səfər qədər şirin idi. Ölkələrimiz arasında sərbəst gedиш-geliş bağlı olduğu üçün fikirləşərdik ki, ruhumuz quş kimi o

torpağa pərvazlanıb uçaydı, insanları yaxından görüb taniya biləydik...Indi isə müstəqil dövlətik, qardaş ölkəmiz olan Türkiyə ilə iqtisadi, mədəni əlaqələrimiz genişlənməkdədir. Yusif müəllim isə bu tarixi hadisənin canlı şahidi ola bilməsə də türk dilində danışib düşünməyi, onu tədris etməyi bacaran ziyalı kimi xoşbəxt idi.

Bu yaxınlarda Yusif Şirvanın tərcüməsində Əziz Nesinin "Uçuruma yuvarlanırıq" hekayəsini tapıb maraqla oxudum. Ordakı çıxarışda qeyd olunan fikir diqqətimi cəlb etdi: "Davə 50-ci illərə qədər yaşayıb-yaratmış görkəmli türk jurnalisti və ictimai xadimdir. O, öldükdən sonra xatirəsini əbədiləşdirmək üçün jurnalistlər, yazıçılar kiçik bir gəmi alıb ona Davənin adını vermişdilər. Son illərdə baxımsızlıq üzündən gəminin təmirə ciddi ehtiyacı vardi." Yusif Şirvanın da o dövrün ab-havasını özündə yaşıdan əsərləri XX əsrin bədii həqiqətidir. Daşlığı siyasi məqsəddən asılı olmayaraq keçmiş ədəbiyyatımızın bir çox nümunələrinin "Davənin gəmisi" kimi diqqətə ehtiyacı var.

Yusif Şirvanın Nazim Hikmətlə, Azərbaycanın görkəmli yazıçı və şairləri, tələbələri ilə o illəri eks edən şəkillərin ardındakı həyatı canlı görmək mümkün olsaydı...Xatirələrin pərdəsi arxasında isə uzaq-yaxın keçmişə bu günün gözüyle baxıb onu yenidən tanımağa başlayırıq.

Deyirlər, yazıçılıq-inandığını kəşf etmək sənətidir. Bu zərif, həssas sənətlə bağlı suallarım əslində onun yaşadığı zamana ünvanlanmışdı. Zaman sərhəddində yazıçı ilə müsahibəm onun 100 illik yubileyində baş tutmuşdu. Yusif müəllim öz tələbələrinin, qədr bilənlərin qəlblərində işıqlı xatirə kimi yaşamaqdadır. Axi, mənalı ölüm heç vaxt nə qocalır, nə də unudulur.

Onun 1937-ci ildə "Ədəbiyyat" qəzetində çap olunan məqaləsində doğulub boyan-başa çatdığı, ilk ilham və pərvəriş tapdığı ocaq- doğma Şamaxı böyük məhəbbətlə vəsf edilmişdir: "...Şamaxı deyilərkən, başı qarlı Baba dağının, gözəl çiçəkli, nanəli, sünbülli yaylaqlarından tutmuş Azərbaycanın doğma köməkçisi olan Kür çayına qədər uzanan, müxtəlif iqlimli böyük bir rayonu göz önünə gətirin. Şirvan xalçası, Şirvan balı, Şirvan taxılı, Şirvan narı, Şirvan yaylaqları, Şirvan bulaqları hər yerdə tanınmışdır..." Burda bir haşiyəyə çıxım məndə bərəkətli gözəl şamaxını çox sevirəm. Mərhum həyat yoldaşım Fərhad Əsgərov Yusif Şirvanın (Əsgərovun) yaxın qohumu idi. Bu ailəyə məndə doğma tellərlə

bağlıyam. Deyilənə görə, Şamaxı sözünün mənası “şam”-“əxi” (şamın qardaşı), ”Şam”-“xi” (göy dağ) və şair kimi yozulur.

Şirvanlı olmayı ilə qürur duyan Yusif Şirvan yazıçı, tərcüməçi, türkoloq, pedaqoq kimi respublikanın hüdudlarından uzaqlarda tanınsa da, ilk beşiyi olan Şamaxı torpağı onun həm də son mənzili oldu.

Çiçəkli, nanəli, sünbülli Şamaxı torpağının özünəməxsus ətri, gücü Xaqani Şirvani, Fələki Şirvani, İmaməddin Nəsimi, Əbdüssəlimzadə Şirvani, Seyid Əzim Şirvani, Mirzə Ələkbər Sabir, Zivər bəy Əhmədbəyov, Soltan Məcid Qənizadə, Əzim Əzimzadə, Abbas Səhhət, Məhəmməd Hadi və Yusif Şirvan kimi görkəmlı Azrbaycan mütəfəkkirlərini və müasir ziyalılarını yetişdirmiştir.

*Vətən əcdadımızın mədfənidir
Vətən övladımızın məskənidir*

(Abbas Səhhət)

Kitabın içindəkilər

Esselər

Musiqilərdə doğulan arzular (ön söz).....	3
Talelərə yazılan musiqi.....	6
Kvadrata sığan sıfır.....	178
Fikirdən ayrılan söz.....	187
Təcavüzün “mədəniyyət sandıqları”.....	197
Kəpənəyin “yuxusu” gerçəkmi?.....	207
Zaman sərhəddində “müsahibə”.....	215

Melih Yerlikaya öz dövrünün xoşbəxt insanlarından biridir, desək yanılmarıq. O, uşaqlıq arzularına ikinci həyat vermiş, onları gerçikləşdirə bilmışdır. Türkiyənin Göynük kəndində doğulan balaca Melih hələ 4-5 yaşlarından öz həmyaşlılarından yaradıcı təxəyyülü ilə seçilirdi. Onun ən çox sevdiyi məşğələ torpaqdan, daşdan ev tikmək idi. Büyyük arzuları hələ ki, sıqırdı bu balaca evciklərə. illər ötür, nəhayət, 1979-cu ildə Avstriyanın paytaxtı Vyanada Qrats Universitetinin "Memarlıq" fakültəsini bitirib istedadlı memar kimi həyatını sevimli peşəsinə həsr edir. Artıq Avstriya və Avropanın bir çox şəhərlərində Melih Yerlikaya memarlıq sahəsində zəngin fəaliyyəti ilə seçilib tanınmış ziyalıdır. Ondan soruşanda ki, ikinci dəfə həyata gəlsəydiniz hansı peşəni seçərdiniz? O, tərəddüd etmədən etiraf edir ki, əgər yenidən on dəfə də dünyaya gəlsəydim, özümü, ancaq memar görmək istəyərdim.

Diqqət çekən məqamlardan biri isə odur ki, Azərbaycan dünya ölkələri içərisində ona daha doğmadır.

Onun doğulduğu Göynük kəndinin adı ilə Şəki rayonunun şimal-qərb hissəsində Böyük Qafqaz dağlarının ətəyində yerləşən Baş Göynük kəndi arasında hansı əlaqələr mövcuddur? XIX əsrд Göynük təfəssirinin bir hissəsi siyasi-tarixi hadisələrlə bağlı Türkiyə ərazisinə köçmüştür. Hal-hazırda Türkiyə və Şəkidə eyni adları daşıyan Göynük və Biləcik bir-birinə qonşu kəndlərdir. Görünür, bu cəhətdən Azərbaycana olan bağlılığın öz tarixi kökləri var...

Melih bəy iki ilə yaxındır ki, Azərbaycanda uğurla öz iş fəaliyyətini qura bilmışdır. O, Azərbaycanın mədəniyyət tarixinə, müsiqisinə böyük sevgiyə yanaşır. Bu həqiqətdir ki, memarlıq, müsiqi sahəsinin gözəl üslub və formasında dəqiq riyazi hesablmalar mövcuddur. Höte bunu bədii fikirlə belə ifadə edir: "Memarlıq dommuş müsiqidir". Müsiqi və memarlıq Melih Yerlikayanın həyatına harmonik olaraq daxil olmuşdur. Təsadüfi deyil ki, incəsənət sahəsi ilə bağlı müxtəlif mövzularda silsilə kitabların nəşrini həyata keçirmək arzusundadır. Oxuculara təqdim olunan "Talelərə yazılın müsiqi" isə bu layihədə nəzərdə tutulan ilk kitabdır. Azərbaycanın zəngin milli mədəniyyətinin pərəstişkarları dünya səviyyəsində ilbəil artmaqdadır. "Talelərə yazılın müsiqi" kitabıının da əsas məramalarından biri qədim tarixə malik milli mədəniyyətimizin inkişafında böyük zəhməti və istedadı ilə seçilən görkəmli ziyalılarımızı oxucularla bir daha yaxından tanış etməkdir. Kitabın ərsəyə gəlməsində Melih Yerlikaya və həyat yoldaşı Özlem xanımın maddi və mənəvi dəstəyi əvəzsizdir. Incəsənət xalqlar arasında humanizm, sülh, ədalət kimi mənəvi meyarların möhkəmlənməsində mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Bu istiqamətdə öz əməyini əsirgəməyən Melih bəy və Özlem xanım kimi insanlar dönyanın ən varlı, ən xoşbəxt insanlarıdır, çünkü onlar "mən kiməm, hardan gəlib hara gedirəm" əbədi müqəddəs suallara öz nəcib əməlləri ilə layiqli cavab verməyə qadırdırlar!

Kitabın müəllifi mənəm - Zöhrə Əsgərova. Mənçə, kifayət qədər kitabda ünsiyət qura bilmişik. Vaxt tapıb mənimlə bir yerdə olduğunuz üçün böyük qürur duyuram. Biz həyat təcrübəsi ilə zəngin olan kitab səhifələrində fikirlərimizi bir yerdə bölüşən, bir-birimizə təsəlli verən, doğru yol göstərən ən səmimi dostlarıq. Mən bu mənəvi ya-xılığa böyük önəm verirəm. Yaziçinin həyəcan və düşüncələrinin əks-sədəsi qəlblərdə yaşayırsa, demək onun ömrü faydasız keçməyi. Yazıçı rəssam deyil o, öz avtoportretini kətan üzərində yaratmış. Onu yazdığı kitabların sətirləri arasında qəlb gözü ilə tapıb tanımaq olar. Yazıçının məbədi oxucuların qəlbidir. O, həmişə sizi düşünür, düşündürməyə nail olanda isə ən böyük mükafatını alır. Bu mürəkkəb, təzadlar içəndə çalxalanın dünyada hərəmizin öz tale yolu var. Əsas odur ki, insanların xoşbəxtliyi, cəmiyyətin inkişafı naminə xeyrəxah, həssas, qayğılış olmaqdan yorulmayaq.

"Talelərə yazılın musiqi" kitabı əslində taleyiimdə mənim öz müəllimimə, dostuma çevrildi, ondan çox şey öyrəndim. Xeyrəxah ziyanlıların səmimi ünsiyəti, maddi və mənəvi dəstəyi "Talelərə yazılın musiqi" kitabının səhifələrinə yazılmasa da, kitabı onlarsız təsəvvür etmirəm. Bu zərif insanlarda qibtə olunacaq cəhətlər çıxdı - həmişə özündən çox başqalarının xoşbəxtliyini, gələcəyini düşünmək. Təəssüf ki, yaxşı, saf adamların çoxu öz zamanında doğulmur, pislər isə həmişə hər yerdə vaxtında doğulur, artı. Biz bəzən doğma kövrək qəlbləri sindiranda onun şüşə kimi necə sindığının səsini eşitmirik. Bəlkə ona görə çox şəyə laqeydik...Dünyada laqeydlik qədər qorxulu, amansız düşmən yoxdur. Onun üçün nə din, nə də mərhəmət var. Hər şəyə həkim zaman daş qəlblərə həkim olsun...

Sonda isə özüm haqqında qısaca onu deyə bilərəm ki, lirik hekayə və povestlərdən ibarət bir neçə kitabın müəllifiyəm. 1980-ci ildən Azərbaycan Jurnalistlər Birliyinin, 1989-cu ildən Yazıçılar Birliyinin üzvüyəm. "Xan qızı Natavan" mükafatının, Milli Kulturoloji müsabiqəsinin qalibi, Rəsul Rza adına Beynəlxalq mükafatın sahibi, "Qızıl qələm" mükafatının laureatiyam. Hələlik bu qədər.

Qarşında bizi fikirlərimizin yeni sahillərində hələ yazılmayan, amma oxunmağa, sevilməyə can atan qəhrəmanlar yaşayır, onlarla görüşmək ümidiндəyəm. Ən əsası isə odur ki, nəvələrim Səhrux, Emil, Ramil mənim ömrümün ən şirin nağılı olsa da, onlar üçün yeni nağıllar kitabını yazacağımı söz vermİŞəm. Onlar hələ balacadır axı, həyatdan çox nağıllara inanırlar...

Hörmətlə, Zöhrə ƏSGƏROVA.

= 227 =

Yığılmağa verilmişdir: 05.06.2013

Çapa imzalanmışdır: 15.06.2013

Kağız formatı: 60x84 1/12

Fiziki çap vərəqi: 19

Mətbəə kağızı: № 01

Sifariş: № 011 Sayı: 500 nüsxə

Offset üsulu ilə çap olunmuşdur

Kitab "YAZICI" nəşriyyatında yiğilib, səhifələnmişdir,

Ünvan: Bakı, Mətbuat pr. 24,

Telefon: (99412) 510-68-49, (99412) 510-79-94

E-mail: desinger2010@mail.ru